

REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
Chișinău, Republica Moldova

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

*Nr. 4
2015*

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

ISSN 1857-1999

Apare din 2006 de 4 ori pe an

Nr. 4 (38), 2015

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova

Asociați:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova

Înregistrată

de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
Certificatul nr. MD 000039
din „04” august 2009

Acreditată

prin Hotărârea C.S.Ș.D.T. al A.Ș.M.
și C.N.A.A. Nr. 146 din 27.06.2013
în calitate de publicație științifică de profil,
Categorია „B”, la specialitățile:
12.00.10 - drept internațional public;
12.00.03 - drept internațional privat
(profilul drept)

și
23.00.04 – teoria și istoria relațiilor internaționale
și dezvoltării globale
(profilul științe politice)

Revista este inclusă în bazele de date internaționale:
Social Science Research Network (SSRN) și
Biblioteca Științifică Electronică eLIBRARY.RU
pentru calcularea factorului de impact
și indexului de citare

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 207, MD 2069.
Tel: (+373) 69185527
Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruruban@mail.md; alexandruruban@yahoo.com;
alexandruruban@mail.ru
WEB pagina: <http://www.rmdiri.md>

Indexul poștal: PM 32028

Toate materialele sunt recenzate.

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna
poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor
revine în exclusivitate autorilor.

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional
și Relații Internaționale”, 2015.

Toate drepturile rezervate

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- **DORUL Olga.** Factorii determinanți ai statutului de neutralitate permanentă al statului.....9

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

- **BĂIEȘU Aurel, BOLOGAN Dumitrița.** Tipuri de practici care constituie carteluri – exemplificări din jurisprudența europeană.....17

RELAȚII INTERNAȚIONALE

- **BURIAN Alexandru.** Securitatea europeană în contextul reformării sistemului mondial al relațiilor internaționale de la unipolar la multipolar.....29
- **CHINDÎBALIUC Oleana.** Transformarea sistemului global al relațiilor internaționale și problemele privind cooperarea și confruntarea în Regiunea Extinsă a Mării Negre.....38

TRIBUNA TINERILOR CERCETĂTORI

- **BENASHVILI Giorgi.** Transferul pașnic al puterii politice și performanțele acesteia în Georgia. Alegerile parlamentare georgiene din 2012.....48
- **CAZACU Doina.** Modalități particulare de exercitare a competențelor teritoriale ale statului în dreptul internațional public - exemplul forțelor armate pe teritoriul altui stat.....56
- **LARION Alina-Paula.** Dezvoltarea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale la muncă.....64
- **DUDAȘOVA Marianna.** Ascensiunea euroscepticismului și radicalismului în Germania – „Alternativa pentru Germania” în context politic.....80

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- **BOCA Sergiu.** Conceptul căsătoriei putative în legislație și doctrina juridică.....98
- **CAPȘA Tudor, ZAHARIA Serghei.** Izvoarele dreptului muncii din Moldova în contextul integrării europene: aspecte conceptual – practice.....108
- **SAVCA Tamara.** Persoana fizică - subiect de drept în domeniul informațional.....135
- **PRODAN Svetlana.** Sistemul penitenciar și rolul acestuia în societate.....142

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- **EVSEEV Vladimir.** Provocarea din partea Turciei.....155
- **DERGACIOV Vladimir.** Geopolitica Turciei. Doctrina „Zero probleme cu vecinii” și *Realpolitik*.....159
- **ISMAYL Togrul.** Turcia-Rusia: necesitatea reluării dialogului bilateral.....164
- **KOVALEVA Natalia.** Voluntariatul ca o platformă ideologică a statului.....173
- **PAROBOK Dmitri.** Vectorul politicii externe a activității financiare a statului ucrainean condus de hatmanul p. Skoropadsky (aprilie – decembrie 1918) și regulamentul său juridic normativ.....176

RUBRICA REVISTEI

- Consiliul redacțional al revistei „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....189
- Colegiul de redacție (Recenzenții).....196
- Date despre autori.....200
- Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....204

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Nr. 4 (38), 2015

ISSN 1857-1999

CONSILIUL REDACȚIONAL:**REDACTOR-ȘEF:****BURIAN Alexandru**

doctor habilitat în drept, profesor universitar

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT:**CHINDÎBALIUC Oleana**

doctor în științe politice, conferențiar universitar interimar

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:**CHIRTOACĂ Natalia**

doctor în drept, conferențiar universitar

MEMBRI AI CONSILIULUI REDACȚIONAL:**ANGEL Jose Luis IRIARTE**

Doctor în drept, profesor universitar (Spania)

ARHILUC Victoria

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Republica Moldova)

ABASHIDZE Aslan

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

BALAN Oleg

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova)

BENIUC Valentin

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova)

BOSHITSKY Iuryi

Doctor în drept, profesor universitar (Ucraina)

DERGACIOV Vladimir

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar (Ucraina)

DYULGEROVA Nina

Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Bulgaria)

FUAREA Augustin

Doctor în drept, profesor universitar (România)

HEINRICH Hans-Georg

Doctor în drept, profesor universitar (Austria)

KAPUSTIN Anatolie

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

KOPYLOV Mihail

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

LIPKOVA Ludmila

Doctor, ing., profesor universitar (Slovacia)

MAZILU Dumitru

Doctor în drept, profesor universitar (România)

NAZARIA Sergiu

Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar (Republica Moldova)

PAPAVA Vladimir

Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Georgia)

POPESCU Dumitru

Doctor în drept, profesor universitar (România)

ROȘCA Alla

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (SUA)

SEDLIȚCHI Iurie

Doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova)

TIMCENCO Leonid

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

VERESHCHETIN Vladlen

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

WILLIAMS Silvia Maureen

Doctor în drept și științe sociale, profesor universitar (Argentina)

COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII):**REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, PREȘEDINTE AL COLEGIULUI DE REDACȚIE:****CHINDÎBALIUC Oleana**

doctor în științe politice, conferențiar universitar interimar

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:**ANIȚEI Nadia Cerasela**

Doctor în drept, profesor universitar (România)

CAUIA Alexandr

Doctor în drept (Republica Moldova)

DORUL Olga

Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

EVSEEV Vladimir

Doctor în științe tehnice (Federația Rusă)

GENTIMIR Alina Mirabela

Doctor în drept (România)

GLADARENCO-STOIAN Maia

Doctor în istorie (România)

GLUHAIA Diana

Doctor în drept (Spania)

IOVIȚĂ Alexandrina

Doctor în drept (Republica Moldova – Elveția)

KOVALEVA Natalia

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar (Federația Rusă)

METREVELI Levan

Doctor în științe politice (Georgia)

MOUSMOUTI Maria

Doctor în drept (Grecia)

SÂRCU Diana

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

ȘICI Alexandru

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar (Ucraina)

SMOCHINĂ Carolina

Doctor în drept, conferențiar universitar (Cipru)

SOLNȚEV Alexandr

Doctor în drept, conferențiar universitar (Federația Rusă)

ISMAYL Togrul

Doctor în istorie, doctor în economie, conferențiar universitar (Turcia)

ȚIGĂNAȘ Ion

Doctor în drept (Republica Moldova)

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2015.

Toate drepturile rezervate

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

ISSN 1857-1999

Published quarterly

No. 4 (38), 2015

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
**Association of International Law from
the Republic of Moldova**

Co-founders:

The Institute of Legal and Political Research
of The Academy of Sciences of Moldova,
The University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
The Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered

by the State Registration Chamber
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
the Certificate No. MD 000039
„4” august 2009

Accredited

by decision No. 146/27.06.2013
of the Supreme Council for Science and Technological Development
of the Academy of Sciences of Moldova and the National Council
for Accreditation and Attestation of the Republic of Moldova
as of profile scientific publication, Category „B”,
in the field of:

12.00.10 - Public International Law;

12.00.03 - Private International Law

(*profile of legal science*)

and

23.00.04 - Theory and History of International Relations
and Global Development
(*profile of political science*)

The journal is included in the international database:
Social Science Research Network (SSRN) and
Scientific Electronic Library eLIBRARY.RU
to calculate the impact factor and citation index

OUR ADDRESS:

MD-2069, The Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@yahoo.com;

alexandruburian@mail.ru

WEB site: <http://www.rmdir.md>

Edition index PIN: PM 32028

All materials are reviewed.

The views of Editors do not necessarily coincide
with the opinions of the authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts
in the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2015.

All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **DORUL Olga.** The factors determining the status of permanent neutrality of the state.....9

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- **BAIESU Aurel, BOLOGAN Dumitrita.** Types of practices that constitute cartels - examples from European case law.....17

INTERNATIONAL RELATIONS

- **BURIAN Alexander.** The European security within the context of reformation of global system of international relations from unipolar world into a multipolar.....29
- **KINDIBALYK Olyana.** The transformation of the World System of International Relations and problem of cooperation and confrontation in the Wider Black Sea Region.....38

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **BENASHVILI Giorgi.** Peaceful transfer of political power and its characteristics in Georgia. The Georgian parliamentary elections of 2012.....48
- **CAZACU Doina.** Methods of exercise of state's territorial competences pursuant to the public international law – the example of military forces on the territory of another state.....56
- **LARION Alina-Paula.** The development of international regulation in the field of fundamental rights at work.....64
- **DUDÁŠOVÁ Marianna.** The rise of Euroscepticism and Radicalism in Germany – „Alternative for Germany” in the political context.....80

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- **BOCA Sergiu.** The concept of putative marriage in legislation and juridical doctrine.....98
- **CAPSHA Tudor, ZAHARIA Serghei.** Sources of labor law of Moldova in the context of European integration: conceptual - practical aspects.....108
- **SAVCA Tamara.** An individual – an entity in the information field.....135
- **PRODAN Svetlana.** Penitentiary system and its role in society.....142

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **EVSEEV Vladimir.** The Turkish challenge.....155
- **DERGACHEV Vladimir.** Turkish geopolitics. The doctrine of „Zero problems with neighbours” and *Realpolitik*.....159
- **ISMAYL Togrul.** Turkey-Russia: the need for resumption of bilateral dialogue.....164
- **KOVALYOVA Natalia.** Volunteerism as an ideological platform of state.....173
- **PAROBOK Dmytriy.** Foreign policy vector of financing activities of Ukrainian hetman state of p. Skoropadsky (April - December 1918) and its normative legal regulation.....176

OUR JOURNAL

- Editorial board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....189
- Reviewers.....196
- About authors.....200
- Requirements to papers for publication in the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....208

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS**

Nr. 4 (38), 2015

ISSN 1857-1999

EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander

Doctor of Juridical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences, Associate Professor a.i.

SCIENTIFIC SECRETARY:

CHIRTOACA Natalia

Ph.D in Law, Associate Professor

MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor of Law, Professor (Spain)	
ARHILIUC Victoria	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
BALAN Oleg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BOSHITSKYI Iurii	Ph.D in Law, Professor (Ukraine)	
DERGACHEV Vladimir A.	Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics (Ukraine)	
DYULGEROVA Nina	Doctor of Economic Sciences, Professor (Bulgaria)	
FUAREA Augustin	Doctor of Law, Professor (Romania)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Austria)	
KAPUSTIN Anatoly	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
KOPYLOV Mikhail	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor Eng., Professor (The Slovak Republic)	
MAZILU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
NAZARIA Sergei	Doctor of Political Sciences (The Republic of Moldova)	
PAPAVA Vladimer	Doctor of Economic Sciences, Professor (Georgia)	
POPESCU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
ROSCA Alla	Doctor of Political Sciences, Professor (USA)	
SEDELETSCHI Yuri	Ph.D in Law, Professor (The Republic of Moldova)	
TIMCHENKO Leonid	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Ukraine)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
WILLIAMS Silvia Maureen	Doctor of Law and Social Sciences, Professor (Argentina)	

EDITORSHIP (REVIEWERS):

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF, HEAD OF EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences, Associate Professor a.i.

MEMBER OF THE EDITORSHIP:

ANITEI Nadia Cerasela	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
CAUIA Alexandr	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	
DORUL Olga	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
EVSEEV Vladimir	Ph.D in Tehnical Science (The Russian Federation)	
GENTIMIR Alina Mirabela	Ph.D in Law (Romania)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Ph.D in History (Romania)	
GLUHAIA Diana	Ph.D in Law (Spain)	
IOVITA Alexandrina	Ph.D in Law (The Republic of Moldova – Switzerland)	
KOVALEVA Natalia	Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor (The Russian Federation)	
METREVELI Levan	Doctor of Political Sciences (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Ph.D in Law (Grece)	
SARCU Diana	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SYCH Alexander	Doctor of History, Professor (Ukraine)	
SMOCHINA Carolina	Ph.D in Law, Associate Professor (Cyprus)	
SOLNTSEV Alexander	Ph.D in Law, Associate Professor (The Russian Federation)	
ISMAYL Togrul	Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor (Turkey)	
TIGANAS Ion	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	

© Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2015.

All rights reserved.

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

ISSN 1857-1999

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год

№ 4 (38), 2015 год

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права
Республики Молдова

Соучредители:

Институт юридических и политических исследований
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдова

Зарегистрирован

Государственной Регистрационной Палатой
при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039
от «4» августа 2009 года

Аккредитован

решением № 146 от 27.06.2013 г.

Верховного Совета по Науке и Технологическому развитию
Академии наук Молдовы и Национального Совета по
Аккредитации и Аттестации Республики Молдова как
профильная научная публикация, категория «Б»,
по специальностям:

12.00.10 - международное публичное право;

12.00.03 – международное частное право
(профиль юридические науки)

и

23.00.04 - теория и история международных отношений
и глобального развития
(профиль политические науки)

Журнал включен в международные базы данных:
Social Science Research Network (SSRN) и
Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU
для учета импакт-фактора и индекса цитирования

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069

Тел. (+373) 69185527

Факс: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@yahoo.com;

alexandruburian@mail.ru

WEB страница: <http://www.rmdiri.md>

Почтовый индекс: RM 32028

Все материалы рецензируются.

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2015.

Все права зарегистрированы

CONTINUTUL

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **ДОРУЛ Ольга.** Факторы определяющие статус постоянного нейтралитета государства9

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- **БЭШУ Аурел, БОЛОГАН Думитрица.** Типы деятельности, составляющие картели – примеры из европейской судебной практики.....17

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **БУРИАН Александр.** Европейская безопасность в контексте переформатирования мировой системы международных отношений из однополярной в многополярную.....29
- **КИНДЬБАЛЮК Оляна.** Преобразование мировой системы международных отношений и проблемы сотрудничества и противоборства в Большом Черноморском регионе.....38

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **БЕНАШВИЛИ Джорджи.** Мирный трансфер политической власти и её характеристики в Грузии. Грузинские парламентские выборы 2012 года.....48
- **КАЗАКУ Дойна.** Определенные способы осуществления государствами территориальных компетенций в международном публичном праве на примере дислокации вооруженных сил на территории иностранного государства.....58
- **ЛАРИОН Алина-Паула.** Развитие международного регулирования в области основного права на труд.....64
- **ДУДАШОВА Марианна.** Рост евроскептицизма и радикализма в Германии – «Альтернатива для Германии» в политическом контексте.....80

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **БОКА Сергей.** Концепция путативного брака в законодательстве и правовой доктрине.....98
- **КАПША Тудор, ЗАХАРИЯ Сергей.** Источники трудового права Молдовы в контексте ее европейской интеграции: концептуально - практические аспекты.....108
- **САВКА Тамара.** Физическое лицо – субъект права в информационной области.....135
- **ПРОДАН Светлана.** Пенитенциарная система и её роль в обществе.....142

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **ЕВСЕЕВ Владимир.** Турецкий вызов.....155
- **ДЕРГАЧЕВ Владимир.** Турецкая геополитика. Доктрина «ноль проблем с соседями» и Realpolitik.....159
- **ИСМАИЛ Тогрул.** Турция-Россия: необходимость возобновления двустороннего диалога.....164
- **КОВАЛЁВА Наталья.** Добровольчество как идеологическая платформа государства.....173
- **ПАРОБОК Дмитрий.** Внешнеполитический вектор финансовой деятельности украинского государства гетмана п. Скоропадского (апрель - декабрь 1918 г.) и его нормативно-правовая регламентация.....176

О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

- Редакционный совет „Молдавского журнала международного права и международных отношений”.....189
- Редакционная коллегия (Рецензенты).....196
- Наши авторы.....200
- Требования к оформлению статей для публикации в «Молдавском журнале международного права и международных отношений».....212

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

№ 4 (38), 2015

ISSN 1857-1999

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр

доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

КИНДЫБАЛОК Оляна

кандидат политических наук, и.о. доцента

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

КИРТОАКЭ Наталья

кандидат юридических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ	Доктор права, профессор (Испания)	
АРХИПЮК Виктория	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
АБАШИДЗЕ Аслан	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
БАЛАН Олег	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
БЕНЮК Валентин	Доктор политических наук, профессор (Республика Молдова)	
БОШИЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Украина)	
ВЕРЕЩЕТИН Владлен	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ДЕРГАЧЕВ Владимир	Доктор географических наук, профессор (Украина)	
ДЮЛГЕРОВА Нина	Доктор экономических наук, профессор (Болгария)	
КАПУСТИН Анатолий	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
КОПЫЛОВ Михаил	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ЛИПКОВА Людмила	Доктор, профессор (Словакия)	
МАЗИЛУ Думитру	Доктор права, профессор (Румыния)	
НАЗАРИЯ Сергей	Доктор политических наук, доцент (Республика Молдова)	
ПАПАВА Владимир	Доктор экономических наук, профессор (Грузия)	
ПОПЕСКУ Думитра	Доктор права, профессор (Румыния)	
РОШКА Алла	Доктор политических наук, профессор (США)	
СЕДЛЕЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
ТИМЧЕНКО Леонид	Доктор юридических наук, профессор (Украина)	
ФУЕРЕА Августин	Доктор права, профессор (Румыния)	
ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг	Доктор права, профессор (Австрия)	
УИЛЬЯМС Сильвия Морин	Доктор права и социальных наук, профессор (Аргентина)	

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ):

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА,

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

КИНДЫБАЛОК Оляна

кандидат политических наук, и.о. доцента

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

АНИЦЕЙ Надия Черасела	Доктор права, профессор (Румыния)	
ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя	Доктор истории (Румыния)	
ГЛУХАЯ Диана	Доктор права (Испания)	
ДЖЕНТИМИР Алина	Доктор права (Румыния)	
ДОРУЛ Ольга	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ЕВСЕЕВ Владимир	Кандидат технических наук (Российская Федерация)	
ИОВИЦЭ Александрина	Кандидат юридических наук (Республика Молдова – Швейцария)	
КАУЯ Александр	Кандидат юридических наук (Республика Молдова)	
КОВАЛЕВА Наталья	Кандидат педагогических наук, доцент (Российская Федерация)	
МЕТРЕВЕЛИ Леван	Доктор политических наук (Грузия)	
МОУСМУТИ Мария	Доктор права (Греция)	
СЫРКУ Диана	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
СЫЧ Александр	Доктор исторических наук, профессор (Украина)	
СМОКИНА Каролина	Доктор права, доцент (Кипр)	
СОЛНЦЕВ Александр	Кандидат юридических наук, доцент (Российская Федерация)	
ИСМАИЛ Тогрул	Доктор истории, доктор экономики, доцент (Турция)	
ЦИГЭНАШ Ион	Кандидат юридических наук (Республика Молдова)	

© «Молдавский журнал международного права и международных отношений», 2015.

Все права зарегистрированы

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Într-o perioadă relativ scurtă, grație revistei, arta dezbaterilor axate pe diverse probleme științifico-practice, purtate pe paginile sale, a cunoscut o ascensiune substanțială. De asemenea, publicația a reușit să creeze și să dezvolte un profil propriu, să devină mai bogată și variată, abordând o arie tematică științifico-analitică complexă.

Aceste calificative reflectă un grad înalt de profesionalism și erudiție, diferite abordări inovatoare în elucidarea temelor dificile, prin care atrage atenția practicienilor cu experiență, precum și a tinerilor cercetători.

Actualmente, publicația este o revistă de concept despre diferite domenii ale dreptului internațional, ultimul devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori. Unul din avantajele importante ale revistei îl constituie faptul că oferă tinerilor cercetători oportunitatea de a se manifesta. Doctoranzii și magiștrii, care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme, își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale contemporane și al dreptului internațional.

Publicația conține articole ale specialiștilor de vază din republică și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care tratează și se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și a relațiilor internaționale.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The „Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations. In a relatively short period of his life the journal raised an art of scientific and practical discussions to a higher altitude developed its profile, become richer and more varied, designed scientific-analytical subject. In this connection, it differs from high professionalism, erudition, new approaches to disclosing the difficult themes. Consequently, journal attracts both skilled experts, and young researchers.

Today it is a conceptual journal about various fields of international law, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors. One of the important advantages of the publication is that it provides an opportunity for young authors as – post-graduate students and master’s students, yet not possessing a wide experience of researching, but willing to assert themselves, express their views on topical issues about contemporary international relations and international law.

The journal contains articles of known Moldavian and foreign experts, doctors and candidates of sciences – advocates of different views, who actively illuminate the processes occurring in the political, economic and social life. Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений. За относительно короткий срок своей жизни журнал поднял на большую высоту искусство научно-практических дискуссий, выработал свой профиль, стал более насыщенным и разнообразным, оформил научно-аналитическую тематику, в связи с чем и отличается высоким профессионализмом, эрудицией, инновационными подходами к раскрытию сложных тем, чем привлекает к себе как опытных практиков, так и молодых исследователей.

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив. Одним из важных достоинств издания является то, что он предоставляет возможность молодым авторам – аспирантам и магистрантам, пока не обладающим большим опытом исследовательской работы, но желающих заявить о себе, высказать свою точку зрения по актуальным вопросам современных международных отношений и международного права.

На страницах нашего журнала публикуются статьи известных молдавских и иностранных специалистов, докторов и кандидатов наук – сторонников разных взглядов, которые активно освещают процессы, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны. Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 9-16.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 09. 2015 | Accepted: 15.11. 2015 | Published: 23.12. 2015

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**FACTORII DETERMINANȚI AI STATUTULUI DE NEUTRALITATE
PERMANENTĂ AL STATULUI***

**FACTORS DETERMINING THE STATUS OF PERMANENT NEUTRALITY OF THE
STATE**

**ФАКТОРЫ ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ СТАТУС ПОСТОЯННОГО НЕЙТРАЛИТЕТА
ГОСУДАРСТВА**

DORUL Olga** / DORUL Olga / ДОРУЛ Ольга

ABSTRACT:

FACTORS DETERMINING THE STATUS OF PERMANENT NEUTRALITY OF THE STATE

The institution of neutrality in international law has always aroused heated discussions among doctrine. However, there was no international treaty or at least a soft law instrument, thus today is difficult to discern the content of this legal concept. Therefore, today's lawyers frequently resorts to concepts of geopolitical fully argue the need, but also the content of permanent neutrality status.

Key words: permanent neutrality, policy of neutrality, international law, geopolitics, the permanent neutrality of the Republic of Moldova.

JEL Classification: K33, K49, F55.

РЕЗЮМЕ:

**ФАКТОРЫ ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ СТАТУС ПОСТОЯННОГО НЕЙТРАЛИТЕТА
ГОСУДАРСТВА**

Институт нейтралитета всегда вызывал острые споры в рядах правоведов. Сегодня не существует международного договора или акта международной организации, который смог бы пролить свет на содержание данного правового института. В итоге, юристы прибегают к геополитическим понятиям для обоснования необходимости и содержания статуса постоянного нейтралитета государства.

Ключевые слова: постоянный нейтралитет, политика нейтралитета, международное право,

* Articolul a fost perfectat în cadrul Proiectului instituțional 15.817.06.10F „Redimensionarea politicii externe și interne a Republicii Moldova din perspectiva evoluției proceselor integraționiste și modificărilor geopolitice a sistemului internațional”. / Статья выполнена в рамках научно-исследовательского проекта Института юридических и политических исследований 15.817.06.10F «Переосмысление внешней и внутренней политики Республики Молдова с перспективы эволюции интеграционных процессов и геополитических изменений международной системы».

** **DORUL Olga** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova). / **DORUL Olga** - Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University, scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova). / **ДОРУЛ Ольга Павловна** - Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

геополитика, статус постоянного нейтралитета Республики Молдова.

JEL Classification: K33, K49, F55.

УДК: 341.217(4), 341.223.7.

REZUMAT:

FACTORII DETERMINANȚI AI STATUTULUI DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ AL STATULUI

Instituția neutralității în dreptul internațional public dintotdeauna a suscitat discuții aprinse în rândurile doctrinarilor. Or, neexistând un tratat internațional sau, cel puțin un act soft law astăzi este dificil să fie deslușit conținutul acestui concept juridic. Prin urmare, astăzi juriștii apelează frecvent la noțiuni de geopolitică întru a argumenta necesitatea, dar și conținutul statutului de neutralitate permanentă.

Cuvinte cheie: neutralitate permanentă, politică de neutralitate, drept internațional, geopolitică, statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova.

JEL Classification: K33, K49, F55.

CZU: 341.217(4), 341.223.7.

Instituția neutralității a fost considerată mult timp de către doctrinarii de drept internațional ca un concept rigid, static ce presupune, în esență, două obligații pentru statul neutru: abținere și imparțialitate. Totodată, în secolul XX a fost observat un dinamism ce caracterizează de exemplu Finlanda și Suedia care au aderat în anul 1994 la Parteneriatul pentru Pace al NATO, rămânând neutre (o neutralitate modificată, cu deschidere deja bine-definită spre o alianță politică și militară).¹

În prezentul studiu, însă, ne propunem să definim aspecte premergătoare acceptării de către un stat a angajamentelor ce decurg din adoptarea statutului de neutralitate. În acest sens, vom elucida motivele care stau la baza adoptării de către state a statutului de neutralitate pornind de la factorii geografici, politici, economici de dezvoltare a statelor, deoarece după cum o demonstrează practica, cu trimitere la exemplul Austriei și Finlandei, anume condițiile geopolitice definesc politica de securitate a unui stat și determină alegerea statutului de neutralitate.

Estimăm oportun să elucidăm impactul împrejurărilor de ordin politic, social și de altă natură asupra neutralității. În acest sens, ne permitem să afirmăm faptul că statele nu pot exista în vacuum. Nici un stat nu poate să exercite o politică externă complet separată de componentele sistemului internațional. Chiar politica de neutralitate – cea mai extremă

manifestare a aspirațiilor de asigurare a propriei securități - nu se va solda cu succes decât dacă nu vor exista condițiile de mediu prielnice, și anume:

- poziția geostrategică
- balanța de putere între beligeranți
- cooperarea internațională.²

Alți autori, adaugă la cele menționate aici, și un alt factor important – interesul mutual al marilor puteri în garantarea statutului de neutralitate³, pe care, însă, considerăm oportun să-l încadrăm la categoria „cooperarea internațională”.

În ce privește **poziția geostrategică a statului**, aceasta este, probabil, prima circumstanță necesară existenței statului. Statele, asemenea oamenilor, nu-și pot alege vecinii. Anume pe această idee își fundamentează afirmația filosoful indian Kautilya: statele vecine inevitabil sunt „*dușmanii naturali*”, pe când statele situate de cealaltă parte a vecinilor, sunt „*aliații naturali*”. În acest context, cert este faptul că cu cât este mai periferică localizarea geostrategică a statului, cu atât mai tare cresc șansele lui de supraviețuire. Teza este valabilă mai ales pentru statele neutre, deoarece în acest caz ele au o dublă asigurare a securității lor. În primul rând această securitate le este garantată prin însuși statutul lor de neutralitate. În al doilea rând, cu cât mai periferic este situat statul, el prezintă o importanță

² Karsh E. *Neutrality and small states*. London, New York: Routledge, 1990, p. 80.

³ Wagner F. S. *Toward a New Central Europe*. A symposium on the problems of the Danubian nations. Florida: Danubian Press, Inc., Astor Park., 1970, p. 35.

¹ Pop I. *Vecinătatea și buna vecinătate în dreptul internațional*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1986, p. 10.

strategică minoră pentru alte state și, strâns legat de acest aspect, cu cât este mai mare distanța dintre acest stat și centrul unui stat puternic, cu atât mai dificil este accesul ultimului în teritoriul statului neutru.⁴

Un alt aspect al poziției geostrategice o prezintă situația statelor – „bariere”, or, aceasta este cea mai precară situație în care se poate afla un stat neutru. Istoria ne arată că zonele „bariere” au fost create, mai ales între statele puternice, pentru a asigura în oarecare măsură pacea temporară. Astfel acestea au plasat în respectivele puncte un stat inofensiv, prezentând tuturor vecinilor săi condițiile de securitate pentru frontierele lor. Neutralitatea trebuie să contribuie menținerii păcii generale limitând câmpul de luptă. Ea trebuie să constituie o *barieră morală* contra invaziei marilor puteri cuceritoare, blocându-le căile militare cele mai avantajoase⁵, cum a fost cazul Belgiei în secolul XIX, care a fost o astfel de zonă între Franța, Germania și Marea Britanie.⁶ La fel putem invoca și exemplul Elveției, modelul clasic al neutralității permanente. Acest stat este situat între patru state mari. Populația sa este alcătuită din fragmente împrumutate de la naționalitățile germană, franceză și italiană. Elveția deține trecerile din Germania spre Franța și în Italia, din Franța spre Italia; iar Rinul își ia începutul din munții Elveției. Europa este cointereseată ca Elveția să rămână neutră. Anume din aceste considerente, începând cu anul 1815, neutralitatea Elveției a fost întotdeauna respectată, iar Elveția însăși n-a încetat să vadă în statutul de neutralitate permanentă fundamentul independenței sale și a securității.⁷

Un alt exemplu de zonă barieră, este și situația Austriei, care adoptând statutul de neutralitate permanentă în anul 1955, a făcut-o la insistența URSS, care vedea în Austria, alături de Elveția o barieră între blocul sovietic și statele membre ale NATO.⁸

Probabil pornind de la aceste exemple oferite de practica internațională a statelor, în literatura de specialitate din secolul trecut au fost menționate condițiile înaintate pentru statul

neutru. În „*Traité de droit international public*” a autorului P. Fauchille, acestea erau rezumate la următoarele:

1. statul neutru trebuie să fie destul de slab pentru ca să nu poată aspira să influențeze politica generală;

2. să fie apt să se apere contra oricărei tentative de agresiune sau anexare din partea vecinilor;

3. el trebuie să fie situat între două state mari, să nu fie unica cale ale forțelor lor armate.

Totuși, rolul de barieră morală jucat de către statele neutre se opune creșterii indefinite de creații asemănătoare. Dacă teritoriile neutre, care separă două mari puteri, aveau proporții considerabile, contactele între acestea trebuiau să fie destul de dificile, astfel neutralitatea nemaivând riscul de a nu fi cunoscută sau încălcată. Anume pornind de la aceste considerente, au fost justificate temerile Elveției și Belgiei în perioada Primului Război Mondial cu privire la inviolabilitatea statutului său de neutralitate, temeri care s-au adeverit cel puțin pentru Belgia în anul 1914.⁹

O situație aparte în cadrul subiectului examinat îl prezintă atitudinea statelor vecine față de statul neutru permanent și viceversa. Astfel, ne permitem să reiterăm faptul că primele obiective ale regulilor dreptului internațional, cuprinse și în Carta ONU, sunt de a asigura pacea și securitatea tuturor țărilor în lume. Or, securitatea și pacea unei țări, condiție *sine qua non* a oricărei relații internaționale normale, pot fi puse în pericol în mod material și fizic de către vecini sau cu ajutorul, permisiunea ori complicitatea lor, ori în fine, fără asentimentul lor, dar atunci ei înșiși sunt victime ale unei agresiuni. Poziția de vecinătate și situația în teritoriile vecine sunt în general importante pentru securitatea fiecărui stat. Acesta este motivul pentru care țările vecine sunt îngrijorate când văd o țară limitrofă înarmându-se puternic sau când consideră că prezența trupelor străine într-o țară amenință suveranitatea și securitatea statelor învecinate.¹⁰ Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 2949 (XXVII) cu privire la situația în Orientul Mijlociu subliniază în mod clar această preocupare, conținând indicația în punctul 5 în calitate de principiu: „*încetarea oricăror pretenții sau oricărei stări de război, respectarea și recunoașterea*

⁴ Karsh E. *Op. cit.*, p. 82.

⁵ Fauchille P. *Op. cit.*, p. 695.

⁶ Karsh E. *Op. cit.*, p. 82 - 83.

⁷ Fauchille P. *Op. cit.*, p. 706.

⁸ Lange M. *L’Autriche: un Etat neutre dans l’Union Européenne*. Paris: L’Harmattan, 2006, p. 15.

⁹ Fauchille P. *Op. cit.*, p. 695.

¹⁰ Pop I. *Op. cit.*, p. 313-314.

suveranității, integrității teritoriale și independenței politice a fiecărui stat din această regiune și dreptul lui de a trăi în condiții de pace în limitele frontierelor sigure și recunoscute, nefiind amenințate cu aplicarea forței și nefiind aplicată forța.”¹¹

Concluzionând, putem afirma, că prima grijă în privința securității unui stat, o constituie vecinii lui¹², pe când statutul de neutralitate contribuie la sporirea încrederii statelor vecine și acest statut niciodată, în careva circumstanțe n-a constituit un scop, ci a jucat un rol pozitiv în ameliorarea relațiilor cu vecinii.

Cu referire la *balanța de puteri*, este util să menționăm concluzia la care a ajuns diplomatul suedez Gunnar Häggglöf din experiența Suediei în cel de-al Doilea Război Mondial, precum că: „condiția de bază a neutralității constă în existența balanței de puteri”. Această afirmație rezultă din argumentul că cât de puternic n-ar fi un stat, acesta nu va fi suficient de puternic pentru a le cuceri pe toate, și această gelozie a marilor puteri a păstrat existența și a statelor mici. Cu alte cuvinte, statele neutre își găsesc securitatea în neutralizarea aspirațiilor marilor puteri. Cu titlul de exemplu la acest subiect putem aduce situația Suediei, Elveției și Irlandei, care au exercitat neutralitatea în timpul celui de-al doilea război mondial.¹³

În ce privește cel de-al treilea factor extern care stă la baza statutului de neutralitate, *cooperarea internațională a statelor neutre*, acesta a devenit subiect discutat aprins mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, când acestea au fost puse în fața problemelor legate de asigurarea securității internaționale, cum ar fi participarea în organizațiile internaționale bazate pe ideea organizării securității colective, cerințele de nealiniere, și chiar izolare în situația în care aceasta este cerută de obligațiile ce decurg din statutul de neutralitate.¹⁴ Astfel, într-o anumită măsură se poate de imaginat că atitudinea de „nici/nici” ce menține țara în afara sistemelor de alianță, îi garantează implicit o recunoaștere, dacă nu o protecție din partea blocurilor adverse.¹⁵ Dar

izolarea nu trebuie concepută ca fiind una absolută, îndeosebi în contextul securității internaționale. Merită să menționăm la acest subiect citatul din discursul ministrului Afacerilor externe a Austriei, Alois Mock, pronunțat în timpul discuțiilor politice din Alpbach la 27 august 1991: „Mitul că un stat își poate asigura securitatea pe o insulă izolată a dispărut. Securitatea europeană este de asemenea securitatea noastră”. Mai mult ca atât, cancelarul socialist Franz Vranitzky în discursul său în fața Academiei Regale de Științe din Dublin intitulat „Bilanțul dezvoltărilor în Europa din punct de vedere a Austriei” subliniază că cooperarea este soluția cea mai adaptată și mai eficace noului context internațional. El recunoaște o obligație de solidaritate care se impune *ab initio* unui stat neutru: „Conceptul că un stat poate să existe și să supraviețuiască independent și prosper în autarhie, este depășit. (...) Însă acest compromis între autarhie și dependență rezultă din deciziile politice conștiente, dintr-o mai mare acceptare a cooperării internaționale.”¹⁶

La fel, cu referire la contextul geopolitic al subiectului cercetat, în vederea fundamentării tezelor expuse mai sus, dorim să menționăm faptul, că în trecut, în perioada „războiului rece”, puține state au rămas în umbra antagonismelor dintre Est și Vest. Acestea au fost situații particulare, care nu corespundeau direcției de dezvoltare comună, însă factorilor geopolitici sau istorici care explicau faptul că Elveția, Austria, Suedia, Finlanda păstrau sau adoptau statutul de neutralitate, pentru primele două, sau o politică de neutralitate, pentru celelalte.¹⁷

Suplimentar la cele menționate supra, este cazul să analizăm situația particulară a neutralității statelor mici, astăzi în literatura de specialitate tot mai frecvent întâlnim afirmații precum că neutralitatea este soarta statelor mici. Practica internațională în materie demonstrează faptul că statele puternic dezvoltate nu pot fi neutre, deoarece au interese economice, geostrategice, politice, care nu le permit adoptarea unei atitudini neutre față de evenimentele ce au loc în cadrul comunicării

¹¹ Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 2949 (XXVII) „Situația în Orientul Mijlociu” din 8 decembrie 1972. [Online]: www.un.org (Vizitat la: 03.11.2015).

¹² Pop I. *Op. cit.*, p. 315.

¹³ Karsh E. *Op. cit.*, p. 98 – 99.

¹⁴ Sur S. *Relations internationales*. 4-e édition. Paris: „Montchrestien”, 2006, p. 101.

¹⁵ Gribinski J.-F. *L’Autriche, la Finlande, la Suède et la*

sécurité européenne, publicat în Actes du colloque organisé le 30 avril 1996 au Sénat par l’Institut de Relations Internationales et Stratégiques et le Centre de Réflexion et d’Etudes sur les Problèmes Internationaux. Paris: La Documentation Française, 1996. 152 p.

¹⁶ Lange M. *Op. cit.*, 146 p.

¹⁷ Sur S. *Op. cit.*, p. 101.

internaționale.

Totodată, pentru a fi înțeleși corect, dorim să atenționăm că regula de mai sus nu poartă un caracter absolut, astfel, statutul de neutralitate nu este întotdeauna o dovadă a puterii neînsemnate a statului. Statele mari pot de asemenea să fie neutre: exemplul Statelor Unite ale Americii, menționat în capitolele precedente este o probă demonstrativă. Evident, este mult mai dificil pentru un stat puternic să existe timp îndelungat în stare de pace.¹⁸

De la bun început, trebuie să menționăm că o definiție unanim acceptată a statelor mici lipsește în doctrina dreptului internațional public, deși am putea formula particularitățile caracteristice ale acestora, cum ar fi: puterea limitată, care generează diferența substanțială în prerogativa de acțiune față de statele mari. Totodată ne permitem să afirmăm, pe bună dreptate, că statele mici sunt entități care posedă caracteristici proprii psihologice și de comportament care le disting de alte state.¹⁹ Primul obiectiv al unui stat mic este de a supraviețui. Scriitorul de origine cehă Milan Kundera a definit statele mici drept „*cele ale căror existență în orice moment poate fi pusă sub semnul întrebării*”.²⁰ Anume prin aceasta se explică situația că una din trăsăturile caracteristice ale statelor mici este faptul că acestea, în marea lor majoritate, optează pentru neutralitate, ca direcție a politicii externe, iar în cazuri aparte – pentru statutul de neutralitate permanentă, consfințit juridic.

Statele mici neutre de obicei încearcă să se țină în afara războiului, dar capacitatea lor de a realiza acest lucru depinde de interesele beligeranților. Astfel, există o mare diferență dintre neutralitatea statelor mici și cea ale statelor mari: pentru marile puteri, neutralitatea constituie o întrebare de simple costuri și beneficii, pe când pentru statele mici, neutralitatea poate fi o condiție de existență. Mai mult ca atât, în cazul nerespectării neutralității, marele puteri posedă capacitatea și forțe necesare de a-și apăra suveranitatea și integritatea teritorială. Din contra, statele mici au la dispoziție puține mijloace de a reacționa, astfel menținerea neutralității devenind o problemă complexă.²¹

Fiind privită din alt unghi de vedere, problema cercetată poate fi prezentată sub aspect pozitiv, astfel, cert este faptul că prin natura lor, statele mici niciodată nu vor fi considerate suficient de importante, în timpul unui război între marile puteri, încât acestea să-și îndrepte deplina putere contra lor; mai degrabă, statele mici vor fi privite în calitate de obiecte periferice, care în cel mai rău caz necesită un efort secundar din partea beligeranților.²²

Cu referire la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, la fel nu putem efectua o evaluare juridică pură a statutului de neutralitate, făcând abstracție de contextul geopolitic al statului nostru. Astfel, în general politica externă purtată de statul nostru poate fi caracterizată prin așa trăsătură cum este nedeterminarea practică și politică a Republicii Moldova ca stat. Astfel, Republica Moldova a adoptat declarațiile privind suveranitatea și independența, iar pe de altă parte realizează și mizează pe parteneriatele strategice cu supraputerile. Anume din aceste considerente, statutul de neutralitate pentru care a optat statul nostru în anul 1994, nu reușește să capete o valorificare deplină atât pe plan intern, precum și pe plan internațional.

În situația creată, când unii politicieni susțin modificarea Constituției în partea ce se referă la neutralitatea permanentă, iar alții subliniază efectul benefic pe care o neutralitate eventual recunoscută și garantată pe plan internațional îl poate produce pentru Republica Moldova, am recomanda consultarea populației țării pe calea referendumului, or, art. 142 din Constituția Republicii Moldova, intitulat „Limitele revizuirii” la alineatul (1) prevede:

„*Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale*”.²³

Prin urmare, după scoaterea completă a trupelor ruse de pe teritoriul Moldovei, în opinia lui Mihail Sorin, sunt posibile două variante ale evoluției evenimentelor ulterioare (cu condiția că Moldova va renunța la statutul său de neutralitate): 1) Rusia, reieșind din interesul obiectiv față de teritoriul Moldovei, va putea

¹⁸ Bacot B. Des neutralités durables: origine, domaine et efficacité. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1943, p. 20.

¹⁹ Karsh E. *Op. cit.*, p. 3-4.

²⁰ Gribinski J.-F. *Op. cit.*, p. 55.

²¹ Karsh E. *Op. cit.*, p. 4.

²² Ibidem, p. 64.

²³ Constituția Republicii Moldova 1994, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994.

iniția negocierii în vederea creării unei baze militare însă deja nu pe teritoriul din stânga Nistrului, dar pe teritoriul controlat oficial de către Chișinău, și aceasta desigur cu condiția că 2) Republica Moldova nu va acorda preferință în această materie unui alt stat. În lipsa resurselor naturale, a ramurilor profitabile a economiei naționale, precum și în lipsa fluxului de investiții străine, este posibil ca una din sursele de venit a statului să devină plata pentru șederea pe teritoriul republicii a bazelor militare a altor state și alianțe.²⁴

În ce privește cercetarea particulară a conținutului statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, stat mic, relativ tânăr, care deja timp de mai mult de douăzeci de ani proclamă acest statut, vom porni de la ideea expusă de către autorii ruși, precum că neutralitatea este considerată drept mijloc de asigurare a independenței precum și reprezenta garanția absenței imixtiunii din afară. Poziția, iar în cazul Republicii Moldova - statutul de neutralitate contribuie considerabil la realizarea principiilor respective mai ales pentru statele tinere, garantându-le independența în politica externă, făcând posibilă cooperarea favorabilă reciprocă cu toate statele lumii.²⁵ Și în acest sens ne proclamăm ferm dezacordul cu privire la opinia lui Martin Wight, „*Sunt neutre statele care nu au deloc o politică externă activă*”²⁶, totodată, dorim să precizăm că politica externă a statului nostru trebuie să-și păstreze independența și individualitatea, deoarece Republica Moldova a împlinit recent 24 ani de la adoptarea Declarației de independență. Acesta nu este motiv doar pentru organizarea festivităților, ci pentru efectuarea unei analize profunde a căii parcurse, reflectarea asupra prezentului și viitorului statului nostru. Căpătarea independenței și a suveranității a deschis perspective largi pentru dezvoltarea liberă, căutarea identității proprii și a propriului loc în lumea contemporană.²⁷ Anume la capitulul

„identitate națională” vom încerca să încadrăm discuțiile pe marginea statutului de neutralitate permanentă a statului nostru, acesta fiind un deziderat, realizabil, sperăm, în viitorul cel mai apropiat.

În acest context, este necesar să elucidăm anumite momente cu privire la rațiunea adoptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă. Această decizie a fost determinată la momentul respectiv de o serie de factori printre care am putea cita necesitatea de a consolida suveranitatea în condițiile unui context politic complex, precum și lipsa tradițiilor de statalitate („Moldova – fosta Basarabie – a schimbat de mai multe ori apartenența: rusă în 1878, română în 1918, sovietică în 1940, din nou română între 1941-1944, apoi din nou sovietică, independentă în fine – în 1991). Stabilitatea, absolut necesară, pentru urgența reformelor, care implicau plecarea din teritoriul său a trupelor străine, dezmoțirea tensiunilor politice interne, care presupuneau o confruntare permanentă pentru definirea perspectivelor și determinarea direcțiilor de dezvoltare a țării, instaurarea echilibrului și a atmosferei sociale favorabile reformelor – iată prețul acestei opțiuni politice deliberate și, pentru moment, cea mai rezonabilă. Oricum realitățile acelor timpuri, când s-a optat pentru alegerea acestui statut de neutralitate nu erau favorabile pentru lansarea atitudinilor categorice. Amintirile conflictului armat care a favorizat divizarea republicii erau foarte proaspete. Pacea fragilă nu trebuia perturbată și fiecare inițiativă eventuală, capabilă să provoace din nou spiritele putea să fie fatală.²⁸

Rațiunea adoptării de către Republica Moldova a statului de neutralitate permanentă poate fi redusă la următoarele idei:

a) realitățile geopolitice. Republica Moldova este un nou stat european apărut ca urmare a dizolvării URSS, iar procesul de autodeterminare al fostelor republici sovietice și a întregului spațiu postsocialist constituia un scop al luptelor pentru sferile de influență;

b) potențialul slab economic, politic, militar a Moldovei în raport cu țările limitrofe care tind să-

²⁴ Михаил С. Внешние решения внутренних проблем и шаткость молдавского нейтралитета. В: Кишиневский обозреватель. 2 марта 2006, № 7. [On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=502312> (Дата посещения: 03.11.2015).

²⁵ Клименко Б.М. Словарь международного права. 2-ое издание переработанное и дополненное. М.: Международные отношения, 1986, с. 29 - 30.

²⁶ Karsh E. *Op. cit.*, p. 32.

²⁷ Гуцу И. Евроинтеграция плюс восточный вектор. В: «Кишиневский обозреватель». 30 марта 2006, № 11.

[On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=5608> (Vizitat la: 03.11.2015).

²⁸ Moraru V. La République de Moldovie à la recherche des voies vers la stabilité et la sécurité de la région dans le contexte des relations entre l'OTAN et la Russie. NATO. 2002, p. 10-11.

și realizeze interesele în Republica Moldova, contând inclusiv pe marele grup etnonațional, care manifestă uneori tendințe secesioniste. Schimbarea bruscă a politicii străine poate astfel să aibă reacții prompte din partea acestor grupe care ar putea pune la dubii chiar și integritatea teritorială a republicii. S-a considerat astfel că pentru a nu deveni un punct convergent al anumitor presiuni politice, adoptarea statului de neutralitate va fi cea mai oportună decizie;

c) situația țărilor vecine, cum ar fi România și Ucraina, supuse ele însele de asemenea unor presiuni, având la origine interesele marilor puteri;

d) necesitatea Republicii Moldova de a-și orienta economia spre piața externă. S-a considerat la acel moment că anume statutul de neutralitate, stimulând o colaborare (inclusiv cea economică), fără preferințe politice, ar putea favoriza considerabil dezvoltarea economiei naționale, integrarea sa în cadrul economic european.

Totodată ne propunem următoarele motive care ar explica întârzierea recunoașterii internaționale a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova:

a) pe teritoriul Moldovei staționează trupele militare ruse;

b) relațiile tensionate care persistă între guvernul moldav și autoritățile din Transnistria continue să fie destul de evidente;

c) politica externă nedefinită a Republicii Moldova.

Aspectele menționate mai sus dăunează serios situației Republicii Moldova și afectează în mod serios eforturile axate pe consolidarea stabilității și securității regiunii, determinând alegerea căilor pentru a asigura recunoașterea internațională a statutului de neutralitate permanentă a țării.²⁹

Astfel neutralitatea este concepută ca un instrument defensiv și drept instrument de pace. Neutralitatea poate fi astăzi concepută în calitate de un fenomen pozitiv în relațiile internaționale drept una din formele de conviețuire pașnică. Aceasta reprezintă o formă specifică de asigurare a securității statelor.³⁰

Aceste teze rezultă inclusiv din recenta Rezoluție a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 69/285 din 3 iunie 2015 cu privire la neutralitatea permanentă a Turkmenistanului. Astfel, Adunarea Generală a ONU consideră că neutralitatea permanentă a Turkmenistanului contribuie la consolidarea păcii și securității în regiune și că statul joacă un rol activ și constructiv în dezvoltarea relațiilor pașnice, amicale și reciproc avantajoase cu statele din regiune și statele lumii. La fel, Adunarea Generală a ONU a subliniat importanța dimensiunii economice și geoeconomice a neutralității Turkmenistanului pentru cooperarea regională a statelor. Prin această rezoluție, Adunarea Generală a ONU și-a reafirmat susținerea statutului de neutralitate permanentă a Turkmenistanului și a angajat din nou statele membre ale ONU să respecte și să susțină statutul de neutralitate permanentă a Turkmenistanului, respectând totodată independența, suveranitatea și integritatea teritorială a acestui stat.

Considerăm că acest model viabil de neutralitate merită să fie preluat de statul nostru, iar primul pas în acest sens trebuie să devină declarația reprezentantului Republicii Moldova făcută la tribuna Adunării Generale a ONU prin care să solicite statelor membre cel puțin recunoașterea statutului de neutralitate a Republicii Moldova, iar în varianta ideală – și garantarea acestui statut.

Bibliografie:

1. Bacot B. Des neutralités durables: origine, domaine et efficacité. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1943. 402 p.
2. Constituția Republicii Moldova 1994, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994.
3. Fauchille P. Traité de droit international public. Tome I-er. Paris: Rousseau & C-ie, 1922. 1060 p.
4. Gribinski J.-F. L'Autriche, la Finlande, la Suède et la sécurité européenne, publicat în Actes du colloque organisé le 30 avril 1996 au Sénat par l'Institut de Relations Internationales et Stratégiques et le Centre de Réflexion et d'Etudes sur les Problèmes Internationaux. Paris: La Documentation Française, 1996. 152 p.
5. Karsh E. Neutrality and small states. London, New York, Routledge, 1990. 225 p.
6. Lange M. L'Autriche: un Etat neutre dans l'Union Européenne; L'Harmattan. Paris, 2006. 146 p.

²⁹ Ibidem, p. 11-14.

³⁰ Хабиров В.Г. Принцип нейтралитета и неприсоединение и проблемы коллективной безопасности в Азии – Международное право на службе мира. М.: Институт Государства и Права Академии наук СССР, 1979, с. 31 - 32.

7. Moraru V. La République de Moldovie à la recherche des voies vers la stabilité et la sécurité de la région dans le contexte des relations entre l'OTAN et la Russie; NATO. 2002. 44 p.

8. Pop I. Vecinătatea și buna vecinătate în dreptul internațional. București: Editura științifică și enciclopedică, 1986. 566 p.

9. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 69/285 din 3 iunie 2015 cu privire la neutralitatea permanentă a Turkmenistanului. [On-line]:

http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/69/285 (Vizitat la: 03.11.2015).

10. Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 2949 (XXVII) „Situția în Orientul Mijlociu” din 8 decembrie 1972.

11. Sur S. Relations internationales. 4-e édition. Paris: „Montchrestien”, 2006. 581 p.

12. Wagner F. S. Toward a New Central Europe. A symposium on the problems of the Danubian nations; Danubian Press, Inc., Astor Park. Florida, 1970. 380 p.

13. Гуцу И. Евроинтеграция плюс восточный вектор. В: «Кишиневский обозреватель» 30 марта 2006, № 11. [On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=5608> (Дата посещения: 03.11.2015).

14. Клименко Б.М. Словарь международного права. 2-ое издание переработанное и дополненное. М.: Международные отношения, 1986. 256 с.

15. Михаил С. Внешние решения внутренних проблем и шаткость молдавского нейтралитета. В: Кишиневский обозреватель. 2 марта 2006, № 7. [On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=502312> (Дата посещения: 03.11.2015).

16. Хабиров В.Г. Принцип нейтралитета и неприсоединения и проблемы коллективной безопасности в Азии – Международное право на службе мира. М.: Институт Государства и Права Академии наук СССР. 1979, с. 29-49.

Bibliography:

1. Bacot B. Des neutralités durables: origine, domaine et efficacité. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1943. 402 p.

2. Constituția Republicii Moldova 1994, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994.

3. Fauchille P. Traité de droit international public. Tome I-er. Paris: Rousseau & C-ie, 1922. 1060 p.

4. Gribinski J.-F. L'Autriche, la Finlande, la Suède et la sécurité européenne, publicat în Actes du colloque organisé le 30 avril 1996 au Sénat par l'Institut de Relations Internationales et Stratégiques et

le Centre de Réflexion et d'Etudes sur les Problèmes Internationaux. Paris: La Documentation Française, 1996. 152 p.

5. Karsh E. Neutrality and small states. London, New York, Routledge, 1990. 225 p.

6. Lange M. L'Autriche: un Etat neutre dans l'Union Européenne; L'Harmattan. Paris, 2006. 146 p.

7. Moraru V. La République de Moldovie à la recherche des voies vers la stabilité et la sécurité de la région dans le contexte des relations entre l'OTAN et la Russie; NATO. 2002. 44 p.

8. Pop I. Vecinătatea și buna vecinătate în dreptul internațional. București: Editura științifică și enciclopedică, 1986. 566 p.

9. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 69/285 din 3 iunie 2015 cu privire la neutralitatea permanentă a Turkmenistanului. [On-line]:

http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/69/285 (Vizitat la: 03.11.2015).

10. Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 2949 (XXVII) „Situția în Orientul Mijlociu” din 8 decembrie 1972.

11. Sur S. Relations internationales. 4-e édition. Paris: „Montchrestien”, 2006. 581 p.

12. Wagner F. S. Toward a New Central Europe. A symposium on the problems of the Danubian nations; Danubian Press, Inc., Astor Park. Florida, 1970. 380 p.

13. Gutsu I. Evrointegratsiia plus vostochnyi vektor. В: «Kishinevskii obozrevatel'» 30 marta 2006, № 11. [On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=5608> (Data poseshchenia: 03.11.2015).

14. Klimentko B.M. Slovar' mezhdunarodnogo prava. 2-oe izdanie pererabotannoe i dopolnennoe. M.: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1986. 256 s.

15. Mikhail S. Vneshnie resheniia vnutrennikh problem i shatkost' moldavskogo neutraliteta. В: Kishinevskii obozrevatel'. 2 marta 2006, № 7. [On-line]: <http://www.ko.md/cgi/article.pl?id=502312> (Data poseshchenia: 03.11.2015).

16. Khabirov V.G. Printsip neutraliteta i neprisoedineniia i problemy kollektivnoi bezopasnosti v Azii – Mezhdunarodnoe pravo na sluzhbe mira. M.: Institut Gosudarstva i Prava Akademii nauk SSSR. 1979, с. 29-49.

Copyright©Olga DORUL, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea de Stat din Moldova, MD 2012, Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, Republica Moldova.

E-mail: dorulolga@yahoo.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 4, Volume 38, Pages 17-28. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 06. 2014 Accepted: 15.12. 2014 Published: 23.12. 2014</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**TIPURI DE PRACTICI CARE CONSTITUIE CARTELURI – EXEMPLIFICĂRI
DIN JURISPRUDENȚA EUROPEANĂ**

**TYPES OF PRACTICES THAT CONSTITUTE CARTELS - EXAMPLES
FROM EUROPEAN CASE LAW**

**ТИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, СОСТАВЛЯЮЩИЕ КАРТЕЛИ – ПРИМЕРЫ
ИЗ ЕВРОПЕЙСКОЙ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ**

BĂIEȘU Aurel* / BAIESU Aurel / БЭЕШУ Аурел
BOLOGAN Dumitrița** / BOLOGAN Dumitrita / БОЛОГАН Думитрица

ABSTRACT:

**TYPES OF PRACTICES THAT CONSTITUTE CARTELS - EXAMPLES
FROM EUROPEAN CASE LAW**

This article reviews the types of practices that can be classified by the Competition Council as horizontal anticompetitive agreements prohibited by law. Deriving from the legislation of the Republic of Moldova in the competition field, the authors explained by the case law of the European Commission and the European Court of Justice in Luxembourg the significance following actions: establishment of direct or indirect price for purchase or selling or any other trading conditions; sharing markets or sources of supply; limiting or control of production, distribution, marketing, technical development or investment; participating with rigged bids in auctions or any other forms of competitive tendering; application in relations with trading partners, unequal conditions for equivalent services, thus creating them a competitive disadvantage; limiting or preventing access to the market and the free exercise of competition by other companies, as well as agreements not to buy or to sell to certain undertakings without reasonable justification; exchange of information and agreements on terms and conditions. In this sense, examples are provided in the reasoning used by the European authorities to show how these practices should be understood and applied.

Keywords: cartel, practices, European case law, competition, horizontal anticompetitive agreement, European Commission.

JEL Classification: K33, K12, F53.

* **BĂIEȘU Aurel** - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Judecător la Curtea Constituțională (Chișinău, Republica Moldova). / **BAIESU Aurel** – Doctor of law, Professor, Moldova State University, Judge at the Constitutional Court (Kishinev, The Republic of Moldova). / **БЭЕШУ Аурел** - Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет, Судья Конституционного суда (Кишинев, Республика Молдова).

** **BOLOGAN Dumitrița** – Magistru în drept, Universitatea Oxford, Doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, consultant juridic local la Misiunea NORLAM (Chișinău, Republica Moldova). / **BOLOGAN Dumitrita** – Master in law, University of Oxford, PhD student, Institute of Juridical and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova, National legal consultant of The NORLAM Mission (Kishinev, The Republic of Moldova). / **БОЛОГАН Думитрица** - Магистр права, Оксфордский университет, аспирантка, Институт юридических и политических исследований Академии наук Молдовы, консультант по вопросам права, миссия NORLAM (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

ТИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, СОСТАВЛЯЮЩИЕ КАРТЕЛИ – ПРИМЕРЫ ИЗ ЕВРОПЕЙСКОЙ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Данная статья рассматривает типы деятельности, которые могут быть охарактеризованы Советом по конкуренции как горизонтальные антиконкурентные соглашения, запрещенные законодательством. Исходя из положений законодательства Республики Молдова в области защиты конкуренции, а также в свете практики Европейской комиссии и Европейского суда в Люксембурге авторы объясняют значение следующих действий: прямое или косвенное установление цен покупки или продажи, либо любых других условий заключения сделок; раздел рынков или источников снабжения; ограничение или контроль над производством, распределением, торговлей, техническим развитием или инвестициями; участие в торгах или в любых других формах конкурса с фальшивыми офертами; применение в отношениях с коммерческими партнерами неравных условий к равноценным обстоятельствам, создавая им, таким образом, невыгодные конкурентные условия; ограничение или воспрепятствование доступу на рынок или свободе осуществления конкуренции другими предприятиями, а также соглашения не осуществлять покупку у определенных предприятий или продажу им без разумного обоснования; обмен информацией и соглашения о сроках и условиях. В данном контексте приводятся примеры обоснований, используемых европейскими органами для демонстрации того, как следует понимать и применять указанные типы деятельности.

Ключевые слова: картель, типы деятельности, европейская судебная практика, конкуренция, горизонтальное антиконкурентное соглашение, Европейская комиссия.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

REZUMAT:

TIPURI DE PRACTICI CARE CONSTITUIE CARTELURI – EXEMPLIFICĂRI DIN JURISPRUDENȚA EUROPEANĂ

Acest articol trece în revistă tipurile de practici care pot fi catalogate de Consiliul Concurenței drept acorduri anticoncurențiale orizontale interzise de norme legale. Pornind de la prevederile legislației Republicii Moldova în materie de concurență, autorii explică prin prisma jurisprudenței Comisiei Europene și a Curții Europene de Justiție de la Luxemburg semnificația următoarelor acțiuni: stabilirea directă sau indirectă a prețurilor de cumpărare sau de vânzare sau a oricăror alte condiții de tranzacționare; împărțirea piețelor sau surselor de aprovizionare; limitarea sau controlul producției, distribuției, comercializării, dezvoltării tehnice sau a investițiilor; participarea cu oferte trucate la licitații sau la orice alte forme de concurs de oferte; aplicarea, în raporturile cu partenerii comerciali, a condițiilor inegale la prestații echivalente, creând, astfel, acestora un dezavantaj concurențial; limitarea sau împiedicarea accesului pe piață și a libertății exercitării concurenței de către alte întreprinderi, precum și acordurile de a nu cumpăra sau de a nu vinde către anumite întreprinderi fără o justificare rezonabilă; schimbul de informații și acordurile referitoare la termene și condiții. În acest sens, sunt aduse exemple de raționamente utilizate de autoritățile europene pentru a arăta modul în care aceste practici trebuie înțelese și aplicate.

Cuvinte-cheie: cartel, practici, jurisprudență europeană, concurență, acord anticoncurențial orizontal, Comisia Europeană.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

Cartelurile sau acordurile anticoncurențiale orizontale interzise reprezintă cele mai grave tipuri de încălcări ale dreptului concurenței. Acestea constituie amenințări la adresa liberei dezvoltări a prețurilor, producției, distribuției,

pieței, precum și aduc daune semnificative consumatorilor. Cartelul reprezintă un acord anticoncurențial orizontal care reprezintă orice formă (verbală sau scrisă) de manifestare a voinței comune cu privire la comportamentul pe

piață, exprimată de două sau mai multe întreprinderi independente, ce se realizează între două sau mai multe întreprinderi care funcționează pe piață la același nivel.

Înțelegerile de tip cartel sunt reglementate în Republica Moldova de noua lege a concurenței nr. 183 din 2012¹ care reflectă îndeaproape prevederile Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE)² și a legislației europene secundare.

Pentru a avea o mai bună înțelegere a modalităților de materializare a unui cartel, urmează să ne referim la tipurile de practici de cartel, ținând cont și de faptul că unele din aceste practici au fost reglementate separat în art. 7 al Legii nr. 183/2012, deoarece reprezintă o subcategorie a celor mai grave carteli, care se numesc „carteli dure” și despre care se prezumă că prin obiectul lor, au capacitatea de a împiedica, restrânge sau denatura concurența, neputând fi exceptate.

Stabilirea directă sau indirectă a prețurilor de cumpărare sau de vânzare sau a oricăror alte condiții de tranzacționare

Un cartel de fixare a prețurilor este un aranjament prin care vânzătorii de produse sau servicii de la același nivel de producție sau de distribuție, fie cad direct de acord asupra prețurilor produselor lor (carteli de cumpărare și de vânzare) sau asupra altor factori care influențează prețul sau principiile de stabilire a prețurilor, cum ar fi reduceri, prevederi, condiții de plată sau garanții.

În Regatul Unit³, de exemplu, era specific majorității industriilor pe parcursul primei jumătăți a secolului al XX-lea ca prețurile să fie stabilite la un nivel convenit: acest lucru considerându-se ca oferind stabilitate, protejând întreprinderile de recesiune ciclică și monitorizând concurența, facilitând ordinea pe piață, care ar aduce beneficii cumpărătorilor.

Cu toate acestea, participarea într-un cartel își are prețul său, iar calitatea de membru va fi mai

profitabilă unor membri decât altora⁴. Cu cât mai multe întreprinderi vor fi prezente la stabilirea prețurilor, cu atât prețurile vor fi stabilite la un nivel mai ridicat. Unele întreprinderi pot considera că este dificil de a stabili un preț și de a rămâne fidel prețului stabilit. Va fi în avantajul întreprinderilor mai eficiente să stabilească prețuri mai scăzute, din moment ce venitul va fi mai mare, producătorii de bunuri care se diferențiază mult vor dori care să acopere costurile de promovare a imaginii brandului. După fixarea prețurilor, vor fi necesare cheltuieli pentru monitorizarea înțelegerii. Vor fi necesare, din când în când, ședințe pentru a rediscuta anumite chestiuni, resurse pentru a se asigura că întreprinderile individuale nu trișează prin scăderea prețurilor în mod secret, prin oferirea reducerilor sau alterarea calității produselor. Pentru a preveni astfel de practici, membrii cartelului pot stabili cote și amenzi pentru întreprinderile care le încalcă. Mai este necesară alocarea de resurse pentru potențiale aranjamente cum ar fi boicoturile colective sau oferirea de reduceri în mod colectiv, pentru a preveni noi-veniți să se stabilească pe piață. Mai mult, pentru a revigora cartelul, poate fi stabilită o asociație comercială. Din practica Regatului Unit, și anume în urma analizei amenzilor aplicate, reiese că unele industrii sunt mai predispușe la cartelizare, în special cele ale cimentului, produselor chimice, construcțiilor.

Prețurile pot fi fixate în foarte multe feluri: întreprinderile pot să cadă de acord în a oferi credite cumpărătorilor, să se abțină de la acordarea reducerilor, să se abțină de la a face publicitate la prețuri, să se informeze una pe cealaltă despre prețurile pe care intenționează să le aplice clienților sau pe care intenționează să le recomande distribuitorilor, să adopte metode de contabilitate cu privire la costuri identice, obiectul sau efectul acordului fiind de a reduce sau de a preveni concurența prețurilor.

Art. 101 TFUE, alin. (1) a) prevede, de asemenea, în textul său acest tip de practică care constituie un acord anticoncurențial. În cauza *IFTRA Rules on Glass Containers*⁵, Comisia a condamnat regulile asociației producătorilor de

¹ Legea concurenței Republicii Moldova nr. 183 din 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197 din 14.09.2012.

² Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene, versiune consolidată în vigoare de la 1 decembrie 2009. În: J.O. C. 326 din 26.10.2012.

³ Whish Richard. *Competition Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 1006.

⁴ Simon Bishop, Mike Walker. *The Economics of EC Competition Law*. 2nd edition. UK: Sweet and Maxwell. 2002, p. 5.07-5.31

⁵ Case *IFTRA Rules on Glass Containers*. In: OJ 1974 L 160/1. 1974 2 CMLR D 50.

sticlă care ar putea reduce concurența prețurilor prin: includerea obligației de a nu oferi reduceri, existența unei scheme de informare reciprocă deschise, adoptarea unei proceduri comune de ținere a contabilității și un termen privind aplicarea de prețuri uniforme. De asemenea, sunt interzise consultări preventive cu privire la lista de prețuri, înțelegeri de restricționare a publicității, cele cu privire la prețurile recomandate, prețurile maxime care pot fi aplicate, etc.

În cauza *British Sugar*⁶, Comisia nu a constatat existența unei înțelegeri de fixare a prețurilor, dar a stabilit că părțile la înțelegere/practică concertată ar putea să se bazeze pe alți participanți pentru a urma o strategie comună de creștere a prețurilor „într-o atmosferă de certitudine mutuală”. În cauza *Fenex*⁷, Comisia a considerat că practica regulată și consistentă de a stabili și distribui tarife recomandate membrilor asociației comerciale a încălcat art. 101 alin. (1) TFUE. În cauza *Ferry Operators Currency Surcharges*⁸, Comisia a considerat că un acord privind mărirea suprataxelor și perioada introducerii acestora în privința livrărilor navale în urma devalorizării lirei sterline a încălcat art. 101 alin. (1) TFUE.

Fixarea prețurilor în domeniul serviciilor este, de asemenea, considerată o încălcare a art. 101 alin. (1) TFUE. De exemplu, în cauza *Eurocheque Helsinki Agreement*⁹, Comisia a aplicat o amendă de 6 mln euro pentru că băncile din Franța s-au înțeles între ele asupra comisioanelor și sumei acestora pe care le-ar aplica clienților.

În două cazuri din 2004 și 2005, Comisia a aplicat amenzi asupra cartelurilor cumpărătorilor în cauzele *Spanish Raw Tobacco*¹⁰ și în *Italian Raw Tobacco*¹¹ în care procesorii de tutun au fost acuzați de Comisie de convenire asupra prețurilor și a altor condiții de vânzare pe care le-ar aplica

crescătorilor de tutun și altor intermediari. Comisia a considerat că concurența a fost restrânsă prin obiect mai degrabă decât prin efect, chiar dacă un acord de a plăti prețuri mai mici decât ar fi putut fi plătite în absența acordului ar fi trebuit să ducă la prețuri mai mici pentru consumatori. În opinia Comisiei, un acord cu privire la prețuri, elimină autonomia procesului strategic de luare a deciziilor și comportamentul concurențial, prevenind întreprinderile în cauză să concureze pe bază de merite și să-și îmbunătățească poziția față de întreprinderile mai puțin eficiente.

În al 10-lea Raport cu privire la Politica Concurențială¹², se menționa în par. 115 că „un cartel de stabilire a prețurilor intră în categoria încălcărilor manifestate în conformitate cu art. 101 alin. (1) TFUE care sunt aproape imposibil de exceptat în conformitate cu art. 101 (3), din cauza lipsei totale de beneficii față de consumatori”. Cu toate acestea, conform prevederilor legale, este întotdeauna la latitudinea părților unui acord să demonstreze dacă prevederile art. 101 (3) sunt satisfăcute, chiar dacă șansele de succes sunt minimale, după cum s-a specificat în cauza *Matra Hachette*¹³.

În cauza *Reims II*¹⁴, Comisia a concluzionat că criteriile prevăzute în art. 101 alin. (3) TFUE au fost satisfăcute în cazul înțelegerii dintre cei mai mari operatori poștali din UE referitoare la „taxe de terminal” ce urmează a fi plătite de un oficiu poștal altuia, când o scrisoare expedită dintr-un stat membru A, trebuie să fie trimisă la o adresă în statul membru B. Opinia Comisiei a fost că acest caz a implicat stabilirea prețurilor cu „caracteristici neobișnuite” și că îmbunătățirile aduse eficienței și eliminarea subsidiilor reciproce care ar deriva din acord au satisfăcut condițiile Art. 101 (3). De asemenea, în cauza *Uniform Eurocheques*¹⁵, Comisia a considerat că criteriile din art. 101 (3) au fost satisfăcute în cazul unui acord prin care erau fixate comisioanele pentru încasarea eurocecurilor (Eurocheques), ceea ce a

⁶ Case *British Sugar*. In: OJ 1999 L 76/1 1999 4 CMLR 1316.

⁷ Case *Fenex* [233]. In: OJ 1996 L 181/28, 1996 5 CMLR 332.

⁸ Case *Ferry Operators Currency Surcharges*. In: OJ 1996 L26/23 1997 4 CMLR 798.

⁹ Case *Eurocheque Helsinki Agreement*. In: OJ 1992 L95/50 1993 5 CMLR 323.

¹⁰ Case *Spanish Raw Tobacco*. In: OJ 2007 L 102/14 2006 4 CMLR 866.

¹¹ Case *Italian Raw Tobacco*. In: OJ 2006 L 353/45 2006 4 CMLR 1766.

¹² Tenth Report on Competition Policy, Brussels, 1980. [On-line]: http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/ar_1980_en.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).

¹³ Case *Matra Hachette v. Commission* T-17/93 [1994] ECR II-595.

¹⁴ Case *Reims II*. In: OJ 1999 L 275/17 2000 4 CMLR 704.

¹⁵ Case *Uniform Eurocheques*. In: OJ 1985 L 35/43 1985 3 CMLR 434.

însemnat că consumatorii care utilizau astfel de securi, știau că vor fi taxați cu o sumă comună pe întreg teritoriul Uniunii. În cauza *AuA/LH*¹⁶, Comisia a considerat că „o alianță de durată” dintre Austrian Airlines și Lufthansa care presupunea stabilirea în comun a prețurilor și împărțirea pieței a satisfăcut criteriile art. 101 (3), din moment ce această alianță ar rezulta în „efecte de sinergie importante și conexiuni atractive pentru consumatori”. Comisia a putut să prevadă pentru Austrian Airlines micșorarea costurilor, conexiuni îmbunătățite, o mai bună planificare a frecvențelor, un nivel mai înalt de încărcare, îmbunătățirea sistemelor de vânzare și a serviciilor terestre, potențial pentru noi modalități de vânzare, cum ar fi e-ticketing.

Împărțirea piețelor sau surselor de aprovizionare

Concurența poate fi eliminată între întreprinderile independente prin alte metode decât fixarea directă sau indirectă a prețurilor. Una dintre modalități este ca întreprinderile să se înțeleagă să împartă anumite piețe între ele însele¹⁷.

De exemplu, 4 întreprinderi din Republica Moldova pot conveni ca fiecare să aibă exclusivitate într-o zonă geografică anumită, fără interferența celorlalte. Sau, întreprinderile pot conveni să împartă piețele conform claselor de clienți – de exemplu, o întreprindere va aproviziona doar clienții persoane juridice, alta – instituțiile publice, a treia – persoanele fizice, a patra – va exporta. Înțelegerile de împărțire a piețelor sunt mult mai eficiente decât cele de stabilire a prețurilor, deoarece sunt evitate cheltuielile și dificultățile de fixare în comun a prețurilor. Verificarea prevederilor acordului se face, de asemenea, relativ simplu, pentru că simpla prezență a bunurilor concurentului pe piața altuia demonstrează trișarea. Împărțirea geografică a piețelor este foarte restrictivă din perspectiva consumatorului, deoarece diminuează alegerea: cel puțin în cazul în care părțile fixează prețurile, rămâne o alegere de produse. Acordurile de împărțire a pieței sunt deosebit de grave, deoarece perpetuează izolarea piețelor geografice, întârzie procesul de integrare a pieței unice, care este principalul deziderat al Uniunii Europene.

¹⁶ Case *AuA/LH*. In: OJ 2002 L 242/25 2002 4 CMLR 487.

¹⁷ Whish Richard. *Op. cit.*, p. 513.

Uneori se pledează în favoarea acordurilor de împărțire geografică a piețelor, care ar trebui permise, deoarece reduc costurile de distribuire ale producătorilor, care sunt scutiți de povara de a furniza în afara teritoriilor lor geografice sau categoriilor de clienți, alții decât cei care le sunt alocați. Dacă un producător ar considera profitabil să furnizeze pe alte teritorii, ar lua în considerare costurile de distribuție. Acest argument este neconvingător, din moment ce nu explică beneficiile aduse consumatorilor, care sunt supuși unei măririi de preț și reduceri a ofertei.

În cadrul Uniunii Europene, până la funcționarea unei piețe unice în adevăratul sens al cuvântului, deosebirile de fapt, juridice și economice dintre piețele statelor membre vor continua să reprezinte un obstacol pentru comerțul inter-statal.

În cauza *Peroxygen Products*¹⁸ au fost aplicate amenzi de 9 mln euro pentru 5 producători care, din 1961 până în 1980 au acționat în baza unui acord de împărțire a „pieței domestice”, care a acoperit aproape tot teritoriul UE. Ca consecință, prețurile pentru consumatori au variat pe larg în diferite piețe geografice. În *Pre-Insulated Pipes*¹⁹, Comisia a acuzat părțile că au împărțit întreaga piață a UE între ele, aplicând amenzi de până la 92 mln euro. În cauza *Seamless Steel Tubes*²⁰, Comisia a constatat că opt producători de țevi din inox s-au înțeles să-și protejeze propriile piețe naționale. Comisarul Monti a specificat că aceasta a reprezentat „o încălcare foarte serioasă a principiilor de concurență și necesită o penalitate pe măsură”. Amenziile aplicate de Comisie au fost de 99 mln euro, reduse la apel de Tribunalul de Primă Instanță la 86 mln euro, pentru că Comisia nu a reușit să demonstreze întreaga durată a încălcării. În cauza *Gas Insulated Switchgear*²¹, au fost aplicate amenzi de 750 mln euro membrilor unui cartel care, printre altele, au împărțit piața globală a aparatului de comutare, în rezultatul căreia întreprinderile japoneze nu au putut să intre pe piața europeană.

¹⁸ Case *Peroxygen Products*. In: OJ 1985 L 35/1 1985 1 CMLR 481.

¹⁹ Case *Pre-Insulated Pipes* C-189/02, 2005.

²⁰ Case *Seamless Steel Tubes* [242]. In: OJ 2003 L 14/1.

²¹ Case *Gas Insulated Switchgear* COMP/F/38.899, C (2006) 6762.

Nu există nici o prevedere formală care ar preveni prezentarea de argumente plauzibile privind aplicarea criteriilor art. 101 alin. (3) TFUE, dar este puțin probabil ca un acord orizontal de împărțire a piețelor să satisfacă criteriile acestui articol, pentru că ar încălca obiectivul de obținere a unei piețe europene unice. Cu toate acestea, în circumstanțe excepționale, condițiile stipulate în art. 101 alin. (3) TFUE ar putea fi îndeplinite, în cazul în care împărțirea piețelor ar fi indispensabilă unor obiective legitime.

Potrivit doctrinei²², acest tip de acord anticoncurențial se poate încheia și realiza numai cu intenție directă, „prin piața de desfacere înțelegându-se spațiul geografic în care are loc distribuția unor bunuri sau prestarea unor servicii, fie categoria de consumatori actuali sau potențiali ai acestora. Prin sursă de aprovizionare se înțelege fie spațiul geografic de unde sunt procurate anumite bunuri, fie locul în care se află agenții economici furnizori”.

Un caz interesant în acest sens este *TAROM – DAC AIR*²³ din România, unde în urma investigației efectuate, Consiliul Concurenței a constatat și reținut că cele două societăți comerciale au încheiat un acord orizontal de împărțire între ele a piețelor și rutelor aeriene în spațiul geografic al Europei de Est și a celei de Vest. Astfel, în zona Europei Centrale, pe piața Ungariei, DAC AIR și-a reținut zborurile regulate de la Timișoara și Cluj la Budapesta, în timp ce TAROM și-a rezervat zborurile tradiționale de la București la Budapesta; în zona Europei de Vest, DAC AIR a operat la Munchen, în timp ce TAROM și-a menținut cursele tradiționale pentru Germania: Frankfurt, Berlin, Dusseldorf, iar în ceea ce privește Italia, TAROM a acordat partenerii sale cursele charter la Treviso și Bologna.

Aceste acorduri pot viza împărțirea pieței după următoarele criterii:

- teritorial - prin atribuirea unui anumit teritoriu pentru a aproviziona consumatorii. Aceasta poate fi rezultatul unor obligații directe, cum ar fi obligația de a nu revinde anumitor clienți sau unor clienți situați pe anumite teritorii

ori obligația de a retransmite altor distribuitori comenziile acestor clienți;

- cotei de piață – atribuirea acesteia fiecărui producător, exprimată, de exemplu, ca procent din totalul vânzărilor anuale al membrilor asociației profesionale;

- canalului de distribuție – prin înghețări temporare a achiziționării angrosiștilor și stabilirea unui echilibru între rețelele de distribuție respective;

- alocarea clientelei - cumpărătorilor sau vânzătorilor.

Limitarea sau controlul producției, distribuției, comercializării, dezvoltării tehnice sau a investițiilor

Un alt mod prin care un cartel poate obține profituri supra-concurențiale este prin a se înțelege în scopul restricționării volumului producției membrilor săi. Dacă producția este redusă, prețurile vor crește.

Prin „limitarea sau controlul producției” trebuie să înțelegem reducerea sau dirijarea voluntară a volumului fizic de marfă într-o perioadă de timp, de către agenții economici implicați într-un acord. Prin „limitarea sau controlul distribuției” se înțelege reducerea sau orientarea repartiției volumului de marfă către partenerii comerciali ai participanților la realizarea practicii anticoncurențiale. Limitarea sau controlul dezvoltării tehnologice presupune dirijarea sau orientarea eforturilor umane și materiale destinate introducerii unor metode de producție mai performante. Iar prin expresia „limitarea sau controlul investițiilor” se are în vedere reducerea sau dirijarea modului de plasare a fondurilor, în funcție de interesele membrilor acordului²⁴.

De exemplu, cartelul OPEC în domeniul petrolului nu fixează prețuri ca atare, dar determină cantitatea de petrol pe care fiecare stat o va exporta. Cartelurile orizontale care limitează producția trebuie să fie monitorizate atent, deoarece supra-producția din partea unor membri ar rezulta în scăderea prețurilor pe piață, decât dacă schema nu este elaborată împreună cu un sistem de stabilire a prețurilor, după cum se întâmplă de multe ori. De obicei, membrii cartelului se înțeleg asupra unui sistem de cote în

²² Butacu Cristina. *Op. cit.*, p. 5-6.

²³ Cauza TAROM – DAC AIR. Consiliul Concurenței România, dec. Nr.4 din 15 ianuarie 1999. În: Raport. 1999, p. 97-99.

22 *RMDIRI*, 2015, Nr. 4 (38) http://rmdiri.md/?page_id=48&lang=en

²⁴ Gheorghiu Gheorghe. Dreptul afacerilor, Concurență comercială. [On-line]: <http://www.scribd.com/doc/56663504/Dreptul-Concurentei#scribd> (Vizitat la: 03.11.2015).

care fiecare dintre ei va produce o anumită proporție din întreaga producție industrială într-o anumită perioadă de timp. După stabilirea cotelor, se vor stabili anumite mecanisme de a preveni trișarea. Acest lucru se poate face prin solicitarea de informații detaliate cu privire la producție și vânzări pentru a fi puse la dispoziția unei agenții centrale de colectare a informației. Acordul va prevedea, de obicei, un sistem prin care cei care își depășesc cotele alocate trebuie să facă plăți compensatorii către cei care nu reușesc să dispună de cotele proprii. În acest sens, trebuie elaborate reguli complicate privind modul de efectuare a acestor plăți. O întreprindere care supra-produce ar trebui să-și vândă produsele pe piață la un preț mai mare decât ar dori, dacă ar intenționa să obțină profit și să compenseze, astfel, pe ceilalți membri ai cartelului. Pierderile suportate de consumatori în aceste scheme sunt evidente.

Curtea Europeană de Justiție a condamnat în mod direct sistemele de cote. În cauza *Peroxygen Products*²⁵, Comisia a constatat că membrii cartelului au împărțit piața în procentaje dinainte stabilite. În cauza *MELDOC*²⁶, câțiva producători de produse lactate din Olanda au stabilit o schemă de cote și compensare, stabilind în acord să nu extindă producția fără consimțământul întreprinderilor rivale, membre ale cartelului. Comisia a aplicat amenzi de 6.565.000 euro. Într-un alt exemplu, Comisia a condamnat *Associated Lead Manufacturers Ltd*²⁷, unde întreprinderile producătoare de ceruză (alb de plumb) din Marea Britanie, Germania și Olanda s-au înțeles ca fiecare să producă o treime de ceruză care să fie exportată în statele non-UE. În acest sens, a fost constituit un oficiu central care să colecteze informații de la acestea cu privire la cantitățile de alb de plumb furnizate. Producătorii ofereau acestui oficiu toate informațiile legate de livrări, inclusiv exporturile în alte state UE. Comisia a constatat că, în practică, schema de cote legată de toate exporturile, adică comerțul intra-comunitar și extra-comunitar a constituit în mod clar o încercare de a limita și controla piețele în sensul art. 101 alin. (1) TFUE. Mai mult decât atât,

Comisia a stabilit că nu era relevant dacă schema a fost respectată sau nu îndeaproape, pentru că un acord nu încetează să fie anti-concurențial dacă a fost temporar nerespectat de o parte la acesta. În cauza *Compagnie Royale Asturienne des Mines SA and Rbeinzink*²⁸, CEJ a constatat că a reprezentat o încălcare a art. 101 alin. (1) TFUE, faptul că concurenții livrau unui altuia produse în mod continuu. În timp ce acest lucru ar putut fi acceptabil în anumite cazuri de urgență, nu e permisibil pentru concurenți să încheie acorduri de durată interminabilă și pentru cantități considerabile. Efectul acestei practici a fost de a instituționaliza ajutorul reciproc în locul concurenței, producând condiții pe piață analoge celor impuse de aranjamente referitoare la cote.

Este puțin probabil că acest tip de acorduri ar putea satisface criteriile art. 101 alin. (3) TFUE, deși acordurile referitoare la volumul și capacitatea de producție ar putea fi permise atunci când sunt indispensabile unui acord de specializare legitim.

Participarea cu oferte truate la licitații sau la orice alte forme de concurs de oferte

O înțelegere interzisă de oferte truate este un acord sau o practică concertată cu privire la cooperarea ofertanților între ei în cadrul unei licitații cu privire la vânzări, achiziționarea sau prestarea de servicii. Un cartel cu privire la oferte truate poate lua forma unei înțelegeri cu privire la preț sau alte tipuri de colaborare privind prețul, sau de partajare sau alocare a clienților sau a zonelor geografice de pe piață.

De obicei, astfel de înțelegeri apar în industriile ingineresti și de construcții, în care întreprinderile concurează pentru contracte mari. Din punctul de vedere al contractorilor, participarea cu oferte truate la licitații, are anumite avantaje, începând de la faptul că mai puțini contractori vor să participe la o anumită ofertă, astfel încât se reduc cheltuielile ce țin de organizare; poate însemna că un contractor poate să facă o ofertă despre care cunoaște că nu va fi acceptată (pentru că se cunoaște că o altă întreprindere va face o ofertă mai redusă), dar totuși demonstrează că este încă interesat, astfel încât să nu fie exclus de pe lista ofertanților; poate însemna că contractorul poate să-și păstreze în afacere clienții preferați fără a-și face griji că vor

²⁵ Case *Peroxygen Products*. In: OJ 1985 L 35/1 1985 1 CMLR 481.

²⁶ Case *MELDOC*. In: OJ 1986 L 348/50 1989 4 CMLR 853.

²⁷ Case *Associated Lead Manufacturers Ltd (White Lead)*. In: OJ 1979 L 21/16 1979 1 CMLR 464.

²⁸ Case *Compagnie Royale Asturienne des Mines SA and Rbeinzink*. In: Cauza 29/83 și 30/83 1984 ECR 1679, 1985 1 CMLR 688.

fi ademeniți de către concurenți. De obicei, se purcede la anunțarea ofertelor de către membrii cartelului către un secretariat central sau se lucrează prin rotație – astfel încât fiecare membru își așteaptă rândul pentru a câștiga o licitație²⁹.

În cauza *Building and Construction Industry in the Netherlands*³⁰, Comisia a impus o amendă de 22.500.000 euro pentru reglementarea prețurilor și participarea cu oferte trucate la licitații în domeniul industriei și construcției din Olanda. 28 de asociații de întreprinderi au creat o organizație – SPO, care a elaborat un sistem uniform de norme de reglementare a prețurilor care erau obligatorii pentru toți membrii. Normele aveau ca efect limitarea și restrângerea concurenței, deoarece membrii făceau schimb de informații între ei înainte de licitație, își concertau comportamentul referitor la prețurile pentru licitații, și acționau conform unui sistem în care o întreprindere „în drept” putea fi sigură de câștigarea unui anumit contract. Faptul că guvernul olandez a aprobat acest sistem nu a constituit un argument în defavoarea încălcării art. 101 alin. (1) TFUE, Comisia respingând argumentele în favoarea constatării unei exceptări conform art. 101 alin. (3) TFUE.

În cauza *Gas Insulated Switchgear*³¹, Comisia a impus o amendă de 750 mln euro pentru, *inter alia*, participarea cu oferte trucate la licitații. În cauza *Elevators and Escalators*³², Comisia a impus o amendă de 992 mln euro, specificând că întreprinderile care se ocupau de mentenanța lifturilor și escalatoarelor din Belgia, Germania, Luxembourg și Olanda se informau reciproc cu privire la ofertele de licitații și își coordonau ofertele în dependență de cotele pre-convenite în baza înțelegerii. Licitațiile trucate aveau loc des, creând impresia de concurență, dar erau stabilite în mod deliberat la un preț mai înalt decât cel al membrului de cartel al cărui rând era de a câștiga contractul. Proiecte de liste reînnoite erau distribuite printre membrii cartelului, existând înțelegerea că atunci când un membru al cartelului avea o relație bună și de durată cu un anumit client, va obține majoritatea din ofertele acestuia.

²⁹ Whish Richard. *Op. cit.*

³⁰ Case *Building and Construction Industry in the Netherlands*. In: OJ 1992 L 92/1 1993 5 CMLR 135.

³¹ Case *Gas Insulated Switchgear*. In: Case COMP/F/38.899, C (2006) 6762.

³² Case *Elevators and Escalators*. In: Case COMP/E-1/38.823, C (2007) 512.

Aplicarea, în raporturile cu partenerii comerciali, a condițiilor inegale la prestații echivalente, creând, astfel, acestora un dezavantaj concurențial

Conform doctrinei³³, pentru a ne afla în prezența unui asemenea acord condamnabil este necesară îndeplinirea cumulativă a două condiții speciale:

a) părțile unui astfel de acord să pună în aplicare „condiții inegale la prestații echivalente în relațiile cu partenerii lor comerciali, care sunt terți față de această înțelegere;

b) crearea, în această modalitate, a unui dezavantaj concurențial pentru partenerii comerciali afectați, în comparație cu ceilalți.

Prin „condiții inegale” se înțelege stabilirea unor tratamente diferențiate de către agenții economici participanți la această practică față de terți. Termenul de „prestații echivalente” înseamnă că, deși terții obligați sunt diferiți, obligațiile asumate de aceștia, au aceeași natură. Prestațiile echivalente nu presupun o identitate de mijloace de îndeplinire a acestora. Concluzia este că, dacă prestația este echivalentă pentru terți, atunci și condițiile impuse trebuie să fie egale pentru toți. Astfel de condiții inegale ar putea avea în vedere aplicarea față de anumiți terți care nu sunt parte la acord a unor prețuri discriminatorii, în raport cu practicile aplicate altora³⁴.

Condițiile inegale pot să fie motivate de naționalitatea partenerilor comerciali, de locul unde se află sediul acestora, de forța economică, etc. Condițiile inegale pot consta, de exemplu, în practicarea unor prețuri diferite, în termene diferite pentru plata prețului, în garanții diferite. Pentru a se stabili dacă este vorba sau nu de prestații echivalente, se ține seama de o serie de criterii, precum:

- nivelul economic la care se află partenerii comerciali (angros-iști, vânzători cu amănuntul, consumatori finali);

- cantitatea de marfă livrată, durata contractului, fluctuația generală a prețurilor în timp.

Limitarea sau împiedicarea accesului pe piață și a libertății exercitării concurenței de

³³ Butacu Cristina. Legea concurenței comentată. Analiza dispozițiilor art. 5 din Legea Concurenței nr. 21/1996. În: Revista „Profil: Concurență”. 1999, anul II, nr. 1, p. 5 - 6.

³⁴ Gheorghiu Gheorghe. *Op. cit.*

către alte întreprinderi, precum și acordurile de a nu cumpăra sau de a nu vinde către anumite întreprinderi fără o justificare rezonabilă

Limitarea sau împiedicarea libertății exercitării concurenței este o consecință a acelei conduite a agenților economici participanți la practica anticoncurențială în urma căreia concurenții nu își pot desfășura activitatea într-un mediu concurențial normal, deoarece sunt anihilate, în tot sau în parte, caracteristicile unei concurențe sănătoase³⁵.

În opinia lui Levenstein M. și Suslow V.³⁶: „imediat după creare, cartelul se confruntă cu trei probleme-cheie: coordonarea, trișarea și accesul pe piață. Cartelurile știu că accesul pe piață a altor concurenți, va submina încercările lor de a crește profiturile.” Astfel, pentru a se proteja de noi intrări pe piață, cartelurile caută frecvent să ridice bariere artificiale sau să le exploateze pe cele existente în mod natural. Limitarea sau împiedicarea accesului pe piață are în vedere situația în care, pe o anumită piață relevantă pentru un anumit produs sau serviciu, nu orice fel de agent economic poate să intre sau atunci când nici un alt agent economic nu poate intra ca urmare a barierelor impuse de către agenții economici participanți la această practică anticoncurențială³⁷.

Limitarea accesului pe piață, de exemplu, prin limitarea producției sau comercializării produselor, poate avea ca scop eliminarea de pe piață a întreprinderii sau întreprinderilor deja existente, pentru a intra sau a se extinde pe această piață. Înlăturarea de pe piață a unei întreprinderi înseamnă restrângerea concurenței, prin reducerea numărului de oferte, iar scopul urmărit prin aceste fapte este creșterea puterii de piață și a prețurilor, care duc la creșterea profitului, dar nu pe baze economice. Eliminarea unei întreprinderi de pe piață se poate face, în mod concret, prin practicarea unor prețuri aproape de costurile de producție, poate chiar sub ele, astfel încât aceasta să iasă de pe piață, deoarece nu dispune de mijloace suficiente pentru a urma exemplul întreprinderilor participante la

înțelegere și nici pentru a rezista în condițiile anterioare înțelegerii, chiar cu prețul pierderii clientelei. Efectul urmărit prin aceste înțelegeri este câștigarea cotei pe care o deținuse anterior concurentul sau concurenții eliminați, pierderile suferite prin practicarea prețurilor de cost sau sub acestea, fiind recuperate ulterior, prin creșterea semnificativă a prețurilor³⁸.

Astfel, în cauza *John Deere*³⁹, Tribunalul Primei Instanțe a decis că „indiferent de decizia luată de un operator economic, care dorește să intre pe piața tractoarelor agricole, să adere sau nu la acord, aceasta din urmă este în mod necesar dezavantajoasă, cu toate că, neluând în considerare costurile modeste și regulile de aderare, sistemul schimbului de informații este, în principiu, deschis tuturor”. Ceea ce înseamnă că un furnizor care alege să nu adere este în dezavantaj prin faptul că el nu dispune de informații detaliate și exacte privind ceilalți furnizori care sunt membri ai acordului, iar în cazul în care un furnizor decide să devină membru, el urmează să comunice volumul exact al vânzărilor de produse și teritoriul, ceea ce permite furnizorilor care dețin cote de piață considerabile și posedă o rețea extinsă de dealeri, să ia cunoștință de existența noului venit pe piață și să detecteze imediat politica urmată de acesta. Aceste informații vor permite furnizorilor existenți să-și apere poziția lor, luând măsuri selective de blocare a procesului de pătrundere a noului membru⁴⁰.

În cele din urmă, înțelegerile de a nu cumpăra sau de a nu vinde către anumiți agenți economici, fără o anumită justificare rezonabilă mai sunt cunoscute de doctrina și practica relevantă sub denumirea de „boicot colectiv”. Refuzul colectiv de a contracta cu un anumit partener este ilicit, fie că este vorba despre refuzul de a aproviziona un client, fie că este vorba de refuzul de a se aproviziona de la un anumit furnizor.

Schimbul de informații

Începând cu 1968, în Comunicarea Comisiei privind Acordurile de Cooperare⁴¹ și ulterior în Comunicarea Comisiei privind aplicarea art. 81

³⁸ Ibidem, p. 49.

³⁹ Arrêt du TPI aff. T – 35/ 92 John Deere Ltd contre Commission (1994). Dans: Recueil de jurisprudence. 1994, p. II – 00957.

⁴⁰ Case UK Agricultural Tractors Registration Exchange. In: OJ L 068, 13/03/1992 P. 0019 – 0033.

⁴¹ Comunicarea Comisiei privind Acordurile de Cooperare. In: JO 1968 C75/3 1968 CMLR D5.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Levenstein Margaret, Suslow Valerie. What determines cartel success? In: Journal of Economic Literature. 2006, Vol XLIV, p. 43 - 95.

³⁷ Butacu Cristina. Legislația concurenței. Comentarii și explicații. București: All Beck, 2005. 278 p.

acordurilor orizontale de cooperare⁴², Comisia a specificat că în cazurile în care câteva întreprinderi creează un cartel, acestea vor crea și un mecanism care să le asigure că fiecare dintre membri va respecta regulile asupra cărora s-a convenit. În acest sens, schimbul de informații reprezintă o parte importantă a acestui mecanism. Uneori, va exista un simplu schimb de informații între membrii cartelului, alteori procesul de colectare, procesare și diseminare a informației, poate avea loc prin intermediul unei asociații comerciale, sau unui alt tip de agenție comună.

Este corect să spunem că la nivel general, deciziile Comisiei referitoare la schimburi de informații care făceau parte dintr-un cartel extins au oferit orientări minime cu privire la politica actuală, care este aplicată contractelor de schimb de informații la nivel european. Cu toate acestea, anumite decizii mai recente, cum ar fi *Woodpulp*⁴³, în timp ce se bazează pe schimbul de informații ca element esențial al unui acord coluziv separat, acordă o atenție sporită legalității sistemelor de schimb de informație în sine. Prima decizie a Comisiei privind doar schimbul de o informație a apărut în 1992 în cauza *UK Agricultural Tractor Exchange*⁴⁴. Acest caz are implicații deosebit de importante pentru schimbul de informații între firme, deoarece este prima dată când Comisia sau instanța comunitară a declarat un schimb de informații incompatibil cu art. 81 alineatul (1) (*actualul art. 101 TFUE*), exclusiv pe baza ilegalității sale inerente, fără a stabili, în același timp, existența unui acord sau practică concertată de limitare a concurenței în ceea ce privește prețurile, cantitățile sau zone geografice de pe piață.

Acordurile referitoare la termene și condiții

Art. 101 (1) TFUE, penalizează, de asemenea, acordurile referitoare la termene și condiții. În *Publishers' Association: Net Book Agreements*⁴⁵ au fost condamnate acordurile prin care distribuitorilor li se impuneau anumite condiții standard de vânzare, precum și măsurile luate pentru implementarea lor, deoarece acestea deprivau distribuitorii de posibilitatea de a devia de la prețurile fixe de vânzare cu amănuntul. În

*TACA*⁴⁶, Comisia a conchis că un contract de prestări servicii a încălcat art. 101 (1) TFUE, deoarece în baza acestuia, membrilor acordului li se permitea să încheie contracte standard de prestări servicii doar în baza condițiilor negociate de către secretariatul TACA, ceea ce a reprezentat o piedică serioasă pentru capacitatea lor de a concura unul cu altul.

Asociațiile de întreprinderi pot avea mai multe cunoștințe și experiență (și resurse juridice) în vederea elaborării clauzelor contractuale standard, care să corespundă necesităților lor, pe când membrii individuali nu ar fi în stare să negocieze și să încheie un set de termene și condiții corespunzătoare scopului acestora.

Putem observa că, din păcate, în practica Consiliului Concurenței din Republica Moldova, numărul cazurilor prin care se sancționează înțelegerile de tip cartel sunt încă puține. Conform Raportului de activitate ale Consiliului Concurenței pentru anii 2012-2013⁴⁷, la începutul anului 2012 în cadrul Consiliului Concurenței se aflau în examinare 2 cazuri de acorduri anticoncurențiale. Totodată, pe parcursul anului 2012 au fost inițiate și dispuse pentru investigare 4 cazuri noi. Pe parcursul anului 2013, au fost inițiate și dispuse pentru investigare în cadrul Consiliului Concurenței 2 investigații noi de acorduri anticoncurențiale. La începutul anului 2014, la Consiliul Concurenței existau 4 cauze de acorduri anticoncurențiale în examinare, pe parcursul anului fiind inițiat încă un caz nou, finalizate 2 investigații, ca la 1.01.2015 să existe 3 cauze⁴⁸.

Mai mult decât atât, putem observa că, în majoritatea cazurilor, instanțele de judecată încă nu utilizează prevederile legislației în domeniul concurenței, fiind dificil de a extrage din hotărârile acestora raționamente bazate pe acțiuni concrete și interpretări ale legislației concurențiale.

⁴⁶ Case TACA. In: OJ 1999 L 95/1 1999 4 CMLR 1415.

⁴⁷ Raportul de activitate al Consiliului Concurenței pentru anii 2012-2013. [On-line]: http://competition.md/uploads/rapoarte_anuale/Raportul_privind_activitatea_%20Consiliului-Concurenței_2012-2013.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).

⁴⁸ Raportul privind activitatea Consiliului Concurenței pentru anul 2014. Chișinău 2015. [On-line]: http://competition.md/public/files/uploads/rapoarte_anuale/28%2005%202015%20Raport_activitate_Cons%20Concur_1_ast.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).

⁴² Guidelines on the applicability of Art. 81 to Horizontal Cooperation Agreements PJ 2001 C3/2.

⁴³ Case Woodpulp, 385D02 02 - IV/29725, 1984.

⁴⁴ Case UK Agricultural Tractors Registration Exchange. In: OJ L 068, 13/03/1992 P. 0019 – 0033.

⁴⁵ Case Publishers' Association: Net Book Agreements. In: OJ 1989 L22/12 1989 4 CMLR 825.

În concluzie putem menționa că pentru a înțelege complexitatea tipurilor de practici care reprezintă înțelegeri de tip cartel este necesară o bună cunoaștere a legislației interne, dar și a normelor primare și secundare ale Uniunii Europene. Mai mult, atât Comisia Europeană, cât și Curtea Europeană de Justiție au dezvoltat o practică bogată referitoare la carteluri, practică aproape inexistentă în Republica Moldova. Analiza aprofundată a acesteia duce la o aplicare mai comprehensivă, adecvată și corectă și a noilor prevederi concurențiale destul de recent adoptate în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Arrêt du TPI aff. T – 35/ 92 John Deere Ltd contre Commission (1994). Dans: Recueil de jurisprudence. 1994, p. II – 00957.
2. Bishop Simon, Walker Mike. The Economics of EC Competition Law. 2nd edition UK: Sweet and Maxwell, 2002, p. 5.07-5.31.
3. Butacu Cristina. Legea concurenței comentată. Analiza dispozițiilor art. 5 din Legea Concurenței nr.21/1996. În Revista „Profil: Concurență”. 1999, anul II, nr. 1, p. 5 - 6.
4. Butacu Cristina. Legislația concurenței. Comentarii și explicații. București: All Beck, 2005. 278 p.
5. Case Associated Lead Manufacturers Ltd (White Lead). In: OJ 1979 L 21/16 1979 1 CMLR 464.
6. Case AuA/LH. In: OJ 2002 L 242/25 2002 4 CMLR 487.
7. Case British Sugar. In: OJ 1999 L 76/1 1999 4 CMLR 1316.
8. Case Building and Construction Industry in the Netherlands. In: OJ 1992 L 92/1 1993 5 CMLR 135.
9. Case Compagnie Royale Asturienne des Mines SA and Rbeinzink. Cauza 29/83 și 30/83 1984 ECR 1679, 1985 1 CMLR 688.
10. Case Elevators and Escalators. In: Case COMP/E-1/38.823, C (2007) 512.
11. Case Eurocheque Helsinki Agreement. In: OJ 1992 L95/50 1993 5 CMLR 323.
12. Case Fenex [233]. In: OJ 1996 L 181/28, 1996 5 CMLR 332.
13. Case Ferry Operators Currency Surcharges. In: OJ 1996 L26/23 1997 4 CMLR 798.
14. Case Gas Insulated Switchgear COMP/F/38.899, C (2006) 6762.
15. Case IFTRA Rules on Glass Containers. In: OJ 1974 L 160/1, 1974 2 CMLR D50.
16. Case Italian Raw Tobacco. In: OJ 2006, L 353/45 2006 4 CMLR 1766.
17. Case Matra Hachette v. Commission T-17/93 [1994] ECR II-595.
18. Case MELDOC. In: OJ 1986 L 348/50 1989 4 CMLR 853).
19. Case Peroxygen Products. In: OJ 1985 L 35/1 1985 1 CMLR 481.
20. Case Peroxygen Products. In: OJ 1985 L 35/1 1985 1 CMLR 481.
21. Case Pre-Insulated Pipes C-189/02, 2005.
22. Case Publishers’ Association: Net Book Agreements. In: OJ 1989 L22/12 1989 4 CMLR 825.
23. Case Reims II. In: OJ 1999 L 275/17 2000 4 CMLR 704.
24. Case Seamless Steel Tubes [242]. In: OJ 2003 L 14/1.
25. Case Spanish Raw Tobacco. In: OJ 2007 L 102/14 2006 4 CMLR 866.
26. Case TACA. In: OJ 1999 L 95/1 1999 4 CMLR 1415.
27. Case UK Agricultural Tractors Registration Exchange. In: OJ L 068, 13/03/1992 P. 0019 – 0033.
28. Case Uniform Eurocheques. In: OJ 1985 L 35/43 1985 3 CMLR 434.
29. Case Woodpulp, 385D02 02 - IV/29725, 1984.
30. Cauza TAROM – DAC AIR, Consiliul Concurenței România, dec. Nr. 4 din 15 ianuarie 1999. În: Raport 1999, p. 97-99.
31. Comunicarea Comisiei privind Acordurile de Cooperare. In: JO 1968 C75/3 1968 CMLR D5.
32. Gheorghiu Gheorghe. Dreptul afacerilor, Concurență comercială. [On-line]: <http://www.scribd.com/doc/56663504/Dreptul-Concurenței#scribd> (Vizitat la: 03.11.2015).
33. Guidelines on the applicability of Art. 81 to Horizontal Cooperation Agreements PJ 2001 C3/2.
34. Legea concurenței Republicii Moldova nr. 183 din 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197 din 14.09.2012.
35. Levenstein Valerie Suslow. What determines cartel succes? In: Journal of Economic Literature. 2006, Vol XLIV, p. 43 - 95.
36. Raportul de activitate al Consiliului Concurenței pentru anii 2012-2013 [On-line]: http://competition.md/uploads/rapoarte_anuale/Raportul-privind-activitatea-%20Consiliului-Concurenței-2012-2013.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).
37. Raportul privind activitatea Consiliului Concurenței pentru anul 2014. Chișinău 2015. [On-line]: http://competition.md/public/files/uploads/rapoarte_anuale/28%202015%20Raport-activitate-Cons%20Concur-last.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).
38. Tenth Report on Competition Policy, Brussels, 1980 [On-line]: http://ec.europa.eu/competition/publications/annual-report/ar_1980_en.pdf (Vizitat la: 03.11.2015).

39. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene, versiune consolidată, în vigoare de la 1 decembrie 2009. În: J.O. C. 326 din 26.10.2012.

40. Whish Richard. Competition Law. Oxford: Oxford University Press, 2009. 1006 p.

Copyright©Aurel BĂIEȘU, Dumitrița BOLOGAN, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Aurel BĂIEȘU

Str. Alexei Mateevici, 60

MD-2009, mun. Chișinău, Republica

Moldova

E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com

Dumitrița BOLOGAN

Str. Vasile Alecsandri 50,

MD-2012, mun. Chișinău, Republica

Moldova

E-mail: dumitritabologan@yahoo.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 4, Volume 38, Pages 29-37. ISSN 1857-1999 Submitted: 28. 11. 2015 Accepted: 30.11. 2015 Published: 23.12. 2015</p>
---	---

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

**ЕВРОПЕЙСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ПЕРЕФОРМАТИРОВАНИЯ
МИРОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ИЗ ОДНОПОЛЯРНОЙ
В МНОГОПОЛЯРНУЮ**

**SECURITATEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL REFORMĂRII SISTEMULUI MONDIAL
AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE LA UNIPOLAR LA MULTIPOLAR***

**THE EUROPEAN SECURITY WITHIN THE CONTEXT OF REFORMATION
OF GLOBAL SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS FROM UNIPOLAR
WORLD INTO A MULTIPOLAR**

BURIAN Alexandru** / BURIAN Alexander / БУРИАН Александр

ABSTRACT:

**THE EUROPEAN SECURITY WITHIN THE CONTEXT OF REFORMATION OF GLOBAL
SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS FROM UNIPOLAR WORLD INTO A
MULTIPOLAR**

The article examines the issue of security on the European continent in the condition of reformatting of the world system of international relations from a unipolar to multipolar.

The author believes that the European Union needs to carry out institutional reform, in order to be able to face new challenges and dangers faced by the modern world. Firstly this relates to the need of creation of a common European army, which would be different from that of NATO and common EU foreign policy, instead of 28 foreign policies that exist today. Also it concerns the restoration of order in the common currency of the EU and the Schengen area, common to all member states, with clearly defined and protected external borders.

Keywords: *the European Union, the unipolar system, the bipolar system, multipolar system, a European army, the Schengen area, the eurozone.*

JEL Classification: F51, F52, K33.

* Articolul a fost perfectat în cadrul Proiectului instituțional 15.817.06.10F „Redimensionarea politicii externe și interne a Republicii Moldova din perspectiva evoluției proceselor integraționiste și modificărilor geopolitice a sistemului internațional”. / Статья выполнена в рамках научно-исследовательского проекта Института юридических и политических исследований 15.817.06.10F «Переосмысление внешней и внутренней политики Республики Молдова с перспективы эволюции интеграционных процессов и геополитических изменений международной системы».

** **BURIAN Alexandru** - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **BURIAN Alexander** - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Director of the Institute for Strategic Studies of the European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (Kishinev, The Republic of Moldova). / **БУРИАН Александр Дмитриевич** - Доктор юридических наук, профессор, Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗУМАТ:
**SECURITATEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL REFORMĂRII
 SISTEMULUI MONDIAL AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE
 DE LA UNIPOLAR LA MULTIPOLAR**

Articolul abordează problematica privitor la securitatea pe continentul european în contextul reformatării sistemului mondial de relații internaționale de la unipolar la multipolar.

Autorul consideră că Uniunea Europeană are nevoie de reforme instituționale, pentru a putea face față noilor provocări și pericole cu care se confruntă lumea modernă. Acest lucru se referă în primul rând la necesitatea unei armate europene, distinctă de NATO și unei politici externe unice a UE, în locul celor 28 de politici externe de astăzi, cât și necesitatea de a aduce în ordine sistemul monedei unice europene și spațiului Schengen, comune tuturor statelor membre, cu cerințe și obligațiuni clare privind protejarea frontierelor externe a UE.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, sistemul unipolar, sistemul bipolar, sistem multipolar, armata europeană, spațiul Schengen, zona euro.

JEL Classification: F51, F52, K33.

CZU: 327.8, 327.33.

РЕЗЮМЕ:
**ЕВРОПЕЙСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ПЕРЕФОРМАТИРОВАНИЯ
 МИРОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ИЗ ОДНОПОЛЯРНОЙ
 В МНОГОПОЛЯРНУЮ**

В статье рассматривается проблематика обеспечения безопасности на Европейском континенте в условиях переформатирования мировой системы международных отношений из однополярной в многополярную.

Автор считает, что Европейскому союзу необходимо провести институциональную реформу, с тем, чтобы было возможно противостоять новым вызовам и опасностям, которым подвергается современный мир. Это касается в первую очередь необходимости создания единой европейской армии, отличной от НАТО и единой внешней политики ЕС, вместо 28 внешних политик существующих сегодня, а также наведения порядка в системе единой европейской валюты ЕС и Шенгенской зоны, единой для всех членов ЕС, с четко обозначенными и охраняемыми внешними границами.

Ключевые слова: Европейский союз, однополярная система, bipolarная система, многополярная система, европейская армия, Шенгенская зона, еврозона.

JEL Classification: F51, F52, K33.

УДК: 327.8, 327.33.

Переход мировой системы международных отношений от одного формата к другому - процесс сложный и неоднозначный. Более того, этот процесс не всегда виден воочию и не всегда поддается осмыслению с первого взгляда. Особенно, если учитывать, что любому переделу мировой системы международных отношений предшествовали войны, иногда длительные и кровавые, которые заканчивались подписанием соответствующих мирных договоров, об установлении нового мирового порядка.

Вспомним Вестфальскую систему международных отношений 1648 года,

которая стала возможной лишь после окончания Тридцатилетней войны. Вспомним Венскую систему международных отношений (Система «Европейского концерта») 1815 года, которая стала возможной после окончания Наполеоновских войн. Вспомним Версальско-Вашингтонскую систему международных отношений 1919 года, которая появилась по окончании Первой мировой войны и, разумеется, Ялтинско-Потсдамскую систему международных отношений 1945 года, которая закрепила итоги Второй мировой войны.

Эти системы международных отношений, так или иначе, выполняли возложенные на них задачи, поскольку в их основу была заложена идея сотрудничества и взаимопонимания, включая разделение зон интересов и влияние между центрами силы того времени.

Вместе с тем, Ялтинско-Потсдамская система международных отношений сразу же дала сбой, так как в ходе её «юридического оформления» (Парижские мирные договоры 1947 года) началась холодная война между двумя мировыми системами – капиталистической и социалистической, не дав, тем самым, возможность реализовать те принципы, которые были заложены в Уставе ООН (Система «Мирового концерта»), превратив существующую *многополярную* систему международных отношений в *биполярную*, с двумя центрами силы – в Вашингтоне и в Москве.

Началась холодная война между двумя системами, так как инициировать Третью мировую, сразу же после окончания Второй мировой, не было ни сил, ни средств, и, в результате, в 1991 году СССР перестал существовать, «приказав долго жить» *биполярной* системе международных отношений.

В мире начала устанавливаться *однополярная* система международных отношений под предводительством «одионой сверхдержавы», по меткому определению Сэмюэля Хантингтона,¹ которая предполагала глобализацию мировой системы, усиление роли международных организаций и «продвижение демократии во все мире». Правда, вопрос о балансе сил на мировой арене совершенно не брался в расчет, исходя из иллюзии, что все вопросы решатся сами по себе.

Вместе с тем, *биполярная* система международных отношений, имея огромное количество минусов, имела и один несомненный плюс: баланс сил на международной арене, поскольку утвердившийся ракетно-ядерный паритет между двумя сверхдержавами, не позволял ни

одной стороне рассчитывать на победу в случае прямого столкновения между ними.

И если эта реальность первоначально осознавалась лишь гипотетически, то во время Карибского ракетного кризиса в октябре 1962 года, когда мир стоял на пороге термоядерной войны из-за геополитических и геостратегических «разборок» между двумя сверхдержавами, опасность прямого столкновения между ними была осознана и «де-факто».

В новом, *постбиполярном мире*, царил настоящий хаос, и никто не мог сообразить, что к чему, и что надо делать.

США пожинали «лавры победы» над «идейным врагом» и размышляли, распустить ли НАТО, или нет, поскольку воевать практически было не с кем (Варшавский договор был распущен), но и распрощаться с такой «дубинкой» не хотелось.

Китай только-только задумывал свой «рывок в поднебесную высь» и участвовать в мировых делах никак не собирался, так как не хватало ни ресурсов, ни сил.

Лишь Европа, наивно поверив, что с распадом СССР мир вернулся к *многополярной системе*, а не к *монополярной*, как считали в Вашингтоне, заявила о стремлении создать новую, свободную Европу для всех европейцев, от Пиренеев до Урала, собралась в Маастрихте и образовала Европейский союз.²

Оно и понятно. СССР, а потом и Россия, вывели свои войска из Восточной Европы и все ожидали, что так поступят и США, так как «главный противник» перестал существовать. К тому же, Москва распустила «Варшавский договор» и все ожидали, что и Вашингтон, как и обещал, также распустит НАТО.

Таким образом, было логично, чтоб Европа, наконец, освободилась от опеки «старших братьев» и начала бы самой определить своё будущее.

Но не тут то было! Вашингтону не понравился ход мыслей европейцев, как насчёт ЕС, так и насчёт роспуска НАТО. Статус «одионой сверхдержавы» им очень понравился, и допустить ещё кого-то, тем более европейцев, к «рулению» миром они не

¹ Хантингтон Самюэль. Столкновение цивилизаций? Модель грядущего конфликта. [On-line]: <http://www.politnauka.org/library/classic/hant.php> (Дата посещения: 27.11.2015).

² Договор о Европейском союзе. [On-line]: <http://eulaw.ru/treaties/teu> (Дата посещения: 27.11.2015).

собирались, поэтому приступили к процедуре «забивания гвоздей в гроб европейской интеграции», путём переманивания в НАТО восточноевропейских стран, обещая им «защиту», в случае чего, согласно положениям статьи 5 Договора НАТО от 24 апреля 1949 года.

А в статье 5 Договора НАТО от 24 апреля 1949 года, между прочим, написано, что стороне подвергшейся нападению будет оказана помощь «путём немедленного осуществления такого индивидуального или совместного действия, **которое** (каждая сторона) **сочтёт необходимым**, включая применение вооружённой силы».

То есть, если США **сочтёт необходимым** применять вооружённые силы для защиты, к примеру, Польши, Румынии, Эстонии и других членов НАТО, то **применят их**, а если **не сочтёт необходимым**, то **не примет** такие действия, а ограничатся дипломатическими демаршами.

Просто и доступно. Но, это при условии, что на членов НАТО нападут.

А если сами члены НАТО нападут на кого-то? Случай со сбитым турецкими ВВС российского бомбардировщика СУ-24М над территорией Сирии в ноябре 2015 года как раз из такого рода дилемм.

А 5-я статья Договора НАТО, как ни странно, вообще об этом умалчивает.³

Вместе с тем, так и не прочитав до конца 5-ю статью Договора, все ринулись в очередь на вступление в НАТО, и лишь потом в ЕС.

В Брюсселе (штаб-квартире ЕС), вместе с тем, даже и не очень-то заметили подвох и явно антиевропейский курс Вашингтона, хотя и было видно невооружённым глазом, что в НАТО принимали не те страны, которые действительно этого бы заслужили, а те, которые по своему географическому расположению были ближе расположены к России, главному противнику США.

К тому же, принятие некоторых восточноевропейских стран сначала в НАТО, а потом и в ЕС, дало возможность Вашингтону спекулировать на том, что

«якобы» вступившим в НАТО государствам – не просто открыта дорога, но даже «гарантирован путь» для вступления в ЕС.

Демагогия. Притом – самой чистой воды.

Хотя нельзя отрицать тот факт, что давление Вашингтона на Брюссель по поводу принятия тех или иных новоиспечённых членов НАТО в ЕС происходило постоянно. Президенту Франции **Жаку Шираку** даже пришлось поставить на место президента США **Джорджа Буша** за явное лоббирование по поводу досрочного принятия Турции в ЕС из-за того, что она является членом НАТО, обвинив его в том, «что США вмешивается в дела Европы».⁴

А Россия, в это время, несмотря на разруху и на неуправляемость (ну, какая управляемость при президенте-алкоголике?) представляла единственную угрозу планам Вашингтона стать действительно «единственной» и «одиоchnой сверхдержавой» в мире.

Почему? Да потому, что России достался, «по наследству», ракетно-ядерный потенциал бывшего СССР, ни в чём не уступающему американскому, а даже превосходящий его по некоторым показателям и параметрам.

И это притом, что ещё и Европа задумала «расшириться», аж до Урала, то есть, намереваясь включить в свой «европейский» боевой арсенал, и российский.

Это представляло, на самом деле, угрозу национальной безопасности США.

Поэтому политика «разделяй и властвуй» была утилизирована Вашингтоном с особой тщательностью, особенно относительно создания «буфера» между ЕС и Россией, чтобы никоим образом не допустить их сближения, мастерски используя при этом идеологическую обработку, как одних, так и других.

Как ни странно, это удалось. Европа так и не заметила, что в своём «расширении» на Восток она лишь следует по пятам за НАТО, хотя это и противоречило её интересам и целям.

³ Североатлантический договор. Вашингтон, Федеральный округ Колумбия, 4 апреля 1949 г. [On-line]: http://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_17120.htm. (Дата посещения: 27.11.2015).

⁴ Белов Андрей. Многолетнее стремление Анкары пробиться в Евросоюз приносит первые плоды, но ждать заветного момента придется еще долго. [On-line]: <http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=8099> (Дата посещения: 27.11.2015).

В России, благодаря коррупции, а также абсолютной некомпетентности её чиновников, так и не научились разделять «Запад» на Европу и США, ставя всех в «одну корзину», как в советские времена, хотя лишь третьеклассникам не было понятно различие интересов и намерений США и ЕС в новой геополитической ситуации.

Тем не менее, ЕС ввёл свою европейскую валюту, сильно обидев тем самым США, ввёл «Шенген», что означало единую таможенную политику, а также объявил о намерении создать свою «идентичность по обороне и безопасности», что означало не что иное, как создание своих вооружённых сил, отличных от НАТО.

Это здорово напугало США, хотя московские «аналитики» так и не поняли о чём идёт речь, и продолжали бубнить о «кознях Запада» против России, продолжая ставить знак равенства между ЕС и НАТО (не все, конечно, но большинство, всё-таки).

Это дало возможность Вашингтону, используя своё доминирующее положение в средствах массовой информации, торпедировать процесс принятия Европейской конституции, а также создание единых европейских вооружённых сил.

Правда, для этого пришлось придумать «11 сентября 2001 года», начать «борьбу с терроризмом» во всём мире, наступив для этого на «афганские грабли», изобретать ОМУ в Ираке, а также инициировать «гуманитарные интервенции» в Сербии, Косово, Боснии и Герцеговине.

А европейцы забыли про необходимость создания и укрепления своего детища, ЕС, и ринулись «защитить демократию» в Афганистане, а потом в Ираке, в Югославии, и в других «горячих точках», даже не задумываясь о возможных последствиях.

Для самой Европы, разумеется. И теракты в Париже наглядно подтверждают это.

Россия, продолжая видеть «Запад» единым, так и не научившись определить общность и раздельность интересов ЕС и США (которые очень существенны), даже и не попыталась разобраться в том, что происходит, хотя инстинктивно и противилась происходящему.

В итоге, Европейский союз остался при «разбитом корыте»: в сильно «расширенном

составе», при, вроде бы, единой европейской валюте, к которой не допускают всех своих членов, при, вроде бы, едином таможенном пространстве, к которому также не допускают всех своих членов, без единой внешней политики, так как решения должны приниматься «консенсусом», все 28 членов ЕС вместе, и без единой армии, так как часть членов ЕС является членами НАТО (где балом правит не ЕС, а США, и куда входят и страны-не члены ЕС, которые, вообще, непонятно кому подчиняются и чьи интересы защищают), а часть членов ЕС – нейтральны.

И это, не считая того, что США и Канада – вообще никакого отношения к европейскому континенту не имеют, а некоторые члены ЕС (Польша, Румыния) проводят чисто антиевропейскую политику, ориентированную не на интересы ЕС, а на интересы Вашингтона.

И вот, именно в такой момент случился «украинский кризис». Он мог бы случиться и в другой стране, не обязательно в Украине, поскольку беспокойных регионов при однополярном мире множество. Взять ту же Молдавию, или Грузию, или любую постсоветскую республику. Не говоря о других регионах мира, начиная с Сирии, Египта или Ливии на Ближнем Востоке, и кончая той же Венесуэлой, в Латинской Америке.

События в мире стали происходить с такими темпами и такими непредсказуемыми последствиями, что «одинокая сверхдержава» перестала управлять и контролировать все процессы. Даже, как стали поговаривать, она «устала» от роли главного арбитра.

Разумеется, это стало видно и в Москве, и в Пекине, и в Париже, и в других столицах. И везде стали делать свои прогнозы и продвигать свои сценарии.

А почему нет? Так всегда было, так есть сейчас, и так всегда будет.

С чего взяли, господа, что *однополярная система*, установившаяся сама по себе, будет вечной? С чего взяли, что не найдутся другие державы, которые не побоятся поставить под сомнение «право одиночной сверхдержавы» трактовать мировые события по своему усмотрению?

Тем более, что «одинокая сверхдержава» не придумала какие-либо новые правила

поведения, которым следовало бы придерживаться всем в новой системе международных отношений, а продолжала следовать старым правилам поведения, к тому же, часто сама их нарушая, по «праву сильного», право - которое было присуще и *многополярному и биполярному* миру.

Естественно, что нашлись такие державы.

Случись это где-нибудь в Азии – это мог бы быть Китай. Но это случилось в Европе, тем более, на постсоветском пространстве, и такой державой оказалась Россия.

Не будем оправдывать Россию за её действия в Крыму, на востоке Украины и на всём постсоветском пространстве в целом. Здесь присутствуют как объективные, так и субъективные моменты, и лишь со временем удастся правильно оценить то, что произошло и что происходит.

Но давайте не будем оправдывать и действия США и НАТО в этом регионе. И, тем более, давайте не будем рассматривать события на постсоветском пространстве, оторванными от остальных процессов, которые происходят во всём мире на протяжении последних 25 лет.

Они взаимосвязаны и взаимозависимы.

Да и последствия будут глобальными, как бы ни старались нас локализовать сейчас лишь рассуждениями о «моральности-аморальности» и «правомерности-неправомерности» крымского референдума и последствиями «санкций» для России, избегая любыми способами дискуссии о проблематике дальнейшего мироустройства, о возможных перераспределениях центров силы и центров влияния в мировой политике, исходя из реальностей сегодняшнего дня, а не вчерашнего.

А реальность такова, что мир перестал быть *однополярным*.

Реальность такова, что «одиокая сверхдержава» оказалась не в состоянии диктовать и дальше свои условия, поскольку её перестали слушать. А перестали слушать, поскольку военной силы не хватает (даже вместе с НАТО, даже против таких стран как Ирак, Афганистан, Сирия, не говоря о Китае или России), политическими механизмами не обладает, так как ничего не соорудила, а только использовала старые механизмы, доставшиеся от биполярной системы (СБ

ООН, ГА ООН, ОБСЕ), экономических возможностей, как ни странно, тоже не ахти какие, несмотря на кажущуюся «долларовую монополию» и «нефтедолларовую политику» и «санкционную демократию».

Опасность ситуации состоит в том, что, в связи с тем, что однополярный мир перестал существовать «де-факто», а Вашингтон и Москва не собираются сдавать свои позиции и холодная война практически снова может начаться, Европе придётся определиться: станет ли ЕС отдельным актором многополярной системы международных отношений, поддерживая политические и экономические отношения со всем миром, или продолжит быть «аппендиксом» евроатлантической политики США, поддерживая во всём Вашингтон, и рискуя тем самым, остаться за «новым железным занавесом», так как такой подход может привести к появлению новой биполярной системы, основу которой составят страны БРИКС и другие развивающиеся страны, с одной стороны, а Вашингтон с ЕС - с другой стороны.

В условиях, когда в мире появилась группа БРИКС, которая недвусмысленно противится диктату Вашингтона, и которая уже сейчас обладает 25% мировой суши, 40% населения Земли, 25% мирового ВВП и 50% золотовалютного мирового резерва, а к 2050 году имеет тенденции достигнуть до 50% мирового ВВП и до 70% золотовалютного мирового резерва, Европе придётся выбирать между прошлым, настоящим и будущим.

А будущее Европы имеет перспективы лишь при консолидации европейской идеи интеграции, лишь при проведении своей, европейской внешней политики, лишь при наличии своей, европейской армии, которая не зависела бы ни от Вашингтона, ни от Москвы, ни от Пекина, лишь при развитии своих экономических связей с остальным миром исходя из их выгоды и рентабельности, а не из политических догм.

В связи с этим, Европе надо серьёзно подумать о новой системе европейской безопасности, поскольку ОБСЕ не в состоянии обеспечить эти функции.

ОБСЕ была задумана ещё во времена *биполярного* мира, когда любой вопрос в мире решался лишь по согласованию двух

сверхдержав, СССР и США.⁵ Именно поэтому и включили в Хельсинский процесс не только 33 европейские государства, с двух сторон «баррикад» холодной войны, а также и США и Канаду, поскольку на тот момент они являлись частью (компонентой) евроатлантической системы безопасности Европы.

Однако, после распада СССР, такая логика перестала оправдываться, так как Берлинская стена рухнула и Европа стала стремиться к единению, а не к дальнейшему противостоянию, и присутствие в ОБСЕ США и Канады начало мешать, а не способствовать установлению мира и взаимопониманию на европейском континенте.⁶

Отчасти, от того, что эти страны не европейские, и не до конца понимают специфику межевропейских отношений, а отчасти от того, что их интересы далеко не всегда совпадают с европейскими интересами.

Это чётко прослеживается практически на протяжении всего «послесоветского периода» европейской истории и Европе необходимо определиться, как быть дальше, если действительно беспокоится о своей безопасности.

Одним вариантом могло бы быть исключение из состава ОБСЕ США и Канады, на основе того, что эти страны не являются европейскими и их присутствие не облегчает межевропейский диалог, а наоборот, усложняет его. При всей кажущейся безумности, эта формула не лишена логики.

Другим вариантом могло бы быть упразднение ОБСЕ, как отжившая себе организация, и передача её функций и полномочий Совету Европы, превратив, таким образом, эту организацию в действительно общеевропейскую, так как сейчас она является лишь «правозащитной» и «местно-административной», сузив свою

деятельность до минимума по сравнению с первоначальной идеей европейского единства.

Разумеется, в таком случае придётся переосмыслить роль ПАСЕ, Комитета министров и Генерального секретариата этой организации, но это больше техническая часть проблемы, чем политическая.

Тем более, что Европейский союз, при всём нашем уважении к этой организации, не представляет всю Европу, а только какую-то её часть, и говорить от имени всей Европы относительно европейской безопасности у неё явно нет полномочий. Да и возможностей, если учитывать последние события с террористическими актами в Париже.

Как бы то ни было, но вопрос обеспечения европейской безопасности – вопрос не праздный, и решать его надо как можно быстрее, исходя из интересов Европы, а не других акторов международных отношений.

Разумеется, главная проблема ЕС сегодня не Украина, и не Сирия, а внутренняя, институциональная реорганизация, так как при теперешней формуле, когда любые решения принимаются консенсусом, 28 членами ЕС, в том числе и по таким важнейшим вопросам как внешняя и оборонная политика, то Евросоюзу – не выжить в новых условиях многополярного мира.

События на Украине как раз и подтвердили эту малоприятную перспективу, так как внятной позиции со стороны ЕС так никто и не услышал, хотя и нет сомнения в том, что в Берлине и в Париже понимают ситуацию не хуже, чем в Вашингтоне.

Превращение ЕС в самостоятельного актора международных отношений предполагает не только институциональную реорганизацию Евросоюза, но и её качественное и количественное преобразование, так как не все страны-члены ЕС готовы отказаться от своего суверенитета (в первую очередь от своей внешней политики и от своей армии).

Более того, некоторые страны-члены ЕС имеют на своей территории военные базы США (как НАТО-вские, так и вне блока НАТО), что может стать неприемлемым атрибутом для дальнейшего их пребывания в

⁵ Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. Хельсинки 1975. [On-line]: <http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true> (Дата посещения: 27.11.2015).

⁶ Парижская хартия для новой Европы. Paris 1990. [On-line]: <http://www.osce.org/ru/mc/39520?download=true> (Дата посещения: 27.11.2015).

составе ЕС, которая будет иметь свою собственную армию, отличную от НАТО.

Нет сомнения в том, что если и появится европейская армия, то ЕС, скорее всего, заключит соглашение с НАТО, или с США (если НАТО перестанет функционировать) или с какими-либо другими альянсами под эгидой США, но это будет уже не прямое подчинение Вашингтону, что США абсолютно не нравится.

Тем более, что в зависимости от ситуации и от возможных угроз, ЕС сможет заключить соглашения и с другими странами и военными альянсами (Россией, Китаем и др.), что может не совпадать с интересами США, или даже противоречить им, хотя это и будет отражением именно европейских интересов.

Резюмируя, можно констатировать, что процессы европейской интеграции в рамках Европейских сообществ, а позже в рамках Евросоюза, принесли несомненные позитивные результаты, минимум по нескольким направлениям: удалось избежать новую европейскую войну; заметно укрепилась экономическая и финансовая составляющая европейских стран; значительно поднялся уровень жизни населения.

Вместе с тем, для того чтобы выжить в новых геополитических условиях, в многополярном мире, Европейскому союзу необходимо реорганизовываться, провести серьезную институциональную реформу для того, чтобы иметь единую общеевропейскую внешнюю политику и единую общеевропейскую армию.

Библиография:

1. BRICS and the Global Economy. [On-line]: http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a13d/6272/6937/f918/0000/original/BRICS_AND_THE_GLOBAL_ECONOMY.pdf?1422369085 (Дата посещения: 27.11.2015).
2. DreamingWith BRICs: The Path to 2050. [On-line]: http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a1a9/6272/6937/f920/0000/original/Dreaming_With_BRICs_The_Path_to_2050.pdf?1422369193 (Дата посещения: 27.11.2015).
3. Белов Андрей. Многолетнее стремление Анкары пробиться в Евросоюз приносит первые плоды, но ждать заветного момента придется еще долго. [On-line]:

<http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&iid=8099> (Дата посещения: 27.11.2015).

4. Буриан Александр. «Замороженные конфликты» и тройные стандарты «правозащиты». [On-line]: <http://regnum.ru/news/polit/1682690.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
5. Буриан Александр. Многополярный мир и место Европы в новой системе международных отношений. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46648.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
6. Буриан Александр. Многополярный мир и новые параметры безопасности в Причерноморском регионе. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46703.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
7. Буриан Александр. Молдавия между Востоком и Западом в контексте современных геополитических трансформаций. [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/021020-moldaviya-mezhdu-vostokom-i-zapadom-v-kontekste-sovremennih-geopoliticheskikh-transformacii.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
8. Буриан Александр. ПРО США в Европе и уроки Карибского кризиса: Румыния в роли Кубы, Бэеску в роли Кастро. [On-line]: <http://regnum.ru/news/1596472.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
9. Буриан Александр. Фактор Сноудена и «замороженные конфликты» на постсоветском пространстве. [On-line]: <http://regnum.ru/news/1690399.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
10. Буриан Александр. Федерализация Евросоюза и перспективы НАТО. [On-line]: <http://regnum.ru/news/polit/1603510.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
11. Договор о Европейском союзе. [On-line]: <http://eulaw.ru/treaties/teu> (Дата посещения: 27.11.2015).
12. История БРИКС. Национальный Комитет по исследованию БРИКС, Россия. [On-line]: <http://www.nkibrics.ru/pages/history-brics> (Дата посещения: 27.11.2015).
13. Парижская хартия для новой Европы. Paris 1990. [On-line]: <http://www.osce.org/ru/mc/39520?download=true> (Дата посещения: 27.11.2015).
14. Североатлантический договор. Вашингтон, Федеральный округ Колумбия, 4 апреля 1949 г. [On-line]: http://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_17120.htm (Дата посещения: 27.11.2015).
15. Сопещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. Хельсинки 1975. [On-line]:

<http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>

(Дата посещения: 27.11.2015).

16. Хантингтон Самюэль. Столкновение цивилизаций? Модель грядущего конфликта. [On-line]:

<http://www.politnauka.org/library/classic/hant.php>

(Дата посещения: 27.11.2015).

Bibliography:

1. BRICS and the Global Economy. [On-line]: http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a13d/6272/6937/f918/0000/original/BRICS_AND_THE_GLOBAL_ECONOMY.pdf?1422369085 (Visited on: 27.11.2015).

2. DreamingWith BRICs: The Path to 2050. [On-line]:

http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a1a9/6272/6937/f920/0000/original/Dreaming_With_BRICs_The_Path_to_2050.pdf?1422369193 (Visited on: 27.11.2015).

3. Belov Andrei. Mnogoletnee stremlenie Ankary probit'sia v Evrosoiuz prinosit pervye plody, no zhdat' zavetnogo momenta pridetsia eshche dolgo. [On-line]:

<http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&iid=8099> (Visited on: 27.11.2015).

4. Burian Aleksandr. «Zamorozhennye konflikty» i troinye standarty «pravozashchity». [On-line]: <http://regnum.ru/news/polit/1682690.html> (Visited on: 27.11.2015).

5. Burian Aleksandr. Mnogopoliarnyi mir i mesto Evropy v novoi sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii. [On-line]:

<http://www.iarex.ru/articles/46648.html> (Visited on: 27.11.2015).

6. Burian Aleksandr. Mnogopoliarnyi mir i novye parametry bezopasnosti v Prichernomorskom regione. [On-line]:

<http://www.iarex.ru/articles/46703.html> (Visited on: 27.11.2015).

7. Burian Aleksandr. Moldaviia mezhdru Vostokom i Zapadom v kontekste sovremennykh geopoliticheskikh transformatsii. [On-line]:

<http://ava.md/analytics-commentary/021020-moldaviya-mezhdru-vostokom-i-zapadom-v-kontekste-sovremennih-geopoliticheskikh-transformacii.html> (Visited on: 27.11.2015).

8. Burian Aleksandr. PRO SShA v Evrope i uroki Karibskogo krizisa: Rumyniia v roli Kuby, Besesku v roli Kastro. [On-line]: <http://regnum.ru/news/1596472.html> (Visited on: 27.11.2015).

9. Burian Aleksandr. Faktor Snoudena i «zamorozhennye konflikty» na postsovetskom prostranstve. [On-line]:

<http://regnum.ru/news/1690399.html> (Visited on: 27.11.2015).

10. Burian Aleksandr. Federalizatsiia Evrosoiuz i perspektivy NATO. [On-line]:

<http://regnum.ru/news/polit/1603510.html> (Visited on: 27.11.2015).

11. Dogovor o Evropeiskom soiuze. [On-line]: <http://eulaw.ru/treaties/teu> (Visited on: 27.11.2015).

12. Istoriia BRIKS. Natsional'nyi Komitet po issledovaniiu BRIKS, Rossiia. [On-line]:

<http://www.nkibrics.ru/pages/history-brics> (Visited on: 27.11.2015).

13. Parizhskaia khartiia dlia novoi Evropy. Paris 1990. [On-line]:

<http://www.osce.org/ru/mc/39520?download=true> (Visited on: 27.11.2015).

14. Severoatlanticheskii dogovor. Vashington, Federal'nyi okrug Kolumbiia, 4 apreliia 1949 g. [On-line]:

http://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_17120.htm (Visited on: 27.11.2015).

15. Soveshchanie po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope. Zakliuchitel'nyi akt. Khel'sinki 1975. [On-line]:

<http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true> (Visited on: 27.11.2015).

16. Hungtinton Samiuel. Stolknoenie tsivilizatsii? Model' griadushchego konflikta. [On-line]:

<http://www.politnauka.org/library/classic/hant.php> (Visited on: 27.11.2015).

Copyright©Alexandru BURIAN, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Bd. Ștefan cel Mare, 1, of. 301, Chișinău, Republica Moldova, MD-2009.

E-mail: alexandrururian@mail.ru

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 38-47.

ISSN 1857-1999

Submitted: 01.12. 2015 | Accepted: 15.12. 2015 | Published: 23.12. 2015

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

**ПРЕОБРАЗОВАНИЕ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ
ОТНОШЕНИЙ И ПРОБЛЕМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА И ПРОТИВОБОРСТВА
В БОЛЬШОМ ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ***

**THE TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM OF INTERNATIONAL
RELATIONS AND PROBLEM OF COOPERATION AND
CONFRONTATION IN THE WIDER BLACK SEA REGION**

**TRANSFORMAREA SISTEMULUI GLOBAL AL RELAȚIILOR
INTERNAȚIONALE ȘI PROBLEMELE PRIVIND COOPERAREA
ȘI CONFRUNTAREA ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE**

КИНДЫБАЛЮК Оляна** / KINDIBALYK Olyana / CHINDÎBALIUC Oleana

ABSTRACT:

**THE TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM OF INTERNATIONAL
RELATIONS AND PROBLEM OF COOPERATION AND
CONFRONTATION IN THE WIDER BLACK SEA REGION**

The article analyzes the situation in the Wider Black Sea region in conditions of instability and tensions of world system, reveals the geopolitical aspects of opposition between regional and extra-regional forces and non-state actors in the region. Special attention is paid to the analysis of the concept of „Wider Black Sea Region”, which is regarded as a process embodied in the space with the changing geography and gaining its weight due to its geopolitical importance.

According to the author, the internal integrity of the region and didn't become apparent that additionally complicates the perception of the Greater Black Sea region as a way of a single organic whole. In this regard, the development of „a large share of the Black Sea” by integration projects such as the CIS, BSEC, GUAM, should be defined as not very successful, due to the lack of consistency between the countries, which are part of the region, on important issues. Moreover there was no single integration center, the guarantor of regional security.

Key words: *the world system of international relations, the Wider Black Sea region, the integration processes, the Russian Federation, the United States, the European Union, NATO.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

* Articolul a fost perfectat în cadrul Proiectului instituțional 15.817.06.10F „Redimensionarea politicii externe și interne a Republicii Moldova din perspectiva evoluției proceselor integraționiste și modificărilor geopolitice a sistemului internațional”. / Статья выполнена в рамках научно-исследовательского проекта Института юридических и политических исследований 15.817.06.10F «Переосмысление внешней и внутренней политики Республики Молдова с перспективы эволюции интеграционных процессов и геополитических изменений международной системы».

** **КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна** - Кандидат политических наук, и.о. доцента, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы, заведующая кафедрой мировой политики и международных отношений Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). / **KINDIBALYK Olyana Ig.** – PhD in political science, acting Associate Professor, scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM, Head of the Department of World Politics and International Relations at the University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **CHINDÎBALIUC Oleana Igori** – Doctor în științe politice, conferențiar universitar a.i., cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Șef Catedră Politică Mondială și Relații Internaționale a Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

РЕЗЮМЕ:

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ПРОБЛЕМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА И ПРОТИВОБОРСТВА В БОЛЬШОМ ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

В статье анализируется обстановка в Большом Черноморском регионе в условиях преобразования мировой системы международных отношений, нестабильности и напряженности в международных отношениях, раскрываются геополитические аспекты противостояния региональных и внерегиональных сил, а также акторов негосударственной природы. Отдельное внимание уделяется анализу концепта «Большой Черноморский регион», который рассматривается как процесс, запечатленный в пространстве с меняющейся географией и набирающей вес за счет своей геополитической значимости.

По мнению автора, внутренняя целостность региона так и не смогла стать очевидной, что дополнительно усложняет восприятие Большого Черноморья как образа единой органической целостности. В этом отношении освоение «большого черноморского ресурса» интеграционными проектами, такими как: СНГ, ОЧЭС, ГУАМ, следует определить как не очень удачные, так как не было согласованности стран по важным вопросам, которые концентрировал на себе регион. Более того не было единого интеграционного центра, который выступил бы гарантом региональной безопасности.

Ключевые слова: интеграционные процессы, Большой Черноморский регион, мировая система международных отношений, Российская Федерация, США, Европейский союз, НАТО.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 327.33, 341.222.6.

REZUMAT:

TRANSFORMAREA SISTEMULUI GLOBAL AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI PROBLEMELE PRIVIND COOPERAREA ȘI CONFRUNTAREA ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Articolul analizează situația din Regiunea Extinsă a Mării Negre, în condițiile de transformare a sistemului global al relațiilor internaționale, instabilitate și tensiune în relațiile internaționale, dezvăluie aspectele geopolitice ale forțelor regionale și extra-regionale, cât și a actorilor de natură non-statală. O atenție specială este acordată analizei conceptului de „Regiunea Extinsă a Mării Negre”, care este considerată ca fiind un proces, încorporat în spațiul cu o geografie în schimbare și creștere în greutate grație semnificației sale geopolitice.

Potrivit opiniei autorului, integritatea internă a regiunii așa și nu a devenit evidentă, ceea ce complică și mai mult percepția regiunii Extinse a Mării Negre ca o totalitate a unui singur organism integrat. În acest sens, explorarea „resurselor extinse ale Mării Negre” prin intermediul proiectelor de integrare, cum ar fi CSI, CEMN, GUAM, ar trebui să fie definite ca nu unele de succes. Nu a fost nici o coordonare între țări cu privire la aspectele importante pe care le concentrează în sine regiunea susnumită. Mai mult decât atât, nu a existat nici un singur centru de integrare, care ar fi devenit garant al securității regionale.

Cuvinte cheie: procesele de integrare, Regiunea extinsă a Mării Negre, sistemul global al relațiilor internaționale, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană, NATO.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 327.33, 341.222.6.

С распадом биполярной системы мир оказался перед потенциальным вызовом серьезных изменений, которые ускорили зависимость стран и регионов мира. Мир стал более открытым. Начался небывалый размах регионализации международных отношений.

Страны оказались в фокусе интеграционных процессов. Всё это стало готовить мир к новой фазе эволюции через интеграцию и регионализацию.

С точки зрения элементарного здравого смысла, реакция государств, которые и до

исчезновения биполярной модели мироустройства, выступали в роли объекта, а не субъекта международной политики, стать частью региональных объединений, явилась предсказуемой. Срединные государства в силу объективной реальности, были вынуждены участвовать в зарождающихся интеграционных объединениях. Иначе им было бы сложно отвечать на вызовы, в фокусе которых они оказались. Хотя, казалось бы, поиск собственной идентичности напротив, независимо от сложности неоднородной среды, которую порождал новый процесс организации мира, должен бы стать отличным стимулом для того, что отгородиться от остальных и заняться собственным развитием. Однако приобретение суверенитета еще не гарантировало им самодостаточность, а напротив - указывало на то, что им следовало самостоятельно справляться с вызовами системы, которые носили экзистенциальный характер.

Особенно это касалось государств, получивших свою независимость вследствие распада СССР. По существу, освоение своего ресурса в одиночку было невозможным. Вопрос изолированности стал решаться при помощи включения стран в региональные объединения. Для сильных государств регионализация международных отношений стала пространственным измерением власти. Однако сила является достаточно относительной, а не абсолютной категорией возможностей государства. Это самым непосредственным образом коснулось России. Объективно, утрата глобального лидерства должна была возместиться за счет инициирования собственных проектов, отвечающих, по сути, парадигме восстановления собственной силы, а по факту – меньшему ослаблению унаследованной власти, за счет масштабных геополитических потерь. Гипотетически стоило допустить, что инициирование таких проектов, как например, СНГ, было нацелено на то, чтобы вернуть новообразовавшиеся страны в прежнее пространство и границы, однако уже с другим структурообразующим содержанием. Как справедливо отмечал Фернан Бродель «...Пространство - реальность не только сегодняшняя, но и в

очень большой степени вчерашняя».¹ На практике первоначально всё именно так и происходило. Появление региональных объединений, как правило, отвечало разным задачам, но преследовало единственную цель – страна, которая инициировала проект, обрела другой политический вес.

Регионализация процессов стала играть на плюрализме контрастов и интеграционных дилемм. Безусловно, не лишенных геополитической основы. С одной стороны, появились интеграционные проекты для союзных республик, предлагаемые Россией, с другой – объединения, инициатором которых выступила старая Европа или США.

Кроме того, немаловажную роль играет целенаправленность и конструктивность внешней политики главных акторов международных отношений в том или ином регионе. Если говорить о Центральной и Восточной Европе, то роль Германии как главного актора видна вооруженным взглядом. Если же анализировать сложившуюся ситуацию в постсоветских странах, в первую очередь СНГ, то можно отметить большое влияние России на этот регион, однако без какой-либо осознанной и хорошо продуманной стратегии, что привело к потере влияния последней на эти страны.

Необходимо отметить, что стратегия воздействия есть не что иное, как целенаправленное распространение влияния посредством применения различных геополитических технологий. Безусловно, это длительный процесс, который предусматривает задействование широкого и гибкого набора инструментов, однако именно он потом содействует угодным результатам. По существу речь идет о хорошо продуманных методах работы с правящими элитами, контрэлитами и местными СМИ, что требует выстраивания эффективной системы контроля между властью и оппозицией, создание нужного большинства извне, имеющего большой опыт работы и обширные политические и экономические связи. Безусловно, это кропотливая работа с оппозицией, которая превращается в подвластный элемент, т.е. в нужный момент

¹ Бродель Ф. Что такое Франция?: в 2 кн.: Пер. с фр. / Ф. Бродель. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1994. Кн. 1: Пространство и история, 1994, с. 19, с. 274.

оказывается лояльной режимам элит. Своего рода подконтрольный плюралистический режим. Во многом это позволяет, если не избежать, то, по крайней мере, контролировать эффект «цветных революций», майданов, которые, как правило, приводят к разным и довольно фатальным результатам. О которых по ходу свершения, принято говорить как о результатах трансформации политических режимов. Немаловажную роль также играет работа с молодежью.

Анализ результатов влияния российской и американской стратегии на отдельные страны постсоветского пространства, как раз позволяет отметить слабость присутствия российского фактора. О чем свидетельствует обратная «лояльность» правящей элиты в отношении России. То же самое можно говорить и о Молдове, где пророссийские настроения были довольно сильные после распада СССР, однако из-за непродуманной политики Кремля, и особенно из-за надуманных «санкций» против молдавских товаров, Молдова стала все больше и больше отдаляться от России.

Из-за отсутствия четкой стратегии относительно постсоветского пространства Россия стала терять свое влияние даже на такие страны как Беларусь и Казахстан, которые вместе с Россией стали инициаторами Евразийского союза.

Вместе с тем, в практике современных международных отношений последних лет большой популярностью пользуется концепция «больших пространств». Речь идёт о существовании протяженных территориальных формирований с довольно условными, подвижными границами, именуемыми регионами. В чисто техническом ключе, к первоначальному названию региона добавляется приставка «большой». По существу, это свидетельствует о включении в состав региона дополнительных стран, имеющих больше геополитических, чем географических оснований относиться к таковому. Особенно это актуально в контексте усиления общей нестабильности в мире, в кильватере переустройства международной системы и формировании полицентрической модели мира. Наглядными примерами может

служить регион «Большая Европа», «Большой Ближний Восток», а также «Большой Черноморский регион», логическим продолжением которого стал «Большой Черноморско-Каспийский регион».

Существование данных формирований не может рассматриваться в отрыве от геополитических трансформаций. Напротив, процессы переустройства мира и сфер влияния напрямую способствовали их появлению. Однако следует признать, что в определении границ данных формирований геополитический критерий всё больше превалирует над стрикте географическим, в связи с чем, пространственные границы такого образования становятся синтетическими и подвижными, а регион превращается в конструкцию преимущественно геополитического содержания.

В качестве примера можно вспомнить процесс преобразования Восточной Европы в Центрально-Восточную Европу. Инициатором пересмотра европейских границ данного понятия выступил федеральный канцлер ФРГ Гельмут Коль. В его понимании, употребление термина «Восточная Европа» по отношению к Польше, Чешской Республики или Венгрии, следует считать неверным, поскольку подобное видение является искусственным изобретением времен холодной войны, периода блокового, структурного противостояния между Западом и Востоком. В понимании Гельмута Коля существование данного термина относилось к Беларуси и Украине. В свою очередь, концепция «Центральной и Восточной Европы» основывалась на понимании того, что государства, которые она охватывала, должны воссоединиться с Западной Европой. Между тем, следует отметить, что в польской политологии и даже историографии Польша причисляется к Центрально-Восточной Европе. Более того говорить о том, что страна принадлежит Восточной Европе, считается некорректным и антинаучным.

Нужно отметить, что польские историки внесли значительный вклад в разработку концепции ЦВЕ и принадлежности Польши к этому ареалу. В их числе видный ученый Ежи Ключовский, по инициативе которого в 1991

г. был основан негосударственный Институт Центрально-Восточной Европы в Люблине. В 2000 г. под редакцией профессора Ключовского Е. издаётся двухтомник «История Центрально-Восточной Европы». Специфика ЦВЕ, согласно трактовке польских историков, состоит в особом пути развития стран этого региона, который, совпадает в основном с границами Речи Посполитой в период её наибольшего территориального расширения. В своей дискурсивной ипостаси, как отмечает Бибигов М.В., основная задача такого подхода состоит в том, чтобы постараться доказать, что развитие России в ее нынешних границах и региона Центрально-Восточной Европы проходило разными путями.

По существу, широкая палитра подходов к определению границ региона ЦВЕ – неизбежна, поскольку это затрагивает не только вопрос настоящего, но и прошлого. Немаловажным становится вопрос исторической памяти и преемственности, цивилизационной компаративистики. Все эти вопросы выносят на поверхность всё новые и новые содержательные пласты в интерпретации границ. В качестве примера можно вспомнить концепцию «Другой Европы», которая, по мнению Федотовой В.Г., служит для обозначения стран Центрально-Восточной Европы как стран «второго эшелона» модернизации. Однако, несмотря на непрерывные научные дискуссии, вопрос о границах данной концепции так до сих пор и продолжает оставаться спорным как в кругах строгих академических дискуссий, так и политических, не привязанных к научной методологии.

Пластичность и условность региональных границ – неотъемлемое свойство развития геополитических формирований. Собственно это и является доказательством того, что основным содержанием геополитических процессов является противостояние акторов международных отношений в борьбе за ресурс выживания и развития. Примерами такого ресурса может служить: сырье (энергетические ресурсы, минерально-сырьевые, водные и др.) и не в последнюю очередь защита национальных интересов государств в целях обеспечения

безопасности. То есть защита своего жизненного пространства.

В итоге на мировой карте появляются территориальные комбинации, региональные рубежи которых, попадают в большую зависимость от трех взаимосвязанных факторов. Во-первых, от геополитических интересов отдельных стран, формирующих регион и их способности влиять на геополитический расклад сил, как в регионе, так и за его пределами, а также от внерегиональных акторов, заинтересованных в присутствии в данном регионе. Во-вторых, от баланса сил в регионе. И, в-третьих, от текущего состояния системы международных отношений. Все три фактора тесно переплетены между собой. Стабильность гарантирует равновесие, а вместе они обеспечивают порядок. Что верно не только в исключительно теоретическом смысле, но и на практике. Безусловно, речь идёт о силовом равновесии, т.е. о возможности государства влиять на характер отношений в собственных интересах, обладая при этом необходимым превосходством. И это не обязательно достигается за счет применения военной силы, что тоже в свою очередь не исключается, но и за счет давления, принуждения и угроз. И здесь имеется довольно широкий спектр рычагов влияния на конкретные страны и их объединения. Например, силовые акции, экономическое и пропагандистское давление, вмешательство во внутренние дела и т.д.

События, разворачиваемые в границах Большого Причерноморского региона, подчеркивают его значимость в мировой политике. Столкнулись интересы не только внутрирегиональных стран, но и интересы США, ЕС, НАТО и других акторов. Хотя нужно сказать, что Причерноморье и до украинского кризиса испытывало на себе довольно сильное военно-политическое присутствие США и НАТО, которые неоднократно принимали попытки придать ему долговременный характер. В 2004 г. Вашингтон объявил о передислокации американских войск из Западной Европы в Восточную. За это время географическая часть Черноморья трансформировалась, как по форме, так и содержанию, в активную площадку реализации военно-политической

стратегии Вашингтона, а страны, принявшие на себя исполнение данной стратегии – в мобильные военные базы. Существенным фактором, ограничивающим пребывание военных кораблей иностранных государств в Черноморском бассейне, является Конвенция Монтрё 1936 г. Однако после вступления Румынии и Болгарии в НАТО в 2004 г. и создания на их побережье военно-морских баз, Вашингтон в фактическом ключе смог гарантировать себе контроль над западным Причерноморьем. Между тем победа на парламентских выборах правых из проамериканской партии «Граждане за европейское развитие Болгарии» (ГЕРБ) Бойко Борисова предоставила еще большую возможность укрепиться в регионе. Роль Болгарии в этом вопросе возросла еще больше, когда Турецкая Республика отказалась размещать командный центр НАТО на своей территории. Анкара действительно боялась навредить своим отношениям с Москвой, поэтому не решилась пойти на такой шаг.

Крым, став продолжением рубежей России, метафизически изменил конфигурацию сил на Черном море. Стали происходить новые метаморфозы. Россия приступила к наращиванию военного потенциала. Наблюдается рост количества надводных и подводных кораблей Черноморского флота, а также усиление потенциала береговой обороны. В Крыму в настоящее время находятся группировки сухопутных войск, ориентированные на обеспечение обороны полуострова. Несомненно, что активность сил НАТО теперь уже у непосредственно российской границы будет продолжать вызывать ответные меры, по существу, отвечая соображениям *realpolitik*. И в этом смысле такой военно-технический шаг будет вынужденной мерой страны.

Вооруженный конфликт в Украине совершенно убедительно продемонстрировал движение мира в сторону полицентричности. Мы не станем останавливаться на вопросе, почему Кремль известным образом отреагировал на события в Украине 2013 - 2014 гг., поскольку это отдельная большая тема, которую сложно охватить в рамках одной статьи. Мы остановимся на той

реальности, которая уже свершилась. И вопрос, который нас интересует – это вопрос самого существования Большого Причерноморского региона. Не иначе как, является ли существование такой зоны реальностью или всё же преувеличением? В этом контексте логически напрашивается другой вопрос. Если допустить, что такая зона не является преувеличением, то в чем состоит ясное видение её существования и что она собой представляет? И не менее важный вопрос, как она подстраивается под меняющуюся реальность?

Ответ на эти вопросы, в первую очередь следует искать в геополитических учениях о пространствах, соизмеряя наработанные теоретико-методологические выкладки с реальностью сегодняшнего дня. То есть трансформацией международной системы, тех опасностях и перспективах, которые она несёт в себе для государств и их объединений.

Понятие «большое пространство» (*Großraum*) было разработано немецким философом и политическим теоретиком Карлом Шмиттом. Согласно определению Шмитта геополитическое пространство (*Großraum*) является поясом защиты для мощной державы и отстаивается ею как зона собственных интересов. То есть это самым витальным образом предусматривает наличие ведущей державы в регионе, которая единолично создаёт за своими рубежами свой собственный радиус действия и посредством геополитических технологий поддерживает его дееспособность. По мнению Шмитта, Евразия представляет собой разнообразный конгломерат этносов, государств и культур, что, по сути, затрудняет возможность формирования единого регионального пространства. Поэтому было бы естественным в его границах создать несколько крупных геополитических образований. При этом каждое из созданных образований должно управляться гибким центром.

С точки зрения предложенной дефиниции весьма интересно такое образование, как Большой Черноморский регион (*The Wider Black Sea region*). В геополитическом климате современности, рубежи этой зоны являются географически неоднозначными. Шесть стран

граничат с Черным морем, это: Болгария, Румыния, Украина, Россия, Грузия и Турция. Однако зона Большого Черноморского пространства, на синтетичность границ которой мы указали изначально, довольно просторная по занимаемой территории. Сюда входят три из пяти стран ОЧЭС, которые не имеют выход к морю. В их числе: Молдова, которая находится между Украиной и Румынией близко к Черному морю. В силу своего географического положения южная граница страны простирается почти до Чёрного моря, к которому возможен доступ через Днестровский лиман и реку Дунай. Греция, которая почти приближается к устью Босфора, соединяющего Черное и Средиземное моря. Армения, которая не граничит с Черным морем, но расположена совсем недалеко от него. Также сюда следует отнести Азербайджан и Албанию – две страны, которые хоть и не прилегают к черноморскому побережью, но расположены на берегах других морей. Азербайджан - Каспийского, Албания - Адриатического. Логически, представляется неестественным, включение Азербайджана и Албании к Черноморскому региону. Например, возникает вопрос, почему Албания – является частью черноморского пространства, а Македония – не является?

Напомним, что Организация черноморского экономического сотрудничества объединяет в своём составе 12 государств Причерноморья и Южных Балкан. Инициатором создания выступила Турция, однако ОЧЭС так и не смогла стать самодостаточной региональной структурой. Вместе с тем, в ней так и не появилось единого лидера, каждое государство на практике было предоставлено самому себе и самостоятельно в своих действиях. Несмотря на то, что на техническом уровне был принят ряд важных документов, таких как «Босфорская декларация» и «Декларация саммита о Черноморском экономическом сотрудничестве» это не внесло существенных особенностей в её развитие и не придало функциональность данной структуре. И другой элемент – это разрозненность стран в своем геополитическом развитии – Румыния и Болгария члены Евросоюза и НАТО, Турция – не член Евросоюза, но член НАТО,

августовские события 2008 г. привели к серьёзному ухудшению российско-грузинских отношений. После признания Москвой независимости Абхазии и Южной Осетии (Цхинвальского региона) в августе 2008 г., Грузия разорвала дипломатические отношения с РФ. Безусловно, после отставки Саакашвили наступило некоторое выравнивание отношений, их частичная нормализация. Но риторика их политического содержания по-прежнему остаётся неизменной, сохраняя в себе элемент обусловленности, который весьма далёк от разрешения. Речь идёт о статусе территорий, которые РФ признаёт суверенными государствами, а Грузия настаивает на восстановлении их территориальной целостности, т.е. на «возвращении» независимых Абхазии и Южной Осетии в состав грузинского государства. Не менее серьёзной обусловленностью является курс страны на сближение с западными структурами – евроатлантический. Напомним, что в сентябре 2014 г. на саммите НАТО в Уэльсе был утвержден пакет мер, который активно содействует стремлению Грузии членству в альянсе. В свою очередь, 27 августа 2015 г. на территории Национального учебного центра Крцаниси (близ Тбилиси) был открыт учебно-тренировочный центр НАТО.

Особого внимания заслуживает позиция РФ по данному вопросу, которая однозначно дала понять, что внешнеполитический выбор Тбилиси является исключительным правом Грузии. Но, вместе с тем между сторонами сохраняется «красная линия», перейдя которую со стороны РФ последует ряд последовательных и непримиримых действий. А именно – вступление Грузии в НАТО будет сопровождаться вступлением Южной Осетии в состав РФ.

Практика международных отношений не раз убедительно показывала, что конфликты, неразрывно связанные с вопросом суверенитета - наиболее тупиковые, когда речь идет о нормализации отношений между сторонами. В этой связи не следует ждать существенного прогресса. Между тем, несмотря на клубок сложных противоречий и взаимных претензий, существующий между сторонами, нельзя не признать, что Грузия -

страна, которая конфессионально, культурно и исторически очень близка России. Однако, безусловно, что возвращение российско-грузинских отношений в приемлемое русло будет долгим и нелегким.

Асимметрия в рамках Черноморского пространства прослеживается не только в грузинском направлении, но и по линии российско-турецких отношений. Ситуация со сбитым российским самолётом Су-24 турецкими ВВС в ноябре 2015 г. оказала негативное воздействие на отношения между странами. Хотя нужно отметить, что и до произошедшего инцидента, российско-турецкие отношения развивались не столько в русле обеспечения региональной безопасности региона и укреплении его геополитического и геоэнергетического потенциала, сколько больше в двустороннем формате. Между странами были заключены договоренности о строительстве первой турецкой атомной станции «Аккую» в провинции Мерсин. Что предусматривало сооружение четырёх энергоблоков мощностью по 1,2 гигаватт по российскому проекту «АЭС-2006» с водо-водяным энергетическим реактором. Россия, получив отказ болгарской стороны на сооружение «Южного потока», переориентировала его маршрут в сторону Турции, назвав его «Турецким потоком».

Региональная безопасность региона оказалась в фокусе еще больших угроз и вызовов. Дополнительно, не было единства черноморских стран по энергетическому вопросу. Газопровод «Южный поток», который планировалось провести через территорию Болгарии не смог выстоять давлению США, и Болгария отказалась от предоставления своей территории на его прохождение. Идея со строительством не смогла выстоять сопротивлению чиновников Евросоюза, на которых в последовательном порядке давил Вашингтон. Здесь был проигрыш сразу по нескольким позициям – провал российской стороны в вопросе лоббирования по получению «Южным потоком» статуса ТЕН. Этот статус автоматически выводил газопровод из-под положений Третьего энергетического пакета. И провал по вопросу получения разрешения от Болгарии на его строительство. Полагаем,

что столь резкое и быстрое решение развернуть трубопровод в сторону другого государства, явилось не до конца обдуманым. Более того, речь шла о масштабном трубопроводе с большими финансовыми и временными затратами. По существу, в нём было больше эмоциональности, чем здравого смысла.

Анализируя разные модели интеграции, получившие своё развитие в пределах Большого Черноморского региона, нельзя не отметить о появлении ряда альтернативных интеграционных проектов, которые сыграли на противоречии с РФ. Речь идет о ГУУАМ, впоследствии ГУАМ. Структуре, явно ориентированной против России, провозглашенная цель которой сводилась к обеспечению энергетической безопасности стран входящих в нее. Другим проектом стала интеграция в рамках СДВ – (Содружество демократического выбора), официальным инициатором которой стала Грузия в лице министра иностранных Саломе Зурабишвили и Украина в лице - Бориса Тарасюка. Однако следует отметить, что преимущественно политический характер данных образований не смог генерировать сколь-нибудь заметных результатов и привлечь к себе серьезного внимания.

Библиография:

1. Бибиков М.В. XX Международный конгресс исторических наук / М. В. Бибиков, В. А. Тишков, В. К. Волков. В: Новая и новейшая история. 2006, № 1, с. 3 – 11.
2. Бродель Ф. Что такое Франция?: в 2 кн.: Пер. с фр. / Ф. Бродель. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1994. Кн. 1: Пространство и история, 1994. 406 с.
3. Буриан Александр. Многополярный мир и место Европы в новой системе международных отношений. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46648.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
4. Буриан Александр. Многополярный мир и новые параметры безопасности в Причерноморском регионе. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46703.html> (Дата посещения: 27.11.2015).
5. Буриан Александр. Молдавия между Востоком и Западом в контексте современных геополитических трансформаций. [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/021020->

moldaviya-mezhdu-vostokom-i-zapadom-v-kontekste-sovremennih-geopoliticheskikh-transformacii.html (Дата посещения: 27.11.2015).

6. Буриан Александр. ПРО США в Европе и уроки Карибского кризиса: Румыния в роли Кубы, Бэеску в роли Кастро. [On-line]: <http://regnum.ru/news/1596472.html> (Дата посещения: 27.11.2015).

7. Гусейнов В.А., Денисов А.П., Савкин Н.П., Демиденко С.В. Большой Ближний Восток: стимулы и предварительные итоги демократизации. М.: ОЛМА МЕДИА ГРУПП, 2010. 592 с.

8. Евсеев В.В. Кризис концепции «Большой Ближний Восток». [On-line]: http://www.iran.ru/news/analytics/85840/Krizis_konc_epcii_Bolshoy_Blizhniy_Vostok (Дата посещения: 01.12.2015).

9. История Центрально-Восточной Европы. Алексун Наталья, Бовуа Даниэль, Дюкре Мари-Элизабет, Ключовский Ежи и др. СПб.: Евразия, 2009. 1120 с.

10. Киссинджер Генри. Мировой порядок. М.: АСТ, 2015. 540 с.

11. Улуния Ар.А. Новая политическая география. Переформатируя Евразию. Историзированные зарубежные геоконцепты. Конец XX в. – начало XXI в. М.: ИВИ РАН, 2009. 303 с.

12. Федотова В.Г. Модернизация другой Европы. М.: ИФ РАН, 1997. 255 с.

13. Черноморско-Каспийский регион: геополитика, этнополитические процессы и межрегиональные взаимодействия: сб. науч. ст. / отв. ред. А. А. Озеров; Рос. ин-т стратег. исслед., Черноморско-Каспийский региональный информ.-аналит. центр; Южный федеральный ун-т, Ин-т социологии и регионоведения. М.: РИСИ, 2015. 268.

14. Шмитт Карл. Номос Земли в праве народов Jus Publicum Europaeum / пер. с нем. К.Лощевский, Ю.Коринец, ред. Д.Кузницын. СПб.: Владимир Даль, 2008. 670 с.

15. Bozkurt Giray Saynur. Blue Black Sea: new dimensions of history, security, politics, strategy, energy and economy. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2013. ix + 528 p.

16. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation. (The Charter entered into force on 1 May 1999). [On-line]: <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf> (Дата посещения: 11.11.2015).

17. Once a Hawk, Brzezinski Sees Hope for U.S.-Russia Relations. A Cold War hardliner explains why this time is very different. In: Politico Magazine. November 27, 2015. [On-line]:

<http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/brzezinski-sees-hope-for-us-russia-relations-interview-hirsh-213400#ixzz3uQzLDpAL> (Дата посещения: 01.12.2015).

18. Weaver Carol. The politics of the Black Sea region: EU neighbourhood, conflict zone or future security community? Farnham, Surrey, England: Ashgate Pub. Company, 2013. 178 p.

Bibliography:

1. Bibikov M.V. XX Mezhdunarodnyi kongress istoricheskikh nauk / M. V. Bibikov, V. A. Tishkov, V. K. Volkov. V: Novaia i noveishaia istoriia. 2006, № 1, s. 3 – 11.

2. Brodel' F. Chto takoe Frantsiia?: v 2 kn.: Per. s fr. / F. Brodel'. M.: Izd-vo im. Sabashnikovykh, 1994. Kn. 1: Prostranstvo i istoriia, 1994. 406 s.

3. Burian Aleksandr. Mnogopoliarnyi mir i mesto Evropy v novoi sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46648.html> (Visited on: 27.11.2015)

4. Burian Aleksandr. Mnogopoliarnyi mir i novye parametry bezopasnosti v Prichernomorskom regione. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46703.html> (Visited on: 27.11.2015).

5. Burian Aleksandr. Moldaviia mezhdou Vostokom i Zapadom v kontekste sovremennykh geopoliticheskikh transformatsii. [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/021020-moldaviya-mezhdu-vostokom-i-zapadom-v-kontekste-sovremennih-geopoliticheskikh-transformacii.html> (Visited on: 27.11.2015).

6. Burian Aleksandr. PRO SShA v Evrope i uroki Karibskogo krizisa: Rumyniia v roli Kuby, Besesku v roli Kastro. [On-line]: <http://regnum.ru/news/1596472.html> (Data poseshcheniia: 27.11.2015).

7. Guseinov V.A., Denisov A.P., Savkin N.P., Demidenko S.V. Bol'shoi Blizhniy Vostok: stimuly i predvaritel'nye itogi demokratizatsii. M.: OLMA MEDIA GRUPP, 2010. 592 s.

8. Evseev V.V. Krizis kontseptsii «Bol'shoi Blizhniy Vostok». [On-line]: http://www.iran.ru/news/analytics/85840/Krizis_konc_epcii_Bolshoy_Blizhniy_Vostok (Visited on: 01.12.2015).

9. Istoriia Tsentral'no-Vostochnoi Evropy. Aleksun Natal'ia, Bovua Daniel', Diukre Mari-Elizabet, Klochovskii Ezhi i dr. SPb.: Evraziia, 2009. 1120 s.

10. Kissingzher Genri. Mirovoi poriadok. M.: AST, 2015. 540 s.

11. Ulunian Ar.A. Novaia politicheskaiia geografiia. Pereformatiruiia Evraziia. Istorizirovannye

zarubezhnye geokontsepty. Konets XX v. – nachalo XXI v. M.: IRI RAN, 2009. 303 s.

12. Fedotova V.G. Modernizatsiia drugoi Evropy. M.: IRI RAN, 1997. 255 s.

13. Chernomorsko-Kaspiiskii region: geopolitika, etnopoliticheskie protsessy i mezhhregional'nye vzaimodeistviia: sb. nauch. st. / otv. red. A. A. Ozerov; Ros. in-t strateg. issled., Chernomorsko-Kaspiiskii regional'nyi inform.-analit. tsentr; Iuzhnyi federal'nyi un-t, In-t sotsiologii i regionovedeniia. M.: RISI, 2015. 268.

14. Shmitt Karl. Nomos Zemli v prave narodov Jus Publicum Europaeum / per. s nem. K.Loshchevskii, Iu.Korinets, red. D.Kuznitsyn. SPb.: Vladimir Dal', 2008. 670 s.

15. Bozkurt Giray Saynur. Blue Black Sea: new dimensions of history, security, politics, strategy, energy and economy. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2013. ix + 528 p.

16. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation. (The Charter entered into force on 1 May 1999). [On-line]: <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutor>

[y/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf](http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutor) (Visited on: 11.11.2015).

17. Once a Hawk, Brzezinski Sees Hope for U.S.-Russia Relations. A Cold War hardliner explains why this time is very different. In: Politico Magazine. November 27, 2015. [On-line]: <http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/brzezinski-sees-hope-for-us-russia-relations-interview-hirsh-213400#ixzz3uQzLDpAL> (Visited on: 01.12.2015).

18. Weaver Carol. The politics of the Black Sea region: EU neighbourhood, conflict zone or future security community? Farnham, Surrey, England: Ashgate Pub. Company, 2013. 178 p.

Copyright© Oleana CHINDÎBALIUC, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1 Chișinău, Republica Moldova.

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 4, Volume 38, Pages 48-55. ISSN 1857-1999 Submitted: 30. 09. 2015 Accepted: 15.11. 2015 Published: 23.12. 2015</p>
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**PEACEFUL TRANSFER OF POLITICAL POWER AND ITS CHARACTERISTICS IN
GEORGIA. THE GEORGIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 2012**

**МИРНЫЙ ТРАНСФЕР ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ И ЕЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ В
ГРУЗИИ. ГРУЗИНСКИЕ ПАРЛАМЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ 2012 ГОДА**

**TRANSFERUL PAȘNIC AL PUTERII POLITICE ȘI PERFORMANȚELE ACESTEIA
ÎN GEORGIA. ALEGERILE PARLAMENTARE GEORGIENE DIN 2012**

BENASHVILI Giorgi* / BENAȘVILI Giorgi / БЕНАШВИЛИ Джорджи

ABSTRACT:

**PEACEFUL TRANSFER OF POLITICAL POWER AND ITS CHARACTERISTICS IN GEORGIA.
THE GEORGIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 2012**

This article analyzes the parliamentary elections in Georgia, which took place on October 1, 2012. The elections were held under the new electoral code. In total 150 members of Parliament were elected for a term of 4 years. Meanwhile, 73 deputies were elected by the majority system in single member constituencies, and 77 - by a proportional system based on party lists. Till two types of voting were registered 16 and 14 parties, respectively. It should be noted that 19 parties have been denied in registration.

The campaign was unfolded in the context of the bitter struggle between the two main political forces in the country. This was ruling United National Movement and the opposition coalition Georgian Dream - Democratic Georgia. The actual leader of the „Georgian Dream” Bidzina Ivanishvili said the desire to achieve change of power exclusively through peaceful means. OSCE observers described the election campaign as polarized, and coverage of the campaign by non-state media as biased, and state media - as a weighted.

Keywords: election campaign, democracy, peaceful way, the OSCE, the electoral code.

JEL Classification: F29, K33, K39.

РЕЗЮМЕ:

**МИРНЫЙ ТРАНСФЕР ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ И ЕЁ ХАРАКТЕРИСТИКИ В ГРУЗИИ.
ГРУЗИНСКИЕ ПАРЛАМЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ 2012 ГОДА**

Настоящая статья анализирует парламентские выборы в Грузии, которые состоялись 1 октября 2012 года. Выборы прошли по новому избирательному кодексу. Всего избиралось 150 депутатов Парламента на срок – 4 года. Между тем 73 депутата были избраны по мажоритарной системе в одномандатных округах, а 77 - по пропорциональной системе по партийным спискам. К двум видам

* **BENASHVILI Giorgi** - Masters' degree in International Economics, The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia). / **BENAȘVILI Giorgi** – Magistru în relații economice internaționale, Universitatea de Stat „Ivane Javakhishvili” din Tbilisi (Tbilisi, Georgia). / **БЕНАШВИЛИ Джорджи** – Магистр международных экономических отношений, Тбилисский государственный университет имени Ивана Джавахишвили (Тбилиси, Грузия).

голосования было зарегистрировано 16 и 14 партий соответственно. Отметим, что 19 партиям было отказано в регистрации.

Предвыборная кампания разворачивалась в контексте острой борьбы между двумя главными политическими силами страны. Это правящее Единое национальное движение и оппозиционная коалиция Грузинская мечта - Демократическая Грузия. Фактический лидер «Грузинской мечты» Бидзина Иванишвили заявил о стремлении добиться смены власти исключительно мирным путём. Наблюдатели от ОБСЕ охарактеризовали предвыборную кампанию как поляризованную, а освещение предвыборной кампании негосударственными СМИ как пристрастное, а государственными СМИ - как взвешенное.

Ключевые слова: предвыборная компания, демократия, мирный путь, ОБСЕ, избирательный кодекс.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

REZUMAT:

TRANSFERUL PAȘNIC AL PUTERII POLITICE ȘI PERFORMANȚELE ACESTEIA ÎN GEORGIA. ALEGERILE PARLAMENTARE GEORGIENE DIN 2012

Acest articol analizează alegerile parlamentare din Georgia, care au avut loc la 1 octombrie, 2012. Alegerile s-au desfășurat în conformitate cu noul Cod Electoral. În total 150 de membri ai Parlamentului au fost aleși pentru un mandat de 4 ani. Între timp, 73 de deputați au fost aleși de către sistemul majoritar în circumscripții uninominale, și 77 - de un sistem proporțional bazat pe liste de partid. Conform celor două tipuri de vot au fost înregistrate 16 și 14 partide, respectiv. Trebuie remarcat faptul că la 19 partide le-a fost refuzată înregistrarea.

Campania sa desfășurat în contextul luptei aprige între cele două forțe politice principale din țară. Acestea au fost coaliția de guvernare - Mișcarea Națională Unită și coaliția de opoziție Visul Georgiei - Georgia Democrată. Liderul actual al „Visului Georgiei” Bidzina Ivanishvili a declarat dorința de a realiza o schimbare de putere exclusiv prin mijloace pașnice. Observatorii OSCE a descris campania electorală ca una polarizată, reflectarea campaniei electorale de către mass-media non-guvernamentală ca părtinitoare, și mass-media de stat - ca moderată.

Cuvinte cheie: campanie electorală, democrație, mod pașnic, OSCE, Codul Electoral.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

Elections and election procedures play an important role in the history of political development. The concept of democratic elections has been evolving over the centuries. On the one hand, it is a subject of philosophical, political and legal discourse, on the other hand – it represents the political practice of democratic countries. A citizen's right to participate in the formation of government, is a universally recognized norms in modern society.¹

Total of 25 elections have been held in Georgia since 1990. Despite a long tradition of elections, Georgia has never experienced a peaceful transition of political power. This doesn't impact positively on the international

image of Georgia, as a post Soviet country, which had a way on democracy.

„United National Movement” (UNM) and the third president Saakashvili came to the power with a revolutionary and maintaining absolute authority for over nine years. He was a hero of so called „Rose Revolution” and overthrew the government of Eduard Shevardnadze with an unprecedented public support. During nine years in power, Saakashvili and his UNM won a landslide victory in six different levels of elections. In October 2012 elections, the main opponent of UNM was a political coalition „Georgian Dream” (GD). The coalition was led by billionaire Bidzina Ivanishvili. Coalition members were Western-oriented parties at the time. GD won this election. They secured 85 seats in the 150-seat parliament, which was enough to form the government and appoint a

¹ Carothers Thomas. The End of the Transition Paradigm. In: Journal of Democracy. 2002, Vol. 13 (1), p. 5 – 21.

Prime Minister. New PM Bidzina Ivanishvili was the head of the Government according to the new constitution. Newly appointed Prime Minister had to form the coalition government, from the members of different political parties. Even though these political parties fought to win elections together, they still had an important ideological, principal and political deficiencies and it was hard to believe that together they would create a proactive and effective governmental body. The after election situation was even more complicated, as President Mikheil Saakashvili, whose party lost elections and became a political opposition, remained in power. Furthermore, his UNM was controlling the local governmental entities. To summarize, Georgia received a fundamentally new and unfamiliar political system. It was a new step in a modern political life.

Georgia is one of „the Third Wave Democracies” which is currently undergoing the democratic transition and consolidated democracy hasn’t been reached yet. However, Georgia had a big step forward in 2012 when it first managed to transfer the political power, based on the democratic and peaceful elections, since its independence (1991). At the same time this change was unprecedented in the whole post-Soviet space. Change of government through the democratic elections was a new era in a political reality. However, this doesn’t mean that the country is a consolidated democracy. For this purpose, it has to meet a number of other parameters, which need to be discussed further.

Definition of transition and its phases

The interval between an authoritarian political regime and a democratic one is commonly referred to as the transition period. At the end of this period establish a new form of government that gains legitimacy through democratic elections. It is reasonable to assert that transitions have beginnings and that they must have ends, but their fluidity makes clear demarcation difficult.

However, the dissolution of an authoritarian regime often starts well before signs of dissatisfaction manifest themselves publicly, and the election of a new government is not the end of the transition period. Emphasis on the date of the first democratic election after a period of authoritarian rule oversimplifies the transformation of political systems and reduces it

to the act of voting and to the transfer of power at the central level. Regime change, however, involves changes on many other levels of the political system. For example: at regional and local levels-and in decision-making procedures.

Rustow distinguishes three phases in the transition process. Its preparatory phase features the polarization of the main political actors, followed by a decision phase in which some crucial elements of democratic procedure are institutionalized. The final phase of transition is the period during which politicians and the electorate are „habituated” to new political rules.²

While there are individual, national variations with regard to the speed, methods, and players involved in transitions, they have a number of features in common.

First, transition periods are characterized by the need to address certain crucial issues under rather urgent time constraints. For example, institutional arrangements regarding the future distribution of power and the requirements for „founding elections” command immediate action.³ Thus, transition periods are times of accelerated change. After long periods during which major political, social, and economic changes are postponed or blocked, a growing impatience of the population arises, this intensifies the apparent need for change.⁴ In central and eastern Europe, this impatience became evident in the pressure to schedule „founding” elections at times when most opposition forces hardly had time to organize and overcome the Communist Party's monopoly of access to and distribution of information. From the very beginning, it is imperative to institutionalize change since dissatisfaction and nostalgia for certain aspects of the old regime may slow down the process of reform and enhance political polarization.

Secondly, transition periods are characterized by a great uncertainty with regard to both the process and the results. During the transition no one knows who will win or lose in both the

²Dankwart A. Rustow. *Transitions to Democracy*. In: *Comparative Politics*. April 1970, no 2, p. 337-363.

³Time as a tactical resource is discussed by Giuseppe Di Palma, *To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transitions*. Berkeley: University of California Press, 1990.

⁴Genov N. *The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization*. In: *International Social Science Journal*. May 1991, no. 128, p. 336.

distribution of political and economic power and personal well-being. In addition, even if there are agreements on the goals of economic and political transformation, the processes leading to the achievement of these goals vary considerably. Once initial euphoria has subsided, it becomes clear that the prospects for achieving and sustaining polyarchy are different among countries in the region. Disturbing signs of governmental instability, stalemates in decision making, the emergence of violent protests, and war involving different ethnic groups, as in the former Yugoslavia, reinforce the notion that the process and the outcome of transitions from different forms of authoritarianism are not linear and are often marred by insecurity and uncertainty. In other words, the collapse of authoritarian rule may result in a variety of outcomes.⁵

Political

- reform of electoral system;
- reform of structure of government;
- selection of new political elite;
- development of institutions of interest articulation and interest aggregation
 - constitution editing;
 - prosecution and purge of communist party officials and members of security apparatus;
 - restitution of past injustices.

Economic

- macroeconomic stabilization (e.g., reform of monetary and fiscal policies);
- price reform (e.g., price liberalization currency convertibility);
- structural reform (e.g., privatization trade liberalization);
- institutional reform (e.g., reform of legal and banking systems);
- educational reform.

⁵Emanuel Richter asserts, for example, that in former Communist-governed societies the term democracy will be used less as a standard of participation but „will become more and more formalized and will provide the institutional framework for a political system that serves the demands of economic progress, of the welfare potential of the state, and of international stability and peaceful change”. Emanuel Richter. *Upheavals in the East and Turmoil in Political Theory: Comments on Offe's 'Capitalism by Democratic Design?'* In: *Social Research*. Winter 1991, no. 58, p. 898. See also Gray John. *From Post-Communism to Civil Society: The Reemergence of History and the Decline of the Western Model*. In: *Social Philosophy and Policy*. Summer 1993, no. 10, p. 26-50.

Historical review

Since 1989, many countries from Eastern Europe joined the Huntington's „third wave” among them were member states of the Soviet Union. Post-Soviet periphery, Georgia was one of the first who started the struggle for independence.

Following the collapse of the Soviet Union, Georgia immediately began to struggle for survival as an independent state. The most difficult task was to manage a post-independence transition which was about democratization and the institutionalization of a market economy.⁶ Hindered by two unresolved ethnic conflicts and severe economic downturn in the 1990s, Georgia's transition had always been characterized by a series of dramatic ups and downs.

After the collapse of the Soviet Union, there was an expectation that the process of democratization would pass in post-Soviet states and eventually would reach to consolidated democracies. However, over the past 20 years, the post-Soviet countries haven't been able to become consolidated democracies. Their regimes include both democratic and autocratic signs. Scientists called those countries „Gray zone”.⁷

At the end of the 90s, Georgia was between autocracy and democracy. Despite implementing some reforms after „Rose Revolution”, the situation didn't improve before 2012. Over the past decade, significant changes haven't been reached. Georgia still remains in „Gray zone”.

Landscape of Georgian political system

Out of the three states in the South Caucasus, Georgia has experienced the some political instability since the collapse of the USSR. In its twenty years of existence, Georgia has experienced three regime changes. The first was the struggle for independence, led by Zviad Gamsakhurdia who in turn became the first president. The second was the ousting of Gamsakhurdia and the ensuing civil war, eventually bringing Eduard Shevardnadze in power.

The third was the so-called „Rose Revolution” resulting in Shevardnadze's forced resignation and Mikheil Saakashvili becoming the president.

⁶ USAID, Georgia. *Democracy and Governance Assessment of Georgia*. December 2002, p. 3.

⁷ Carothers Thomas. *The End of the Transition Paradigm*. In: *Journal of Democracy*. 2002, Vol: 13:1.

After a massive fraud of parliamentary elections in November 2003, after flawed parliamentary elections where massive fraud was reported, tens of thousands of Georgian citizens took to the streets of Tbilisi in protest that lasted twenty days before ending peacefully with the resignation of President Eduard Shevardnadze and the fixing of new presidential and parliamentary elections in 2004. Before the „Rose Revolution” Mikheil Saakashvili and his UNM got the majority of votes. These elections brought Mikheil Saakashvili and UNM to power in an overwhelming sweep of national support, and gave birth to a parliament dominated by his party. In spite of the peaceful revolution, it wasn't a peaceful transfer of political power. UNM had very high democratic legitimacy, but it is still seen as the winner of the people's power revolution.

After the Rose Revolution in Georgia, people were expecting awakening freedom, democracy and economic development. International partners supported for the next wave of democracy in the post-Soviet space. The voters were expecting a new government to serve people and initiate effective reforms. Mikheil Saakashvili and his young team promised people to eliminate corruption and nepotism, boost economy, social justice and free elections. Although a few effective reforms have been implemented, but they were not enough for enhancing a democratic development in the country. Mostly because a new government's management style and it's political goals were full of revolutionary spirit, and it was mainly concentrated on the problems and challenges which caused the change of previous government. Georgia has made notable progress, reducing police corruption and crime, and in economic growth according to many observers.⁸

During nine years, Mikheil Saakashvili and his UNM won approximately eight elections at the different levels. But during this period there were a number of fouls, especially cracking some

public demonstrations⁹, restriction of freedom of speech and confrontation with Russia.¹⁰

At the end of Saakashvili's governance, Bidzina Ivanishvili announced his political goals in October 2011. In April 2012 he launched his new political party Georgian Dream-Democratic Georgia (GD), and formed a coalition with several parties headed by former members of the Saakashvili government, and other groups and individuals left behind by political developments in the country. These included two parties that broke with Saakashvili in 2004: the Republican Party of Georgia, headed by Davit Usupashvili, and the Conservative Party, headed by Zviad Dzidziguri. Further, the Free Democrats Party, headed by Irakli Alasania, former Georgian ambassador in UN, broke with Saakashvili at the end of 2008, and two other parties, from Georgian political opposition.¹¹ Apart from these party leaders, several other politicians and celebrities joined the GD as candidates. Although these parties and individuals represented a broad range of views from xenophobic and socially conservative to pro-Western and reformist, at launching GD, Ivanishvili affirmed strong support for Georgia's integration into NATO and the EU; vowed to reduce poverty, unemployment, and emigration and to increase health, education and other social services; and generally pledged to bolster Georgia's democratic and free market orientation.¹²

Parliamentary elections of 2012

In summer 2012, President Mikheil Saakashvili called for parliamentary elections on October 1, in line with constitutional requirements. In the outgoing parliament, elected on 21st of May 2008, the governing majority of the United National Movement (UNM) held 119 of the 150 mandates. The United Opposition held

⁹ Papava Vladimir Democracy: a goal or a merely a commitment for the West? [On-line]: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimer-papava/democracy-goal-or-merely-commitment-for-west> (Visited on: 28.08.2015).

¹⁰ USAID, Georgia. *Op. cit.*, p. 6.

¹¹ Coalson Robert, Gojiashvili Nino. Election Aftermath: When Georgian Dream Becomes Georgian Reality. In: International Affairs. [On-line]: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/10/election-aftermath-when-georgian-dream-becomes-georgian-reality/263286/> (Visited on: 28.08.2015).

¹² Nichol Jim. Georgia's October 2012 Legislative Election: Outcome and Implications. In: Congressional Research Service. 2012, p. 2.

⁸ For an assessment based on various indicators of economic freedom, ruling justly, and investing in people, see Georgia FY2012: Country Scorecard, Millennium Challenge Corporation. [On-line]: <http://www.mcc.gov/pages/selection/scorecards> (Visited on: 28.08.2015).

17 mandates, the Christian-Democratic Movement (CDM) and the Labor Party (LP) – 6 mandates each, and the Republican Party (RP) – 2 mandates. In an act of protest against alleged election violations by the ruling party, two majoritarian members of the parliament (MPs) from the RP relinquished their mandates, which were filled by the CDM and the National Democratic Party following the 2008 by-elections. A few opposition members decided to boycott the proceedings of the parliament, including the drafting process of a new Election Code.¹³ Georgia has an extremely politicized society.

In 2012 there were hundreds of political parties, of which many were unregistered. Most do not have a well-elaborated program and there is a recurring issue of internal party democracy (and the lack of it thereof). This diffusion became notable after the parliamentary election of October 2012, which led to the victory of the ideologically mixed coalition Georgian Dream under the leadership of Bidzina Ivanishvili. This coalition includes pro-market and pro-western liberals, social-democrats as well as radical nationalists with xenophobic rhetoric, and representatives of the Shevardnadze administration who were disempowered during the Rose Revolution of 2003.¹⁴

A new Georgian Dream (GD) coalition defeated the ruling United National Movement, led by Saakashvili in the parliamentary elections of October 2012 with a 55 percent majority. The day after the elections both parties claimed victory, but on the 3rd of October, Saakashvili conceded his defeat, adding that his UNM was now going into opposition and pledged to contribute to a constitutional process of convening a new parliament and forming a new government by the Georgian Dream coalition. It was a unique fact smooth transitioning of political power through elections. On 25 October, Georgia's parliament approved a new government led by Ivanishvili. Some 88 legislators were in favor, while 54 voted against. Eight members of the parliament were not present at the session

held in Kutaisi Parliament House. Georgia's new prime minister reiterated his decision quit political activities in just 18 months. „I will be responsible for the team, which I plan to leave in a year and a half, and I know that our opponents will use this situation, and I don't want them to sow nihilism in society”, he said.

Election results 2012 (OSCE, 2012)

Party/coalition	% votes	Seats proportionial lists	Seats proportionial single-mandate constituencies	Total
Georgian Dream	54.79	44	41	85
United National Movement	40.43	33	32	65

Voter turnout 60.8%

The Campaign and its features

Overall, 2012 elections was mainly characterized by the primacy of UNM as a ruling party at all stages of the pre-election process. For that, in the most cases it was very difficult to divide governmental and electoral interests of UNM, (ruling party) especially during the pre-elections period.¹⁵ Therefore, there was an impression that the different levels of governmental agencies were involved in pre-election battle, in turn; it had a negative impact on the environment.

The UNM-controlled legislature passed other provisions in late 2011 barring corporate

Contributions and limiting corporate employee contributions to political parties. Critics viewed

these provisions as an attempts to hinder Ivanishvili from financing prospective or existing parties.¹⁶

Instead, state financing of campaigns by existing parties that had won past elections was

¹³ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. Warsaw, 2012 [On-line]: <http://www.osce.org/odihr/98399?download=true> (Visited on: 28.08.2015).

¹⁴ Rukhadze Vasil. Georgian Dream Coalition: Fragile Unity. In: Eurasia Daily Monitor. 2013, Volume 10, Issue 9, p. 5.

¹⁵ HRDC – Human Rights Center in Georgia, 2012. In: Parliamentary elections monitoring, 2012, p. 9.

¹⁶ Papava Vladimer. US elections: hopes and expectations from a „post-rosy” Georgia, Caucasus. 2012. [On-line]: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimer-papava/us-elections-hopes-and-expectations-from-%E2%80%98post-rosy%E2%80%99-georgia> (Visited on: 28.08.2015).

increased. This move was also viewed by critics as means to constrict any new party created through Ivanishvili's interests. The State Audit Chamber was given responsibility to monitor campaign spending. In June-July 2012, the State Audit Chamber obtained court rulings levying substantial fines on GD and its campaign donors, and authorities seized tens of thousands of satellite dishes belonging to two Ivanishvili-related television stations, alleging that the provision of dishes to customers represented illicit vote-buying. Domestic and international criticism of these moves may have contributed to the reduction or deferral of some of the fines and the enactment of a „must carry” law that allowed programs from Ivanishvili-affiliated stations to be carried by cable providers' until election day.¹⁷

The most significant events occurring late in the campaign were the release of videos by GD purporting to show shocking prison abuse by guards, and allegations by UNM that GD was consorting with organized crime. The airing of the videos on September 18 led to large protests throughout Georgia. On September 20, Saakashvili emphasized that the videos showed „disgusting” human rights abuses that were „failures of the system”. In his address to the U.N. General Assembly on September 25, he emphasized that „we did what democracies must do” by replacing the Minister of Prisons with a human rights official, ousting the Minister of the Interior, and arresting other prison officials.¹⁸ The release of the videos late in the campaign undermined Saakashvili's image as an anticorruption fighter and champion of democracy in the eyes of many voters, according to many observers. Late in the campaign, over 100,000 individuals reportedly turned out at a final campaign rally held by Ivanishvili in Tbilisi on September 29, among the largest turnout at a rally in recent years.

The elections were competitive with active citizen participation throughout the campaign, including in peaceful mass rallies. The environment, however, was polarized and tense,

¹⁷Huter M. Rostomashvili. E, 2012, Transparency International Georgia, Must-carry and its discussions in Parliament. [On-line]: <http://www.transparency.ge/en/node/2138> (Visited on: 28.08.2015).

¹⁸Open Source Center, Central Eurasia: Daily Report (hereafter, CEDR), September 20, 2012, Doc. No. CEP-950225. September 26, 2012, Doc. No. CEP-964054.

characterized by the frequent use of harsh rhetoric and a few instances of violence.

The paper shows that the holding elections is an important factor for establishment of the minimalist democracy. However, elections are required to satisfy certain standards. Such as the competitive environment, the free vote, fair procedures, non-violent participation, etc. At the same time, changing through elections isn't a final phase to reach consolidated democracy. This is well illustrated by the example of Georgia. Despite holding 2012 parliamentary elections, it's hard to call it a fully democratic country.

Parliamentary elections of October 1, 2012 is an important event in the history of the Georgia. These elections was particularly important because of previous constitutional amendments, which came into action in 2013. ¹⁹According to these amendments, political and legal importance of the Parliament elected in 2012, has increased. For the first time during the last several years a strong opposition party was formed, which created a real electoral alternative to current ruling party. It was the first time in the recent history of Georgia to change the government through elections.

The October parliamentary elections marked an important step in consolidating the conduct of democratic elections in line with OSCE and Council of Europe commitments, although certain key issues remain to be addressed.

To conclude, these elections, as the precedent of changing government through peaceful transfer of power, is important for the whole region of South Caucasus. However, a new government is obliged to continue transition in accordance with democratic principles.

Bibliography:

1. Becker David. Latin America: Beyond Democratic Consolidation. In: *Journal of Democracy*. 1999, Vol. 10 (2), p. 138 – 151.
2. Carothers Thomas. The End of the Transition Paradigm. In: *Journal of Democracy*. 2002, Vol. 13 (1), p. 5 – 21.

¹⁹Papava Vladimer. Democracy: a goal or a merely a commitment for the West? In: *Open democracy*. 2012. [On-line]: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimer-papava/democracy-goal-or-merely-commitment-for-west> (Visited on: 28.09.2015).

3. Coalson Robert. Gojiashvili Nino. Election Aftermath: When Georgian Dream Becomes Georgian Reality. In: The Atlantic. 2012, 5 October [On-line]: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/10/election-aftermath-when-georgian-dream-becomes-georgian-reality/263286/> (Visited on: 25.08.2015).
4. Dankwart A. Rustow. Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. In: Comparative Politics. 1970, Vol. 2 (3), p. 337-363.
5. Donno Daniela. Elections and Democratization in Authoritarian Regimes. In: American Journal of Political Science. 2013, Vol. 57 (3), p. 703 - 716.
6. Gegeshidze Archil. Georgia's Political Transformation: Democracy in Zigzag South Caucasus – 20 Years of Independence. In: Friedrich-Ebert-Stiftung, p. 25 – 40. [On-line]: http://fes.ge/rus/images/Fes_Files/2011_GEO/20%20years%20of%20independence%20eng.pdf (Visited on: 25.08.2015).
7. Genov Nikolai. The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization. In: International Social Science Journal. 1991, Vol. 43 (2), p. 331 – 341.
8. Giuseppe Di Palma. To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transition. Berkeley: University of California Press. 1990. xii + 248 p.
9. Helga A. Welsh. Political Transition Processes in Central and Eastern Europe. In: City University of New York. 1994, Vol. 26 (4), p. 379 – 394.
10. Human Rights Center in Georgia, (2012) Parliamentary elections monitoring. [On-line]: <http://humanrights.ge/admin/editor/uploads/pdf/archevnebi%20shualeduri-eng.pdf> (Visited on: 25.08.2015).
11. Huntington Samuel. Will More Countries Become Democratic? In: Political Science Quarterly. 1984, Vol. 99 (2), p. 193 – 218.
12. Huter M., Rostomashvili E. Must-carry and its discussions in Parliament. In: Transparency International Georgia. 29.06.2012 [On-line]: <http://www.transparency.ge/en/node/2138> (Visited on: 25.08.2015).
13. Kwasniewski Alexander, Dorothy Chou, Faber Candace, Sanderson Mary. Two Decades of Democratization. In: Georgetown Journal of International Affairs. 2007, Vol. 8 (1), p. 151-157.
14. Lijphart Arend, Waisman Carlos H. Institutional Design in New Democracies: Eastern Europe and Latin America. Boulder, Colo.: Westview Press. 1996. xvi + 265 p.
15. Linz Juan, Stepan Alfred. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 1996. xx + 479 p.
16. Nichol Jim. Georgia's October 2012 Legislative Election: Outcome and Implications, Congressional Research Service. 15.10.2012 [On-line]: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42777.pdf> (Visited on: 22.08.2015).
17. OSCE/ODIHR. Election Observation Mission Final Report. December 12, 2012. [On-line]: <http://www.osce.org/odihr/elections/98399?download=true> (Visited on: 25.08.2015).
18. Papava Vladimer. Democracy: a goal or a merely a commitment for the West? In: Opendemocracy, 21.05.2012. [On-line]: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimer-papava/democracy-goal-or-merely-commitment-for-west> (Visited on: 25.08.2015).
19. Papava Vladimer. Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years After. New York: Nova Science Publishers, 2012. xiv + 140 p.
20. Papava Vladimer. The Main Challenges of 'Post-Rosy' Georgia's Medium Term Economic Development. April 11, 2013. [On-line]: http://papers.ssm.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2248518 (Visited on: 25.08.2015).
21. Papava Vladimer. US elections: hopes and expectations from a „post-rosy” Georgia. [On-line]: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/vladimer-papava/us-elections-hopes-and-expectations-from-%E2%80%98post-rosy%E2%80%99-georgia> (Visited on: 25.08.2015).
22. Rukhadze Vasil. Georgian Dream Coalition: Fragile Unity. In: Eurasia Daily Monitor. 2013, Vol. 10 (9), p. 5.
23. Stadelbaue Jörg. Regional Cooperation in the South Caucasus: Good Neighbours or Distant Relatives? In: Mountain Research and Development. 2013, Vol. 33 (4), p. 484.
24. Tukvadze Avtandil, Jaoshvili Georgi. Transformation of the Political System in Georgia Today. In: Central Asia and the Caucasus. 2006, Vol. 2 (38), p. 90 – 96.
25. USAID, Georgia. Democracy and Governance Assessment of Georgia, 2012. [On-line]: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnact370.pdf (Visited on: 25.08.2015).

Copyright© Giorgi BENASHVILI, 2015.

Date de contact / Contacts / Контактные данные:

Georgia, 380028, Tbilisi, Chavchavadze str., 1.

mob: +995 571 010503

Email: giorgi.benashvili@tsu.ge

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 56-63.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 09. 2015 | Accepted: 15.11. 2015 | Published: 23.12. 2015

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**MODALITĂȚI PARTICULARE DE EXERCITARE A COMPETENȚELOR
TERITORIALE ALE STATULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC- EXEMPLUL
FORȚELOR ARMATE PE TERITORIUL ALTUI STAT**

**METHODS OF EXERCISE OF STATE'S TERRITORIAL COMPETENCES PURSUANT
TO THE PUBLIC INTERNATIONAL LAW – THE EXAMPLE OF MILITARY FORCES
ON THE TERRITORY OF ANOTHER STATE**

**ОПРЕДЕЛЕННЫЕ СПОСОБЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВАМИ
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПУБЛИЧНОМ
ПРАВЕ НА ПРИМЕРЕ ДИСЛОКАЦИИ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ НА ТЕРРИТОРИИ
ИНОСТРАННОГО ГОСУДАРСТВА**

CAZACU Doina* / CAZACU Doina / КАЗАКУ Дойна

ABSTRACT:

**PARTICULAR METHODS OF EXERCISE OF STATE'S TERRITORIAL COMPETENCES
PURSUANT TO THE PUBLIC INTERNATIONAL LAW – THE EXAMPLE OF MILITARY
FORCES ON THE TERRITORY OF ANOTHER STATE**

The essential function of International Law is to determine and regulate the competences of the state, and as such, of their sphere of influence. The territorial competences of the state as part of International Law result from the status that such state holds – that of subject of International Law. As such, there are particular situations when the state may exercise certain functional competences in respect to a territory, without holding, however, full sovereignty. These limitations are due to intra-state cooperation, the existence of certain international obligations that derive from conventions, multilateral or bilateral treaties and to which such states cannot derogate.

The purpose of this study is to identify the legal status of the military forces that are located on the territory of another state, the competences of the receiving state, the limits of sovereignty of the receiving state. Further, we consider that it is equally important to analyze the status of the pacifying forces, that also have a direct impact upon the Republic of Moldova, in the context of the existing conflict on the left bank of the Nistru River.

Key words: competence, territory, sovereignty, armed forces, foreign, receiving state.

JEL Classification: K33, K49, F55.

* **CAZACU Doina** - Magistru în drept, doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, lector universitar, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, Facultatea Protecție, Pază și Securitate, Catedra Drept (Chișinău, Republica Moldova). / **CAZACU Doina** - Master in Law, PhD student, Institute of the Juridical and Political Research of the ASM; lecturer, State University of Physical Education and Sport, Faculty of Protection, Safety and Security, Department Law (Kishinev, The Republic of Moldova). / **КАЗАКУ Дойна** - Магистр права, аспирантка, Институт юридических и политических исследований АНМ, преподаватель, Государственный университет физического воспитания и спорта, факультет защиты, охраны и безопасности, кафедра права (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

**ОПРЕДЕЛЕННЫЕ СПОСОБЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВАМИ
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПУБЛИЧНОМ ПРАВЕ НА
ПРИМЕРЕ ДИСЛОКАЦИИ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ НА ТЕРРИТОРИИ ИНОСТРАННОГО
ГОСУДАРСТВА**

Основной функцией международного права является выявление и регулирование государственных компетенций, а значит сферы их применения. Территориальные компетенции государства в международном праве исходят из его правосубъектности. Межгосударственные отношения регулируются единым общим правом - международным правом. В определенных случаях государство вправе осуществлять по отношению к отдельным территориям функциональную компетенцию, не располагая в то же время полным суверенитетом. Данные ограничения обусловлены межгосударственным сотрудничеством, существованием международных обязательств исходящих из двусторонних или многосторонних договоров, отклонение от норм которых не допускается.

В данном исследовании была поставлена задача выявить юридический статус вооруженных сил пребывающих на территории другого государства, компетенции государства пребывания, ограничения суверенитета государства пребывания. Также, считаем не менее важным анализ правового статуса миротворческих сил находящихся на территории Республики Молдова в условиях конфликта на левом берегу Днестра.

Ключевые слова: компетенция, территория, суверенитет, вооруженные силы, иностранец, государство пребывания.

JEL Classification: K33, K49, F55.

УДК: 341.217(4), 341.223.7.

REZUMAT:

**MODALITĂȚI PARTICULARE DE EXERCITARE A COMPETENȚELOR TERITORIALE ALE
STATULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC- EXEMPLUL FORȚELOR ARMATE PE
TERITORIUL ALTUI STAT**

Funcția esențială a dreptului internațional este în a determina și reglementa competențele statului, deci a sferei lor de acțiune. Competențele teritoriale ale statului în dreptul internațional reies din calitatea pe care o deține acesta, și anume cel de subiect de drept. Relațiile interstatale sunt supuse unui singur drept, care le este comun - dreptul internațional. Astfel, există situații particulare, în care statul poate exercita, față de un teritoriul dat, anumite competențe funcționale, fără a dispune însă, de o suveranitate deplină. Aceste limitări se datorează cooperării interstatale, a existenței unor obligații internaționale, ce reies din convenții, tratate multe sau bilaterale și de la care acestea nu pot să deroge.

În conținutul acestui studiu, ne-am propus să identificăm statutul juridic al forțelor armate care se află pe teritoriul unui alt stat, competențele statului primitor, limitele suveranității statului primitor. De asemenea, considerăm nu mai puțin importantă analiza statutului forțelor pacificatoare, care au un impact direct și asupra Republicii Moldova, în contextul conflictului din stânga Nistrului.

Cuvinte cheie: competența, teritoriu, suveranitate, forțe armate, străin, stat primitor.

JEL Classification: K33, K49, F55.

CZU: 341.217(4), 341.223.7.

Competența este o putere juridică care se manifestă ca un ansamblu de puteri juridice recunoscute unui stat pentru a-i permite îndeplinirea într-un spațiu determinat a funcțiilor statale sau unui alt subiect de drept internațional și permite îndeplinirea funcțiilor și scopurilor specifice pentru care el există sau pentru care a

fost creat. Statul, ca subiect de drept internațional trebuie să întrunească anumite elemente:

- să aibă o populație permanentă;
- să dispună de un teritoriu determinat și clar delimitat;
- să existe o putere publică care să aibă capacitatea de a governa;

- să întrețină și să desfășoare relații internaționale cu țări terțe.

În această ordine de idei, menționăm că statului îi revine aptitudinea de a-și reglementa activitatea internă și cea externă, de a stabili direcțiile politice, economice, sociale, de a-și crea mecanisme de apărare, a întreține relații internaționale etc.

În vederea asigurării securității unui stat, pentru a sprijini politicile interne și cele externe ale acestuia, se instituie apărarea finanțată de guvern și forțele sale combatante, care sunt numite forțe armate.

Începutul secolului al XXI-lea este concretizat prin producerea unor sensibile modificări în mediul de securitate mondial, continental, regional și național. În acest sens, în vederea asigurării intereselor securității internaționale, statele, precum și organizațiile internaționale își unesc eforturile pentru a asigura respectarea suveranității și integrității teritoriale ale statelor, menținerea păcii și securității, respectarea drepturilor omului ș.a.

Subiectul forțelor armate este unul foarte sensibil, dacă ne referim la prezența acestora pe teritoriul unui alt stat. Apar un șir de întrebări ce țin de aplicabilitatea legii față de aceste forțe armate, statutul acestora, limitele de acțiune, precum și competențele statului primitor.

Analiza cadrului legal care guvernează accesul forțelor armate străine pe teritoriul unui stat în timp de pace, statutul juridic al acestor forțe, precum și efectele pe care o astfel de prezență le poate avea asupra statului primitor este strict necesară a fi investigată, având conotație atât teoretică, cât și practică.

Prezența unei forțe armate străine implică niște reguli de conduită atât din partea statului gazdă, cât și din partea celui (celor) trimițător (trimițătoare).

În cele mai multe cazuri se încheie un acord, tratat care reglementează statutul forțelor armate pe teritoriul statului primitor, în care sunt precizate condițiile de intrare, staționare, tranzit, competențele statului primitor față de forțele armate străine, precum și competențele statului trimițător. În cazul absenței unui astfel de acord, se ridică un șir de semne de întrebare, iar practica internațională este controversată la acest capitol.

În absența unui acord, statutul juridic al forțelor armate străine în timp de pace a reprezentat o problemă controversată în dreptul

internațional. De-a lungul istoriei, statutul armatei străine pe teritoriul altui stat a oscilat între două tendințe:

1) cea de origine americană, care susține că suveranitatea națională este recunoscută autorităților armate în străinătate. Această teorie mai este numită și „*teoria dreptului drapelului*”, care a fost consacrată printr-o decizie a șefului Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite ale Americii, John Marshall, în 1812, în celebrul caz „*Schooner Exchange v. Mc Fadden*”.¹ Marshall a afirmat că „... *jurisdicția unui stat în interiorul granițelor sale este necesară să fie exclusivă și absolută ...*”, după care a precizat că, de la acest principiu, sunt și anumite excepții. Aceste excepții, a continuat șeful justiției americane: „... *trebuie să fie în urma consimțământului națiunii suverane, care poate fi expres sau implicit și nu pot curge din nici o altă sursă legitimă...*”. După ce a identificat primele două excepții, Marshall a declarat cheia opiniei sale referitoare la statutul juridic al forțelor armate străine, concluzionând că: „... *Al treilea caz în care un stat suveran este de înțeles că a cedat o porțiune din jurisdicția sa teritorială, este atunci când acel stat suveran permite trupelor unui stat străin suveran să tranziteze teritoriul său. În asemenea cazuri, fără o declarație expresă de renunțare la dreptul său de jurisdicție asupra forțelor cărora le-a garantat dreptul de tranzit, statul suveran dacă ar încerca să exercite jurisdicția asupra trupelor celui alt stat, ar fi considerat că și-a încălcat promisiunea făcută. Astfel, prin exercitarea jurisdicției, scopul pentru care a fost acordat dreptul de tranzit ar fi pierdut și o parte a forței militare aparținând acelui stat străin suveran ar fi atrasă de la îndeplinirea obiectivelor și îndatoririlor sale naționale pentru care a fost însărcinată, ceea ce ar conduce la împiedicarea acelui stat de a-și exercita controlul asupra forțelor proprii, fapt de care depinde puterea și siguranța sa...*”² Astfel, acordând dreptul de liberă trecere, această excepție implică o renunțare la orice jurisdicție asupra trupelor, iar generalul străin are dreptul de a folosi disciplina și de a aplica pedepsele pe care

¹ Cazul „*Schooner Exchange v. Mc Fadden*”, 11 United States 116, 1812. [On-line]: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html> (Vizitat la: 06.08.2015).

² Drăguț Marian. Cadrul juridic privind staționarea forțelor armate străine pe teritoriul unui stat în timp de pace. Cazul României. Autoreferatul tezei de doctor în drept. București, 2009, p. 6.

comandatul armatei le necesită. De asemenea, forțele militare care tranzitează teritoriul altui stat se bucură de o extraterritorialitate totală³.

2) cea de-a doua teorie, care s-a bucurat de susținere în special în Marea Britanie, se bazează pe *principiul suveranității teritoriale* și se deosebește de cea americană prin două restricții, și anume: tribunalele aliaților admise, nu pot funcționa, decât sub anumite rezerve și numai în cazul în care nu afectează competența tribunalelor teritoriale. Cea de-a doua restricție ține de faptul că tribunalele aliaților sunt competente în cazul în care delictul s-a comis în limitele teritoriilor ocupate de către trupele aliaților, iar soldatul vinovat își satisface serviciul în forțele armate în acel moment⁴.

Înainte de a evidenția domeniul de competență a statului primitor față de forțele armate străine, considerăm oportun de a evidenția tipologia acestora.

Potrivit autorului rus S. Beloțchii⁵, toate bazele militare pot fi divizate în două grupe mari:

- a) bazele amplasate pe teritoriul național;
- b) bazele amplasate pe teritorii străine.

În afară de aceasta, se constată cazurile în care aceeași bază militară este utilizată de către trupele naționale și cele străine.

Clasificarea bazelor militare amplasate pe teritorii străine se face în funcție de criteriul care stă la baza sa. În calitate de exemplu, pot servi următoarele:

1) în dependență de amplasarea, toate bazele militare se subdivid în:

- a) maritime - destinate flotei;
- b) terestre - necesare în special aviației și subdiviziunilor trupelor sale terestre.

2) luând ca și criteriu temeiul de drept privind amplasarea unor astfel de baze, acestea din urmă se împart în:

- a) cele amplasate în temeiul acordurilor bilaterale: bazele militare ale Federației Ruse în or. Sevastopol (deși în prezent această regiune este administrată de autoritățile Federației Ruse, importanța practică a acestor acorduri este nulă de fapt), bazele militare ale SUA în Guantanamo;

- b) bazele amplasate pe teritoriul statelor-aliaților în cadrul unei organizații sau acordurilor multilaterale (spre exemplu: bazele militare ale SUA în statele-membre NATO sau ale Federației Ruse în statele-membre ale Organizației Acordului despre securitatea colectivă).

3) reieșind din caracterul oneros al temeiului amplasării bazelor militare:

- a) în baza remunerării financiare;
- b) în lipsa remunerării financiare (baza militară a Marii Britanii în Cipru)

4) din punct de vedere al scopului:

- a) în calitate de garant al securității (bazele SUA în Japonia);

- b) pentru represalii și control (bazele URSS în Finlanda după cel de al II-lea Război Mondial);

5) Din punct de vedere al termenilor de funcționare:

- a) bazele militare destinate utilizării periodice sau temporare (bazele în or. Cant (Kirghizia) pentru SUA);

- b) bazele militare destinate utilizării îndelungate /pe termen lung/ (bazele în or. Ramstein (Germania) pentru SUA).

6) Luând în considerație criteriul necesității de utilizare, bazele militare se împart în:

- a) fondate pentru forțele armate;
- b) fondate pentru trupele pacificatoare (exemplul or. Tuzla din Bosnia și Herțegovina)⁶.

Pentru a înțelege specificul forțelor militare străine pe teritoriul altui stat, considerăm oportun de a clarifica câteva definiții și concepte.

Amenințarea militară este un concept care se analizează pornind de la sintagma care implică acțiunea/operația de amenințare cu forța specifică mediului operațional militar. Această acțiune se realizează de către forțe specializate, pregătite în acest sens și presupune „săvârșirea de către un stat sau mai multe state a unor acte politice, economice, militare sau de altă natură, cu scopul de-a impune unui stat sau grup de state să renunțe la deplina exercitare a drepturilor și atributelor suverane, fiind o acțiune contrară principiilor specifice raporturilor între state.” Acest concept are ramificații în diverse medii generând o serie de alte tipuri de amenințări, cum ar fi: amenințarea economică, amenințarea informațională, amenințarea politică, amenințarea teroristă, amenințarea militară etc.⁷

³Flory Maurice. Les bases militaires à l'étranger. Dans: Annuaire de droit international. 1955, Vol.1, p. 6. [On-line]: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/afdi_0066-3085_1955_num_1_1_1142 (Vizitat la: 03.04.2014).

⁴Ibidem, p. 4.

⁵ Белоцкий Сергей. Международно-правовые проблемы иностранного военного присутствия. В: Международное право. 2013, № 1, с. 89.

⁶ Ibidem, p. 90 - 91.

⁷ Munteanu Ioan. Repere conceptuale privind amenințarea și agresiunea aeriană asupra trupelor și a

Agresiunea armată reiese din conținutul Cartei O.N.U. și se manifestă prin „folosirea forței armate de către un stat sau grup de state împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau în orice alt mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite”⁸.

Consiliul de Securitate al ONU, reprezintă organul investit cu atribuții de menținere a păcii și securității internaționale. Rolul său, descris în Carta Națiunilor Unite, include stabilirea de operațiuni de menținere a păcii, instituirea de sancțiuni internaționale, precum și autorizația de acțiuni militare. Rolul Consiliului de Securitate este exercitat prin intermediul rezoluțiilor Consiliului⁹.

Înainte de a analiza conținutul operațiunilor de pacificare, considerăm necesar de a clarifica termenii și conceptele de operațiuni pacifitoare cu care se operează în documentele și abordările oficiale și neoficiale.

Carta ONU nu definește operațiunile de pacificare, dar reprezintă fundamentul legal al misiunilor reprezentative prin scopul stipulat în Articolul 1 al organizației - să mențină pacea și securitatea internațională¹⁰. Având în vedere faptul că mijloacele militare care sunt puse în aplicare sunt utilizate de o manieră imparțială, s-a fundamentat conceptul creării operațiunilor de menținere a păcii în baza unui ipotetic „Capitol VI și jumătate” al Cartei ONU. Acesta se regăsește între Capitolul VI¹¹, care reglementează mijloacele pașnice de soluționare a conflictelor și Capitolul VII¹², ce prevede acțiunile coercitive aplicabile în cazul amenințării contra păcii și securității internaționale.

Operațiunile de menținere a păcii, gestionate de ONU constau în:

a) trimiterea unei misiuni de observatori - organismul Națiunilor Unite împuternicit de

obiectivelor terestre. În: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Iunie 2015, p. 152.

⁸ Carta O.N.U., art. 2 §4. [On-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU.pdf (Vizitat la: 12.10.2015)

⁹ Consiliul de Securitate al ONU. [On line]: <http://www.un.org/fr/sc/> (Vizitat la: 12.08.2015).

¹⁰ Capitolul I al Cartei Națiunilor Unite. [On line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap1.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).

¹¹ Capitolul VI al Cartei Națiunilor Unite. [On line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap6.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).

¹² Idem.

supravegherea armistițiului în Palestina (ONUST), 1948 și Grupul de observatori militari al Națiunilor Unite în India și Pakistan (UNMOGIP), 1949;

b) forțe ONU care au un mandat specific de menținere a păcii, respectând acordurile de armistițiu sau de încetare a focului, ce constituie o condiție prealabilă pentru desfășurarea acestor forțe.

Suportul juridic al operațiunilor de menținere a păcii îl reprezintă mandatul. Mandatul se eliberează de regulă, la inițiativa și cu aprobarea Consiliului de Securitate, dar acest rol îl poate îndeplini și Adunarea Generală a ONU. Art. 24 pct. 1 din Carta Națiunilor Unite conferă Consiliului de Securitate „răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale”.

Situația este de altă natură în cazul forțelor pacifitoare din autoproclamată Republică Moldovenească Nisteană, în contextul asumării de către Federația Rusă a dreptului unilateral de pacificator, în lipsa unor competențe acordate de către ONU. Implicarea directă a Federației Ruse își găsește fundamentarea juridică în „Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nisteană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992”¹³, care a fost semnată între Republica Moldova și Federația Rusă și nicidecum nu de așa numita Republica Moldovenească Nisteană, de unde și putem concluziona că inclusiv la acea etapă exista un control efectiv din partea Moscovei asupra acțiunilor întreprinse de autoritățile de la Tiraspol¹⁴.

Constatăm, cu regret că, de facto Republica Moldova nu-și exercită suveranitatea asupra teritoriului din stânga Nistrului, mai mult aceasta nu poate să-și exercite competențele asupra acestuia. Ca modalitate de exercitare a competențelor, este și aplicarea jurisdicției asupra

¹³ Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nisteană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992. [On-line]: <http://tribuna.md/2012/01/04/doc-vezi-documentul-care-%E2%80%9Elegalizeaza%E2%80%9D-aflarea-trupelor-ruse-in-moldova/> (Vizitat la: 14.08.2015).

¹⁴ Gamurari Vitalie. Studiu: Statutul forțelor pacifitoare în dreptul internațional: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2015, p. 20. [On-line]: http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_14223_58041.pdf (Vizitat la: 05.08.2015).

acestui teritoriu. Misiunile „pacificatoare” rusești care se află pe teritoriul din stânga Nistrului sunt controlate în exclusivitate de către Federația Rusă și, mai mult neagă orice răspundere pentru acțiunile ilicite ale militarilor care îndeplinesc misiunea. Această afirmație reiese din incidentul produs la data de 1 ianuarie 2012, când un militar din contingentul rus al forțelor de menținere a păcii a tras într-un cetățean al Republicii Moldova, tânărul a decedat la scurt timp după aceasta. Potrivit comunicatului Ministerului de Externe rus, a fost încetată urmărirea penală împotriva militarului rus, pe motivul că probele acumulate nu au scos în evidență elementele unei infracțiuni. Autoritățile ruse, de asemenea, au subliniat faptul că, fiind un cetățean rus, bănuitul nu a putut fi urmărit de către autoritățile din Republica Moldova. Mai mult ca atât, nici reclamanții și nici autoritățile moldovenești nu au primit vreo copie a deciziei autorităților ruse de încetare a procedurii penale în privința militarului Veaceslav Cojuhari. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin Hotărârea Pisari c. Republicii Moldova și Rusiei, a constat exercitarea jurisdicției extra-teritoriale de către un stat contractant atunci când, în conformitate cu o practică, tratat sau un alt acord, autoritățile pot să efectueze funcții executive pe teritoriul unui alt stat. Guvernul Republicii Moldova a susținut că Federația Rusă a avut o influență decisivă asupra forțelor pacificatoare a căror comandă comună a fost localizată pe teritoriul transnistrean - la care autoritățile moldovenești nu aveau acces - și al cărei conducere a fost întotdeauna numită de către Federația Rusă¹⁵.

Totul ce se petrece pe teritoriul unui stat, ține în principiu, de competența acestuia. Statul suveran este participant principal al relațiilor internaționale, fapt ce-l situează, în dreptul internațional, ca prim subiect de drept în ordinea importanței. Statul are competențe legale manifestate în sens material și formal, iar suveranitatea ca element component și de individualizare al acestuia, se prezintă ca un atribut esențial, exclusiv, inalienabil și indivizibil. Competențele materiale sunt, în primul rând, de ordine interioară și țin de suveranitatea internă, și anume capacitatea de a-și organiza puterea sa

politică, sistemul său economic și social. Competențele în sens formal se referă la jurisdicția statului și la capacitatea sa de a acționa în vederea garantării respectării regulilor juridice edictate de el¹⁶.

Personalului ONU, care acționează în cadrul operațiunilor de menținere a păcii, i se aplică prevederile Convenției asupra privilegiilor și imunităților Națiunilor Unite din 13 februarie 1946 și Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate, adoptate de către Adunarea Generală ONU din 21 noiembrie 1947¹⁷.

Acordul privind statutul forțelor de menținere a păcii poate să se refere în mod direct la modalitatea de repartizare a competențelor, fiind asigurată o competență jurisdicțională exclusivă statului trimitător. Evident că, această imunitate de jurisdicție se aplică în cadrul exercitării funcțiilor de către membrii forțelor¹⁸.

Competența teritorială a statului reprezintă aptitudinea statului de a exercita autoritatea sa, conform dreptului internațional, de asemenea asupra bunurilor, situațiilor, persoanelor și activităților care se află sau se desfășoară în interiorul teritoriului său¹⁹.

În opinia autorului Charles Rousseau, noțiunea de „competență” este foarte elastică, și poate să fie extinsă sau restrânsă, în funcție de relațiile dintre state. Astfel, „competența” teritorială a unui stat poate varia de la o competență maximă și exclusivă - numită suveranitate, până la o competență minimă sau limitată, când pe teritoriul aceluiași stat se exercită și competența altor state, cum ar fi de exemplu cazul protectoratului, ocupației militare,

¹⁶ Pereș Gabriel. Suveranitatea și relațiile internaționale europene. În: Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate a Universității Naționale de Apărare „Carol I”. 2008, nr. 1, p. 104.

¹⁷ Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate. [On-line]: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-21-noiembrie-1947-cu-privire-la-privilegiile-si-imunitatile-instituțiilor-specializate-aprobata-de-adunarea-generală-a-organizației-națiunilor-unite-la-21-noiembrie-1947-emitent-85854.html> (Vizitat la: 13.10.2015).

¹⁸ Luigi Condorelli. Le statut des forces de l'ONU et le droit international humanitaire. Dans: RDI. 1995, Vol. 78, nr. 4, p. 885 – 886.

¹⁹ Dupuy Pierre-Marie. Droit International Public. Paris: Ed. Dalloz, 2000, p. 60.

¹⁵ Hotărârea CtDEDO: Pisari c. Republicii Moldova și Rusiei. [On-line]: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/05/PISARI-RO.pdf> (Vizitat la: 01.11.2015).

a servituților internaționale, a existenței bazelor militare străine²⁰.

Considerăm că, în cazul prezenței forțelor armate (a bazelor militare străine) pe teritoriul unui alt stat, numit stat primitor, se aduce atingere competențelor teritoriale ale acestuia, prin limitele impuse sau de acordurile internaționale sau de acordurile bilaterale, prin care acesta nu-și poate exercita toate competențele, în special competența de jurisdicție în materia dreptului penal.

Bibliografie:

1. Capitolul I al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap1.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
2. Capitolul VI al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap6.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
3. Capitolul VI al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap7.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
4. Carta O.N.U., art. 2 §4. [On-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf (Vizitat la: 12.10.2015).
5. Cazul „Schooner Exchange v. Mc Fadden”, 11 United States 116, 1812. [On-line]: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html> (Vizitat la: 06.08.2015).
6. Consiliul de Securitate al ONU. [On-line]: <http://www.un.org/fr/sc/> (Vizitat la: 12.08.2015).
7. Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992. [On-line]: <http://tribuna.md/2012/01/04/doc-vezi-documentul-care-%E2%80%9Elegalizeaza%E2%80%9D-aflarea-trupelor-ruse-in-moldova/> (Vizitat la: 14.08.2015).
8. Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate. [On-line]: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-21-noiembrie-1947-cu-privire-la-privilegiile-si-imunitatile-instituțiilor-specializate-aprobata-de-adunarea-generală-a-organizației-națiunilor-unite-la-21-noiembrie-1947-emitent-85854.html> (Vizitat la: 13.10.2015).
9. Drăguț Marian. Cadrul juridic privind staționarea forțelor armate străine pe teritoriul unui stat

în timp de pace: cazul României. Autoreferatul tezei de doctor în drept. București, 2009. 50 p.

10. Dupuy Pierre-Marie. Droit International Public. Paris: Ed. Dalloz, 2000. 731 p.
11. Flory Maurice. Les bases militaires à l'étranger, în *Annuaire de droit international*. 1955, vol.1, p.3-30. [On-line]: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/afdi_0066-3085_1955_num_1_1_1142 (Vizitat la: 03.04.2014).
12. Gamurari Vitalie. Studiu: Statutul forțelor pacificatoare în dreptul internațional: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2015. 41 p. [On-line]: http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1422358041.pdf (Vizitat la: 05.08.2015).
13. Hotărârea CtDEDO: Pisari c. Republicii Moldova și Rusiei. [On-line]: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/05/PISARI-RO.pdf> (Vizitat la: 01.11.2015).
14. Luigi Condorelli. Le statut des forces de l'ONU et le droit international humanitaire. Dans: *RDI*. 1995, vol. 78, nr. 4, p. 881 - 906.
15. Munteanu Ioan. Repere conceptuale privind amenințarea și agresiunea aeriană asupra trupelor și a obiectivelor terestre. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*. Iunie 2015, p. 150-154.
16. Pereș Gabriel. Suveranitatea și relațiile internaționale europene. În: *Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate a Universității Naționale de Apărare „Carol I”*. 2008, nr. 1, p. 102 - 107.
17. Rousseau Charles. Droit international public. 4e édition. Paris: Editure Dalloz, 1968. 416 p.
18. Белоцкий Сергей. Международно-правовые проблемы иностранного военного присутствия. В: «Международное право». 2013, № 1, с. 88 - 99.

Bibliography:

1. Capitolul I al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap1.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
2. Capitolul VI al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap6.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
3. Capitolul VI al Cartei Națiunilor Unite. [On-line]: <http://www.un.org/fr/documents/charter/chap7.shtml> (Vizitat la: 12.08.2015).
4. Carta O.N.U., art. 2 §4. [On-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf (Vizitat la: 12.10.2015).

²⁰Rousseau Charles. Droit international public. 4e édition. Paris: Editure Dalloz, 1968, p. 142.

5. Cazul „Schooner Exchange v. Mc Fadden”, 11 United States 116, 1812. [On-line]: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html> (Vizitat la: 06.08.2015).
6. Consiliul de Securitate al ONU. [On-line]: <http://www.un.org/fr/sc/> (Vizitat la: 12.08.2015).
7. Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992. [On-line]: <http://tribuna.md/2012/01/04/doc-vezi-documentul-care-%E2%80%9Elegalizeaza%E2%80%9D-aflarea-trupelor-ruse-in-moldova/> (Vizitat la: 14.08.2015).
8. Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate. [On-line]: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-21-noiembrie-1947-cu-privire-la-privilegiile-si-imunitatile-instituțiilor-specializate-aprobata-de-adunarea-generală-a-organizației-națiunilor-unite-la-21-noiembrie-1947-emitent-85854.html> (Vizitat la: 13.10.2015).
9. Drăguț Marian. Cadrul juridic privind staționarea forțelor armate străine pe teritoriul unui stat în timp de pace: cazul României. Autoreferatul tezei de doctor în drept. București, 2009. 50 p.
10. Dupuy Pierre-Marie. Droit International Public. Paris: Ed. Dalloz, 2000. 731 p.
11. Flory Maurice. Les bases militaires à l'étranger, în *Annuaire de droit international*. 1955, vol.1, p.3-30. [On-line]: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/afdi_0066-3085_1955_num_1_1_1142 (Vizitat la: 03.04.2014).
12. Gamurari Vitalie. Studiu: Statutul forțelor pacificatoare în dreptul internațional: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2015. 41 p. [On-line]: http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1422358041.pdf (Vizitat la: 05.08.2015).
13. Hotărârea CtDEDO: Pisari c. Republicii Moldova și Rusiei. [On-line]: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/05/PISARI-RO.pdf> (Vizitat la: 01.11.2015).
14. Luigi Condorelli. Le statut des forces de l'ONU et le droit international humanitaire. Dans: RDI. 1995, vol. 78, nr. 4, p. 881 - 906.
15. Munteanu Ioan. Repere conceptuale privind amenințarea și agresiunea aeriană asupra trupelor și a obiectivelor terestre. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*. Iunie, 2015, p. 150-154.
16. Pereș Gabriel. Suveranitatea și relațiile internaționale europene. În: *Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate a Universității Naționale de Apărare „Carol I”*. 2008, nr. 1, p. 102 - 107.
17. Rousseau Charles. Droit international public. 4e édition. Paris: Editure Dalloz, 1968. 416 p.
18. Belotskii Sergei. Mezhdunarodno-pravovye problemy inostrannogo voennogo prisutstviia. B: «Mezhdunarodnoe pravo». 2013, № 1, c. 88 - 99.

Copyright©Doina CAZACU, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD- 2002, str. Ștefan Ciobanu 39, Mun. Chișinău, Republica Moldova
E-mail: doina.cazacu@yahoo.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 64-79.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16.09.2015 | Accepted: 15.11.2015 | Published: 23.12.2015

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**DEZVOLTAREA REGLEMENTĂRILOR INTERNAȚIONALE ÎN MATERIA
DREPTURILOR FUNDAMENTALE LA MUNCĂ**

**THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL REGULATION IN THE FIELD OF
FUNDAMENTAL RIGHTS AT WORK**

**РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В ОБЛАСТИ
ОСНОВНОГО ПРАВА НА ТРУД**

LARION Alina-Paula* / LARION Alina-Paula / ЛАРИОН Алина-Паула

ABSTRACT:

**THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL REGULATION
IN THE FIELD OF FUNDAMENTAL RIGHTS AT WORK**

The establishment of cooperation between the states in matters of employment, legal protection of labor, social security provision, the adoption of international labor standards - a lengthy approval process of social ideals, which face strong resistance from employers and governments.

During the First World War, the inhuman conditions of employment have become more apparent, reinforcing the movement of the trade unions to ensure the international regulation of labor, which made proposals and, as a consequence, in 1919, was created the ILO. It was created by the Treaty of Versailles as an organization responsible for promoting international social justice. Creation of the International Labor Organization, is an undeniable result of the processes at the core of which were the most advanced ideas: support for the adoption of bilateral and multilateral treaties, the formation of the body responsible for the centralization and publication of data and statistics, and the organization of new conferences.

Since the establishment the ILO is the most important form of coordination of the efforts of States in international cooperation to promote social justice and internationally recognized workers' rights. Since its establishment the ILO has adopted 189 Conventions and 204 Recommendations covering virtually the entire world of work, but no less important is the organization's activities in the field of technical cooperation, as well as a rich scientific and research activities.

Keywords: *international law, fundamental rights at work, the International Labor Organization, legislation, labor standards.*

JEL Classification: K33, K12, F53.

РЕЗЮМЕ:

**РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
В ОБЛАСТИ ОСНОВНОГО ПРАВА НА ТРУД**

Установление сотрудничества между государствами в вопросах занятости, правовой охраны труда, обеспечение социальной безопасности, принятие международных трудовых норм - длительный

* **LARION Alina-Paula** – Doctorandă (România), Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova). / **LARION Alina-Paula** – Ph.D Student (Romania), Institute for Legal and Political Researches of ASM (Khisinau, The Republic of Moldova). / **ЛАРИОН Алина-Паула** – Аспирантка (Румыния), Институт юридических и политических исследований АНМ (Кишинев, Республика Молдова).

процесс утверждения общественных идеалов, которые сталкиваются с сильным сопротивлением со стороны работодателей и правительств.

Во время первой мировой войны нечеловеческие условия занятости стали более очевидны, что усилило движение синдикатов к обеспечению международного регулирования труда, которые выступили с предложениями и, как следствие, в 1919 году была создана МОТ по Версальскому договору в качестве организации отвечающей за содействие международной социальной справедливости. Создание Международной организации труда, является неопровержимым результатом процессов, в основе развития которых лежали самые передовые идеи: поддержка принятия двусторонних и многосторонних договоров, формирование органа, ответственного за централизацию и публикацию информации и статистических данных и организации новых конференций.

С момента создания МОТ является наиболее важной формой согласования усилий государств в области международного сотрудничества по содействию социальной справедливости и международно-признанных прав трудящихся. Под эгидой Конвенции МОТ было принято 189 конвенций и 204 рекомендаций, охватывающих практически всю сферу труда, но не менее важным является и деятельность организации в области технического сотрудничества, а также богатая научно-исследовательская деятельность.

Ключевые слова: международные правила, основные права в сфере труда, Международная организация труда, законодательная деятельность, трудовые нормы.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

REZUMAT:

DEZVOLTAREA REGLEMENTĂRILOR INTERNAȚIONALE ÎN MATERIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE LA MUNCĂ

Stabilirea cooperării dintre state în probleme de muncă și declararea sprijinului pentru protecția juridică a muncii, asigurarea securității sociale, adoptarea reglementărilor internaționale în domeniul muncii, a fost un proces îndelungat de afirmare a idealurilor sociale, care s-a confruntat cu o rezistență puternică din partea angajatorilor și guvernelor.

În perioada Primului Război Mondial condițiile inumane de muncă au devenit și mai evidente, ceea ce a intensificat mișcarea sindicalistă pentru o reglementare internațională a muncii, care au pregătit propuneri, iar ca rezultat a fost creată în 1919 OIM prin Tratatul de la Versailles, ca organizație internațională responsabilă pentru promovarea justiției sociale. Crearea Organizației Internaționale a Muncii constituie rezultatul indiscutabil al unui proces care a cunoscut cele mai avansate propuneri: susținerea adoptării tratatelor bilaterale și multilaterale, formarea unui organ responsabil pentru centralizarea și publicarea de informații și statistici și de organizarea de noi conferințe.

Cu un scop bine stabilit încă din momentul înființării sale, OIM reprezintă cea mai importantă formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale în vederea promovării justiției sociale și a drepturilor recunoscute pe plan internațional persoanelor care muncesc. Sub egida OIM au fost adoptate 189 de convenții și 204 de recomandări, acoperind practic întreaga materie, dar nu mai puțin importantă este și desfășurarea activității de cooperare tehnică, precum și o bogată activitate de cercetare științifică.

Cuvinte cheie: reglementări internaționale, drepturile fundamentale la muncă, Organizația Internațională a Muncii, activitate normativă, standarde de muncă.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

Crearea Organizației Internaționale a Muncii (OIM) la 11 aprilie 1919 constituie rezultatul indiscutabil al unui proces îndelungat de afirmare a idealurilor sociale, care a cunoscut intensități semnificative de-a lungul sec. al XIX-lea și

începutul celui următor, până în preajma primului război mondial.

Anume la începutul sec. XIX se regăsesc precursorii ideii unei legislații internaționale a muncii. În general, doi industriași liberali – englezul Robert Owen și francezul Daniel Le

Grand - sunt considerați a fi adevărații promotori ai acestei idei. Robert Owen pentru prima dată a exercitat o influență considerabilă asupra ideilor sociale ale epocii sale și asupra doctrinei socialiste care i-a purtat numele. Îndeosebi în Anglia, prin acțiunile și exemplul dat în propriile uzine din New Lanark, el a fost unul dintre promotorii Legii din 1819 asupra limitării duratei muncii copiilor, care era pe atunci adeseori de 16 ore pe zi¹.

În domeniul reglementării internaționale a muncii, Robert Owen a fost primul care a înaintat ideea de acțiune internațională, propunând ameliorarea soartei muncitorilor și crearea unei Comisii de Muncă la Congresul Sfintei Alianțe în 1818. Propuneri inițiale pentru o legislație internațională au fost realizate de către englezul Charles Hindley, de belgianul Edouard Ducpétiaux, de francezii J. A. Blanqui și Louis René Villarmé și, mai presus de toate, de către industriașul Daniel Le Grand. Le Grand a emis o serie de petiții începând cu anul 1844 și a elaborat propuneri pe care le-a trimis diferitor guverne pentru „a proteja clasa muncitoare contra exploatării, păstrând concomitent puterea comercială a țărilor lor”².

Potrivit cercetătorului J. W. Follows, fondatorul ideii unui drept internațional al muncii a fost englezul Charles Hindley, membru al parlamentului din 1835 până în 1857. Sugestia sa a unei legislații a muncii printr-un tratat străin s-a bazat pe ideea că, concurența străină ar putea forța fabricile engleze să activeze pentru mai multe ore, aceasta fiind spre bunăstarea clasei muncitoare³.

De menționat că mișcarea pentru reglementarea internațională a muncii s-a confruntat cu o rezistență puternică din partea angajatorilor și guvernelor. Spre exemplu, în cazul lui Robert Owen, guvernele au reacționat negativ la memoriul său din 1818 prezentat Congresului Sfintei Alianțe în care cerea statelor (Marii Britanii, Austriei, Prusiei și Rusiei) să creeze norme pentru protecția lucrătorilor împotriva exploatării și ignoranței (în special, Owen propunea norme asupra interdicției muncii

copilului, reducerea orelor de muncă și interdicția muncii în ziua de duminică)⁴. Un oficial guvernamental prusac a susținut ulterior că guvernele nu au vrut prosperitatea și independența maselor, pentru că altfel nu le-ar putea controla⁵.

În mod similar, în 1890 prima Conferință interguvernamentală de muncă de la Berlin nu a fost una de succes, pentru că statele nu au avut intenția de a adopta vreun tratat în materie de muncă cu privire la aspectele discutate în cadrul acesteia. Lipsa de pregătire înainte de conferință, ostilitatea statelor în privința idealului ingerinței legale în piața forței de muncă și opoziția secretă a lui Bismarck față de conferință au contribuit la eșecul acesteia⁶.

De menționat că guvernul elvețian a oferit cele mai avansate propuneri: susținerea adoptării tratatelor bilaterale și multilaterale, formarea unui organ responsabil pentru centralizarea și publicarea de informații și statistici și de organizarea de noi conferințe⁷. Până la sfârșit, totuși, a fost aprobată doar propunerea germană care prevedea că fiecare stat va pregăti un raport cu privire la condițiile sale interne.

Propunerea Elveției de a forma un organ internațional al muncii a continuat doar în 1900 la Paris în cadrul Congresului pentru dreptul muncii organizat de către doi profesori de drept - Paul Cauwès și Raoul Jay⁸, la care au participat atât delegații neoficiale, cât și cele oficiale așa ca Olanda, Rusia, Statele Unite, Austria, Belgia și Mexic. Patru teme au fost discutate în cadrul acestuia: orele de muncă, turele de noapte, inspecția muncii și formarea unei asociații pentru protecția juridică a muncitorilor⁹. În pofida statelor care nu erau dispuse să adopte tratate cu privire la aceste aspect, o dezvoltare a fost atinsă: formarea *Asociației Internaționale pentru Protecția Juridică a Muncitorilor*.

Asociația a crescut foarte repede și în 1915 număra deja 15 asociații naționale. Datorită neutralității sale politice și componenței -

¹ Valticos N., Camerlynck Guillaume Henri. *Droit international du travail*. Paris: Dalloz, 1983, p. 6.

² Von Potobsky G. et al. *The International Labor Organization: The International Standards System and Basic Human Rights*. Boulder: Westview Press, 1996, p. 3.

³ Follows J. W. *Antecedents of the International Labor Organization*. Oxford: Clarendon Press, 1951, p. 10.

⁴ Valticos N., Camerlynck Guillaume Henri. *Droit international du travail ... Op. cit.*, p. 6.

⁵ Périgord P. H. *The International Labor Organization*. London: D. Appleton and Company, 1926, p. 23.

⁶ Lowe B. E. *The International Protection of Labor; International Labor*. New York: Macmillan, 1935, p. 37.

⁷ Follows J. W. *Op. cit.*, p. 138.

⁸ Valticos N. *Traité de Droit du Travail*. Paris: Librairie Dalloz, 1970, p. 277.

⁹ Lowe B. E. *Op. cit.*, p. 39.

intelectuali, profesori și asociații private – a câștigat sprijinul diferitor guverne la adoptarea tratatelor internaționale de muncă¹⁰. De exemplu, în 1906 Asociația a propus în cadrul unei Conferințe de la Berna adoptarea primelor două tratate multilaterale în materia dreptului la muncă – care se preocupau de interzicerea utilizării fosforului alb și galben și de munca de noapte a femeilor; iar în perioada 1904 - 1914 fiind adoptate 23 de tratate bilaterale și multilaterale¹¹.

Unul dintre acestea era, spre exemplu, Tratatul din 1904 dintre Italia și Franța care garanta cetățenilor ambelor țări prestații de securitate socială, stabilirea cooperării dintre aceste state în probleme de muncă și declararea sprijinului pentru protecția juridică a muncii¹².

Mai mult decât atât, Asociația în calitate de birou privat a precedat OIM, facilitând viitorul acord între state pentru a crea o organizație internațională. Cele două activități centrale ale Asociației au fost cercetarea și informarea în vederea ajutorării statelor să reglementeze munca. Atunci când OIM a fost creată, Oficiul și Buletinul său au fost incluse în structura OIM (Buletinul schimbându-și titlul în *Serii Legislative*)¹³.

Organizarea conferințelor internaționale, asocierea și adoptarea primelor tratate au indicat asupra faptului că problema exploatarea forței de muncă nu mai era limitată doar la acțiunea câtorva persoane, dar a început să fie vizibilă în acțiunile și discursurile guvernelor, muncitorilor și intelectualilor.

În perioada Primului Război Mondial condițiile inumane de muncă au devenit și mai evidente, ceea ce a intensificat mișcarea sindicalistă pentru o reglementare internațională a muncii¹⁴. Sindicatele au organizat congrese și au pregătit propunerile lor pentru conferința de pace care se presupunea că va avea loc după sfârșitul războiului. De exemplu, în timpul Congresului de la Leeds din 1916 o serie de principii propuse de către Federația Americană a Muncii a fost aprobată ca și propunere pentru conferința de

pace. Multe dintre aceste principii au fost adoptate de către partea XIII a Tratatului de la Versailles¹⁵.

Congresul de la Leeds a aprobat următoarea rezoluție: „Conferința declară că tratatul de pace care va încheia actualul război și care va da libertate popoarelor, independență politică și economică, trebuie, de asemenea, să se plaseze dincolo de concurența capitalistă internațională și să asigure pentru muncitorii din toate țările un minim de garanții morale și materiale privind dreptul la muncă, dreptul la organizare, reglementarea forței de muncă importate, asigurări sociale, ore de lucru, sănătatea și siguranța muncitorilor¹⁶.”

În timpul Conferinței de Pace de la Paris a fost creată o *Comisie privind Legislația Internațională a Muncii* cu scopul de a elabora propuneri care să fie incluse în Tratatul de Pace¹⁷. Incluziunea dreptului internațional al muncii în Conferința de pace a rezultat dintr-o confluență de factori care au făcut acel moment ideal din punct de vedere politic pentru un acord internațional privind munca. În acest context, cercetătorul P. Périgord explică, că nu este nici o îndoială că agitația persistentă, dorința multor angajatori pentru pace economică și redresare, influența politică nou-dobândită a muncii, teama foarte reală de răspândire a bolșevismului către porțiunile agitate și dezorganizate ale Europei ... a dus la imediata și neașteptată numire a unei comisii pentru a raporta cu privire la problema legislației internaționale¹⁸.

Comisia privind Legislația Internațională a Muncii a fost tripartită și includea reprezentanții Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei, Japoniei, Belgiei, Cubei, Poloniei și Cehoslovaciei. După 35 de întâlniri o *Cartă a Muncii* a fost finalizată și prezentată Conferinței, recomandând crearea Organizației Internaționale a Muncii și stabilind principiile fundamentale ale dreptului internațional al muncii¹⁹.

Carta a fost aprobată în cadrul celei de-a 4-a Sesiuni Plenare a Conferinței de Pace, la 11

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Moreira Gomes A.V. The Effect of ILO's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work on the Evolution of Legal Policy in Brazil: An Analysis of Freedom of Association. Canada: University of Toronto, 2009, p. 14.

¹² Ibidem.

¹³ Périgord P. H. *Op. cit.*, 67.

¹⁴ Von Potobsky G. et al. *Op. cit.*, p. 4.

¹⁵ Périgord P. H. *Op. cit.*, p. 77.

¹⁶ United States Bureau of Labor, Bulletin Nr. 254. p. 123. [On-line]: <http://www.bls.gov/opub/opborder.htm> (Vizitat la: 11.06.2015).

¹⁷ Valticos N., Camerlynck Guillaume Henri. Droit international du travail. *Op. cit.*, p. 34.

¹⁸ Périgord P. H. *Op. cit.*, p. 82.

¹⁹ Valticos N., Camerlynck Guillaume Henri. Droit international du travail. *Op. cit.*, p. 42.

aprilie 1919 și a devenit Partea a XIII-a din Tratatul de la Versailles (art. 387-427). OIM a fost creată în 1919 prin Tratatul de la Versailles, ca organizația internațională responsabilă pentru promovarea justiției sociale²⁰. În octombrie 1919, prima Conferință Internațională a Muncii a avut loc în Washington. În acest moment, începe prima etapă a istoriei lui OIM.

În cadrul Conferinței de la Washington din 1919 s-a decis să se stabilească sediul OIM în Geneva și primul director general al OIM a fost ales Albert Thomas, un ministru francez din timpul Primului Război Mondial. În ce privește alegerea Genevei ca și sediu, cercetătorul J. Follows consideră că „...destinul a efectuat un act de justiție poetică în alegerea malului lacului Geneva pentru Biroul Internațional al Muncii. Nu doar Daniel Legrand, avocatul cel mai fierbinte al protecției internaționale a muncii, un elvețian nativ, dar și însuși Guvernul Elveției a fost primul pentru a convoca o conferință a statelor industriale în scopul soluționării problemei muncii pe plan internațional²¹.”

Statele Unite ale Americii a găzduit prima conferință, dar a decis să nu se alăture OIM sau să semneze Tratatul de la Versailles. Astfel, nici o delegație oficială americană nu a fost trimisă la Conferință. Conferința a invitat lucrătorii și angajatorii nord-americani să trimită delegații, SUA devenind membru abia în 1934.

În perioada între 1919 și cel de-al Doilea Război Mondial misiunea principală a OIM a fost de a ajuta statele-membre să-și sistematizeze legislația națională a muncii, pentru ca, ulterior, pe această bază să se poată proceda la elaborarea unor instrumente internaționale care, incorporate în legislația statelor-membre să contribuie la progresul social al acestora.

Întrucât dreptul muncii a instituit reglementarea specifică a unei părți a vieții noastre - munca – multe probleme diferite erau în așteptarea unui răspuns legal și nu existau parametrii a ceea ce ar fi un răspuns juridic corect. Primele convenții ale OIM adoptate în 1919 - *Convenția nr. 1 din 1919 privind durata muncii*²²; *Convenția nr. 2 din 1919 privind*

*șomajul*²³; *Convenția nr. 3 din 1919 privind protecția maternității*²⁴; *Convenția nr. 4 din 1919 privind munca de noapte a femeilor*²⁵; *Convenția nr. 5 din 1919 privind vârsta minimă de angajare în industrie*²⁶ și *Convenția nr. 6 din 1919 privind munca de noapte a copiilor în industrie*²⁷ - au exemplificat această misiune, deoarece în principal se preocupă de condițiile esențiale de muncă, cum ar fi vârsta minimă pentru muncă, orele de lucru, remunerație și de protecția împotriva șomajului.

Potrivit cercetătorului Donoso Rubio, din 1919 până în 1939 OIM a adoptat 67 de convenții și 66 de recomandări, aceste instrumente tratând aspectele cele mai urgent ale condițiilor de muncă, cum ar fi orele de lucru și controlul condițiilor de muncă pentru femei și copii²⁸.

În ce privește cele două convenții privind interzicerea muncii copiilor (Convențiile nr. 5 și nr.6 din 1919) tratatele OIM au fost un model nu doar pentru legislațiile naționale, dar și pentru viitoarea mișcare pentru drepturile omului. De această părere este S. Charnovitz care susține că ”exemplul OIM a fost o sursă de inspirație importantă pentru mișcarea pentru drepturile omului. La prima sa reuniune în 1919, OIM a

[http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/1.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do%20menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/1.pdf) (Vizitat la: 24.06.2015).

²³ Convenția OIM nr. 2/1919 privind șomajul. [On-line]: www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowDoc/.../2 (Vizitat la: 24.06.2015).

²⁴ Convenția OIM nr. 3/1919 privind protecția maternității. [On-line]: [http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do menii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%203%201919%20protectia%20maternitatii%20-%20ro.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do%20menii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%203%201919%20protectia%20maternitatii%20-%20ro.pdf) (Vizitat la: 24.06.2015).

²⁵ Convenția OIM nr. 4 din 1919 privind munca de noapte a femeilor. [On-line]: [http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do menii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%204%201919%20munca%20timp%20de%20noapte%20a%20femeilor%20-%20ro.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do%20menii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%204%201919%20munca%20timp%20de%20noapte%20a%20femeilor%20-%20ro.pdf) (Vizitat la: 24.06.2015).

²⁶ Convenția OIM nr. 5 din 1919 privind vârsta minimă de angajare în industrie. [On-line]: [http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/5.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do%20menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/5.pdf) (Vizitat la: 24.06.2015).

²⁷ Convenția OIM nr. 6 din 1919 privind munca de noapte a copiilor în industrie. [On-line]: [http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/6.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do%20menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/6.pdf) (Vizitat la: 24.06.2015).

²⁸ Rubio D. Economic Limits on International Regulation: A case Study of ILO Standard-setting. In: 24 Queen's Law Journal. 1998, p. 192.

²⁰ Part XIII of Versailles Treaty, 28 June 1919. [On-line]: [http://www.ilo.org/public/english/bureau/leg/download/part xiii-treaty.pdf](http://www.ilo.org/public/english/bureau/leg/download/part%20xiii-treaty.pdf) (Vizitat la: 18.06.2015).

²¹ Follows J. W. *Op. cit.*, p. 97.

²² Convenția OIM nr. 1/1919 privind durata muncii. [On-line]:

aprobat două convenții privind munca copiilor, arătând astfel că a fost posibil ca tratate privind drepturile omului să fie concepute în sens mai larg²⁹. În același context, René Cassin, autorul principal al Declarației Universale a Drepturilor Omului, concepea Constituția OIM ca fiind, în primul rând, un acord internațional pentru a asigura libertățile individuale fundamentale, demonstrând că acestea ar fi putut oferi o bază contractuală între state³⁰.

În privința afirmării *competenței privind problemele de muncă*, OIM a traversat o adevărată criză, în mai multe reprize, între anii 1922-1932. În condițiile situației economice de după război, competența OIM a fost contestată în ce privește reglementarea problemelor muncii în agricultură, a lucrătorilor nesalariați (de ex.: munca patronilor), a lucrătorilor intelectuali și, respective, a femeilor deținând funcții de supraveghere și de conducere. Sesizată, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a decis că, potrivit textelor flexibile ale Constituției, OIM are o *competență generală în materie de muncă*, permițând deci elaborarea unor instrumente juridice internaționale și în materiile contestate³¹.

Aceste convenții ale OIM au reprezentat o înțelegere comună a ceea ce a fost corect. Așa cum ratificarea nu poate să fie întotdeauna, chiar dacă convenția a servit ca o paradigmă, efectul convențiilor asupra legislațiilor naționale a fost greu de măsurat. Cu toate acestea, condițiile de muncă s-au îmbunătățit chiar de la primele mișcări pionerești de apărare a protecției juridice (naționale și internaționale) a forței de muncă la sfârșitul secolului 18-lea. De asemenea, din moment ce a fost stabilită, legislația muncii a avut o dimensiune internațională instituționalizată și reglementată prin crearea de OIM în 1919. Astfel, dreptul internațional a muncii a contribuit

la povestea de succes a transformării proletariatului în angajați. Convențiile OIM au îndeplinit rolul de paradigme universale a ceea ce este corect în muncă, contribuind la construcția valorilor care caracterizează în prezent legislația muncii în toate țările.

Analizând activitatea normativă a convențiilor OIM și importanța acestei organizații, C. Drake remarca: „Este posibil ca influența continuă a standardelor internaționale de muncă, sancțiunea morală a comunității mondiale și structura tripartită a OIM va permite în cele din urmă să aibă loc o transformare sistemică a unei părți din mediul juridic internațional, astfel încât gradul de conștientizare a unei omeniri partajate să înlocuiască dialogurile aride ale politicii de putere. Dacă va fi stabilită o asemenea ordine internațională eficientă, problemele demografice și altele pot fi rezolvate prin metodă tradițională - războiul³²”.

Ca un compliment indispensabil al activității normative a OIM, în perioada de până la al Doilea Război Mondial au fost inițiate și primele misiuni de asistență tehnică a organizației³³.

Chiar dacă nu toată lumea se bucură de aceleași standarde ca în Europa, universalitate este unul dintre principiile OIM. În plus, încă de la începuturile sale, OIM a avut o diversitate de membri. Din 44 de membri în 1919, 26 au fost nici state europene, nici industrializate³⁴. Mai mult decât atât, dacă luăm în considerare condițiile de muncă doar ale lucrătorilor europeni la începutul secolului trecut, se poate observa deja revoluția provocată de legislația muncii și de dreptul internațional al muncii.

A doua etapă în istoria OIM începe cu al Doilea Război Mondial și schimbările în scenariile politice și economice internaționale. Aceste modificări motivat adoptarea în 1944 *Declarației de la Philadelphia cu privire la scopurile OIM*³⁵.

Declarația de la Philadelphia reafirmă principiile constituționale și se extinde rolul OIM dincolo de limitele condițiilor de muncă și de

²⁹ Charnovitz S. The International Labor Organization in its Second Century. Netherlands, 2000. [On-line]: http://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_chnovitz_4.pdf (Vizitat la: 22.05.2015).

³⁰ Oberleitner G. Global Human Rights Institutions. USA, 2007. [On-line]: https://books.google.ru/books?id=pM-eZDvTOEwC&pg=PT45&lpg=PT45&dq=Ren%C3%A9+Cassin+ILO+constitution&source=bl&ots=IwCGhxfxn0&ig=d_BXcfWUECVucxw3uY3_x0kybZk&hl=ru&sa=X&ved=0CBsQ6AEwAGoVChMI8MbOh6enyAIVA7oaCh1r9gNu#v=onepage&q=Ren%C3%A9%20Cassin%20ILO%20constitution&f=false (Vizitat la: 01.07.2015).

³¹ Popescu A. Drept internațional și european al muncii. Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2008, p. 9 - 10.

³² Drake C.D. ILO: The First Fifty Years. In: The Modern Law Review. 1969, no. 32, p. 664 - 667.

³³ Popescu A. *Op. cit.*, p. 10.

³⁴ [On-line]: <http://www.ilo.org/ilolex/english/mstatese.htm> (Vizitat la: 14.06.2015).

³⁵ Lee E. The Declaration of Philadelphia: Retrospect and Prospect. In: International Labor Review. 1994, 133, p. 474 - 478.

activitatea normativă. Ca rezultat, OIM și-a extins activitățile sale de la condițiile de angajare la problemele legate de funcțiile pieței forței de muncă, cum ar fi politicile de ocupare a forței de muncă, productivitatea muncii, migrația, securitatea socială, protecția maternității, protecția copilului etc. și de la legislația pură a muncii la politici economice și sociale³⁶. Acest document important, adoptat printr-un act solemn, a devenit parte inseparabilă (anexă) a Constituției OIM³⁷.

În plus, așa cum extinderea rolului OIM a solicitat noi forme de acțiune, în special, în ce privește elaborarea și punerea în aplicare a politicilor sociale, OIM, în afară de activitatea de elaborare a standardelor, a început să se concentreze și pe *cooperarea tehnică*. Declarația de la Philadelphia intenționa să schimbe accentul de la funcția de stabilire a standardelor „normative” la activități informaționale și operaționale, ultimele cuprinzând utilizarea fondurilor ONU și a fondurilor OIM³⁸.

Focusarea pe cooperarea tehnică nu a fost aprobată fără opoziție. Conform cercetătorului E. Lee, a existat o teamă în rândul delegațiilor muncitorilor că activitățile de cooperare tehnică ar prevala asupra activității de elaborare de standarde de către OIM și că această schimbare ar putea fi susținută de Grupul Angajatorilor. Până la urmă, cooperarea tehnică a fost aprobată nu ca și un substitut a funcției de elaborare a standardelor ci ca și „singurul mod de a face o realitate din standardele Organizației stabilite prin convenții³⁹”.

O altă preocupare importantă a Declarației a fost de a stabili cooperarea OIM cu alte organizații internaționale. După cum remarcă B. Stafford „în 1944 OIM a fost una dintre organizațiile internaționale active care a supraviețuit, iar în 1953 – una dintre mai multe”.⁴⁰ De interes special pentru OIM au fost noile organizații economice, instituțiile de la

Bretton Woods, așa cum unul dintre principiile exprimate în Declarația de la Philadelphia a conturat OIM ca fiind o organizație internațională responsabilă de garantarea justiției sociale în conformitate cu politicile economice și financiare naționale și internaționale⁴¹.

Ideea a fost cea de cooperare între organizațiile internaționale într-un mod în care problemele economice și financiare – inclusiv comerțul internațional – ar fi legate de problemele de muncă, așa după cum era prevăzut în capitolul II al Cartei de la Havana din 1948 – actul constitutiv al Organizației Internaționale a Comerțului, dedicate problemei activității economice și ocupării forței de muncă. Din păcate, acest lucru nu a avut loc să se întâmple. OMC nu a fost constituită, din moment ce Carta de la Havana niciodată nu atins numărul minim de ratificări; și Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT) nu prevedea vreo colaborare cu OIM, nici vreo legătură între principiile comerțului internațional și justiția socială⁴². În plus, OIM a activat în izolare din partea organizațiilor economice din Sistemul Națiunilor Unite, așa cum a devenit evident din punctul de vedere din ce în ce mai ostil pentru protecția muncii cultivat de către aceste organizații, în special, Banca Mondială și FMI.⁴³

Totuși, consacrand autonomia OIM, Declarația de la Philadelphia a permis încheierea în 1945 a acordurilor OIM cu ONU și alte instituții specializate (OMS, FAO, UNESCO, AIEA, ICAO etc.) sau organizații internaționale regionale (Consiliul Europei, CEE, OSA, OUA, Liga Arabă etc.), astfel, OIM amplificându-și rolul în instaurarea justiției sociale.

Este important de menționat că, la originea OIM se regăsește *principiul tripartitismului* – dialogul și cooperarea dintre guverne, angajatori și muncitori în formularea standardelor și politicilor care tratează problemele de muncă - și care fac OIM unică în Sistemul Națiunilor Unite. Acest principiu este considerat a fi un instrument de dialog social și se manifesta ca un principiu de

³⁶ Ibidem, p. 470.

³⁷ Popescu A. *Op. cit.*, p. 11.

³⁸ Javillier J.-C., Gernigon B. Les normes internationales du travail: un patrimoine pour l'avenir. Mélanges en l'honneur de Nicolas Valticos. Genève: Bureau du Travail, 2004. p. 12.

³⁹ Lee E. *Op. cit.*, p. 479.

⁴⁰ Stafford B. The International Labor Organization – Its Origins and Story. In: XXIX Journal of the Statistical and Social Inquiry Society of Ireland. 1953 – 1952, Part I, p. 112.

⁴¹ Lee E. *Op. cit.*, p. 467 - 468.

⁴² Wilkinson R. The WTO in Crisis. Exploring the Dimension of Institutional Inertia. In: 35 Journal of World Trade. 2001, no. 397, p. 408.

⁴³ Stiglitz J. Globalization and its Discontents. New York: Norton, 2002, p. 13; Haworth N. et al. The International Labor Standards Regime: A Case Study in Global Regulation. In: 37 Environment and Planning, 2005, p. 1943.

bază al dreptului internațional al muncii cât și la elaborarea normelor de drept intern al muncii.

Pe principiul tripartitismului se bazează reprezentarea și luarea deciziilor în cadrul activității O.I.M – astfel, alături de cei doi reprezentanți ai guvernelor statelor membre, participă și câte un reprezentant al sindicatelor și patronatelor celor mai reprezentative din statele membre.

Prin Declarația de la Philadelphia din 1944, Conferința Internațională a Muncii a adoptat o rezoluție specială prin care solicita analiza unor măsuri necesare în sensul ca structurile tripartite să cuprindă o gamă cât mai completă de activități⁴⁴. Tripartismul are funcția de a crea premisele acceptării pe plan național a normelor și măsurilor adoptate în comun de părțile interesate, de a spori autoritatea OIM și de a evita luarea unor decizii în spirit tehnocratic.

În 1976, prin *Convenția OIM nr. 144 privitoare la consultările tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii*⁴⁵ principiul tripartitismului a căpătat o nouă modalitate de a acționa, instituindu-se consultări tripartite naționale destinate să pună în aplicare normele OIM. Datorită importanței tripartitismului, OIM a făcut prioritară ratificarea și implementarea acestei convenții.

Această convenție prioritară stabilește valoarea și semnificația „organizațiilor reprezentative” ale angajatorilor și muncitorilor și solicită statelor-părți să opereze proceduri care asigură:

- consultări eficiente între reprezentanții Guvernului, angajatorilor și muncitorilor cu privire la aspectele legate de problemele de pe ordinea de zi a Conferinței OIM;
- transmiterea standardelor OIM recent adoptate către autoritățile naționale competente;
- reexaminarea convențiilor neratificate și a recomandărilor;
- rapoarte privind convențiile ratificate și propuneri de denunțări ale convențiilor ratificate⁴⁶.

⁴⁴ Lee E. *Op. cit.*, p. 468.

⁴⁵ Convenția OIM nr. 144/1976 privitoare la consultările tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConvențiaOIM144.pdf> (Vizitat la: 02.07.2015).

⁴⁶ [On-line]: <http://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by->

Angajatorii și lucrătorii trebuie să fie reprezentați în mod egal în orice organism prin care sunt întreprinse consultări, iar consultările vor avea loc cel puțin o dată pe an.

În majoritatea statelor dezvoltate, s-au constituit organismele tripartite, fie în baza prevederilor constituționale (de ex.: Franța, Italia), fie în temeiul unor legi organice (de ex.: Olanda, Belgia, Canada, Mexic). Aceste organisme sunt neutre, cu rol consultativ și sunt plasate între guvern și parlament. Rolul lor constă în realizarea dialogului social, medierea intereselor individuale cu cele naționale⁴⁷.

Constituția OIM din 1919 (modificată și completată prin Declarația de la Philadelphia din 1944 și prin Amendamentele din 1972 și 1986) stabilesc și componența OIM. Pornind de la competențele pe care le are OIM pe plan internațional privind elaborarea normelor și recomandărilor privind munca și întregul proces social internațional, în structura acesteia apare o

anumita organizare și un anumit mod de lucru bine stabilit. Astfel, organele principale de lucru ale OIM sunt:

- *Conferința Internațională a Muncii* – organul deliberativ, caracterizat adeseori ca un parlament internațional al muncii, adoptă convențiile și recomandările OIM și monitorizează implementarea acestora. Fiecare stat-membru este reprezentat de o delegație formată din doi delegați guvernamentali, un delegat al angajatorilor și unul din rândul lucrătorilor și consilierii acestora⁴⁸.

- *Consiliul administrativ* – organul executiv al OIM, compus din 56 de membri titulari (28 de membri guvernamentali, din 14 reprezentanți ai angajatorilor și din 14 reprezentanți ai lucrătorilor) și din 66 de membri supleanți (28 de membri guvernamentali, din 19

[international-labour-standards/tripartite-consultation/lang-en/index.htm](http://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/tripartite-consultation/lang-en/index.htm) (Vizitat la: 02.07.2015).

⁴⁷ Perianu O.-D. Ideea abordării internaționale a problematicii muncii și crearea Organizației Internaționale a Muncii. [On-line]: <http://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/viewFile/920/840> (Vizitat la: 25.07.2015).

⁴⁸[On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/international-labour-conference/lang-fr/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

reprezentați ai angajatorilor și din 19 reprezentanți ai lucrătorilor)⁴⁹.

- *Biroul Internațional al Muncii* care acționează ca Secretariatul Permanent al OIM. *Directorul General al Biroului*, asigură administrarea și gestionarea descentralizată a Organizației, care are birouri regionale, situate în peste 40 de state.

- *Tribunalul administrativ al OIM* - examinează cererile înaintate de funcționarii Biroului Internațional al Muncii și ale altor organizații internaționale care au recunoscut competența sa jurisdicțională⁵⁰. De asemenea, Organizația Internațională a Muncii are instituții și centre care aduc sprijin specializat birourilor și mandatelor Organizației.

Declarația de la Philadelphia din 1944, printre alte prevederi, cuprinde un paragraf de un rând: „*Munca nu este o marfă*” – aceasta constituind o chemare clară în era postbelică. Prin răspândirea standardelor în întreaga lume, promovând „tripartitismul” și ajutând așa-numitele state „înapoiate” să creeze o legislație conformă cu liniile dezvoltate în statele „avansate”, OIM a întreprins încercări sistematice să eludeze piața forței de muncă, ca un dispozitiv instituțional de reducere a caracterului de marfă al relațiilor de muncă⁵¹.

După 1945, elaborarea convențiilor de către OIM a accelerat. Caracterizate ca reducând caracterul de marfă al muncii, acestea de fapt, în opinia unor doctrinari⁵², au ajutat la legitimizarea și răspândirea unei „demarcări fictive”: au făcut activitatea forței de muncă a fi mai puțin decât o marfă, dar au încurajat sistemele naționale în care abilitarea muncitorilor era tot mai dependentă de performanțele de muncă, munca salarială fiind stabilă. Dacă așa-numita „demarcare” constă în a face oamenii mai puțin dependenți de piața forței de muncă, apoi făcându-i mai dependenți de munca salarială pentru „drepturile lor sociale” pare a fi un mod ciudat de a realiza un asemenea obiectiv.

În acea perioadă, de rând cu *Convenția nr. 111 din 1958 privind discriminarea în domeniul*

⁴⁹ [On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/governing-body/lang--fr/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

⁵⁰ [On-line]: <http://www.ilo.org/tribunal/about-us/lang--en/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

⁵¹ Standing G. The ILO: An Agency for Globalization? In: Development and Change 39 (3), Oxford, 2008, p. 359.

⁵² Ibidem.

*ocupării forței de muncă și exercitării profesiei*⁵³ și două convenții privind libertatea de asociere⁵⁴ și negocierea colectivă⁵⁵, convenția care a captat cel mai mult etosul OIM a fost *Convenția nr. 102 din 1952 privind normele minime de securitate socială*⁵⁶. Rămânând convenția principală a OIM în materia protecției sociale deja mai mult de cincizeci de ani, aceasta invită guvernele să introducă beneficii pentru nouă „contingente”, toate legate de ocuparea forței de muncă: îngrijirea medicală, boala, șomajul, bătrânețea, accidente de muncă, familia, maternitatea, prestațiile de invaliditate și de urmaș.

Dacă Declarația de la Philadelphia din 1944 a rafinat misiunea OIM, anii '60 au marcat punctul culminant al laborismului și al OIM, fapt care a dus la obținerea de către OIM a Premiului Nobel în 1969. Începând cu anii 1959-1960, urmare a admiterii și creșterii ponderii statelor în curs de dezvoltare, se constată o adevărată deschidere a OIM spre marile probleme ale contemporaneității. Pe parcursul acestei decade s-a pus accentul pe cooperarea tehnică, înființând un *Institut Internațional pentru Studii de Muncă* și un *Centru de formare în domeniul forței de muncă* la Torino și oferind servicii de consultanță în statele-membre⁵⁷.

În această perioadă se depun eforturi vizibile de adaptare a structurii la noile realități: sunt convocate periodic conferințele regionale (Africa, America, Asia și Europa) – bazate pe principiul reprezentării tripartite, au fost instituite comisiile

⁵³ Convenția OIM nr. 111 din 1958 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei. [On-line]: <http://www.snlp.ro/legislatie/conventii-oim-ratificate/234-conventia-nr-111-1958-privind-discriminarea-in-domeniul-ocuparii-forței-de-munca-si-exercitării-profesiei.html> (Vizitat la: 03.09.2015).

⁵⁴ Convenția OIM nr. 87 din 1948 privind libertatea de asociere și apărarea dreptului de organizare. [On-line]: <http://www.snlp.ro/legislatie/conventii-oim-ratificate/243-conventia-nr-087-1948-privind-libertatea-de-asociere-si-apararea-dreptului-de-organizare.html> (Vizitat la: 03.09.2015).

⁵⁵ Convenția OIM nr. 98 din 1949 privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și negociere colectivă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConvetaOIM98.pdf> (Vizitat la: 03.09.2015).

⁵⁶ Convenția nr. 102 din 1952 privind normele minime de securitate socială. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Proiecte%20legislative/080408Conv102.pdf> (Vizitat la: 03.09.2015).

⁵⁷ Standing G. *Op. cit.*, p. 359.

consultative regionale (asociate activității OIM, comisiile consultative sunt constituite pentru Africa, Asia și America), s-au multiplicat comisiile industriale și reuniunile de experți organizate pe diferite probleme, a sporit eficiența birourilor regionale, a fost lărgită componența Consiliului de Administrație⁵⁸. În acest cadru, de menționat că, în privința componenței OIM s-a produs o adevărată deschidere spre universalitate: numărul statelor-membre crescând de la 61 în 1960, la 117 în 1970, 173 în 1996 și 186 în prezent⁵⁹.

Remarcabil, zenitul OIM în 1969 a coincis cu apogeul „demarcării” muncii în întreaga lume. OIM a prins starea de spirit a epocii și s-a autodepășit atunci când în 1964 a elaborat *Convenția nr. 122 privind politica de ocupare a forței de muncă*⁶⁰, prin care statele-părți s-au angajat să asigure „ocuparea deplină, productivă și liber aleasă a forței de muncă”.

Simbolic, doar după ce a primit Premiul Nobel, OIM a fost lovită de o nouă criză generată de intenția SUA de a părăsi organizația, după ce acestea au oprit în 1970 contribuțiile sale (hotărârea SUA afectând serios bugetul OIM - cotizația SUA reprezentând 25% și antrenând riscul retragerii altor state occidentale, cum ar fi Marea Britanie, spre exemplu). Hotărârea SUA la cererea APL-CIO (central sindicală americană) era urmare a faptului că OIM „pare să se abată de la scopurile și obiectivele sale de bază” prin aceea că, din punctul de vedere al „intereselor fundamentale ale SUA” se constată „o eroziune a reprezentării tripartite, o atitudine selectivă față de drepturile omului, nerespectarea unor proceduri legale și politizarea crescândă a organizației”⁶¹. Practic, în intervalul noiembrie 1977 – februarie 1980, SUA au părăsit OIM, care a fost nevoită să-și adapteze programele, procedând la restricții bugetare, la împrumuturi sau contribuții voluntare (Venezuela, Filipine

etc.)⁶². Deși SUA a revenit în 1980, a făcut acest lucru doar după asigurarea concesiilor și a unui rol extins pentru resortisanții SUA în poziții de conducere⁶³.

După 1989 – după căderea zidului Berlinului și marile transformări în Europa Centrală și de Est se constată un nou avânt în procesul complex de elaborare a normelor internaționale de muncă, în orientarea de ansamblu a OIM, în abordarea unor teme majore pe agenda conferințelor OIM, cum ar fi salariile minime – în 1992; asigurările sociale și protecția socială – în 1992; libertatea sindicală și negocierea colectivă – în 1994; o muncă decentă pentru toți – în 1999; protecția salariilor – în 2003; schimbările în lumea muncii – în 2006, promovarea unor întreprinderi durabile - în 2007 etc.

În ultimele două decenii ale secolului trecut, echilibrul realizat de OIM s-a dereglat. De atunci, intensificarea globalizării economice a conturat noi contexte naționale și internaționale ale relațiilor de muncă, în care noile tehnologii, descentralizarea productivă, politicile comerciale și procesele de migrație au devenit întrebări esențiale privind modul de a realiza garanția condițiilor umane de muncă⁶⁴. În acest nou context, sistemul OIM a fost criticat pentru lipsa de aplicare a tratatelor sale. Alte critici privesc numărul greu de gestionat de instrumente pe care OIM le-a produs (până în prezent: 189 de convenții și 204 de recomandări⁶⁵), Organizația neavând puterea de a-și impune normele, iar statele nu au nici o voință politică de a garanta standardele internaționale de muncă, creând în schimb doar beneficii pentru ele-însele din oportunitățile economice ale pieței globale⁶⁶. Acestea sunt schimbările care au încheiat a doua eră în istoria OIM și a început a treia și cea prezentă, în cadrul căreia a fost adoptată Declarația OIM din 1998.

⁵⁸ Popescu A. *Op. cit.*, p. 15.

⁵⁹

[On-line]:

<http://www.ilo.org/public/english/standards/reim/country.htm> (Vizitat la: 17.09.2015).

⁶⁰ Convenția OIM nr. 122 privind politica de ocupare a forței de muncă. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Doamenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/122.pdf> (Vizitat la: 17.09.2015).

⁶¹ Standing G. *Op. cit.*, p. 360; Popescu A. *Op. cit.*, p. 17.

⁶² Popescu A. *Op. cit.*, p. 17.

⁶³ Standing G. *Op. cit.*, p. 360.

⁶⁴ Craig J., Lynk M. *Globalization and the Future of Labor Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 146.

⁶⁵[On-line]:

<http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12000:0::NO> (Vizitat la: 21.09.2015).

⁶⁶ Donoso R., Ignacio A. *Economic Limits on International Regulation: A case Study of ILO Standard-setting*. In: 24 *Queen's Law Journal*. 1998, no. 189, p. 207 - 208.

Ținând cont de criticile care existau la adresa sa, OIM, începând cu anii 1970, și-a evaluat activitățile de elaborare a standardelor. Un rezultat al acestui proces a apărut în 1994 cu raportul Directorului General M. Michel Hansenne la sesiunea 81 a Conferinței Internaționale a Muncii „*Apărarea valorilor, promovarea schimbării: justiția socială în economia globală – O Agendă pentru OIM*”⁶⁷. Raportul a propus ca OIM să creeze noi modalități de a promova drepturile sociale fundamentale, întrebând dacă OIM ar putea „îmbunătăți respectarea standardelor de bază prin schimbarea într-un fel a filosofiei de bază a sistemului de supraveghere”⁶⁸. Ca rezultat, raportul a inițiat o dezbatere care „a ajutat la refocusarea operațiunilor OIM în jurul protecției drepturilor fundamentale de muncă”⁶⁹.

După îndelungate dezbateri, OIM, în cadrul celei de-a 86-a Sesiuni a Conferinței OIM din 1998 a adoptat *Declarația OIM cu privire la principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă*⁷⁰. Preambulul Declarației din 1998 reamintește principiul constituțional al OIM - cel al justiției sociale și contextualizează Organizația în realitatea adusă de globalizare. Corpul Declarației este divizat în două părți: cea de fond și una procesuală.

Prima parte consacră obligația tuturor membrilor să respecte principiile privind drepturile fundamentale, indiferent dacă au ratificat sau nu convenția fundamentală. Drepturile fundamentale declarate sunt: libertatea de asociere și recunoașterea efectivă a dreptului la negocierea colectivă; eliminarea tuturor formelor de muncă forțată sau obligatorie; abolirea efectivă a muncii copiilor și eliminarea discriminării la angajare și ocupare⁷¹. În plus, Declarația din 1998 consacră obligația OIM de a sprijini

drepturile fundamentale prin „cooperare tehnică și servicii de consultanță” (art. 3).

În partea a II-a, cea procedurală, Declarația a lansat un mecanism de monitorizare în calitate de instrument pentru a da eficiență Declarației (art.4). Acțiunile următoare erau bazate pe două mecanisme: rapoartele anuale individuale ale tuturor statelor care nu au ratificat convențiile fundamentale⁷² și un raport global anual prezentat de Directorul General cu privire la situația drepturilor fundamentale din sfera muncii în statele-membre – în fiecare an, fiind analizat câte un drept fundamental.

Aceste rapoarte au un dublu rol. În timp ce rapoartele individuale se referă mai mult la o audiență internă, ajutând la identificarea de către OIM a domeniilor care necesită mai multe acțiuni, rapoartele globale acționează pentru audiența externă, descriind cazurile cele mai problematice și cele de succes și situația actuală a drepturilor fundamentale.

Chiar dacă Declarația este un act solemn al OIM și nu un instrument juridic, aceasta reprezintă una dintre noutățile instituționale dintre cele mai importante din ultimii ani, în urma adoptării căreia în concepția OIM intervenind ”o mutație calitativă esențială”⁷³.

Ținem să menționăm că, separate de convențiile fundamentale, Consiliul de Administrație al OIM a calificat drept convenții prioritare încă patru convenții ale OIM, considerate astfel în raport cu importanța lor pentru funcționarea sistemului de norme internaționale și a invitat statele-membre să le ratifice cât mai repede posibil: *Convenția nr. 81 din 1947 privind inspecția muncii în industrie și*

⁶⁷ Report of the Director General to the 81st Session of the International Labor Conference, *Defending Values, Promoting Change: Social Justice in a Global Economy – An Agenda for the ILO*. Geneva: International Labor Office, 1994.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Donoso R., Ignacio A. *Op. cit.*, p. 227.

⁷⁰ Declarația OIM din 1998 cu privire la principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/relatii-bilaterale-si-organizatii-internationale/928-declaratia-oim-cu-privire-la-principiile-si-drepturile-fundamentale-ale-salariatilor> (Vizitat la: 27.09.2015).

⁷¹ Ibidem, art. 2.

⁷² Convenția OIM nr. 87 din 1948 privind libertatea sindicală și protecția dreptului sindical; Convenția OIM nr. 98 din 1949 privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și negociere colectivă; Convenția OIM nr.29 din 1930 privind munca forțată sau obligatorie; Convenția OIM nr. 105 din 1957 privind abolirea muncii forțate; Convenția OIM nr. 111 din 1958 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei; Convenția OIM nr. 100 privind egalitatea de remunerare a mâinii de lucru masculină și a mâinii de lucru feminină, pentru o muncă de valoare egală; Convenția OIM nr. 138 din 1973 privind vârsta minimă de încadrare în muncă; Convenția OIM nr. 182 din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor.

⁷³ Popescu A. *Op. cit.*, p. 23.

comerț⁷⁴; Convenția nr. 129 din 1969 privind inspecția muncii în agricultură⁷⁵; Convenția nr. 144 din 1976 asupra consultărilor tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii⁷⁶ și Convenția nr. 122 din 1964 privind politica de ocupare a forței de muncă⁷⁷.

În definirea evoluției actuale a OIM, în modernizarea sa, un rol esențial l-a avut dezbateră în cadrul sesiunii 87 a Conferinței OIM din 1999 a raportului Directorului General intitulat „O muncă decentă” – obiectiv considerat major, de natură a focaliza toate acțiunile și întreaga activitate a OIM pentru cel puțin un deceniu. Munca decentă este singura care asigură demnitatea fiecărui lucrător, integrarea sa socială, libertatea de a-și exprima opiniile, de a se organiza în sindicate și de a lua parte la deciziile care au consecințe directe asupra muncii lui, asigurând egalitatea de șanse și de tratament între bărbați și femei.

În anul 2001, Consiliul de Administrație al OIM a decis constituirea unei Comisii de studiere a dimensiunii sociale a mondializării care a publicat un raport, dezbătut la sesiunea 92 a Conferinței OIM din 2004, încercând să stabilească rolul OIM într-o lume mondializată, îndeosebi pentru definitivarea strategiei OIM pentru 2006-2009⁷⁸. În esență, Comisia și Conferința OIM au recomandat extinderea obiectivului OIM de a asigura o muncă decentă la scară mondială, care să devină obiect de preocupare al tuturor organizațiilor internaționale

⁷⁴ Convenția OIM nr. 81 din 1947 asupra inspecției muncii în industrie și comerț. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do-menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/81.pdf> (Vizitat la: 04.10.2015).

⁷⁵ Convenția OIM nr. 129 din 1964 privind inspecția muncii în agricultură. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do-menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/129.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

⁷⁶ Convenția OIM nr. 144 din 1976 asupra consultărilor tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConventiaOIM144.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

⁷⁷ Convenția OIM nr. 122 din 1964 privind politica de ocupare a forței de muncă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Do-menii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/122.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

⁷⁸ Popescu A. *Op. cit.*, p. 39.

universal și regionale și al statelor-membre ale OIM.

În acest context, urmează adoptarea de către Conferința OIM în 2008 a celei de-a treia declarații majore a principiilor și politicilor sale de după Constituția din 1919: *Declarația OIM privind justiția socială pentru o globalizare echitabilă*⁷⁹, care exprimă viziunea contemporană a OIM în epoca globalizării și se bazează pe Declarația de la Philadelphia din 1944 și Declarația privind principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă din 1998.

Cu Declarația din 2008, OIM și-a instituționalizat Agenda pentru o Muncă Decentă⁸⁰, mandatând membrii organizației să promoveze politici care sporesc „oportunități pentru femei și bărbați de a obține locuri de muncă decente și productive, în condiții de libertate, echitate, securitate și demnitate umană⁸¹.” Structurând Declarația în jurul Agendei pentru o Muncă Decentă, OIM a adoptat patru obiective strategice sau „piloni”, văzute ca și cerințe necesare pentru protecția muncii într-o lume globalizată:

a. crearea unor mai mari oportunități de muncă și venit pentru femei și bărbați (cu accent pe formarea competențelor și consolidarea capacităților);

b. protecția socială (dezvoltarea securității sociale și protecția muncii);

c. dialogul social și tripartitismul (construirea relației dintre progresul social și dezvoltarea economică) și

d. principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă (o reafirmare a standardelor de bază a muncii).

Obiectivul Declarației din 2008 constă, în primul rând, să reitereze mandatul și obiectivele OIM pentru a evidenția relevanța lor pentru contextul actual. Acest mesaj conține trei inovații majore: o prezentare strategică, proactivă a

⁷⁹ Declarația OIM din 2008 privind justiția socială pentru o globalizare echitabilă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/relatii-bilaterale-si-organizatii-internationale/929-declaratia-oim-privind-justitia-sociala-pentru-o-globalizare-echitabila> (Vizitat la: 05.10.2015).

⁸⁰ [On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/decent-work-agenda/lang-en/index.htm> (Vizitat la: 05.10.2015).

⁸¹ Townsend M. The ILO's Declaration on Social Justice for a Fair Globalization and International Labor Regulation after the Financial Crisis. In: Public Policy & Governance Review. Spring 2010, Vol. 1, No. 2, p. 87.

misiunii în jurul celor patru obiective fundamentale; afirmarea unității acestor patru obiective și consolidarea statutului principiilor și drepturilor fundamentale la locul de muncă vizavi de liberalizarea comerțului.

În plus, spre deosebire de Declarația de la Philadelphia din 1944, Declarația din 2008 prezintă diverse inovații procedurale în scopul transformării acestor abordări în acțiuni concrete ale OIM și a membrilor săi, precum și creșterea influenței organizației asupra actorilor non-statali relevanți⁸².

Trebuie să recunoaștem că, Declarația din 2008 este cea mai recentă acțiune a OIM de trecere de la platforma sa tradițională, axată pe convenții, pentru a deveni o organizație bazată pe declarații de *soft law*. În multe privințe, OIM a devenit un instrument de elaborare de politici, concentrându-se foarte mult pe domenii ale opiniei publice și probleme de încadrare în scopul de a rămâne relevantă în mediul internațional de muncă al sec. XXI.

Permițându-ne careva critici la adresa Declarației din 2008, considerăm că, deși este important să se asigure că drepturile fundamentale sunt protejate, OIM a ratat oportunitatea de a confrunta inadvertențele argumentului ce vizează avantajul ocupării forței de muncă ieftine. Declarația nu face nici o încercare de a împiedica statele-membre să evite criteriile muncii decente prin poziționarea strategică a producției lor multinaționale. Efectiv, actorii multinaționali care au ratificat Declarația din 2008 pot să continue să-și întemeieze activitatea în statele care nu folosesc un standard al muncii decente. Prin urmare, orice stat care a încercat să realizeze obiectivele muncii decente pentru bunăstarea socială și economică a cetățenilor săi ar fi dezavantajate.

Considerăm că, OIM ar fi putut utiliza Declarația din 2008 pentru a egala condițiile de concurență, dar în schimb a păstrat posibilitatea pentru statele-participante de a exploata forța de muncă în statele care se opun Agendei pentru o muncă decentă. Organizația a ratat oportunitatea de a stabili un fundal social pentru standardele de muncă, care să permită în mod eficient statelor-

membre să acționeze în mod diferit în străinătate decât atunci când sunt în propria curte.

Obiectivele strategice enunțate în textul Declarației OIM din 2008 privind justiția socială pentru o globalizare echitabilă constituie priorități pentru membrii OIM până la momentul actual, și necesită pași concreți în viitor din partea statelor comunității internaționale. Un argument în acest sens constituie faptul că importanța muncii decente în asigurarea unei dezvoltări durabile constituie Obiectivul 8 al *Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă*⁸³, care are ca scop să „*promoveze o creștere economică susținută, durabilă și favorabilă, ocuparea deplină a forței de muncă și muncă decent pentru toți.*”

Agenda 2030 cuprinde cele trei dimensiuni ale unei dezvoltări durabile – economic, social și de mediu. Acest document cuprinde 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă, care vor orienta politica și finanțarea pentru următorii 15 ani și care se vor consolida pe progresele realizate în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă a fost adoptată oficial de către liderii mondiali la un Summit special al ONU din 25-27 septembrie 2015, la New York.

În concluzie, ținem să menționăm că, cu un scop bine stabilit încă din momentul înființării sale, OIM reprezintă cea mai importantă formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale în vederea promovării justiției sociale și a drepturilor recunoscute pe plan internațional persoanelor care muncesc. În îndelunga sa activitate de aproape 100 de ani, OIM a adoptat 189 de convenții și 204 de recomandări, acoperind practic întreaga materie, care, pe plan intern, este reglementată de legislația muncii, respectiv legislația securității sociale. Totodată, sub egida OIM, se desfășoară și o intensă activitate de cooperare tehnică și o bogată activitate de cercetare științifică.

Chiar dacă sistemul OIM a fost și mai este încă criticat pentru numărul greu de gestionat de instrumente pe care OIM le-a produs, pentru lipsa de aplicare a tratatelor sale, Organizația neavând

⁸² Maupain F. New Foundation or New Facade? The ILO and the 2008 Declaration on Social Justice for a Fair Globalization. In: The European Journal of International Law. 2009, Vol. 20, no. 3, 2009, p. 823.

⁸³ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations General Assembly, A/70/L.1, September 2015. [On-line]: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworldhttps://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (Vizitat la: 06.10.2015).

puterea de a-și impune normele, iar statele neavând nici o voință politică de a garanta standardele internaționale de muncă, OIM continuă a fi una importantă. Standardele elaborate la nivel internațional pot ajuta fiecare stat să adopte decizii mai bune în domeniul politicii ocupării forței de muncă. În plus, mecanismul consacrat în Constituția OIM – ideea pozitivistă că statele și societatea civilă ar trebui să conlucreze în mod oficial pentru a crea norme internaționale și pentru a le pune în aplicare – are implicații în creștere pentru guvernarea globală.

Pășind în sec. XXI cu obiective bine conturate și cu probleme care încă își caută soluții, OIM care astăzi înglobează 186 de state-membre, rămâne a fi o organizație unică și de succes prin intermediul căreia se realizează cooperarea statelor în vederea realizării drepturilor fundamentale la muncă.

Bibliografie:

1. Charnovitz S. The International Labor Organization in its Second Century. Netherlands, 2000. [On-line]:

http://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_chnovitz_4.pdf (Vizitat la: 22.05.2015).

2. Convenția OIM nr. 87 din 1948 privind libertatea de asociere și apărarea dreptului de organizare. [On-line]:

<http://www.snlp.ro/legislatie/conventii-oim-ratificate/243-conventia-nr-0871948-privind-libertatea-de-asociere-si-apararea-dreptului-de-organizare.html> (Vizitat la: 03.09.2015).

3. Convenția nr. 102 din 1952 privind normele minime de securitate socială. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Proiecte%20legislative/080408Conv102.pdf> (Vizitat la: 03.09.2015).

4. Convenția OIM nr. 1/1919 privind durata muncii. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/1.pdf> (Vizitat la: 24.06.2015).

5. Convenția OIM nr. 111 din 1958 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei. [On-line]:

<http://www.snlp.ro/legislatie/conventii-oim-ratificate/234-conventia-nr-1111958-privind-discriminarea-in-domeniul-ocuparii-forței-de-munca-si-exercitarii-profesiei.html> (Vizitat la: 03.09.2015).

6. Convenția OIM nr. 122 din 1964 privind politica de ocupare a forței de muncă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/122.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/122.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

7. Convenția OIM nr. 122 privind politica de ocupare a forței de muncă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/122.pdf> (Vizitat la: 17.09.2015).

8. Convenția OIM nr. 129 din 1964 privind inspecția muncii în agricultură. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/129.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

9. Convenția OIM nr. 144 din 1976 asupra consultărilor tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConventiaOIM144.pdf> (Vizitat la: 05.10.2015).

10. Convenția OIM nr. 144/1976 privitoare la consultările tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaționale ale muncii. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConventiaOIM144.pdf> (Vizitat la: 02.07.2015).

11. Convenția OIM nr. 2/1919 privind șomajul. [On-line]: www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowDoc/.../2 (Vizitat la: 24.06.2015).

12. Convenția OIM nr. 3/1919 privind protecția maternității. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%203%201919%20protectia%20maternitatii%20-%20ro.pdf> (Vizitat la: 24.06.2015).

13. Convenția OIM nr. 4 din 1919 privind munca de noapte a femeilor. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Egalitate%20de%20sanse/Conv%20OIM%204%201919%20munca%20timp%20de%20noapte%20a%20femeilor%20-%20ro.pdf> (Vizitat la: 24.06.2015).

14. Convenția OIM nr. 5 din 1919 privind vârsta minimă de angajare în industrie. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/5.pdf> (Vizitat la: 24.06.2015).

15. Convenția OIM nr. 6 din 1919 privind munca de noapte a copiilor în industrie. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/6.pdf> (Vizitat la: 24.06.2015).

16. Convenția OIM nr. 81 din 1947 asupra inspecției muncii în industrie și comerț. [On-line]:

<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/81.pdf> (Vizitat la: 04.10.2015).

17. Convenția OIM nr. 98 din 1949 privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și negociere colectivă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/DialogSocial/ConvetaOIM98.pdf> (Vizitat la: 03.09.2015).
18. Craig J., Lynk M. Globalization and the Future of Labor Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. xx + 498 p.
19. Declarația OIM din 1998 cu privire la principiile și drepturile fundamentale la locul de muncă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/relatii-bilaterale-si-organizatii-internationale/928-declaratia-oim-cu-privire-la-principiile-si-drepturile-fundamentale-ale-salariatilor> (Vizitat la: 27.09.2015).
20. Declarația OIM din 2008 privind justiția socială pentru o globalizare echitabilă. [On-line]: <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/relatii-bilaterale-si-organizatii-internationale/929-declaratia-oim-privind-justitia-sociala-pentru-o-globalizare-echitabila> (Vizitat la: 05.10.2015).
21. Donoso R., Ignacio A. Economic Limits on International Regulation: A case Study of ILO Standard-setting. In: 24 Queen's Law Journal. 1998, no. 189, p. 207 - 208.
22. Drake C.D. ILO: The First Fifty Years. In: The Modern Law Review. 1969, nr. 32, p. 664 - 667.
23. Follows J. W. Antecedents of the International Labor Organization. Oxford: Clarendon Press, 1951. x + 234 p.
24. Javillier J.-C., Gernigon B. Les normes internationales du travail: un patrimoine pour l'avenir. Mélanges en l'honneur de Nicolas Valticos. Genève: Bureau du Travail, 2004. xxv + 709 p.
25. Lee E. The Declaration of Philadelphia: Retrospect and Prospect. In: International Labor Review. 1994, 133, no. 4, p. 467 - 484.
26. Lowe B. E. The International Protection of Labor; International Labor. New York: Macmillan, 1935. 439 p.
27. Maupain F. New Foundation or New Facade? The ILO and the 2008 Declaration on Social Justice for a Fair Globalization. In: The European Journal of International Law. 2009, Vol. 20, no. 3, 2009, p. 823.
28. Moreira Gomes A.V. The Effect of ILO's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work on the Evolution of Legal Policy in Brazil: An Analysis of Freedom of Association. Canada: University of Toronto, 2009. p. 14.
29. Oberleitner G. Global Human Rights Institutions. USA, 2007. [On-line]: https://books.google.ru/books?id=pM-eZDvTOEwC&pg=PT45&lpg=PT45&dq=Ren%C3%A9+Cassin+ILO+constitution&source=bl&ots=lwCGhxfxn0&sig=d BXcfWUECVucxw3uY3_x0kybZk&hl=ru&sa=X&ved=0CBsQ6AEwAGoVChMI8MbOh6enyAIVA7oaCh1r9gNu#v=onepage&q=Ren%C3%A9+Cassin%20ILO%20constitution&f=false (Vizitat la: 01.07.2015).
30. Part XIII of Versailles Treaty, 28 June 1919. [On-line]: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/leg/download/partxiii-treaty.pdf> (Vizitat la: 18.06.2015).
31. Perianu O.-D. Ideea abordării internaționale a problematicii muncii și crearea Organizației Internaționale a Muncii. [On-line]: <http://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/viewFile/920/840> (Vizitat la: 25.07.2015).
32. Périgord P. H. The International Labor Organization. London: D. Appleton and Company, 1926.
33. Popescu A. Drept internațional și european al muncii. Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2008. xxii + 866 p.
34. Report of the Director General to the 81st Session of the International Labor Conference, Defending Values, Promoting Change: Social Justice in a Global Economy – An Agenda for the ILO. Geneva: International Labor Office, 1994.
35. Rubio D. Economic Limits on International Regulation: A case Study of ILO Standard-setting. In: 24 Queen's Law Journal. 1998, Vol. 24, no. 1, p. 189 - 236 p.
36. Stafford B. The International Labor Organization – Its Origins and Story. In: XXIX Journal of the Statistical and Social Inquiry Society of Ireland. 1953 – 1952, Part I, p. 112.
37. Standing G. The ILO: An Agency for Globalization? In: Development and Change 39 (3), Oxford, 2008, p. 359.
38. Stiglitz J. Globalization and its Discontents. New York: Norton, 2002. xxii + 282 p.
39. Haworth N. et al. The International Labor Standards Regime: A Case Study in Global Regulation. In: 37 Environment and Planning, 2005, p. 1943.
40. Townsend M. The ILO's Declaration on Social Justice for a Fair Globalization and International Labor Regulation after the Financial Crisis. In: Public Policy & Governance Review. Spring 2010, Vol. 1, No. 2, p. 87.
41. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations General Assembly, A/70/L.1, September 2015. [On-line]: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworldhttps://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (Vizitat la: 06.10.2015).
42. United States Bureau of Labor, Bulletin Nr. 254. p. 123. [On-line]: <http://www.bls.gov/opub/opborder.htm> (Vizitat la: 11.06.2015).

43. Valticos N., Camerlynck Guillaume Henri. Droit international du travail. Paris: Dalloz, 1983. viii + 683 p.

44. Valticos N. Traité de Droit du Travail. Paris: Librairie Dalloz, 1970. 638 p.

45. Von Potobsky G. et al. The International Labor Organization: The International Standards System and Basic Human Rights. Boulder, Westview Press, 1996, p. 3.

46. Wilkinson R. The WTO in Crisis. Exploring the Dimension of Institutional Inertia. In: 35 Journal of World Trade. 2001, no. 397, p. 408.

47. [On-line]: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12000:0::NO> (Vizitat la: 21.09.2015).

48. [On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/decent-work-agenda/lang--en/index.htm> (Vizitat la: 05.10.2015).

49. [On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/international-labour-conference/lang--fr/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

50. [On-line]: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/governing-body/lang--fr/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

51. [On-line]:

<http://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/tripartite-consultation/lang--en/index.htm> (Vizitat la: 02.07.2015).

52. [On-line]:

<http://www.ilo.org/ilolex/english/mstatese.htm> (Vizitat la: 14.06.2015).

53. [On-line]:

<http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/country.htm> (Vizitat la: 17.09.2015).

54. [On-line]: <http://www.ilo.org/tribunal/about-us/lang--en/index.htm> (Vizitat la: 26.08.2015).

Copyright©Alina-Paula LARION, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Bd. Ștefan cel Mare, 1, of. 301, Chișinău, Republica Moldova, MD-2009.

E-mail: alina.larion@yahoo.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 4, Volume 38, Pages 80-97. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2015 Accepted: 05.12. 2015 Published: 23.12. 2015</p>
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**THE RISE OF EUROSKEPTICISM AND RADICALISM IN GERMANY –
„ALTERNATIVE FOR GERMANY” IN THE POLITICAL CONTEXT**

**РОСТ ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА И РАДИКАЛИЗМА В ГЕРМАНИИ – «АЛЬТЕРНАТИВА
ДЛЯ ГЕРМАНИИ» В ПОЛИТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ**

**ASCENSIUNEA EUROSCEPTICISMULUI ȘI RADICALISMULUI ÎN GERMANIA –
„ALTERNATIVA PENTRU GERMANIA” ÎN CONTEXT POLITIC**

DUDÁŠOVÁ MARIANNA* / DUDAȘOVA MARIANA / ДУДАШОВА МАРИАННА

ABSTRACT:

**THE RISE OF EUROSKEPTICISM AND RADICALISM IN GERMANY –
„THE ALTERNATIVE FOR GERMANY” IN THE POLITICAL CONTEXT**

In 2013, a new party emerged on the German political scene – Alternative for Germany (AfD), with the aim to challenge the longtime pro-European dictum of German politics. Meanwhile, it is rather perceived as a party challenging another maxim of German politics, namely that there should be no democratic party right of the conservative CSU. The disputes how to label the AfD will continue as the party is still in the phase of a programmatic and personal consolidation, but the party itself admitted that being euroskeptic in Germany is not enough to succeed politically. The implosion of AfD earlier this year was seen as the end of the party, but paradoxically it turned into an advantage when Germany was hit by a migrant crisis of an unprecedented magnitude. Purified of the moderate, economically liberal euroskeptic wing, the AfD can now exploit the anxiety of worried Germans. On the other hand, with its shift to the right, the party definitely confirmed its Koalitionsunfähigkeit (unacceptability for coalitions), increasing the chances of Christian and Social Democrats to continue their Grand coalition after the federal election in 2017.

Keywords: Germany, Euroskepticism, Alternative for Germany, populist, far right.

JEL Classification: F29, K33, K39.

РЕЗЮМЕ:

**РОСТ ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА И РАДИКАЛИЗМА В ГЕРМАНИИ – АЛЬТЕРНАТИВА
ДЛЯ ГЕРМАНИИ В ПОЛИТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ**

В 2013 г. на немецкой политической сцене появилась новая партия – «Альтернатива для Германии» (АфД), основной целью которой являлось - оспорить давнее проевропейское изречение немецкой политики. Эта партия больше всего воспринимается как партия, бросающая вызов другой максиме

* **DUDÁŠOVÁ Marianna** - PhD student, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava (Bratislava, The Republic of Slovakia). / **DUDAȘOVA Mariana** - Doctorandă, Facultatea Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Bratislava, Republica Slovacă). / **ДУДАШОВА Марианна** - Аспирантка, Факультет международных отношений, Экономический университет в Братиславе (Братислава, Словацкая Республика).

немецкой политике, а именно тому, что не должно быть ни одной демократической партии правой консервативной (Христианско-социальный союз) ХСС. Споры о том, какой лейбл закрепить за АдГ будут продолжаться, поскольку партия до сих пор находится в процессе прагматической и личной консолидации, но сама партия призналась, что в Германии не достаточно быть евроскептической, чтобы добиться успеха в политическом плане. Трения в партии «Альтернатива для Германии» в начале этого года рассматривались как распад партии, но как это ни парадоксально это превратилось в преимущество, когда Германия столкнулась с миграционным кризисом беспрецедентным по своему масштабу. Очищено умеренное, экономически либеральное евроскептическое крыло, АдГ теперь может использовать в своих интересах тревогу обеспокоенных немцев. С другой стороны, с её сдвигом вправо, партия, безусловно, подтвердила свою *Koalitionsunfähigkeit* (неприемлемость для коалиций), увеличивая шансы христиан и социал-демократов, чтобы продолжить свою широкую коалицию после федеральных выборов в 2017 г.

Ключевые слова: Германия, евроскептицизм, «Альтернатива для Германии», популистский, правый.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

REZUMAT:

ASCENSIUNEA EUROSCEPTICISMULUI ȘI RADICALISMUL ÎN GERMANIA - ALTERNATIVA PENTRU GERMANIA ÎNTR-UN CONTEXT POLITIC

În 2013, pe scena politică germană a apărut un nou partid – „Alternativa pentru Germania” (APG), al cărui scop principal a fost de a contesta politica germană pro-europeană de lungă durată. Acest partid de obicei este perceput ca un partid care contestă cealaltă maximă a politicii germane, și anume că nu ar trebui să existe nici un partid de dreapta conservator (Uniunea Creștin-Socială) din CSU. Dezbaterea despre ceea ce eticheta ar putea fi atribuită APG va continua, grație faptului că partidul se află încă în procesul de consolidare de ordin pragmatic și personal, necotând la faptul, că însăși partidul a recunoscut că în Germania nu este suficient de a fi eurosceptic pentru a reuși politic. Controversele în partidul „Alternativa pentru Germania” de la începutul acestui an au fost considerate ca fiind echivalente cu prăbușirea partidului, dar în mod paradoxal ele s-au transformat într-un avantaj, când Germania s-a confruntat cu o criză fără precedent de migrație enormă. Fiind curățată moderat, eurosceptic liberală, aripa APG poate profita acum de alarma care i-a neliniștit pe germani. Pe de altă parte, cu trecerea sa la dreapta, partidul și-a demonstrat cu siguranță calitatea sa de *Koalitionsunfähigkeit* (inacceptabile pentru coaliții), crescând șansele creștin-democraților și social-democraților să-și continue coaliția sa largă și după alegerile federale din 2017.

Cuvinte cheie: Germania, euroscepticismul, „Alternativa pentru Germania”, populiste, dreapta.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

Introduction

Since the Second World War Germany has had a comparatively stable political system. Only two parties were able to join the traditional Christian and Social Democrats (CDU/CSU), the Social Democrats (SPD) and the Liberals (FDP) in the Bundestag - the Greens in 1983 and the Socialists (PDS) in 1990 (since 2005 federal elections as The Left). With the experience of Nazism always in mind, the German society has ever since reacted very sensitively to far right parties attempting to enter the political stage. In order to put the past behind them, the Germans also embraced with great enthusiasm the project of European integration. Not surprisingly, this

resulted in the stigmatization and isolation of parties who contested this worldview. Thus, the German politics has operated within two basic maxims. First, there should never be a relevant democratic party right of the CSU and second, there is a broad consensus on the support for the ever-deepening European integration. Parties pursuing policies in order to breach these taboos were isolated by political elites and their successes were restricted to subnational level. In 2013, a new party emerged on the German political scene – Alternative für Deutschland (Alternative for Germany), with the aim to challenge this longtime dictum of German politics. The party was primarily established as a

political platform for those who blamed the government for putting the country on a dangerous financial course with its rescue policies during the Eurocrisis. However, right from the onset, media and scholars have been trying to answer the question whether the AfD is merely a Euroskeptical party. Its tendency to adopt some features of right-wing populist and radical subjects is still a matter of media interest and academic research. The party's attempt to present itself as a „party of common sense”, a non-ideological subject open to „unconventional” opinions only helped to feed the speculations about its true ideological alignment. The party gathered several local electoral successes and only narrowly missed the threshold for entering the Bundestag. However, after a fulminant start, the party experienced severe infighting, resulting in a split in spring of 2015. For a short period of time it seemed that AfD would follow the fate of its unsuccessful predecessors but exactly then the migrant crisis hit Europe with full force and the AfD got its second chance.

The aim of this article is to explain the success of AfD in the hostile German political environment and put it into broad political perspective. The remainder of this article is organized as follows: Firstly, a historical background on Euroscepticism and radicalism in Germany is provided. Secondly, the conditions which created a favorable environment for a new protest party in Germany are examined. In the third section we examine the party itself, focusing on the still disputed question of its genuine ideological alignment. The final section summarizes the main findings and puts them into perspective.

1 The shadows of the past - German fear of xenophobes and Euroskeptics

For obvious historical reasons German post-war elites stigmatized and criminalized National Socialism and its symbols. Putting behind the legacy of a discredited war regime, the Germans decided to endorse the assertion made by Konrad Adenauer in his first official address to the parliament of the Federal Republic of Germany. Adenauer declared that the government was prepared „to put the past behind us”.¹ When it came to confronting the past, the country decided

to take a „sleep cure”.² This state of collective amnesia was disrupted for the first time during the 1960s. In a reaction to disclosing the Nazi past of high-ranking politicians, standing up to the past became one of the central issues of the 68-ers movement.³ But despite of an uncompleted and imperfect process of denazification of the German society, the electoral successes of Germany's radical right parties have always been very modest and restricted to the subnational level.⁴ National Democratic Party (NDP) as the most significant Neo-Nazi party after 1945 and the nationalist German People's Party (DVU), which touted revisionism, anti-Semitism and anti-immigrant moods, were both isolated pariahs. The German society was always able to activate the defense mechanisms of a “militant democracy”⁵ so that a neo-Nazi or other extreme-right wing party never entered the Bundestag. In order to become a reliable partner, Germany put its nationalist ambitions behind and embraced instead the project of European integration.

The Germans have always been among the most fervent supporters of the European integration. The commitment of German governments and German people was a way how to overcome their historical legacy and make amends to their European neighbors by consciously avoiding dominance in Europe.⁶ During the reunification process Helmut Kohl and his foreign affairs minister Hans Dietrich Genscher made a promise to partners in Europe that the united Germany would continue to pursue the politics of European integration in a

² Taylor F. *Exorcising Hitler: The occupation and denazification of Germany*. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2011. xxxvii + 438 p.

³ Gassert Ph., Steinweiss A. E. Introduction In: Gassert Ph., Steinweiss A. E. (eds.) *Coping with the Nazi past. West German debates on Nazism and generational conflict 1955-1975*. New York, Oxford: Berghahn Books, 2006. viii + 339 p.

⁴ Arzheimer K. *The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany?* In: *West European Politics*. 4 May 2015, 38 (3), p. 535 - 556.

⁵ The concept of „militant democracy” (*streitbare, wehrhafte Demokratie*) implies that the government, the parliament and the judiciary are given extensive powers and duties to defend the liberal democratic order against those who want to abolish it.

⁶ Haynes J. et al. *World Politics: International Relations and Globalization in the 21st Century*. Oxon: Routledge, 2013.

¹ Judt T. *Postwar. A history of Europe since 1945*. London: Pimlico, 2005. xv + 878 p.

determined and dedicated manner.⁷ Nevertheless, the term Euroskepticism entered the political discourse towards the end of the 1980s and gained popular recognition during the Maastricht Treaty ratification process.⁸ Since the mid-1990s the public support began to drop below the EU average when the loss of D-Mark and the Eastern enlargements of the EU were hotly debated. As a consequence of this overall trend in public opinion, political parties throughout Europe had to reshape their pro-integration policies.⁹ In Germany, the unease about the European integration was one of the top issues on the programmatic agenda of a new right-wing party *The Republicans*, which saw the enactment of the Maastricht Treaty as an infringement of German sovereignty.¹⁰ However, the party was not able to repeat its initial electoral successes and disappeared from federal politics. German political elites were able once more to persuade the public about the „*Alternativlosigkeit*” (having no alternative) of the „*more Europe*” answer to German and European problems. Thus, the party-based Euroskepticism had to wait for another impetus, which came with the Eurocrisis hitting Europe. Despite the public unease about rescue measures in order to save the Eurozone, German political elites furthermore declared their unwavering support for the EU. Chancellor Merkel called for „more Europe” and demanded a fiscal union and a common budgetary policy in order to complete a genuine economic and monetary union.¹¹ The foreign affairs minister Guido Westerwelle even stated that: „We should not shy away from ambitious ideas like a

European Constitution or a directly elected President”.¹² And the former foreign affairs minister Joschka Fischer warned that United States of Europe is the only way to preserve EU influence.¹³ Nevertheless, a new Euroskeptic party entered the German political stage in 2013 with the aim to end the era of this „permissive consensus”.¹⁴

2 Germany in 2013 – time for a change

Germany has long resisted the temptation to follow the „populist Zeitgeist”.¹⁵ However, the Eurocrisis, inspiration from abroad and the political climate at home provided an ideal breeding ground for a Euroskeptic and populist backlash.

2.1 Eurocrisis

Many prominent German economists who were skeptical towards the project of a single currency area felt vindicated, when the Eurocrisis revealed the deeply flawed architecture of the European monetary union. Serious doubts about the stability of the euro and the fiscal discipline of other Eurozone members proved to be justified. The Eurozone’s response was criticized for being too slow and indecisive and on the other hand for breaking the rules of the Maastricht Treaty. With each bailout the insecurity among citizens rose and with practically every party in the Bundestag more or less supporting the rescue packages¹⁶,

⁷ Spiegel Online International. The Price of Unity: Was the Deutsche Mark Sacrificed for Reunification? 30 September 2010. [On-line]: <http://www.spiegel.de/international/germany/the-price-of-unity-was-the-deutsche-mark-sacrificed-for-reunification-a-719940-4.html> (Visited on: 2.11.2015).

⁸ Lees C. „Dark Matter”: Institutional Constraints and the Failure of Party-based Euroscepticism in Germany. In: *Political Studies*. 2002, Vol. 50, p. 244 – 267.

⁹ Krotz U., Schild J. *Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysee Treaty to Twenty-First Century Politics*. Oxford University Press, 2013. xiii + 340 p.

¹⁰ Atkins S. E. *Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups*. London: Greenwood Press, 2004. xxviii + 404 p.

¹¹ DW (Deutsche Welle) Merkel fordert: „Mehr Europa!” 7 June 2012. [On-line]: <http://www.dw.com/de/merkel-fordert-mehr-europa/a-16006335> (Visited on: 2.11.2015).

¹² Westerwelle G. We should not shy away from ambitious ideas like a European Constitution. 2 April 2012. [On-line]: http://eprints.lse.ac.uk/45996/1/blogs.lse.ac.uk-Guido_Westerwelle_We_should_not_shy_away_from_ambitious_ideas_like_a_European_Constitution.pdf (Visited on: 1.11.2015).

¹³ EU Observer. Joschka Fischer: United States of Europe is the only way to preserve EU influence. 13 January 2011. [On-line]: <https://euobserver.com/institutional/31634> (Visited on: 3.11.2015).

¹⁴ Grimm R. The rise of the German Euroskeptic party Alternative für Deutschland, between ordoliberal critique and popular anxiety *International Political Science Review*. June 2015, vol. 36, No. 3, p. 264 - 278.

¹⁵ Mudde C. The populist Zeitgeist. In: *Government & Opposition*. 2004, 39(3), p. 541 - 563.

¹⁶ The differences were mainly in the form and implementation of the rescue policy. CDU/CSU with FDP advocated strict austerity policy, SPD and Greens called for the introduction of Eurobonds. The opposition of Die Linke (The Left) was not an expression of an anti-European stance, the party even called for more solidarity with troubled countries. It was rather based on the criticism of the stabilization measures as being ineffective and the austerity policy having damaging effects.

voters skeptical towards these policies felt themselves unrepresented. There were no political alternatives to the prevailing pro-European integration doctrine in the Bundestag.¹⁷ It has never been easy to exercise even moderate criticism of the European project in Germany, without risking to be pushed in a populist or even extremist corner. It has been argued that Germany as the biggest beneficiary of the Eurozone should exert more solidarity with debt-ridden members of the euro area. Insofar, there is a legitimate question why Germany, at the height of its European influence, with a strong job market, low borrowing costs and an almost balanced budget is withdrawing its support from the European project?¹⁸ As a matter of fact, not everybody is convinced that Germany is the principal beneficiary of the Eurozone. As one of the most prominent German economists, Hans-Werner Sinn argues (2012), the huge capital outflow from Germany into the European periphery after the introduction of the euro led to economic stagnation and rising unemployment. The industry responded with cutting cost and holding wages down and the government of Chancellor Schroder introduced a reform program *Agenda 2010* in order to make the labor market more flexible and the welfare system more sustainable. The competitiveness of German economy was restored and the once „sick man of Europe” is now considered to be an economic superstar of the continent. However, putting the winner-looser debate aside, a recent study¹⁹ revealed that „the relevance of economic variables in statistically explaining Euroskepticism has dwindled or disappeared.” The results of the study are indicating that the so called „mood variables”, e.g. fear of losing the cultural identity or bad financial expectations can be more significant than economic variables. That is why the sudden surge in German

Euroskepticism has to be understood in a broader context of cultural changes and lack of political choice.²⁰ The good economic performance of Germany is seemingly not attributed to the euro and the EU as such. The euro is rather seen as an economic trap and German public is afraid of the EU becoming a transfer union with Germany as a paymaster. German government has made it clear that it is against any kind of a transfer union, in which wealth is redistributed among member states and it also remains resolutely opposed to the mutualisation of debt in the form of Eurobonds. However, as critics assert, any debt relief to Greece makes the Eurozone a transfer union by the backdoor.²¹ Alternative for Germany became a platform for these critics as well as other voters generally disaffected with traditional parties. However, the party’s central claim to „orderly dismantle” the Eurozone immediately raised concerns about its populist and nationalist character.

2.2 Inspiration from abroad

In the 1980s, as the Western European countries entered into a post-industrial phase of their development, problems resulting from this transition opened opportunities for new radical movements. Immigration became a prioritized issue. Voter support of far right parties in Western Europe increased significantly between the 1980s and 1990s.²² These parties were stigmatized and isolated for a long time, however since the beginning of the 21st century they were able to gain increased legitimacy and political influence. Once seen as pariahs, they are becoming an accepted part of the political culture, even increasingly able to take part in the

¹⁷ Grimm R. The rise of the German Euroskeptic party Alternative für Deutschland, between ordoliberal critique and popular anxiety International Political Science Review. June 2015, vol. 36, No. 3, p. 264 - 278.

¹⁸ Grimm R. The rise of the German Euroskeptic party Alternative für Deutschland, between ordoliberal critique and popular anxiety International Political Science Review. June 2015, vol. 36, No. 3, p. 264 - 278.

¹⁹ Ritzen J., Zimmermann K. F., Wehner C. Euroskepticism in the Crisis: More Mood than Economy. In: IZA Discussion Paper No. 8001, February 2014. [On-line]: <http://ftp.iza.org/dp8001.pdf> (Visited on: 30.10.2015).

84 RMDIRI, 2015, Nr. 4 (38) http://rmdir.md/?page_id=48&lang=en

²⁰ Grimm R. The rise of the German Euroskeptic party ... *Op. cit.*

²¹ Lucke B. Europa ist zur Transferunion geworden. In: Die Zeit. 2005. [On-line]: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2015-07/griechenland-europa-bernd-lucke/seite-2> (Visited on: 7.11.2015).

²² Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges. In: Melzer, R.; Serafin, S. (eds.): Right-wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies. Frankfurt am Main: Druck- und Verlagshaus Zarbock, 2013, for Fridrich Ebert Stiftung. [On-line]: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> (Visited on: 24.10.2015).

decision-making process.²³ Most of these parties hold also negative views on the EU. Given the predominance of nativism in their ideology, their negative stance towards the loss of independence or a European super-state comes to no surprise.²⁴ There is also empirical evidence that euro-skepticism indeed contributes to the explanation of voting for the radical right beyond perceived ethnic threat and political distrust.²⁵

Germany has long been seen as a model boy in terms of not having a relevant right-wing populist or radical party. In every neighbor country far right or populist forces experienced an upsurge of their electoral support. In France, Marine Le Pen initiated a transformation of the Front National into a mainstream party by softening its racist, xenophobic and anti-Semitic image and scored 17.9 % in the 2012 presidential election (best result ever)²⁶ and 13.6 % in the legislative election (best result since 1997)²⁷. In Denmark, the Danish People's Party (DPP) experienced a steady growth and became the third largest party in the parliament in 2001.²⁸ In exchange for supporting the Conservative-Liberal coalition government the party was able to enforce implementation of stricter immigration policies. In 2015 the DPP even became the second largest political party in the legislative elections, with 21.1 % of the vote.²⁹ The electoral success of the Belgian Vlaams Belang began after reshaping its agenda, shifting the emphasis from Flemish nationalism (separatism) to

the anti-immigration policies.³⁰ In Italy, where the enduring legacy of fascism still weighs heavily on parties like Alleanza Nazionale, it proves difficult to distinguish between the moderate right and the extreme right.³¹ In Netherlands, Geert Wilders's specific version of national populism, with its strong emphasis on the need to protect Western liberal values against Islam, seems to have the potential to become a new ideological master frame for national populist parties and movements in Europe.³² In Austria and Switzerland, the far-right parties were actually able to outpoll their mainstream competitors.³³ In Austria the right-wing populist FPÖ under Jorg Haider even formed a coalition government with the Austrian People's Party in 2000. However, the party struggled with its shift from an anti-establishment party to being part of the government, which led to internal strives and declining electoral support. In Switzerland, the Swiss People's Party, focusing increasingly on issues such as Euroskepticism and opposition to mass immigration, has become the strongest party in the country. In the 2015 Federal Council election, it gathered 29.4% of the national vote, the highest vote record ever recorded for a single party in Switzerland. Looking East, the right-wing parties were „catching up” to their counterparts in Western Europe, although advocating more backward-looking ideologies, notably with regard to „lost territories” and overt

²³ Widtfeldt A. A fourth phase of the extreme right? Nordic immigration-critical parties in a comparative context. In: NORDEUROPAforum. 2010, nr. 1-2, p. 7-31.

²⁴ Mudde C. Populist radical right parties in Europe. Cambridge University Press, 2007. xviii + 385 p.

²⁵ Werts et al. Euro-skepticism and radical right-wing voting in Europe, 2002–2008: Social cleavages, socio-political attitudes and contextual characteristics determining voting for the radical right. In: European Union Politics. June 2013, vol. 14, no. 2, p. 183 - 205.

²⁶ [On-line]: <http://www.electionresources.org/fr/president.php?election=2012> (Visited on: 22.10.2015).

²⁷ [On-line]: <http://www.electionresources.org/fr/deputies.php?election=2012> (Visited on: 22.10.2015).

²⁸ [On-line]: <http://www.electionresources.org/dk/folketing.php?election=2001> (Visited on: 22.10.2015).

²⁹ [On-line]: <http://www.electionresources.org/dk/folketing.php?election=2015> (Visited on: 22.10.2015).

³⁰ De Winter L. The Vlaams Blok and the heritage of extreme-right flemish-nationalism. In: presentation at the seminar „The extreme right in Europe, a many faceted reality”, Sabadell Universitat. 2004, July 5-6. [On-line]: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.4.63.5613&rep=rep1&type=pdf> (Visited on: 24.10.2015).

³¹ Chiarini, R. The Right, the Extreme Right and the Legacy of Fascism in Italy, 2008 – 2013. In: Melzer R., Serafin S. (eds.): Right-wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies. Frankfurt am Main: Druck- und Verlagshaus Zarbock, 2013, for Fridrich Ebert Stiftung. [On-line]: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> (Visited on: 24.10.2015).

³² Vossen K. Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom. In: Politics. October 2011, Volume 31, Issue 3, p. 179–189.

³³ McGann A. J., Kitschelt H. The Radical Right in the Alps. Evolution of Support for the Swiss SVP and Austrian FPÖ. In: Party Politics. March 2005, vol. 11, no. 2, p. 147 - 171.

anti-Semitism, racism or religious fundamentalism (e. g. Poland).³⁴

In this environment, Germany seemed to remain an island untouched by the turbulent waves of European populism, resurgent nationalism and rising sympathy for anti-establishment parties, preaching unconventional solutions and breaching long lasting taboos of European politics. However, since 2013 this image has been eroded with the AfD offering a political platform for German Euroskeptics and increasingly also for populists and radicals.

2.3 Lack of political choice - FDP in the crisis, CDU in the middle

No political party in Germany has been in federal governments longer than the FDP, acting historically as a balance of power, preventing the rise of a two-party political system. The FDP joined Merkel's conservatives in a coalition government in 2009, achieving its best ever election result in the federal election (14.6 % of the vote). Shortly after, however, after a series of missteps, the party experienced an unprecedented decline in voter support. With other parties in the German political system adopting liberal values, the Liberals struggled for their new identity. Their main election pledge – tax cuts proved to be unrealistic in the face of the mounting debt crisis in the Eurozone. The attempt of the national-liberal faction within the FDP to overturn Merkel's rescue policy failed and its initiators were denounced as „euro rebels” by the party leadership. After a spree of local electoral defeats, Phillip Rösler was elected as a new party chairman, replacing the increasingly unpopular Guido Westerwelle. Nevertheless, the party missed the 5 % threshold in the federal election and stayed for the first time outside the Bundestag, thus changing the dynamics of German politics. The voters lost the confidence in the party's two main competence fields – economics and foreign affairs. In the Eurocrisis the FDP was not able to formulate and follow a position independent from the conservatives and Westerwelle's performance as foreign affairs

³⁴ Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges. In: Melzer, R.; Serafin, S. (eds.): Right-wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies. Frankfurt am Main: Druck- und Verlagshaus Zarbock, 2013, for Fridrich Ebert Stiftung. [On-line]: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> (Visited on: 24.10.2015).

minister provoked unflattering comparisons with Hans-Dietrich Genscher, Germany's legendary liberal foreign minister, embodying a noble-minded European statesmanship.³⁵ The majority of the disillusioned liberal voters put their hopes in the CDU/CSU (ca. 2 460 000, almost 39 %) but a considerable part of the voters (ca. 430 000, almost 7 %) migrated to the newly established AfD.³⁶

At the same time, the CDU was losing its conservative profile under the leadership of Angela Merkel. Merkel has been blamed for absorbing parts of the programmatic agenda of the Social Democrats and Greens and steering the party towards the political middle. This strategy proved to be successful, the attractiveness of the party increased, although it was accompanied by misgivings on the party's conservative wing.³⁷ In addition, Merkel's consensus oriented political style, the so called „Merkelization of politics” has created an atmosphere perceived as a lack of plurality, as a system denouncing the difference as extreme or anti-European. After the first electoral successes of the AfD, the CDU was forced to define its position towards a new rival. The party leadership clearly declared that there will be no cooperation and no coalition forming with the AfD³⁸ but there were also some voices from the conservatives within the CDU calling for an open discussion on the topic.³⁹ This was seen as a chance to reverse the new programmatic course of Angela Merkel.

³⁵ The Guardian. German foreign minister Guido Westerwelle not up to his job, say critics. 17 March 2011. [On-line]:

<http://www.theguardian.com/world/2011/mar/17/guido-westerwelle-germany-foreign-minister-critics> (Visited on: 4.11.2015).

³⁶ Zeit. Steinbach wirbt für Öffnung der CDU zur AfD. 1 June 2014. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-06/cdu-afd-koalition-erika-steinbach> (Visited on: 2.11.2015).

³⁷ D'Ottavio, G. and Saalfeld T. Germany After the 2013 Elections: Breaking the Mould of Post-Unification. Farnham, Surrey, England: Ashgate Publishing Company, 2015, 246 p.

³⁸ Süddeutsche Zeitung. „Wir koalieren nicht, wir kooperieren nicht” mit der AfD. 9 December 2014. [On-line]: <http://www.sueddeutsche.de/politik/cdu-chefin-merkel-zu-afd-wir-koalieren-nicht-wir-kooperieren-nicht-1.2258666> (Visited on: 2.11.2015).

³⁹ Zeit. Steinbach wirbt für Öffnung der CDU zur AfD. 1 June 2014. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-06/cdu-afd-koalition-erika-steinbach> (Visited on: 2.11.2015).

However, the fear to loose conservative voters does not seem to be supported by empirical evidence. CDU/CSU lost only 1,98 % of its voters to the AfD in the federal election 2013⁴⁰ and according to an analysis of electoral behavior, the voters of the AfD are not primarily those displeased by the modernization course of CDU but rather generally disappointed „protest voters”.⁴¹ Nevertheless, this could change soon. The ongoing European migrant crisis has the potential to cause a serious swing in public opinion. In November 2015 the polls have already indicated that the popularity of Chancellor Merkel and her CDU was falling sharply, the main beneficiary of which was the AfD.⁴²

3 Alternative for Germany – finding a niche, breaching the taboos

For a long time, it was very difficult in Germany to make an attempt to breach the maxim of the legendary Franz Josef Strauss, who once posited that the only thing right of the CSU is the wall.⁴³ Every attempt to do so was dismissively labeled as „fishing in murky right-wing waters”. Even Chancellor Helmut Kohl was immediately accused of having violated a taboo in order to please the Far Right when he insisted that Germany cannot remain paralyzed forever by its past and encouraged his fellow citizens not to let themselves convince by „some jackass that patriotism has something to do with Nazism or National Socialism”.⁴⁴ It was the same with

Euroskepticism. Despite growing concerns about some aspects of the European integration, the German elites continued to persuade the public that the European integration cannot be seen only as a vehicle to project German power or cooperation for purely economic pay-offs.⁴⁵ Nevertheless, growing parts of German public found it attractive to challenge these consensuses and in 2013 the time was eventually ripe for the emergence of a Euroskeptic party right to the CSU.

Alternative for Germany was founded in February 2013 and attracted immediately great attention in media with a call for dismantling the European currency union. Not surprisingly, there has been a controversy from the outset, how to label this new political subject. Media first considered whether it is only an anti-Euro party or a genuine Euroskeptic party.⁴⁶ Soon the AfD was commonly labeled as a right-wing populist party⁴⁷ and not that long after its foundation speculations emerged about its closeness to the German radical or extreme right-wing scene.⁴⁸ Before going deeper into analyzing the factors of AfD’s success, its ideology, role in the political system of Germany and its future perspective, we have to clear the question of the applied terminology.

3.1 On the right of the right

Without intending to enter the troubling waters of definitions and concepts, one cannot avoid mentioning the bewildering array of approaches to find a proper way to describe the

⁴⁰ Zeit. Steinbach wirbt für Öffnung der CDU zur AfD. 1 June 2014. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-06/cdu-afd-koalition-erika-steinbach> (Visited on: 2.11.2015).

⁴¹ Jung M. Die AfD als Chance für die Union. In: Hanns-Seidel-Stiftung (Ed.): Politische Studien 460, March-April 2015, p. 47-57. [On-line]: http://www.forschungsgruppe.de/Publikationen/PS_460_04_7_057_Analyse_Jung.pdf (Visited on: 4.11.2015).

⁴² Die Welt. Union sackt auf 34 Prozent - AfD erstmals zweistellig. [On-line]: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article148666662/Union-sackt-auf-34-Prozent-AfD-erstmalig-zweistellig.html> (Visited on: 10.11.2015).

⁴³ Wagschal U., König P. Die Links-Rechts Positionierung der Parteien bei der Bundestagswahl 2013. In: Korte, K.R.: Die Bundestagswahl 2013: Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung. Duisburg: Springer VS, 2014.

⁴⁴ Bering H. The Man Who Reunited Germany, Rebuilt Europe, and Thwarted the Soviet Empire. Washington, D.C.: Regnery Pub, 1999. x+ 262 p.

⁴⁵ Haynes J. et al. World Politics: International Relations ... *Op. cit.*

⁴⁶ FAZ. Euroskeptische Partei hält erste Versammlung ab. 12 March 2013. [On-line]: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/alternative-fuer-deutschland-euroskeptische-partei-haelt-erste-versammlung-ab-12111623.html> (Visited on: 3.11.2015).

⁴⁷ Süddeutsche Zeitung. AfD zeigt rechtspopulistische Tendenzen. 10 October 2013. [On-line]: <http://www.sueddeutsche.de/politik/aktuelle-analyse-afd-zeigt-rechtspopulistische-tendenzen-1.1791899> (Visited on: 4.11.2015).

⁴⁸ Handelsblatt. AfD-Chef will NPD-Wähler gewinnen. 15 May 2013. [On-line]: <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/wahlkampf-afd-chef-will-mpd-waehler-gewinnen/8209858.html> (Visited on: 1.11.2015); Spiegel Online. Anti-Euro-Partei: AfD-Landesverbände fürchten rechte Unterwanderung, 1 September 2013. [On-line]: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-landesverbaende-fuerchten-rechte-unterwanderung-a-919706.html> (Visited on: 30.10.2015).

developments in European politics on the right of the mainstream right. The once preferred term right-wing extremism has been used in a quite arbitrary way and thus more attention has been devoted recently to the question of terminology. The abundance of comments, debates, analyses and disputes has made right extremism one of the most controversial phenomena of our time.⁴⁹ Nevertheless, a common definition of the term right-wing extremism still does not exist and clear borders between extremism, radicalism and populism remain a problematic issue as well. The missing consensus in the question leads to a situation in which the terms extreme right, far right, radical right, right-wing populism, neo-fascism and many others are used interchangeably, in a very free and confusing manner.⁵⁰

Recently, Cas Mudde⁵¹ developed an internationally acclaimed concept for overcoming this terminological chaos. He defined the party family of our interest as the *populist radical right*, arguing that parties in this family share a core ideology that includes (at least) a combination of nativism, authoritarianism and populism. Nativism, as a xenophobic form of nationalism, is seeking the ideal of a mono-cultural nation-state, whereas all non-natives elements are perceived as fundamentally threatening the homogenous nation state. Authoritarianism entails a strict belief in order and its stringent enforcement within society through discipline, law and order-based policies.⁵² Finally, the most controversial part⁵³ of this concept, populism is defined rather as a thin ideology that considers society to be essentially divided between two antagonistic and homogeneous groups, the pure people and the

corrupt elite, and wants politics to reflect the general will of the people.⁵⁴ The combination of all three of these features defines the populist radical right party family.

We encounter a similar terminological problem when trying to define Euroskepticism, which has come to be used as a catch-all generic label for negative attitudes to the EU.⁵⁵ A highly influential definition by Taggart and Szczerbiak differentiates „Hard” Euroskepticism (outright rejection of the entire project of European integration) and „Soft” Euroskepticism (contingent or qualified opposition to European integration). Mudde and Kopecký⁵⁶ introduced a widely used categorization in order to underline the huge internal diversity of this complex phenomenon. They are distinguishing diffuse and specific support for European integration. Diffuse support denotes agreement with the underlying ideas of European integration, whereas the specific support entails the belief that the EU is developing in the right direction. On the basis of these two dimensions, four types of party positions can be distinguished: *Euroenthusiasts* (supporting both the underlying idea and the EU as such), *Europragmatists* (not supporting the underlying idea but paradoxically supporting the EU), *Eurorejects* (opposing the underlying idea and the current direction of EU as well), and *Euroskeptics* (supporting the idea but skeptical about the current direction).

It is important to note that the meaning of the terms in question has been changing constantly in time and place, leading to different results. Given that these terms are and will always remain subject of scholarly and political debate, they have to be used carefully. As Jaschke warns, the extreme right label can be abused in the media as well as in the political arena to discredit and eliminate the political opponents.⁵⁷ Bearing this

⁴⁹ Mammone A. et al. Introduction In: Mammone, A. et al. (eds.): *Varieties of Right-Wing Extremism in Europe*. Oxon: Routledge, 2013. xiv + 287 p.

⁵⁰ Mudde C. *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press, 2007. xviii + 385 p.

⁵¹ Idem.

⁵² Mudde C. The populist Zeitgeist. In: *Government & Opposition*, 2004, 39(3), p. 541 - 563.

⁵³ Until then Mudde followed the broad consensus in the field that the term *populism* can be basically described as a political form or communication style (Mudde, 2002). In most cases the difference between political style and ideological feature is not really clear, resulting in an arbitrary way of using it. Authors sceptical about the notion of populism argue, that the indistinct usage of the term populism may act as legitimization for right-wing extremism (Mammone, 2013).

⁵⁴ Mudde C. The populist Zeitgeist. *Op. cit.*

⁵⁵ Flood C. Euroskepticism: A problematic concept (illustrated with particular reference to France). In 32nd annual UACES conference, Belfast. 2002, p. 2 - 4. [On-line]:

<http://www.uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf>

(Visited on: 4.11.2015).

⁵⁶ Kopecký P., Mudde C. The two sides of Euroskepticism: party positions on European integration in East Central Europe. In: *European Union Politics*. 2002 3 (3), p. 297 - 326.

⁵⁷ Jaschke H. G. *Politischer Extremismus*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 2006. [On-line]:

carefulness in mind, the remainder of this chapter will try to shed some light on the genuine ideological alignment of the AfD.

3.2 Alternative for Germany – an alternative (not only) for German Euroskeptics

The Alternative for Germany was founded in February 2013, primarily as a reaction to the „euro-rescue” policies pursued by the German government of Chancellor Merkel. The party, driven by a collection of elites, was an offspring of the political group *Electoral Alternative 2013* and its name was a reference to the often presented argument on the part of the government that there is no alternative to rescuing Greece and the euro.⁵⁸ AfD offered an alternative to voters afraid of the alleged dangerous financial course of the government. The nascent party could boast of its huge expertise in economic policy (*Professorenpartei*). The prominence of its founders (mainly professors, entrepreneurs and managers) attracted many voters from German (notably economic) elites. The academic authority of the AfD leadership helped the party to present itself as a credible and persuasive option for voters from all socio-economic strata.⁵⁹ A key point of the party’s manifesto was the demand for an orderly dissolution of the Eurozone, arguing that the euro is not indispensable for Germany and is even harmful for other countries.⁶⁰ However, AfD endeavored to present itself as a pro-European party „committed to the principles of competitiveness, subsidiarity and good relations among nations”

http://download.springer.com/static/pdf/231/bfm%253A978-3-531-90286-9%252F1.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Flink.springer.com%2Fbook%2Fbfm%3A978-3-531-90286-9%2F1&token2=exp=1449777827~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F231%2Fbfm%25253A978-3-531-90286-9%252F1.pdf%3ForiginUrl%3Dhttp%253A%252F%252Flink.springer.com%252Fbook%252Fbfm%253A978-3-531-90286-9%252F1*~hmac=1da35de950cd4df8594dbfae36bf99e167c86e459f806f355b40ffe27a834d4a (Visited on: 4.11.2015).

⁵⁸ The expression *alternativlos* (having no alternative) was chosen as the un-word (non-word) of the year in Germany – a word that is considered to be the year’s most offensive new or recently popularized term (Welt, 2011).

⁵⁹ Grimm R. The rise of the German Euroskeptical party ... *Op. cit.*

⁶⁰ AfD Manifesto for Greek recovery 2013 [On-line]: <http://www.alternativefuer.de/wp-content/uploads/2015/03/AfD-Manifesto-en.pdf> (Visited on: 30.10.2015).

although believing that „every European nation ought to have control of its economic destiny”.⁶¹

The party held its first formal convention on April 13, 2013 and elected a leadership consisting of three spokespersons. One of them was Bernd Lucke, an economics professor from Hamburg and the most prominent public face of the party. His main message to the supporters and to the public was: „We want to put an end to the flagrant breach of democratic, legal and economic principles that we have seen in the past three years, because Chancellor Merkel’s government said there is no alternative.”⁶² This message found a surprisingly strong echo in the German society and the AfD only narrowly missed the 5 % threshold for entering the Bundestag (it gained 4.7 % of the vote)⁶³, contributing significantly to the withdrawal of the FDP from the federal parliament. Shortly after the AfD could celebrate its first electoral successes in the local elections and achieved a respectable result in the European parliament election, reaching 7.1 % of the vote (7 mandates)⁶⁴. Following these initial electoral achievements, the party declared its ambition to overcome the label of a single-issue party and become a relevant political force within the German party system. However, the party was divided upon the question whether being Euroskeptical is enough for a German party to succeed. The majority of the party’s increasing support base and members embraced a shift in policies, with a lesser focus on resistance to the euro and greater emphasis on immigration, as well as the perceived cultural intrusion of Islam. In the light of the culminating migrant crisis this might be just the right recipe for success in elections to follow.

⁶¹ AfD Manifesto for Greek recovery 2013 [On-line]: <http://www.alternativefuer.de/wp-content/uploads/2015/03/AfD-Manifesto-en.pdf> (Visited on: 30.10.2015).

⁶² NY Times. German Elites Drawn to Anti-Euro Party, Spelling Trouble for Merkel. 15 April 2013. [On-line]: <http://www.nytimes.com/2013/04/15/world/europe/elites-flock-to-anti-euro-party-alternative-for-germany.html> (Visited on: 30.10.2015).

⁶³ [On-line]: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BT_W_BUND_13/ergebnisse/bundesergebnisse/index.html (Visited on: 22.10.2015).

⁶⁴ AfD reached 9.7 % of the vote in Saxony, 12.2 % in Brandenburg and 10.6 % in Thuringia.

What can be concluded from the party's programmatic agenda and its public appearance regarding its attitude towards EU and the integration process as such? According to the above mentioned definition by Taggart and Szczerbiak⁶⁵ AfD is a „Soft” Euroskeptic party declaring partial and qualified opposition to the processes of European integration. When applying a two-dimensional conceptualization of party positions on European integration by Mudde and Kopecky (as explained in 3.1), distinguishing diffuse and specific support for European integration, we come to a conclusion, that AfD is a typical Euroskeptic party, believing in the basic ideas underlying the process of European integration (e.g. common market), although skeptical about the current direction of the EU. Going deeper and applying a more complex view on Euroskepticism⁶⁶, a recent study⁶⁷ showed that the Euroskepticism of AfD is being manifested especially in the dimensions of *performance* (criticizing the poor performance of the Eurozone as a result of a deeply flawed architecture of the European monetary union), *EU strengthening* (rejecting the generally accepted notion that „more Europe” is the right answer to the crisis and pursuing instead a reform of the EU in order to reduce bureaucracy and giving back competences to national states; dismantling the Eurozone) and *emotions* (perceiving EU as a threat to German sovereignty). This study based on a qualitative assessment of the party's program, homepage press releases and speeches also comes to the interesting conclusion that the AfD applies the

various dimensions of its Euroskepticism to a greater extent when operating near to the citizens. The further from the citizens the more moderate positions it occupies. This could be seen as a strategic decision in order to address potential voters on the far right as well as the more moderate voters in the middle.

With AfD the Germans eventually got a Euroskeptic party, challenging the long-lasting pro-European dictum of German politics. However, soon it became evident that the potential of a party-based Euroskepticism is still limited in Germany and that a Euroskeptic stance also attracts people with a more general anti-system attitude. Occupied with a bitter internal strife, the party was unable to take advantage on what should have been its brightest moment – the insecurity around a possible Grexit.⁶⁸ Additionally, the mainstream parties, fed up with the Greek government at last acknowledged the possibility of Grexit, taking the wind out of the AfD's sails.

3.3 *Alternative for Germany – from Euroskepticism to populism and radicalism?*

As we have seen, there is enough evidence supporting the fact that AfD has been since its foundation a soft Euroskeptic party.⁶⁹ However, there is still a lively debate about its populist or even radical face. From the beginnings, the media and the political rivals tried to label the AfD as a populist or even radical party, pointing to its Euroskeptic attitudes, which is certainly a misleading oversimplification. Nevertheless, a study⁷⁰ revealed that a significant portion of AfD voters support extreme right ideas. According to this study every third AfD voter is chauvinist and

⁶⁵ Taggart P., Szczerbiak A. The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States. Falmer: SEI Working Paper (No. 51), 2002.

⁶⁶ Boomgarden et al. (2011) introduced a concept indicating five dimensions of EU attitudes: performance, identity, affection, utilitarianism and strengthening. The study showed that different predictors of EU public opinion matter to differing extents when explaining these dimensions. For example, a performance driven Euroskepticism is derived from the democratic and financial shortcomings of EU institutions. Euroskepticism driven by emotions deals with negative emotions towards the European integration, which is seen as a threat to national identity. Euroskepticism derived from the fear of EU strengthening is linked to the process of further deepening and widening of the EU.

⁶⁷ Pieper et al. Die Vermessung des Euroskeptizismus der Alternative für Deutschland (AfD) im Frühjahr 2014. In: Kaeding M., Switek N. (eds.). Die Europawahl 2014. Wiesbaden: Springer Fachmedien, p. 149-160.

⁶⁸ Hoerner J.M. How the split in Germany's Eurosceptic AfD is likely to help Angela Merkel. In: EUROPP, European Politics and Policy. 2015. [On-line]: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/08/04/how-the-split-in-germanys-eurosceptic-afd-is-likely-to-help-angela-merkel/> (Visited on: 4.11.2015).

⁶⁹ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? In: West European Politics. 4 May 2015, 38 (3), p. 535 – 556; Grimm R. The rise of the German Eurosceptic party Alternative für Deutschland, between ordoliberal critique and popular anxiety International Political Science Review. June 2015, vol. 36, No. 3, p. 264 - 278.

⁷⁰ Decker O. et al. Die stabilisierte Mitte: Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2014. Universität Leipzig, 2014. [On-line]: http://research.uni-leipzig.de/kredo/Mitte_Leipzig_Internet.pdf (Visited on: 24.10.2015).

every second xenophobic. Of course, a chauvinist and xenophobic electorate does not necessarily mean that the party itself is extreme right but this fact certainly contributes to the general suspicion towards the AfD. It could also support the allegations that the party has not distanced itself sufficiently from far-right ideas and subjects.

Analyzing the party manifesto, Arzheimer⁷¹ concludes, that there is no evidence of nativism or populism and that this fact sets the party apart from most of the other new right parties in Europe. However, according to Häusler⁷² there were tendencies towards right-wing populism from the onset of the party's existence. He points out to the proximity with regard to the policy content and as well as personal ties of the AfD with their less successful predecessors, for example the *Bund freier Bürger* (League of free citizens), *Die Freiheit* (The Freedom) or *Die Republikaner* (The Republicans). The perception of the AfD by far right parties is ambivalent – it is on the one hand seen as a competitor but on the other hand as a source of hope for right forces dreaming of a relevant political platform.

The disputes regarding the AfD's genuine ideological alignment were fueled mainly by controversial statements of various party officials. Bernd Lucke described the newly established AfD as a party of a new type, which is neither left nor right, a party that does not need an ideological signpost.⁷³ According to Lucke the AfD could become an alternative even for those right-wing oriented, protest voters who would otherwise vote for extreme right-wing parties, like the NPD (National Democratic Party of Germany) or DVU (German People's Union). The political rivals on the left and right alike denounced this ambition of AfD to address voters of a far-right orientation.⁷⁴ In order to gain a

broader electoral support the AfD used a popular tactics of numerous populist parties – it presented itself as a party that does not need, respectively does not want to define exactly its ideology, as a so called „party of common sense” that is not shy to discuss „even unconventional opinions.”⁷⁵

The party profited from its two-faced character at the polls, attracting voters concerned about the Euro crisis as well as voters averse to inclusivist immigration policies and its domestic economic implications.⁷⁶ After the federal election in September 2013, with the euro crisis temporarily disappearing from the front pages of newspapers during 2014, the AfD tried to overcome its public image of a single-issue party. The party's public rhetoric was drifting towards populist motives, most notably a critical stance on immigration. However, whilst persuading the German public that the AfD is distancing itself from the extreme right ideology, the party was *flooded (unterwandert)* by persons with a dubious political past or extreme right-wing opinions, mainly in the eastern part of the country.⁷⁷ These party members promoted another type of agenda, concentrating on immigrants, Muslims, homosexuals, „political correctness” in the media, a perceived anti-Russian bias in foreign policy, and the EU and NATO generally.⁷⁸ The efforts to paint itself as a broader movement were however accompanied by infighting between party factions that resulted

[f-afd-chef-will-npd-waehler-gewinnen/8209858.html](http://www.zeit.de/2013/51/afd-alternative-fuer-deutschland-rechts)
(Visited on: 1.11.2015).

⁷⁵ Zeit. Wie autoritär ist die AfD? 12 December 2013. [On-line]: <http://www.zeit.de/2013/51/afd-alternative-fuer-deutschland-rechts> (Visited on: 5.11.2015).

⁷⁶ Schmitt-Beck R. From Single-Issue to Right-Wing Populist Party? The Surprising Success of the „Alternative for Germany (AfD)”. In: Pacific Outlier. A politics and International relations blog. [On-line]: <http://pacificoutlier.org/2015/10/16/rudiger-schmitt-beck-from-single-issue-to-right-wing-populist-party-the-surprising-success-of-the-alternative-for-germany-afd/> (Visited on: 8.11.2015).

⁷⁷ Spiegel Online. Anti-Euro-Partei: AfD-Landesverbände fürchten rechte Unterwanderung. 1 September 2013. [On-line]: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-landesverbaende-fuerchten-rechte-unterwanderung-a-919706.html> (Visited on: 30.10.2015).

⁷⁸ The Economist. A bad time to break up. 11 July 2015. [On-line]: <http://www.economist.com/news/europe/21657417-party-splits-just-voters-start-some-its-ideas-bad-time-break-up> (Visited on: 2.11.2015).

⁷¹ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? In: West European Politics. 4 May 2015, 38 (3), p. 535 - 556.

⁷² Häusler A. Die „Alternative für Deutschland” - Eine rechtspopulistische Partei? Düsseldorf: Heinrich Böll Stiftung NRW. 2013. [On-line]: https://www.boell.de/sites/default/files/afd_studie_nrw.pdf (Visited on: 2.11.2015).

⁷³ Zeit. AfD gegen „Verletzung demokratischer Grundsätze”. 14 April 2013. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2013-04/parteitag-alternative-deutschland> (Visited on: 1.11.2015).

⁷⁴ Handelsblatt. AfD-Chef will NPD-Wähler gewinnen. 15 May 2013. [On-line]: <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/wahlkampf>

in an open clash between the economic-liberal faction around Bernd Lucke and the national-conservative party-wing, represented by Frauke Petry. These inner tensions became public and the position of Bernd Lucke within the party was continually weakening. The party fragmentation became evident after the formation of the PEGIDA movement (Patriotic Europeans Against the Islamisation of the Occident) in the autumn of 2014. The two factions within the party were not able to develop a common stance towards this highly controversial movement – the moderate wing around Lucke tried to distance itself from PEGIDA but was criticized by the national conservatives that the party abandoned its ideals and is following a conforming course in line with the traditional parties instead of demanding a fundamental change in German politics.⁷⁹ Bernd Lucke realized that he was losing control over the party base and launched an initiative called Weckruf 2015 (Wake-up call 2015) with the aim of averting an inner party coup on the part of the conservative wing formed around Frauke Petry. Lucke himself denounced this party wing as representative of the New Right.⁸⁰ The month-long power struggle culminated in July 2015 at a party congress, where Frauke Petry was elected as a new first spokeswoman of the party with a clear majority. She told the congress that she wanted to address all issues that are of concern to citizens, including immigration, „without taboos” and drew particular applause with remarks about „massive integration problems linked to the fact that a religion like Islam conveys a vision of the state that is totally foreign to that which we know in Europe”.⁸¹ Consequently, Lucke declared that „the party has

fallen irretrievably into the wrong hands”,⁸² and left the party together with hundreds of his supporters (including 4 of the total 7 members of the European Parliament). One of them, Hans-Olaf Henkel warned, that the AfD became an „NPD in sheep’s clothing”.⁸³ Within days Lucke announced the formation of a new party – ALFA (Alliance for Progress and Renewal).

Bernd Lucke failed as a leader. He was unsuccessful externally as well as internally. He was given plenty of time in the media but did not succeed in portraying the party as a moderate, middle class, civic party. His message was not plausible because at the same time he allowed the party to be infiltrated by people with a different agenda. His lack of charisma also played a role internally – he was not able to discipline the membership and accommodate different subgroups within the party.

3.3 Alternative for Germany – a new start

Most of the observers were skeptical about future chances of the AfD after the party split in July 2015 and expected the party to disappear into political oblivion. Paradoxically, the nearly implosion helped the party to get rid of an unpopular leader and refocus from euro to immigration. The strategy of attacking the government’s policy on immigration is paying off. According to latest polls⁸⁴, the party would be able to enter the Bundestag and scores strikingly well in the eastern parts of the country⁸⁵. AfD offers a political platform for the public protest against the open border policy and more widely also for voters generally dissatisfied with the whole political establishment and even democracy as such.

However, the rightward shift has definitely ruined the ambitions of the AfD to become successful not only in electoral terms but also in

⁷⁹ Erfurter Resolution. Die „Erfurter Resolution” - Wortlaut und Erstunterzeichner. 14 March 2015. [On-line]: <http://derfluegel.de/die-erfurter-resolution-wortlaut-und-erstunterzeichner/> (Visited on: 9.11.2015).

⁸⁰ New Right is an intellectual movement of the 1970s through 1990s. The New Right’s formulation of the concept of *ethnopluralism* (segregation of cultures and ethnicities according to geographical criteria) offered a counter-model to *multiculturalism* (coexistence of cultures and ethnicities within a certain territory). While the New Right is dead as a movement, its ideas have survived and entered the common political dispute (Minkenberg, 2013).

⁸¹ DW (Deutsche Welle). Germany’s euroskeptic AfD elects conservative leader Petry. 4 July 2015. [On-line]: <http://www.dw.com/en/germanys-euroskeptic-afd-elects-conservative-leader-petry/a-18561912> (Visited on: 7.11.2015).

⁸² Die Welt. Union sackt auf 34 Prozent - AfD erstmals zweistellig. [On-line]: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article148666662/Union-sackt-auf-34-Prozent-AfD-erstmal-zweistellig.html> (Visited on: 10.11.2015).

⁸³ The Economist. A bad time to break up. 11 July 2015. [On-line]: <http://www.economist.com/news/europe/21657417-party-splits-just-voters-start-some-its-ideas-bad-time-break-up> (Visited on: 2.11.2015).

⁸⁴ [On-line]: <http://www.wahlrecht.de/umfragen/> (Visited on: 9.11.2015).

⁸⁵ [On-line]: <http://www.wahlrecht.de/umfragen/landtage/index.htm> (Visited on: 9.11.2015).

terms of political relevance. The current course of the party, notably the rhetoric of some of its members, make the party *koalitionsunfähig* (not acceptable for coalitions). Sigmar Gabriel, the leader of Social Democrats, recently described the AfD as openly radical right and even accused the party of using „the jargon of NSDAP”.⁸⁶ This may be an exaggeration but describes precisely the unease of German political elites over the increasing popularity of the AfD.

In order to succeed in the longer term, the AfD will have to find a balanced position in terms of its anti-immigrant message. Drifting too much rightward would only increase the stigmatization and isolation of the party, on the other hand, if the basis finds the official party course too moderate, it could lead to inner tensions. This is the key problem the new leadership under Frauke Petry has to address in order to avoid further factionalism and infighting. Some controversial figures in the party are undermining these efforts, irritating the public with statements bordering on xenophobia and hate speech.

There is also the interesting question whether the presence of AfD in German politics has solely detrimental effects on the German society. The hypothesis that the presence of a xenophobic party may cause an increase in racist violence is disputed. Mudde states, that the lack of adequate and consistent cross-national data collection so far prevents any strong conclusion.⁸⁷ Actually, some scholars argue that radical parties can become a useful channel for the public frustration, indicating an inverse relationship between the presence of a populist radical right parties and the level of nativist violence. For example Koopmans comes to the conclusion that „the level of violence tends to be low where extreme right and racist parties are strong and vice versa”.⁸⁸

Conclusion

Alternative for Germany entered the German political stage with the aim to challenge the longtime pro-European dictum of German politics. Since then, the AfD underwent a considerable transformation from a single-issue to a right-wing populist party. The question whether the AfD can be also described as a radical party is still disputed. It has become a voice for voters who feel abandoned by the political establishment. The AfD's quite moderate program is in contrast with its public appearance and perception. The party was able to distance itself from far-right forces only verbally and it has therefore been stigmatized by political opponents as well as media. After bitter infighting and a split, many expected the party to disappear into political oblivion, following the example of its unsuccessful predecessors. However, the party's rightward shift and refocusing from euro to immigration coincided with a refugee crisis of unprecedented magnitude. The party, freed of its moderate wing can now fully exploit the fears of worried citizens.

The disputes how to label the AfD will continue as the party is still in the phase of a programmatic and personal consolidation, but the party itself admitted that being euroskeptic in Germany is not enough to succeed politically. Whether the AfD will be able to materialize the recent upsurge in polls into future electoral successes depends mainly on two factors. Firstly, on the success, respectively failure of the government's migrant policy and secondly, on the ability of the new leadership under Frauke Petry to avoid further infighting and fragmentation within the party. Nevertheless, the AfD will only very unlikely be capable to transform its possible electoral fortunes into political relevance. Its new course already pushed it into a position of being absolutely *koalitionsunfähig* (not acceptable for coalitions). This increases the chances for CDU/CSU and SPD to continue their grand coalition after next federal election in 2017 (given that the FDP stays out from Bundestag again).

The level of stigmatization of far-right parties is still very high in Germany and despite doubts whether the AfD can really be labeled as radical, it is already perceived as such in Germany. Germans may be frustrated but they are still

⁸⁶ Die Welt „AfD pflegt die Sprache von Nazis”. 23 October 2015. [On-line]: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article147947649/AfD-pflegt-die-Sprache-von-Nazis.html> (Visited on: 9.11.2015).

⁸⁷ Mudde C. Populist radical right parties in Europe. *Op. cit.*

⁸⁸ Koopmans R. Explaining the rise of racist and extreme right violence in Western Europe: grievances or opportunities? In: *European Journal of Political Research*. 1996, 30 (2), p. 185 - 216.

cautious about the far-right ideology infiltrating the political mainstream.

The future will also show whether the AfD can be „useful” in terms of offering a channel for public frustration or whether its increased relevance will further fuel xenophobic moods and attract far-right forces looking for a new political home. This new political constellation is also posing a great challenge to the sober political culture in Germany which always took pride in the way how it was able to isolate and marginalize radical forces.

Bibliography:

1. AfD Manifesto. Programm für die Bundestagswahl 2013. [On-line]: https://www.alternativefuer.de/wp-content/uploads/2014/07/AfD_Wahlprogramm-BTW-2013-kurz.pdf (Visited on: 1.11.2015).
2. AfD Manifesto for Greek recovery 2013 [On-line]: <http://www.alternativefuer.de/wp-content/uploads/2015/03/AfD-Manifesto-en.pdf> (Visited on: 30.10.2015).
3. Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? In: West European Politics. 4 May 2015, 38 (3), p. 535 - 556.
4. Atkins S. E. Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups. London: Greenwood Press, 2004. xxviii + 404 p.
5. Bering H. The Man Who Reunited Germany, Rebuilt Europe, and Thwarted the Soviet Empire. Washington, D.C.: Regnery Pub, 1999. x+ 262 p.
6. Boomgaarden, H. G. et al. Mapping EU attitudes: Conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU support. In: European Union Politics. 2011, 12 (2), p. 241 – 266.
7. Chiarini, R. The Right, the Extreme Right and the Legacy of Fascism in Italy, 2008 – 2013. In: Melzer R., Serafin S. (eds.): Right-wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies. Frankfurt am Main: Druck- und Verlagshaus Zarbock, 2013, for Fridrich Ebert Stiftung. [On-line]: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> (Visited on: 24.10.2015).
8. Decker O. et al. Die stabilisierte Mitte: Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2014. Universität Leipzig, 2014. [On-line]: http://research.uni-leipzig.de/kredo/Mitte_Leipzig_Internet.pdf (Visited on: 24.10.2015).
9. Der Tagespiegel. Lucke will den Einfluss der Rechten in der Partei zurückdrängen. 23 April 2015. [On-line]:

<http://www.tagesspiegel.de/politik/richtungsstreit-in-der-afd-lucke-will-den-einfluss-der-rechten-in-der-partei-zurueckdraengen/11679108.html> (Visited on: 4.11.2015).

10. De Winter L. The Vlaams Blok and the heritage of extreme-right flemish-nationalism. In: presentation at the seminar „The extreme right in Europe, a many faceted reality”, Sabadell Universitat. 2004, July 5-6. [On-line]: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.5613&rep=rep1&type=pdf> (Visited on: 24.10.2015).

11. Die Welt. „Alternativlos” ist das Unwort des Jahres 2010. 18 January 2011. [On-line]: <http://www.welt.de/kultur/article12217696/Alternativlos-ist-das-Unwort-des-Jahres-2010.html> (Visited on: 24.10.2015).

12. Die Welt. Eine gefährliche Alternative. 16 April 2014. [On-line]: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2013-04/alternative-fuer-deutschland-euro-austritt/seite-2> (Visited on: 4.11.2015).

13. Die Welt „AfD pflegt die Sprache von Nazis”. 23 October 2015. [On-line]: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article147947649/AfD-pflegt-die-Sprache-von-Nazis.html> (Visited on: 9.11.2015).

14. Die Welt. Union sackt auf 34 Prozent - AfD erstmals zweistellig. [On-line]: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article148666662/Union-sackt-auf-34-Prozent-AfD-erstmals-zweistellig.html> (Visited on: 10.11.2015).

15. D’Ottavio, G. and Saalfeld T. Germany After the 2013 Elections: Breaking the Mould of Post-Unification. Farnham, Surrey, England: Ashgate Publishing Company, 2015. 246 p.

16. Erfurter Resolution. Die „Erfurter Resolution” - Wortlaut und Erstunterzeichner. 14 March 2015. [On-line]: <http://derfluegel.de/die-erfurter-resolution-wortlaut-und-erstunterzeichner/> (Visited on: 9.11.2015).

17. DW (Deutsche Welle) Merkel fordert: „Mehr Europa!”. 7 June 2012. [On-line]: <http://www.dw.com/de/merkel-fordert-mehr-europa/a-16006335> (Visited on: 2.11.2015).

18. DW (Deutsche Welle). Germany's eurosceptic AfD elects conservative leader Petry. 4 July 2015. [On-line]: <http://www.dw.com/en/germanys-eurosceptic-afd-elects-conservative-leader-petry/a-18561912> (Visited on: 7.11.2015).

19. DW (Deutsche Welle) (2015b). Ousted chief of Germany's eurosceptic AfD sets up new political party. 19 July 2015. [On-line]: <http://www.dw.com/en/ousted-chief-of-germanys-eurosceptic-afd-sets-up-new-political-party/a-18594891> (Visited on: 9.11.2015).

20. EU Observer. Joschka Fischer: United States of Europe is the only way to preserve EU influence. 13 January 2011. [On-line]: <https://euobserver.com/institutional/31634> (Visited on: 3.11.2015).
21. FAZ. Euroskeptische Partei hält erste Versammlung ab. 12 March 2013. [On-line]: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/alternative-fuer-deutschland-euroskeptische-partei-haelt-erste-versammlung-ab-12111623.html> (Visited on: 3.11.2015).
22. Flood C. Euroskepticism: A problematic concept (illustrated with particular reference to France). In 32nd annual UACES conference, Belfast. 2002, p. 2 - 4. [On-line]: <http://www.uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf> (Visited on: 4.11.2015).
23. Grimm R. The rise of the German Euroskeptic party Alternative für Deutschland, between ordoliberal critique and popular anxiety International Political Science Review. June 2015, vol. 36, No. 3, p. 264 - 278.
24. Handelsblatt. AfD-Chef will NPD-Wähler gewinnen. 15 May 2013. [On-line]: <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/wahlkampf-afd-chef-will-npd-waehler-gewinnen/8209858.html> (Visited on: 1.11.2015).
25. Häusler A. Die „Alternative für Deutschland“ - Eine rechtspopulistische Partei? Düsseldorf: Heinrich Böll Stiftung NRW. 2013. [On-line]: https://www.boell.de/sites/default/files/afd_studie_nrw.pdf (Visited on: 2.11.2015).
26. Haynes J. et al. World Politics: International Relations and Globalization in the 21st Century. Oxon: Routledge, 2013.
27. Hoerner J.M. How the split in Germany's Eurosceptic AfD is likely to help Angela Merkel. In: EUROPP, European Politics and Policy. 2015. [On-line]: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/08/04/how-the-split-in-germanys-eurosceptic-afd-is-likely-to-help-angela-merkel/> (Visited on: 4.11.2015).
28. Jaschke H. G. Politischer Extremismus. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 2006. [On-line]: http://download.springer.com/static/pdf/231/bfm%253A978-3-531-90286-9%252F1.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Flink.springer.com%2Fbook%2Fbfm%3A978-3-531-90286-9%2F1&token2=exp=1449777827~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F231%2Fbfm%25253A978-3-531-90286-9%25252F1.pdf%3ForiginUrl%3Dhttp%253A%252F%252Flink.springer.com%252Fbook%252Fbfm%253A978-3-531-90286-9%252F1*~hmac=1da35de950cd4df8594dbfae36bf9
29. Judt T. Postwar. A history of Europe since 1945. London: Pimlico, 2005. xv + 878 p.
30. Jung M. Die AfD als Chance für die Union. In: Hanns-Seidel-Stiftung (Ed.): Politische Studien 460. March-April 2015, p. 47 - 57. [On-line]: http://www.forschungsgruppe.de/Publikationen/PS_460_047_057_Analyse_Jung.pdf (Visited on: 4.11.2015).
31. Koopmans R. Explaining the rise of racist and extreme right violence in Western Europe: grievances or opportunities? In: European Journal of Political Research. 1996, 30 (2), p. 185 - 216.
32. Kopecký P., Mudde C. The two sides of Euroskepticism: party positions on European integration in East Central Europe. In: European Union Politics. 2002 3 (3), p. 297 - 326.
33. Lees C. „Dark Matter“: Institutional Constraints and the Failure of Party-based Euroscepticism in Germany. In: Political Studies. 2002, Vol. 50, p. 244 - 267.
34. Lucke B. Europa ist zur Transferunion geworden. In: Die Zeit. 2005. [On-line]: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2015-07/griechenland-europa-bernd-lucke/seite-2> (Visited on: 7.11.2015).
35. Gassert Ph., Steinweiss A. E. Introduction In: Gassert Ph., Steinweiss A. E. (eds.) Coping with the Nazi past. West German debates on Nazism and generational conflict 1955-1975. New York, Oxford: Berghahn Books, 2006. viii + 339 p.
36. Krotz U., Schild J. Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysee Treaty to Twenty-First Century Politics. Oxford University Press, 2013. xiii + 340 p.
37. Mammone A. et al. Introduction In: Mammone, A. et al. (eds.): Varieties of Right-Wing Extremism in Europe. Oxon: Routledge, 2013. xiv + 287 p.
38. McGann A. J., Kitschelt H. The Radical Right in the Alps. Evolution of Support for the Swiss SVP and Austrian FPÖ. In: Party Politics. March 2005, vol. 11, no. 2, p. 147 - 171.
39. Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges. In: Melzer, R.; Serafin, S. (eds.): Right-wing extremism in Europe: Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies. Frankfurt am Main: Druck- und Verlagshaus Zarbock, 2013, for Fridrich Ebert Stiftung. [On-line]: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> (Visited on: 24.10.2015).
40. Mudde C. The ideology of the extreme right. Manchester University Press, 2002. xii + 212 p.
41. Mudde C. The populist Zeitgeist. In: Government & Opposition. 2004, 39 (3), p. 541 - 563.

42. Mudde C. Populist radical right parties in Europe. Cambridge University Press, 2007. xviii + 385 p.
43. NY Times. German Elites Drawn to Anti-Euro Party, Spelling Trouble for Merkel. 15 April 2013. [On-line]: <http://www.nytimes.com/2013/04/15/world/europe/elites-flock-to-anti-euro-party-alternative-for-germany.html> (Visited on: 30.10.2015).
44. Ritzén J., Zimmermann K. F., Wehner C. Euroscepticism in the Crisis: More Mood than Economy. In: IZA Discussion Paper No. 8001, February 2014. [On-line]: <http://ftp.iza.org/dp8001.pdf> (Visited on: 30.10.2015).
45. Pieper et al. Die Vermessung des Euroskeptizismus der Alternative für Deutschland (AfD) im Frühjahr 2014. In: Kaeding M., Switek N. (eds.). Die Europawahl 2014. Wiesbaden: Springer Fachmedien, p. 149-160.
46. Schmitt-Beck R. From Single-Issue to Right-Wing Populist Party? The Surprising Success of the „Alternative for Germany (AfD)”. In: Pacific Outlier. A politics and International relations blog. [On-line]: <http://pacificoutlier.org/2015/10/16/rudiger-schmitt-beck-from-single-issue-to-right-wing-populist-party-the-surprising-success-of-the-alternative-for-germany-afd/> (Visited on: 8.11.2015).
47. Sinn H.W. Die Target Falle. Gefahren für unser Geld und unsere Kinder München: Carl Hanser Verlag, 2012
48. Spiegel Online. Anti-Euro-Partei: AfD-Landesverbände fürchten rechte Unterwanderung, 1 September 2013. [On-line]: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-landesverbaende-fuerchten-rechte-unterwanderung-a-919706.html> (Visited on: 30.10.2015).
49. Spiegel Online International. The Price of Unity: Was the Deutsche Mark Sacrificed for Reunification? 30 September 2010. [On-line]: <http://www.spiegel.de/international/germany/the-price-of-unity-was-the-deutsche-mark-sacrificed-for-reunification-a-719940-4.html> (Visited on: 2.11.2015).
50. Süddeutsche Zeitung. AfD zeigt rechtspopulistische Tendenzen. 10 October 2013. [On-line]: <http://www.sueddeutsche.de/politik/aktuelle-analyse-afd-zeigt-rechtspopulistische-tendenzen-1.1791899> (Visited on: 4.11.2015).
51. Süddeutsche Zeitung. „Wir koalieren nicht, wir kooperieren nicht” mit der AfD. 9 December 2014. [On-line]: <http://www.sueddeutsche.de/politik/cdu-chefin-merkel-zu-afd-wir-koalieren-nicht-wir-kooperieren-nicht-1.2258666> (Visited on: 2.11.2015).
52. The Economist. A bad time to break up. 11 July 2015. [On-line]: <http://www.economist.com/news/europe/21657417-party-splits-just-voters-start-some-its-ideas-bad-time-break-up> (Visited on: 2.11.2015).
53. The Guardian. German foreign minister Guido Westerwelle not up to his job, say critics. 17 March 2011. [On-line]: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/17/guido-westerwelle-germany-foreign-minister-critics> (Visited on: 4.11.2015).
54. Taggart P., Szczerbiak A. The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States. Falmer: SEI Working Paper (No. 51), 2002.
55. Taylor F. Exorcising Hitler: The occupation and denazification of Germany. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2011. xxxvii + 438 p.
56. Vossen K. Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom. In: Politics. October 2011, Volume 31, Issue 3, p. 179-189.
57. Wagschal U., König P. Die Links-Rechts Positionierung der Parteien bei der Bundestagswahl 2013. In: Korte, K.R.: Die Bundestagswahl 2013: Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung. Duisburg: Springer VS, 2014.
58. Werts et al. Euro-skepticism and radical right-wing voting in Europe, 2002-2008: Social cleavages, socio-political attitudes and contextual characteristics determining voting for the radical right. In: European Union Politics. June 2013, vol. 14, no. 2, p. 183 - 205.
59. Westerwelle G. We should not shy away from ambitious ideas like a European Constitution. 2 April 2012. [On-line]: http://eprints.lse.ac.uk/45996/1/blogs.lse.ac.uk-Guido_Westerwelle_We_should_not_shy_away_from_ambitious_ideas_like_a_European_Constitution.pdf (Visited on: 1.11.2015).
60. Widtfeldt A. A fourth phase of the extreme right? Nordic immigration-critical parties in a comparative context. In: NORDEUROPAforum. 2010, nr. 1-2, p. 7-31.
61. Zeit. AfD gegen „Verletzung demokratischer Grundsätze”. 14 April 2013. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2013-04/parteitag-alternative-deutschland> (Visited on: 1.11.2015).
62. Zeit. Wie autoritär ist die AfD? 12 December 2013. [On-line]: <http://www.zeit.de/2013/51/afd-alternative-fuer-deutschland-rechts> (Visited on: 5.11.2015).
63. Zeit. Die Wählerwanderung im Überblick. 23 September 2013. [On-line]: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2013-09/waehlerwanderung-bundestagswahl-2013> (Visited on: 7.11.2015).
64. Zeit. Steinbach wirbt für Öffnung der CDU zur AfD. 1 June 2014. [On-line]:

<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-06/cdu-afd-koalition-erika-steinbach> (Visited on: 2.11.2015).

Copyright©Marianna DUDÁŠOVÁ, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava 5

E-mail: marianna.dudasova@euba.sk

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 98-107.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16.06.2015 | Accepted: 15.11.2015 | Published: 23.12.2015

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

CONCEPTUL CĂSĂTORIEI PUTATIVE ÎN LEGISLAȚIE
ȘI DOCTRINA JURIDICĂ

THE CONCEPT OF PUTATIVE MARRIAGE IN LEGISLATION
AND JURIDICAL DOCTRINE

КОНЦЕПЦИЯ ПУТАТИВНОГО БРАКА В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ И
ПРАВОВОЙ ДОКТРИНЕ

BOCA Sergiu* / BOCA Sergiu / БОКА Сергей

ABSTRACT:

THE CONCEPT OF PUTATIVE MARRIAGE IN LEGISLATION AND JURIDICAL DOCTRINE

The nullity of marriage intervenes as a sanction where a series of substantive and procedural conditions provided by the legislation for the validity of marriage are not complied with. Taking into account the severe gravity of the consequences of marriage nullity on the security and stability of family relations, the legislator assigned some exceptions to the application of the retroactivity principle in the field of effects of marriage nullity. Thus, the law prescribes the maintenance of some valid effects for the spouse who was in good faith when the marriage was concluded and was subsequently declared null. This situation is known in the doctrine as „putative marriage.”

Being a creation of canon law, the putative marriage was taken over by the French Civil Code. It can be found in various forms in almost all legislations, including in those of common law. Even if this phrase not applied expressively, the legislator regulates the effects of putative marriage in art. 44, paragraph (3) and (4) of Family Code of the Republic of Moldova.

In this line of ideas, we intend to emphasise in the framework of this study some aspects of comparative law regarding the regulation of putative marriage, to analyse the requirements necessary for its existence and approach specific effects of putative marriage.

Key-words: marriage, nullity, putative marriage, the declaration of marriage nullity, spouse of good faith, spouse of bad faith.

JEL Classification: K33, K41, F55.

РЕЗЮМЕ:

КОНЦЕПЦИЯ ПУТАТИВНОГО БРАКА В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ И ПРАВОВОЙ
ДОКТРИНЕ

Недействительность брака применяется как санкция за несоблюдение условий, предусмотренных законом для обеспечения действительности брака. Принимая во внимание особую тяжесть последствий недействительности брака в отношении безопасности и стабильности семейных

* **BOCA Sergiu** - Doctor în drept, lector superior, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (Bălți, Republica Moldova). / **BOCA Sergiu** – Ph.D in Law, senior lecturer, Alec Russo Balti State University (Balti, The Republic of Moldova). / **БОКА Сергей** – Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Бельцкий Государственный Университет им. «Алеку Руссо» (Бэлць, Республика Молдова).

правоотношений, законодатель предусмотрел некоторые исключения из принципа ретроактивности в области последствий недействительности брака. Так, в отношении супруга, который был добросовестным при заключении брака, впоследствии признанным недействительным, закон предусматривает сохранение некоторых действительных последствий, ситуация которая известна в доктрине под названием «путативный брак».

Беря свое начало в каноническом праве, путативный брак впоследствии был заимствован французским Гражданским кодексом. В различных формах, путативный брак встречается в наши дни в большинстве законодательств, включительно в системе common law. Несмотря на то, что наши законодатель не использует прямо данный термин, закон регулирует последствия путативного брака в ст. 44 п.(3) и (4) Семейного кодекса Республики Молдова.

Исходя из вышеизложенного, в рамках данного исследования намереваемся обозначить некоторые аспекты сравнительного права касающиеся регулирования путативного брака, проанализировать условия необходимые для его существования, а также рассмотреть специфические последствия путативного брака.

Ключевые слова: брак, недействительность, путативный брак, признание недействительности брака, добросовестный супруг, недобросовестный супруг.

JEL Classification: K33, K41, F55.

УДК: 341.64, 341.645.5.

REZUMAT:

CONCEPTUL CĂSĂTORIEI PUTATIVE ÎN LEGISLAȚIE ȘI DOCTRINA JURIDICĂ

Nulitatea căsătoriei intervine ca o sancțiune a nerespectării unor condiții de fond și de formă prevăzute de lege pentru valabilitatea actului juridic al căsătoriei. Având în vedere gravitatea deosebită a consecințelor nulității căsătoriei asupra securității și stabilității relațiilor de familie, legiuitorul a consacrat anumite excepții de la aplicarea principiului retroactivității în materia efectelor nulității actului juridic al căsătoriei. Astfel, față de soțul care a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, ulterior declarată nulă, legea îngăduie menținerea unor efecte valabile, situație cunoscută în doctrină sub denumirea de „căsătorie putativă”.

Fiind o creație a dreptului canonic, căsătoria putativă a fost preluată de Codul civil francez. În diverse forme, ea este întâlnită astăzi în mai toate legislațiile, inclusiv în cele de common law. Chiar dacă nu utilizează expres această sintagmă, legiuitorul reglementează efectele căsătoriei putative în art. 44 alin. (3) și (4) din Codul familiei al Republicii Moldova.

În această ordine de idei, ne propunem în cadrul acestui studiu să reliefăm unele aspecte de drept comparat vizând reglementarea căsătoriei putative, să analizăm condițiile necesare pentru existența ei, precum și să abordăm efectele specifice ale căsătoriei putative.

Cuvinte-cheie: căsătorie, nulitate, căsătorie putativă, declararea nulității căsătoriei, soț de bună-credință, soț de rea-credință.

JEL Classification: K33, K41, F55.

CZU: 341.64, 341.645.5.

Dintre toate actele juridice care marchează existența ființei umane, probabil cel mai important este căsătoria. Anume prin aceasta se explică atenția sporită a legiuitorului în materia încheierii căsătoriei, materializată în statuarea unor condiții de fond și de formă pentru încheierea ei valabilă.

Încheierea actului juridic al căsătoriei cu respectarea regulilor privind condițiile de valabilitate constituie una din premisele stabilității și siguranței raporturilor de familie. În această ordine de idei, actul juridic al căsătoriei

încheiat cu ignorarea regulilor stabilite pentru valabilitatea sa va fi considerat ineficace, nulitatea constituind cea mai drastică formă sancționatorie, operând chiar de la momentul încheierii sale. Altfel spus, ordinea juridică este cea care impune tuturor persoanelor o sumă de condiții privind încheierea valabilă a unei căsătorii, nerespectarea cărora antrenând nulitatea, invalidarea retroactivă a căsătoriei, înlăturând-o din viața juridică.

Dacă am transpune pur și simplu consecințele de principiu ale constatării nulității actului juridic

civil în materia căsătoriei, nulitatea absolută sau cea relativă, odată stabilită prin actul instanței, ar înlătura toate efectele căsătoriei invalidate ca și cum „soții” nu ar fi fost nicicând căsătoriți între ei. În fapt, căsătoria a existat și, sub acoperirea prezumției de validitate, a generat efecte cu semnificație juridică la timpul producerii lor, dar care, retrospectiv, nu mai au valoare juridică¹.

Efectul retroactiv al desființării căsătoriei ar fi, însă, prea radical dacă ar înlătura, în toate cazurile, efectele atât de diverse și complexe, pe care le-a putut produce o căsătorie, mai ales dacă aceasta a avut și o oarecare durată în timp. Or, căsătoria poate genera anumite efecte pe care nulitatea nu le poate, în nici un caz, înlătura și pe care legiuitorul, firește, nu le poate ignora.

Astfel, dacă am aplica riguros toate exigențele pe care le impune regula retroactivității efectelor nulității căsătoriei, ar însemna că foștii soți, nefiind căsătoriți valabil, au trăit în concubinaj; cu privire la raporturile patrimoniale, între ei n-a luat naștere și nu a existat regimul legal al comunității de bunuri; copiii care ar fi rezultat din conviețuirea lor ar urma să fie considerați că sunt din afara căsătoriei.

Având în vedere gravitatea deosebită a consecințelor enunțate asupra securității și stabilității relațiilor de familie, legiuitorul a consacrat anumite excepții de la aplicarea principiului retroactivității în materia efectelor nulității actului juridic al căsătoriei:

- nulitatea nu produce nici un efect asupra statutului legal al copiilor rezultați dintr-o căsătorie nevalabilă, care își păstrează situația legală de copii din căsătorie²;

- față de soțul care a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, ulterior declarată nulă, legea îngăduie menținerea unor efecte valabile, situație cunoscută în doctrină sub denumirea de „căsătorie putativă”;

- pe lângă acestea, există unele situații de fapt, care, datorită caracterului lor ireversibil, nu mai pot fi șterse pentru trecut: beneficiul purtării numelui pentru perioada de până la declararea nulității căsătoriei; faptul că bărbatul și femeia au locuit împreună; faptul că s-a realizat

conviețuirea dintre ei respectându-se obligațiile reciproce cu caracter personal nepatrimonial; faptul că în perioada interimară (cuprinsă între momentul încheierii căsătoriei și declararea nulității ei) bărbatul și femeia au fost considerați de către societate ca având calitatea de soți. În aceeași ordine de idei, unele efecte secundare ale căsătoriei, de cea mai diversă natură (morale, sociale, economice și chiar juridice), nu mai sunt pasibile de nimicire pentru trecut.

În consecință, principiul retroactivității efectelor nulității³ și, implicit, principiul *quod nullum est, nullum producit effectum*, cunoaște importante atenuări, cu rațiuni justificative variate, în materia efectelor declarării nulității căsătoriei⁴.

Am remarcat că, în privința copiilor, legiuitorul a considerat că desființarea căsătoriei nu trebuie să aibă nici o urmare: pe de o parte, aceștia nu sunt cu nimic vinovați de încălcarea dispozițiilor legale de către părinții lor, iar, pe de altă parte, legislația Republicii Moldova (art. 49, 50 din Constituție⁵, art. 2 (3) din Codul familiei⁶) are drept principiu călăuzitor ocrotirea copilului.

Dar și soții ar putea fi în situația de a nu-și putea imputa nici o vină, fie amândoi, fie numai unul dintre ei. Astfel, soțul care nu a cunoscut cauza nulității (de exemplu, nu știa că viitorul soț este deja căsătorit și prin încheierea unei noi căsătorii ar deveni bigam) a fost de bună-credință la încheierea acesteia. Din rațiuni de echitate nu putem admite ca acest soț să fie tratat în același mod cu cel care a cunoscut împrejurarea ce, potrivit legii, constituie un impediment la încheierea căsătoriei.

Având în vedere aceste raționamente, legiuitorul a dispus ca atunci când la încheierea

³ Pentru mai multe detalii privind principiul retroactivității efectelor nulității a se vedea: Boca S. Retroactivity as the principal effect of civil juridical acts nullity vis-a-vis the parties. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2014, nr. 1, p. 145 - 150.

⁴ Pentru mai multe detalii privind efectele nulității căsătoriei a se vedea: Boca S. Unele aspecte de drept material și procesual privind declararea nulității căsătoriei și efectele nulității acesteia. În: Mat. conf. intern. „Procesul civil și executarea silită, experiența unui nou început”, București: Universul Juridic. 2014, p. 189-202.

⁵ Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994.

⁶ Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial nr. 47-48/210 din 26.04.2001.

¹ Florian E., Pînzari V. Căsătoria în legislația României și a Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Sfera juridică, 2006, p. 148.

² Astfel, potrivit art. 44 alin.(5) din Codul familiei, declararea nulității căsătoriei nu afectează drepturile copiilor născuți din această căsătorie.

unei căsătorii, declarată ulterior nulă, unul din soți a fost de bună-credință, căsătoria respectivă, deși desființată, să producă totuși efecte față de soțul de bună-credință. S-a căutat, în acest fel, o soluție care să țină seama, în același timp, și de efectele pe care trebuie să le producă declararea nulității unei căsătorii, dar și de interesele soțului care a fost de bună-credință la încheierea acesteia.

În consecință, în doctrina juridică și în unele legislații această soluție s-a reținut sub denumirea de *căsătorie putativă*.

În literatura de specialitate au fost exprimate mai multe opinii privind definirea conceptului căsătoriei putative. Astfel, s-a susținut⁷ că prin căsătorie putativă vom înțelege acea căsătorie care, deși nulă sau anulată, produce totuși unele efecte în raporturile dintre soți, în considerarea faptului că la încheierea ei cel puțin unul dintre aceștia a fost de bună-credință.

Într-o altă opinie⁸, căsătoria putativă este aceea care, deși nulă sau anulată, produce totuși unele efecte față de soțul care a fost de bună-credință la încheierea ei.

S-a mai reținut⁹ că aceasta este căsătoria care produce efecte față de soțul care a fost de bună-credință la încheierea acesteia, cu toate că se constată nulitatea absolută sau se anulează respectiva căsătorie.

Termenul *putativ* provine din latinescul *putare* – a crede. Dreptul roman n-a cunoscut căsătoria putativă. Ea a apărut în dreptul feudal, ca un paliativ menit a atenua efectele frecventelor cazuri de nulitate a căsătoriei, provenite din numeroasele și excesivele condiționări și impedimente la căsătorie ale dreptului canonic¹⁰.

Creație a dreptului canonic, *matrimonium putativum* a apărut în secolul XII. Când soții sau unul dintre ei a fost de bună-credință datorită erorii invincibile și sub rezerva celebrării solemne a căsătoriei, invalidarea căsătoriei nu convertea conviețuirea faptică de până atunci într-un „păcat de neiertat”¹¹. Din dreptul canonic, căsătoria

putativă a fost preluată de Codul civil francez. În diverse forme, ea este întâlnită în mai toate legislațiile, inclusiv în cele de Common Law.

Instituția căsătoriei putative este un exemplu de îmbinare a bunei-credințe cu echitatea, deoarece ar fi contrar echității de a aplica față de soțul de bună-credință același regim ca și față de soțul de rea-credință. Având în vedere că soțul de rea-credință a fost în cunoștință de cauză că încheie o căsătorie lovită de nulitate, pe când cel de bună-credință a crezut că încheie o căsătorie valabilă, diferența de tratament între unul și altul se impune.

Această diferență este făcută de legiuitor în art. 44 alin.(3) și (4) din Codul familiei al Republicii Moldova. Prin acest text de lege, chiar dacă nu utilizează expres sintagma „căsătorie putativă”, legiuitorul reglementează efectele acesteia, statuând: „(3) În cazul în care căsătoria este declarată nulă:

a) instanța judecătorească, la cererea soțului de bună-credință, este în drept să-l oblige pe celălalt soț la plata pensiei de întreținere, să aplice, la împărțirea bunurilor dobândite în comun până la declararea nulității căsătoriei, regulile stabilite de art. 20, 25, 26, precum și să recunoască valabil, total sau parțial, contractul matrimonial;

b) soțul de bună-credință este în drept să ceară, în modul stabilit de legislația civilă, repararea prejudiciului moral și material cauzat.

(4) Soțul de bună-credință, după declararea nulității căsătoriei, este în drept să păstreze numele de familie ales la încheierea acesteia”.

Codul familiei al Federației Ruse¹² consacră expres efectele căsătoriei putative în art. 30 alin. (4) și (5), maniera de reglementare fiind aproape identică cu cea prevăzută în Codul familiei al Republicii Moldova.

În aceeași privință, art. 304 din Codul civil român¹³, intitulat „Căsătoria putativă”, prevede:

„(1) Soțul de bună-credință la încheierea unei căsătorii nule sau anulate păstrează, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă.

(2) În situația prevăzută la alin. (1), raporturile patrimoniale dintre foștii soți sunt supuse, prin asemănare, dispozițiilor privitoare la divorț”.

⁷ Popescu T.R. Dreptul familiei. Tratat. Vol. I. Noțiuni introductive. Căsătoria. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1960, p. 306.

⁸ Filipescu I.P. Tratat de dreptul familiei. București: ALL BECK, 2000, p. 193.

⁹ Mareș C. Nulitatea căsătoriei în reglementarea Codului civil. În: Dreptul. 2009, nr. 9, p. 74.

¹⁰ Albu I. Căsătoria în dreptul român. Cluj-Napoca: Dacia, 1988, p. 243.

¹¹ Florian E. Dreptul familiei. București: Editura C.H. Beck, 2008, p. 68-69.

¹² Codul familiei al Federației Ruse nr. 223-Φ3 din 29.12.1995.

¹³ Codul civil al României nr. 287 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial nr. 505 din 15.07.2011.

Codul civil francez¹⁴ reglementează căsătoria putativă în art. 201, statuând: „Căsătoria declarată nulă produce, totuși, efecte în privința soților, dacă aceștia au fost de bună-credință la încheierea acesteia. Dacă numai unul din soți a fost de bună-credință, căsătoria își va produce efectele doar față de acest soț”.

Codul familiei al Ucrainei¹⁵, în art. 46, intitulat „Efectele juridice speciale ale nulității căsătoriei”, prevede: „Dacă persoana nu a cunoscut și nu putea să cunoască despre impedimentele la înregistrarea căsătoriei, ea are dreptul:

- la împărțirea bunurilor, dobândite în timpul căsătoriei declarate nule, în condițiile proprietății comune devălmașe a soților;
- să locuiască în spațiul locativ, în care ea s-a stabilit în legătură cu încheierea căsătoriei nule;
- la întreținere în conformitate cu art. 75, 84, 86 și 88;
- să păstreze numele de familie ales la înregistrarea căsătoriei”.

Conceptul căsătoriei putative evocă ideea că aceasta a existat doar în imaginația soțului de bună-credință, care a ignorat în mod inocent existența cauzei de nulitate.

Putativitatea poate fi bilaterală (când ambii soți au fost de bună-credință) sau unilaterală (când numai unul dintre ei a fost de bună-credință)¹⁶.

În doctrină s-a reținut¹⁷, pe bună dreptate, că nu trebuie confundată căsătoria putativă cu instituția acoperirii nulității căsătoriei. Astfel, în cazul căsătoriei putative, aceasta oricum va fi sancționată și desființată pentru viitor (*ex nunc*), însă efectele ei se vor menține față de soțul sau soții de bună-credință până în momentul când hotărârea judecătorească de declarare a nulității va rămâne definitivă și irevocabilă. În schimb, în cazul acoperirii nulității căsătoriei, chiar dacă suntem în prezența unei cauze de nulitate, legiuitorul „închide ochii” la această încălcare și menține căsătoria încheiată cu nerespectarea condițiilor legale.

Condițiile căsătoriei putative. Pentru a fi în prezența unei căsătorii putative, trebuie îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- a) existența unei căsătorii nule sau anulabile;
- b) existența bunei-credințe a ambilor soți sau a unuia dintre ei la momentul încheierii căsătoriei.

Existența unei căsătorii nule sau anulabile. Întrucât legea se referă la soțul care a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, acordarea beneficiului putativității presupune, în primul rând, încheierea unei căsătorii cu nerespectarea condițiilor stabilite de lege pentru validitatea acesteia, astfel că respectiva căsătorie este declarată nulă prin hotărârea instanței de judecată.

Această primă condiție, în viziunea unor autori, mai este numită aparența juridică de căsătorie. Astfel, s-a reținut¹⁸ că aparența juridică de căsătorie este o cerință implicită a caracterului putativ al căsătoriei. Într-adevăr, pentru a se putea recunoaște beneficiul putativității căsătoriei, este necesar ca respectiva căsătorie să fi fost celebrată și înregistrată potrivit legii, asigurându-i-se un titlu aparent de căsătorie, numai în acest fel are sens discuția privitoare la buna- sau reaua-credință a soților. Cu alte cuvinte, căsătoria putativă presupune o căsătorie nevalabilă, iar nu o simplă uniune de fapt sau concubinaj.

Existența bunei-credințe a ambilor soți sau a unuia dintre ei. Buna-credință, constituind însăși substanța putativității, semnifică greșita credință a unuia sau a ambilor soți că au încheiat o căsătorie valabilă, necunoscând faptul neîndeplinirii unei condiții legale la căsătorie sau al existenței unui impediment la căsătorie. În această materie buna-credință este sinteza a două elemente subiective: eroarea și convingerea deplină a soților (sau numai a unuia dintre ei) că încheie un act valabil din punct de vedere juridic¹⁹.

Eroarea poate fi de drept (de exemplu, soții sau unul dintre ei nu au cunoscut că legea oprește încheierea căsătoriei între rude de gradul în care se găsesc ei), ori de fapt (bunăoară, soții sau unul dintre ei nu au cunoscut că sunt rude între ei în grad interzis de lege, sau unul dintre soți nu avea cunoștință de starea de persoană căsătorită a celuilalt). În cazul erorii de drept s-ar putea susține că buna-credință nu poate fi invocată, întrucât, dacă eroarea de drept ar fi însoțită de bună-credință, s-ar contrazice principiul *nemo*

¹⁴ Codul civil francez din 31.03.1804.

¹⁵ Codul familiei al Ucrainei din 26.12.2002.

¹⁶ Avram M. Drept civil: familia. București: Hamangiu, 2013, p. 103.

¹⁷ Pînzari V. Dreptul familiei. București: Universul Juridic, 2015, p. 207-208.

¹⁸ Florian E. *Op. cit.*, p. 70.

¹⁹ Gherasim D. Buna-credință în raporturile juridice civile. București: Editura Academiei, 1981, p. 200.

censetur ignorare legem. Apreciem, totuși, că beneficiul putativității pentru eroare de drept este o excepție de la principiul *nemo censetur ignorare legem*, întrucât, așa cum s-a arătat în doctrină²⁰, eroarea de drept se invocă nu pentru a se sustrage aplicării legii, ci pentru a se dobândi ocrotirea ei.

Cu toate acestea, în caz de bigamie, buna-credință nu poate fi reținută în ceea ce îl privește pe soțul bigam, operând o prezumție simplă că acesta nu poate ignora încheierea de către el însuși a unei căsătorii anterioare aflate în ființă la data încheierii celei de-a doua. Dacă buna-credință ar putea fi invocată și de către soțul bigam, ar însemna să se recunoască acestuia, deci unei persoane care s-a făcut vinovată de un act contrar legii, dreptul de a dovedi că a comis, cu bună-credință, o ilegalitate, în ignorarea legii sau a căsătoriei sale anterioare. Atare situații sunt însă inadmisibile și inacceptabile, săvârșirea unui act ilicit constituind prin el însuși o manifestare tipică și caracterizată de lipsă de bună-credință.²¹

Buna-credință trebuie să existe în momentul încheierii căsătoriei, adică în momentul exprimării consimțământului în fața ofițerului de stare civilă, deoarece cauzele de nulitate se raportează la acest moment. Nu se cere vreo condiție de durată a bunei-credințe, prin urmare, cunoașterea ulterioară a viciilor actului juridic al căsătoriei, indiferent de data la care a survenit (chiar și imediat după oficierea căsătoriei) nu interesează sub aspectul putativității căsătoriei²².

Potrivit dreptului comun (art. 9 alin.(1) Cod civil), buna-credință se prezumă; cel ce pretinde reaua-credință are obligația de a o proba, având la dispoziție oricare din mijloacele admise de lege. De regulă, beneficiul putativității se invocă de către soțul de bună-credință în cadrul procesului declanșat pentru desființarea căsătoriei.

Se poate întâmpla ca în cadrul acțiunii pentru declararea nulității căsătoriei, niciunul dintre soți să nu pretindă să i se aplice efectele putativității. În această ipoteză, s-a pus problema dacă judecătorul, într-o astfel de situație, poate să constate totuși putativitatea acestei căsătorii. În doctrină²³ s-a reținut soluția potrivit căreia, dată

fiind importanța stabilirii bunei-credințe a ambilor soți sau a unuia dintre ei, este necesar ca, odată cu desființarea căsătoriei, instanța să constate buna sau reaua-credință a soților la încheierea acesteia pentru a se evita ca soțul interesat să ceară această constatare printr-o acțiune separată, ulterioară. Prin urmare, dacă unul dintre soți, deși este de bună-credință, nu invocă beneficiul putativității, instanța trebuie să pună părțile în situația de a beneficia de dispozițiile legale în materie.

Efectele căsătoriei putative. Codul familiei reglementează efectele căsătoriei putative în art. 44 alin.(3) și (4), statuând:

„(3) În cazul în care căsătoria este declarată nulă:

a) instanța judecătorească, la cererea soțului de bună-credință, este în drept să-l oblige pe celălalt soț la plata pensiei de întreținere, să aplice, la împărțirea bunurilor dobândite în comun până la declararea nulității căsătoriei, regulile stabilite de art. 20, 25, 26, precum și să recunoască valabil, total sau parțial, contractul matrimonial;

b) soțul de bună-credință este în drept să ceară, în modul stabilit de legislația civilă, repararea prejudiciului moral și material cauzat.

(4) Soțul de bună-credință, după declararea nulității căsătoriei, este în drept să păstreze numele de familie ales la încheierea acesteia”.

Căsătoria putativă își produce efectele în planul relațiilor personale și patrimoniale care au luat naștere prin încheierea actului juridic desființat. Întrucât putativitatea căsătoriei presupune buna-credință a cel puțin unuia dintre soți, urmează să distingem între două situații posibile: ambii soți au fost de bună-credință sau numai unul dintre soți a fost de bună-credință.

a) Situația în care ambii soți au fost de bună-credință. Când ambii soți au fost de bună-credință, efectele retroactive ale nulității sunt înlăturate în întregime, ceea ce înseamnă că toate efectele produse până la rămânerea definitivă a hotărârii instanței rămân în ființă, ca și cum căsătoria ar fi fost desfăcută prin divorț. Desigur, căsătoria nulă sau anulată nu va produce niciun efect pentru viitor.

Efectele cu privire la regimul matrimonial. Dacă ambii soți au fost de bună-credință a existat regim matrimonial, legal sau, după caz, convențional, care încetează între soți de la data introducerii cererii de declarare a nulității căsătoriei. Relațiile patrimoniale între persoanele

²⁰ Filipescu I.P. *Op. cit.*, p. 193.

²¹ Gavrilescu A.-Gh. Discuții privind căsătoria putativă în actuala statormicire a Codului civil român. În: *Dreptul*. 2014, nr. 5, p. 113.

²² Florian E., Pînzari V. *Op. cit.*, p. 153.

²³ Gavrilescu A.-Gh. *Op. cit.*, p. 113.

a căror căsătorie a fost desființată vor fi supuse regimului matrimonial ales la încheierea căsătoriei și acesta își va produce efectele până la rămânerea definitivă a hotărârii de desființare²⁴.

Astfel, dacă la încheierea căsătoriei soții au optat pentru regimul matrimonial contractual, instanța judecătorească va recunoaște valabilitatea contractului matrimonial, în întregul său ori doar în parte. În ipoteza în care contractul matrimonial nu a fost încheiat, soții înțelegând tacit să se supună regimului legal, la desființarea căsătoriei partajul bunurilor dobândite în comun în perioada când aceste persoane au avut calitatea de soți se va realiza potrivit dispozițiilor art. 20, 25, 26 din Codul familiei.

Obligația de întreținere între foștii soți. Odată cu desființarea căsătoriei, obligația de întreținere care a existat între soți în timpul căsătoriei încetează, dar poate lua naștere obligația de întreținere dintre foștii soți. Astfel, fiecare dintre foștii soți, fiind de bună-credință, are dreptul la întreținere în condițiile art. 83 din Codul familiei, care prevede: „Dreptul de a pretinde întreținere de la fostul soț pe cale judecătorească îl are:

- a) fosta soție în timpul gravidității;
- b) fostul soț, care necesită sprijin material, ocupat cu îngrijirea copilului comun timp de 3 ani după nașterea acestuia;
- c) fostul soț, care necesită sprijin material, ocupat cu îngrijirea copilului comun invalid până la vârsta de 18 ani sau a copilului comun invalid de gradul I din copilărie;
- d) fostul soț, care necesită sprijin material, devenit inapt de muncă în timpul căsătoriei sau timp de un an după desfacerea acesteia;
- e) fostul soț care necesită sprijin material și a atins vârsta de pensionare, în termen de cel mult 5 ani din momentul desfacerii căsătoriei, dacă soții au fost căsătoriți cel puțin 15 ani”.

Dreptul la despăgubiri. Condițiile dreptului la despăgubiri rezultă din art. 44 alin.(3) lit. b) din Codul familiei, care acordă soțului nevinovat, care suferă un prejudiciu în legătură cu declararea nulității căsătoriei, dreptul de a cere de la soțul vinovat repararea prejudiciului moral și material cauzat. Prin urmare, un soț nu poate fi obligat la despăgubiri decât dacă este îndeplinită o condiție esențială, respectiv aceea ca instanța să constate culpa exclusivă a acestuia la desființarea căsătoriei. În aceste împrejurări, apreciem că niciunul dintre soții din căsătoria declarată nulă

nu poate cere despăgubiri de vreme ce, ambii soți fiind de bună-credință, niciunui nu i se poate reține vreo vină pentru desființarea căsătoriei.

Dreptul la moștenire. Întrucât ambii soți sunt de bună-credință, fiecare păstrându-și calitatea de soț până la rămânerea definitivă a hotărârii prin care se declară nulitatea căsătoriei, vocația succesorală este reciprocă, astfel că oricare dintre soți va putea veni, în calitate de soț supraviețuitor, la moștenirea celuilalt soț, dacă acesta decedează înainte de data la care hotărârea de desființare a căsătoriei a rămas definitivă.²⁵

Efecte cu privire la raporturile personal nepatrimoniale. Dacă ambii soți au fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, până la data la care hotărârea de declarare a nulității căsătoriei rămâne definitivă, aceștia au avut calitatea de soți. În consecință:

- între ei au existat obligațiile reciproce de respect, sprijin moral și fidelitate conjugală (art. 16 (4) și 18 (2) din Codul familiei);
- a operat suspendarea cursului prescripției extinctive (art. 275 Cod civil²⁶).

Cu privire la efectele căsătoriei putative asupra numelui dobândit cu ocazia încheierii căsătoriei de către persoanele ale căror căsătorie a fost desființată, art. 44 (4) din Codul familiei prevede că soțul de bună-credință, după declararea nulității căsătoriei, este în drept să păstreze numele de familie ales la încheierea acesteia. Păstrarea numelui, ales la încheierea căsătoriei, și după desființarea acesteia de către soțul de bună-credință este exemplul când efectele căsătoriei putative se vor produce și după rămânerea definitivă și irevocabilă a hotărârii privind declararea nulității căsătoriei²⁷. Evident că acest lucru are importanță doar în ipoteza în care soțul de bună-credință și-a schimbat numele la încheierea căsătoriei și dorește să-l păstreze.

b) Situația în care numai unul dintre soți a fost de bună-credință. Când numai unul dintre soți a fost de bună-credință, în principiu, numai acesta beneficiază de efectele putativității căsătoriei, față de soțul de rea-credință funcția sancționatoare a nulității fiind mult mai fermă.

Efectele cu privire la regimul matrimonial. Cât privește problema determinării efectelor

²⁵ Gavrilesco A.-Gh. *Op. cit.*, p. 115.

²⁶ Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002.

²⁷ Pînzari V. *Op. cit.*, p. 209.

²⁴ Pînzari V. *Op. cit.*, p. 210.

căsătoriei putative cu privire la regimul matrimonial, în ipoteza bunei-credințe numai a unuia dintre soți, în doctrina juridică au fost conturate două opinii.

Într-o primă opinie²⁸, legea derogă de la efectele retroactive ale nulității numai în beneficiul soțului de bună-credință, așadar, numai acesta se poate prevala de beneficiul comunității bunurilor dobândite în timpul căsătoriei. Soluția s-ar impune având în vedere cerința bunei-credințe ca temei al putativității căsătoriei, dar și argumentul că reaua-credință trebuie întotdeauna sancționată²⁹. Prin urmare, pentru bunurile dobândite în timpul căsătoriei de soțul de rea-credință, va fi suficient ca cel de bună-credință să invoce beneficiul putativității ca respectivele bunuri să fie prezumate comune; comunitatea matrimonială există numai pentru soțul de bună-credință și este alcătuită numai din bunurile dobândite de soțul de rea-credință care, neavând totuși calitatea de soț (aceasta i-a fost „retrasă” prin desființarea căsătoriei), nu poate pretinde aplicarea prezumției de comunitate, fiindcă are situația juridică de concubin. Dacă el pretinde că a contribuit la dobândirea bunurilor celuilalt soț, va trebui să facă dovada dreptului său, care va fi, după caz, un drept de proprietate comună pe cote-părți sau o creanță împotriva celuilalt soț³⁰.

Potrivit celei de-a doua opinii³¹, pe care o împărtășim, comunitatea de bunuri profită ambilor soți din căsătoria putativă, chiar dacă numai unul dintre ei a fost de bună-credință. Fără îndoială, reglementând căsătoria putativă, legiuitorul a voit să ocrotească soțul de bună-credință și interesele, inclusiv de natură patrimonială, ale acestuia. Însă o construcție juridică, rezultând din aplicarea unilaterală a textelor privitoare la comunitatea de bunuri numai în avantajul soțului de bună-credință, este prea puțin convingătoare. Dat fiind că proprietatea comună în devălmășie presupune cel puțin doi titulari, soțul de bună-credință este

codevălmaș cu cine, dacă soțul de rea-credință nu beneficiază de comunitatea de bunuri? În consecință, s-a reținut soluția³², potrivit căreia buna-credință a unuia dintre soți este suficientă pentru ca regimul comunității de bunuri să fie aplicabil ambilor soți, urmând ca împărțirea bunurilor comune să aibă loc potrivit regulilor partajului la desfacerea căsătoriei.

Așadar, dacă soților le-a fost aplicat un regim matrimonial de comunitate, de comunitatea de bunuri beneficiază nu numai soțul de bună-credință, ci și soțul de rea-credință, întrucât nu se poate concepe ca bunurile dobândite de soțul de bună-credință să fie considerate bunuri proprii, iar cele dobândite de soțul de rea-credință să fie considerate bunuri comune, întrucât, într-o atare ipoteză, s-ar crea un regim matrimonial *sui generis*, nereglementat de lege. Pe de altă parte, o astfel de rezolvare ar echivala cu o sancțiune patrimonială pentru soțul de rea-credință, sancțiune care ar excede chiar răspunderii civile delictuale, ceea ce este inadmisibil.

Obligația de întreținere între foștii soți. Situația obligației de întreținere trebuie analizată distinct pentru perioada conviețuirii dinainte de desființarea căsătoriei, respectiv pentru cea de după rămânerea irevocabilă a hotărârii de desființare³³.

În prima situație, soțul de bună-credință a avut dreptul la întreținere din partea celui de rea-credință, fără ca acesta din urmă să se bucure, în mod reciproc, de același drept. De aceea, dacă soțul de bună-credință a prestat, totuși, întreținere în favoarea celui de rea-credință, el poate cere restituirea prestațiilor în temeiul îmbogățirii fără justă cauză.

În privința obligației de întreținere după desființarea căsătoriei, se aplică dispozițiile art. 83 din Codul familiei, care consfințește dreptul fostului soț la întreținere după divorț, dispoziții de care va putea beneficia, prin derogare de la principiul reciprocității întreținerii, doar soțul de bună-credință. Soțul de rea-credință la încheierea căsătoriei nu poate pretinde întreținere, având doar obligația de a presta întreținere, deoarece în privința lui căsătoria se consideră că nu a existat niciodată.

Dreptul la despăgubiri. În ipoteza bunei-credințe a unui singur soț, doar acesta va beneficia de posibilitatea acordării unor

²⁸ Opișan C. Probleme ale lichidării comunității de bunuri a soților în practica judecătorească și literatura juridică de specialitate. În: Legalitatea Populară. 1960, nr. 4, p. 47.

²⁹ Gherasim D. *Op. cit.*, p. 203.

³⁰ Florian E. *Op. cit.*, p. 73.

³¹ Popescu T.R. *Op. cit.*, p. 310; Mareș C. *Op. cit.*, p. 76; Bacaci Al., Dumitrache V.C., Hageanu C.C. Dreptul familiei. București: C.H. Beck, 2012, p. 151; Lupulescu D., Lupulescu A.M. Dreptul familiei. București: C.H. Beck, 2006, p. 154.

³² Florian E., Pînzari V. *Op. cit.*, p. 158.

³³ Avram M. *Op. cit.*, p. 108.

despăgubiri în conformitate cu prevederile art. 44 (3) lit. b) din Codul familiei, care statuează că soțul de bună-credință este în drept să ceară, în modul stabilit de legislația civilă, repararea prejudiciului moral și material cauzat.

Dreptul la moștenire. Soțul de bună-credință la încheierea căsătoriei va putea veni, în calitate de soț supraviețuitor, la moștenirea soțului de rea-credință dacă acesta din urmă decedează până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de declarare a nulității căsătoriei.

Această situație reprezintă o excepție de la principiul reciprocității vocației succesoriale legale, dar care nu afectează drepturile cuvenite soțului de rea-credință din masa bunurilor dobândite în timpul căsătoriei, care i se cuvin în calitate sa de codevălmaș³⁴.

Prin însumarea regulilor de mai sus, este posibil să obținem un rezultat mai puțin obișnuit în cazul căsătoriei nule pentru bigamie, dacă *de cuius* este soțul vinovat de nesocotirea impedimentului rezultând din starea de căsătorie (art. 15 (1) lit. a) din Codul familiei), iar soțul acestuia din căsătoria desființată a fost de bună-credință. Astfel, moștenirea lăsată de soțul bigam ori cota-parte cuvenită, potrivit legii, soțului supraviețuitor în concurs cu diferitele clase de moștenitori legali, se împarte în mod egal între soțul din căsătoria valabilă și soțul inocent, de bună-credință, din căsătoria nulă.

Spre deosebire de soțul de bună-credință, cel de rea-credință nu a avut niciodată calitatea de soț, pierzând, cu efect retroactiv, orice drept la moștenirea celuilalt soț. În consecință, dacă soțul de bună-credință a decedat înainte de desființarea căsătoriei, iar soțul de rea-credință a venit la succesiunea acestuia eliberându-i-se un certificat de moștenitor, odată cu rămânerea definitivă a hotărârii de declarare a nulității căsătoriei, cei care se consideră vătămați în drepturile lor prin eliberarea certificatului de moștenitor pot cere instanței să constate nulitatea acestuia și stabilirea drepturilor lor conform legii. Dacă soțul de rea-credință a intrat în posesia bunurilor din patrimoniul succesoral, el este deținător fără titlu al acestor bunuri, fiind obligat la restituirea lor.³⁵

Efecte cu privire la raporturile personal nepatrimoniale. Numai soțul de bună-credință este considerat că a avut calitatea de soț până la data rămânerei definitive a hotărârii de declarare a

nulității căsătoriei. Consecințele acestei situații, cu privire la relațiile personale dintre soți, pot fi relevate dintr-o triplă perspectivă:

- obligația de fidelitate conjugală și obligația de sprijin moral (art. 18 (2) din Codul familiei) au existat numai pentru soțul de bună-credință;

- suspendarea prescripției (art. 275 Cod civil) a operat numai în favoarea soțului de bună-credință;

- soțul de bună-credință, după declararea nulității căsătoriei, este în drept să păstreze numele de familie ales la încheierea acesteia (art. 44 (4) din Codul familiei).

Efectele căsătoriei putative cu privire la relațiile dintre părinți și copii. Aplicarea riguroasă a principiului retroactivității în materie de nulitate a căsătoriei ar avea drept consecință, în privința copiilor născuți sau concepuți în timpul acelei căsătorii, pierderea statutului legal de copii din căsătorie, pentru simplul motiv că părinții lor, din punct de vedere juridic, nu au fost căsătoriți niciodată.

Pentru a înlătura un asemenea efect injust, art. 44 alin. (5) din Codul familiei a statuat că „Declarația nulității căsătoriei nu afectează drepturile copiilor născuți din această căsătorie”. Prin această formulare legiuitorul a înlăturat, pe cât este posibil de a o face prin lege, neajunsurile ce rezultă pentru copii din desființarea căsătoriei părinților lor. Astfel, copiii vor avea statutul juridic de copii din căsătorie, li se va aplica prezumția legală de paternitate, iar când sunt minori vor fi încredințați spre creștere și educare în condițiile încredințării copiilor în caz de divorț și tot ca și aceștia se vor bucura de ocrotirea părintească.

Ceea ce trebuie observat și reținut în legătură cu această situație este faptul că principiul ocrotirii minorului înlătură nu numai principiul retroactivității efectelor nulității, ci este înlăturată însăși nulitatea, în sensul că nulitatea căsătoriei nu se răsfrânge asupra copiilor nici pentru trecut, dar nici după anularea căsătoriei, pentru viitor. Prin urmare, principiul ocrotirii minorului acționează mult mai energic decât principiul ocrotirii bunei-credințe în cazul căsătoriei putative.

În consecință, în cazul căsătoriei putative, constatate în temeiul art. 44 alin. (3) și (4) din Codul familiei, efectele retroactive ale nulității căsătoriei și, în parte, chiar și cele pentru viitor

³⁴ Florian E. *Op. cit.*, p. 73-74.

³⁵ Gavrilesco A.-Gh. *Op. cit.*, p. 121.

(cum ar fi dreptul la întreținere) nu operează față de soțul care a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, beneficiul putativității constând în asimilarea situației celui în cauză cu cea a soțului dintr-o căsătorie valabil încheiată. Cu alte cuvinte, statutul de soț dintr-o căsătorie valabilă este menținut pentru intervalul de timp dintre momentul încheierii căsătoriei și cel în care hotărârea judecătorească de declarare a nulității căsătoriei rămâne definitivă.

Concluzionând, subliniem că în cazul căsătoriei putative principiul retroactivității efectelor nulității este înlăturat de principiul ocrotirii bunei-credințe, căruia legea îi acordă prioritate în ipoteza concurenței dintre ele.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994.
2. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial nr. 47-48/210 din 26.04.2001.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002.
4. Codul civil al României nr. 287 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial nr. 505 din 15.07.2011.
5. Codul civil francez din 31.03.1804.
6. Codul familiei al Federației Ruse nr. 223-Φ3 din 29.12.1995.
7. Codul familiei al Ucrainei din 26.12.2002.
8. Albu I. Căsătoria în dreptul român. Cluj-Napoca: Dacia, 1988. 323 p.
9. Avram M. Drept civil: familia. București: Hamangiu, 2013. 544 p.
10. Bacaci Al., Dumitrache V.C., Hageanu C.C. Dreptul familiei. București: C.H. Beck, 2012. 347 p.
11. Boca S. Retroactivity as the principal effect of civil juridical acts nullity vis-a-vis the parties. În:

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2014, nr. 1, p. 145-150.

12. Boca S. Unele aspecte de drept material și procesual privind declararea nulității căsătoriei și efectele nulității acesteia. În: Mat. conf. intern. „Procesul civil și executarea silită, experiența unui nou început”, București: Universul Juridic, 2014, p. 189 - 202.

13. Filipescu I.P. Tratat de dreptul familiei. București: ALL BECK, 2000. 586 p.

14. Florian E., Pînzari V. Căsătoria în legislația României și a Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Sfera juridică, 2006. 332 p.

15. Florian E. Dreptul familiei. București: Editura C.H. Beck, 2008. 432 p.

16. Gavrilescu A.-Gh. Discuții privind căsătoria putativă în actuala statornicire a Codului civil român. În: Dreptul, nr. 5, 2014, p. 111-123.

17. Gherasim D. Buna-credință în raporturile juridice civile. București: Editura Academiei, 1981. 254 p.

18. Lupulescu D., Lupulescu A.M. Dreptul familiei. București: C.H. Beck, 2006. 348 p.

19. Mareș C. Nulitatea căsătoriei în reglementarea Codului civil. În: Dreptul. 2012, nr. 9, p. 61-84.

20. Opreșan C. Probleme ale lichidării comunității de bunuri a soților în practica judecătorească și literatura juridică de specialitate. În: Legalitatea Populară. 1960, nr. 4, p. 45-58.

21. Pînzari V. Dreptul familiei. București: Universul Juridic, 2015. 640 p.

22. Popescu T.R. Dreptul familiei. Tratat. Vol. I. Noțiuni introductive. Căsătoria. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1960. 461 p.

Copyright©Sergiu BOCA, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. Bălți, Republica Moldova.

E-mail: sergiuboca@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 108-134.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16.06.2015 | Accepted: 15.11.2015 | Published: 23.12.2015

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**ИСТОЧНИКИ ТРУДОВОГО ПРАВА МОЛДОВЫ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ
ИНТЕГРАЦИИ: КОНЦЕПТУАЛЬНО - ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

**IZVOARELE DREPTULUI MUNCII DIN MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII
EUROPENE: ASPECTE CONCEPTUAL – PRACTICE**

**SOURCES OF LABOR LAW OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN INTEGRATION: CONCEPTUAL - PRACTICAL ASPECTS**

КАПША Тудор / CAPȘA Tudor / CAPSHA Tudor*
ЗАХАРИЯ Сергей / ZAHARIA Serghei / ZAHARIA Serghei*

ABSTRACT:

**SOURCES OF LABOR LAW OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION:
CONCEPTUAL - PRACTICAL ASPECTS**

The article analyzes the conceptual - practical aspects of sources of labor law of Moldova in the context of its European integration through the prism of foreign and domestic science in the field of labor relations, international and European legislation and national labor legislation, judicial practice and the acts of constitutional jurisdiction with the formulation of valid conclusions and proposals with respect to multidisciplinary study.

Keywords: labor law, European integration, international law, labor legislation, labor relations, conceptual aspects, litigation, constitutional jurisdiction, the legal regulation.

JEL Classification: K33, K12, F53.

REZUMAT:

**IZVOARELE DREPTULUI MUNCII DIN MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE:
ASPECTE CONCEPTUAL – PRACTICE**

În articol se analizează aspectele conceptual - practice ale izvoarelor dreptului muncii din Moldova în contextul integrării sale europene prin prisma doctrinei autohtone și din străinătate în domeniul raporturilor de muncă, actelor de drept internațional/european și legislația națională a muncii, practica judiciară și actele de

* **КАПША Тудор** – Кандидат юридических наук, доцент Комратского государственного университета (Комрат, Республика Молдова). / **CAPȘA Tudor** – Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat (Comrat, Republica Moldova). / **CAPSHA Tudor** – PhD in Law, Associate Professor, The State University of Comrat (Comrat, The Republic of Moldova).

* **ЗАХАРИЯ Сергей** - Кандидат исторических наук, доцент, декан юридического факультета Комратского государственного университета (Комрат, Республика Молдова). / **ZAHARIA Serghei** – Doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Decanul Facultății de drept, Universitatea de Stat din Comrat (Comrat, Republica Moldova). / **ZAHARIA Serghei** – PhD in history, Associate Professor, Dean of the Law Faculty, The State University of Comrat (Comrat, The Republic of Moldova).

jurisdicție constituțională, cu formularea concluziilor fundamentate și a propunerilor pe marginea temei multidimensionale cercetate.

Cuvinte cheie: dreptul muncii, integrare europeană, drept internațional, legislația muncii, raporturi de muncă, aspecte conceptuale, practica judiciară, jurisdicția constituțională, reglementarea juridică.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

РЕЗЮМЕ:

ИСТОЧНИКИ ТРУДОВОГО ПРАВА МОЛДОВЫ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ: КОНЦЕПТУАЛЬНО - ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье анализируются концептуально - практические аспекты источников трудового права Молдовы в контексте ее европейской интеграции через призму зарубежной и отечественной науки в сфере трудовых отношений, международных/европейских правовых актов и национального законодательства о труде, судебной практики и актов конституционной юрисдикции с формулированием обоснованных выводов и предложений по исследуемой многоплановой теме.

Ключевые слова: трудовое право, европейская интеграция, международное право, законодательство о труде, трудовые отношения, концептуальные аспекты, судебная практика, конституционная юрисдикция, правовое регулирование.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

Актуальность темы. Проблемы исследования концептуально - практических аспектов источников трудового права Молдовы в контексте ее европейской интеграции требуют глубокого научно - практического осмысления и непрерывного поиска наиболее эффективных путей правового регулирования, постоянно меняющихся трудовых отношений, особенно в условиях нынешних кризисных явлений и применения международных экономических санкций, которые, так или иначе, оставляют свой негативный отпечаток на отношения в сфере труда, качественный уровень регламентации которых определяется содержанием правовых норм, составляющих субстанцию источников национального законодательства о труде.

Основные тезисы. Правовой анализ зарубежной и отечественной науки в сфере трудовых отношений, международных и европейских актов в сфере труда, одной из сторон которых является Республика Молдова, норм национального законодательства о труде, постановлений и иных актов Конституционного суда и Высшей судебной палаты в области трудовых

отношений, позволяет констатировать следующее.

1. Понятие источников трудового права

Базисом правового регулирования труда в любой стране являются его источники. Источником трудового права Молдовы (далее - ТПМ) является законодательный или нормативный акт о труде, то есть акт, содержащий нормы этой отрасли права. Как форма выражения законодательства о труде источник может содержать нормы только трудового права, например, Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003 года (далее – ТК)¹ или Закон об оплате труда № 847/2002², но может быть и комплексным, т. е. содержать нормы и других отраслей права, например Закон о службе в таможенных органах № 1150/2000³, Закон о крестьянских (фермерских) хозяйствах №

¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

² Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 50-52, ст. 336.

³ Официальный монитор Республики Молдова, 2000 г., № 106-108, ст. 765.

1353/2000⁴, Закон о производственных кооперативах № 1007/2002⁵ и другие.

Необходимо отметить, что к первоисточникам ТПМ относится Кодекс законов о труде Республики Молдова, утвержденный Законом Молдавской ССР от 25 мая 1973 года,⁶ который действовал до 1 октября 2003 года - дата вступления в силу ныне действующего ТК.

Следовательно, источники ТПМ - это различные законодательные и нормативные акты, содержащие нормы трудового права, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения.

Из теории национального и зарубежного права следует, что в отличие от других существующих правовых актов – действующие законодательные и нормативные/подзаконные акты предназначены для неоднократного их применения исходя из описанных в них типичных/возможных ситуаций, а это означает по существу, что они содержат нормы правового характера. Иначе говоря, источники ТПМ, содержащие законодательные или подзаконные правовые нормы, следует отличать от юридических актов применения тех или иных положений законодательства о труде. Так, например, решение судебной инстанции по конкретному индивидуальному трудовому спору (далее - ИТС) является по своей правовой природе актом применения норм законодательства о труде, но не источником ТПМ.

В то же время следует акцентировать, что, в «Англии и США распространено прецедентное право (common law), когда решение суда по конкретному трудовому делу многолетней давности является прецедентом для решений подобных дел в дальнейшем, т.е., по существу, становится источником права.

Поэтому многие вопросы труда там не урегулированы законодательством. Искать же прецедент - довольно трудоемкая работа,

посильная лишь квалифицированным юристам».⁷

В источниках ТПМ отражены материальные условия жизни молдавского общества. Отметим, что их изменение отражается и на источниках национального трудового права. Обычно это сопровождается пересмотром существующих норм национального законодательства о труде. Учитывая, что согласно ст. 126 Конституции РМ экономика страны является рыночной, социально ориентированной, основанной на частной и публичной собственности и свободной конкуренции - трудовые отношения в рамках предприятий должны идти в ногу с рыночными отношениями, в том числе на рынке труда. Устаревшие нормативные акты ТПМ должны быть пересмотрены или отменены, а новые - разработаны и приняты с учетом возникающих новых отношений.

Источники ТПМ принято доктринально классифицировать по **разным основаниям**: по степени важности и субординации; по системе трудового права, ее институтам; по органам публичной власти, принявшим нормативный акт; по форме акта; по сфере действия; по степени обобщенности.

По степени важности и субординации источники ТПМ делятся на международные правовые акты, одной из сторон которых является Республика Молдова, законодательные и нормативные акты о труде. Международные правовые акты принимаются международными организациями/структурами, законодательные акты принимаются исключительно Парламентом страны, который является согласно ст. 60 Конституции Республики Молдова (далее – Конституция РМ)⁸ высшим представительным органом народа Молдовы и единственной законодательной властью государства. В тоже время необходимо учесть, что в соответствии с п. f) ч. (2) ст. 12 Закона об особом правовом статусе Гагаузии

⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 2001 г., № 14-15, ст. 52.

⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 71-73, ст. 575.

⁶ Ведомости Верховного Совета и Правительства Молдавской ССР, 1973 г., № 5, ст. 46.

⁷ Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России. Учебник. М.: Проспект, 2003, с. 41.

⁸ Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 1.

(Гагауз - Ери) № 344/1994⁹ Народное Собрание Гагаузии уполномочено принимать местные законы в области трудовых отношений и социального обеспечения.

В контексте отмеченного выше тезиса, положение п. j) ч. (3) ст. 72 Конституции РМ уточняет, что общий режим трудовых отношений, профессиональные союзы и социальная защита регламентируются органическими законами.

Органические законы о труде могут быть **кодифицированными**, например ТК, и **текущими**, по отдельным институтам трудового права, к примеру, Закон об оплате труда № 847/2002 или Закон об охране здоровья и безопасности труда № 186/2008.¹⁰

Источники ТПМ классифицируются также по системе данной отрасли. Одни источники относятся как к Общей, так и ко всем институтам Особенной части трудового права - это Конституция РМ и ТК; другие - к определенным институтам Особенной части, например Закон о создании и функционировании Национальной комиссии по консультациям и коллективным переговорам, отраслевых и территориальных комиссий по консультациям и коллективным переговорам № 245/2006,¹¹ который относится к институту социального партнерства в сфере труда.

Подзаконные нормативные акты по труду имеют форму указов Президента РМ; постановлений, ордонансов и распоряжений Правительства РМ; правил, инструкций, приказов, положений и других нормативных актов, изданных Министерством труда, социальной защиты и семьи (далее - МТСЗС) или другими центральными отраслевыми органами публичного управления в пределах делегированных им Правительством полномочий; актов органов местного публичного управления; нормативных актов на уровне предприятия; коллективных трудовых договоров (КТД) и коллективных соглашений (КС).

⁹ Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 3-4, ст. 51.

¹⁰ Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 143-144, ст. 587.

¹¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 142-145, ст. 698.

Источники ТПМ можно классифицировать по органам, их принявшим. При этом различаются нормативные акты о труде, **принятые:**

- *высшим органом законодательной власти РМ (законы, постановления);*
- *Президентом РМ (указы, распоряжения);*
- *Правительством РМ (постановления, ордонансы и распоряжения);*
- *центральными отраслевыми органами публичного управления (межотраслевые нормативные акты МТСЗС или других министерств);*
- *органами публичной власти АТО Гагаузия (Уложение Гагаузии; нормативные акты Народного Собрания Гагаузии; постановления и распоряжения Главы Гагаузии; постановления Исполнительного Комитета Гагаузии);*
- *органами местного публичного управления (решение местного совета; распоряжение примара);*
- *работодателями (нормативные акты на уровне предприятия);*
- *социальными партнерами (КТД и КС).*

По форме акта источники ТПМ делятся на законы и постановления Парламента РМ; указы и распоряжения Президента РМ; постановления, ордонансы и распоряжения Правительства РМ; правила, положения, решения, приказы, рекомендации, разъяснения, договоры, соглашения и другие формы.

По сфере действия источники ТПМ делятся на международные (к примеру, конвенции МОТ), национальные (например, ТК), отраслевые (в том числе КС) территориальные (включая КС), межотраслевые (нормы охраны здоровья и безопасности труда и др.), местные (АТО Гагаузия, района, муниципия, города, коммун, села) и локальные (в пределах предприятия, фирмы, компании, учреждения), а по контингенту наемных работников - на общие, которые распространяются на всех работников, и специальные источники, распространяющиеся лишь на отдельные категории работников.

Из всей этой классификации в первую очередь следует выделить юридическую

субординацию источников ТПМ на законы и нормативные/подзаконные акты Молдовы, отдельно при этом по каждому институту отрасли. Все законы о труде и подзаконные акты трудового законодательства должны соответствовать Конституции РМ, а все подзаконные нормативные акты еще - и ТК. Конституция РМ и ТК - это основа всех источников ТПМ и их системы.

Синтез изложенных выше правовых тезисов позволяет определить, что **источниками ТПМ являются международные правовые акты, национальные законодательные и нормативные/подзаконные акты всех уровней, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения.**

В тоже время, в отечественной юридической литературе проявлены и другие подходы при определении источников ТПМ. Так, в частности ученые – правоведы Едуард Боиштяну и Николай Романдаш считают, что *«под источниками трудового права подразумеваются формы выражения правовых норм, которые регламентируют общественные трудовые отношения, возникшие на основании индивидуального трудового договора, а также иные общественные трудовые отношения, неразрывно связанных с ними...»*.¹²

2. Система источников трудового права

Правовой базой для формирования и совершенствования всей системы источников ТПМ является Конституция РМ. В этой связи, Постановлением Конституционного суда № 9/2014 «О толковании статьи 135 ч. (1) п. а) Конституции» подчеркнута особо, что «по нормативному содержанию, Конституция – основной закон, по юридической силе – высший закон организации и функционирования государства и общества, являясь в то же время **источником всех норм права**».¹³

Высший Закон содержит важнейшие правила поведения людей в государстве и государства по отношению к каждому его гражданину, в том числе и в сфере труда,

которые воплощены в нормах ТК и других законодательных и/или подзаконных нормативных актов.

В последние года в стране наблюдается достаточно активный процесс создания и развития источников ТПМ. Действующие источники ТПМ находятся в их взаимосвязанной системе. Система источников данной отрасли представляет по существу состав, соотношение, внутренняя взаимосвязь и расположение последовательно по предмету, ими регулируемому, всех актов трудового законодательства в едином их комплексе. В этом контексте, в отечественной юридической литературе дано определение, с которым в принципе можно согласиться, согласно которому система источников ТПМ *«представляет совокупность тесно увязанных нормативных правовых актов, которые находятся в отношении взаимосвязи и взаимодействия в зависимости от их юридической силы»*.¹⁴

Система источников ТПМ предопределена спецификой предмета и метода данной отрасли права. В этой системе источников есть акты общего и специального трудового законодательства с различной сферой действия, акты субъектов на национальном уровне и органов местного публичного управления, акты законодательные и договорные либо локальные. В ст. 4 ТК в принципе определена система источников ТПМ, согласно которой трудовые отношения и иные непосредственно связанные с ними отношения регулируются Конституцией РМ, настоящим кодексом, другими законами, иными нормативными актами, **содержащими нормы трудового права: постановлениями Парламента; указами Президента РМ; постановлениями и распоряжениями Правительства; актами о труде, изданными МТСЗС, другими центральными отраслевыми органами публичного управления в пределах делегированных им Правительством полномочий; актами органов местного публичного управления; нормативными актами на уровне предприятия; КТД и КС; международными договорами, соглашениями, конвенциями и иными**

¹² Boișteanu Eduard, Romandaș Nicolai. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: S.n., 2014, p. 40.

¹³ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 78 - 79, ст. 9.

¹⁴ Negru Teodor, Scorțescu Cătălina. Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2003, p. 53.

международными актами, одной из сторон которых является Молдова.

В контексте изложенной системы источников ТПМ, норма ст. 2 Закона о нормативных актах Правительства и других органов центрального и местного публичного управления № 317/2003¹⁵ определяет, что нормативным актом (в том числе в сфере труда) является Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 208 - 210, ст. 783.

изданный Правительством и другими органами центрального и местного публичного управления на основании конституционных и законодательных норм юридический акт, устанавливающий обязательные правила, подлежащие неоднократному применению в неограниченном числе однородных ситуаций. В тоже время, ст.10 данного закона предписывает, что иерархически соподчиненными нормативными актами являются:

- постановления и ордонансы Правительства;
- нормативные акты органов центрального публичного управления;
- нормативные акты органов власти автономных территориальных образований с особым правовым статусом и других органов местного публичного управления первого и второго уровней.

Нормативные акты о труде не должны противоречить ТК и иным законам, а также указам Президента РМ. Акты о труде органов местного публичного управления и локальные нормативные акты ТПМ не должны противоречить ТК и трудовому законодательству на национальном уровне.

Следует также учесть, что в соответствии с ч. (2) ст.2 ТК действие настоящего кодекса распространяется на трудовые отношения, регулируемые органическими законами и другими нормативными актами. Следовательно, в случае противоречия между нормами ТК и положениями органических законов или других нормативных актов сферы ТПМ - применяются нормы ТК.

С другой стороны, норма ч. (3) ст. 391 ТК предписывает, что действующие

законодательные и другие нормативные акты, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения, применяются только в части, не противоречащей настоящему кодексу. Иначе говоря, положения законодательных и других нормативных актов о труде противоречащие нормам ТК – не подлежат применению.

Из приведенной выше классификации следует, что виды источников ТПМ могут быть различными. Это не только законы и подзаконные нормативные акты, но и социально-партнерские КС и КТД. Последние как регуляторы труда также относятся к источникам ТПМ, хотя это и не нормативные акты, издаваемые органами публичной власти и управления. Но они содержат нормативные договорные положения социальных партнеров, в том числе представителей органов исполнительной публичной власти при заключении трехсторонних или двухсторонних КС.

Все указанные акты объединены единой системой источников ТПМ, последовательно располагаясь в ней по динамике развития трудовых отношений по соответствующим институтам данной отрасли. Следовательно, система источников ТПМ строится по системе данной отрасли, которая, в свою очередь, построена по предмету правового регулирования труда. Под системой источников как целого комплекса/блока необходимо понимать как его состав, так и последовательность расположения источников внутри этой системы, их взаимосвязь и субординация - подчинение содержания одного источника другому - высшему. В случае же их расхождения действует нормативный акт трудового законодательства более высокого иерархического уровня.

В системе источников ТПМ находятся и соответствующие международные акты по труду ООН, МОТ, Совета Европы, СНГ, ратифицированные нашей страной. После подписания и ратификации нашей страной в 2014 году Соглашения об ассоциации между Республикой Молдова, с одной стороны, и Европейским союзом и Европейским сообществом по атомной энергии и их

¹⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 208 - 210, ст. 783.

государствами-членами, с другой стороны¹⁶ юридически потребуются со стороны субъектов трудовых отношений глубокое знание и строгое соблюдение директив в сфере труда Европейского Сообщества, как важных и новых источников национального трудового права. Такой вывод следует из положений ст. 31 Соглашения об ассоциации между РМ и ЕС и п.4 Приказа Министерства иностранных дел и европейской интеграции № 819-Т-6 от 5 сентября 2014 года «О вступлении в силу и прекращении действия международных договоров»,¹⁷ согласно которым Молдова обязалась соблюдать директивы и иные документы ЕС в области труда, начиная с 1 сентября 2014 года.

В частности, к основным директивным документам Европейского союза в сфере труда, влияющих плавно/естественно в состав источников ТПМ, **необходимо отнести:**

1) *Европейская хартия об основных социальных правах трудящихся, подписанная государствами-членами ЕС в Страсбурге 9 декабря 1989 года*,¹⁸

2) *Директива 2003/88/ЕС от 04.11.2003г. «О некоторых аспектах организации рабочего времени»*,¹⁹

3) *Директива 91/383/ЕЭС от 25.06.1991г. «О дополнительных мерах направленных на усиление охраны труда работников, вступивших в трудовые отношения на определенный срок, а также временных работников»*,²⁰

4) *Директива 2001/23/ЕС от 12.03.2001 г. «О сближении законодательства стран - членов в сфере защиты прав работников в случаях перевода предприятий, цехов или их частей»*,²¹

5) *Директива 91/533/ЕЭС от 14.10.1991 г. «Об обязанности работодателя информировать работников об условиях*

трудового договора или трудового соглашения»,²²

6) *Директива 2002/14/ЕС от 11.03.2002 г. «Об установлении общих рамок для информирования и проведения консультаций с работниками в Европейском Сообществе»*,²³

7) *Директива 98/59/ЕС от 20.07.1998 г. «О сближении законодательств государств-членов, относящихся к сокращениям штатов»*,²⁴

8) *Директива 99/70/ЕС от 28.06.1999г. «О рамочном соглашении относительно работы на основании срочных трудовых договоров, заключенном между UNICE, CEEP и ETUC»*,²⁵

9) *Директива 97/81/ЕС от 15.12.1997 г. «О рамочном соглашении относительно работы на условиях неполной занятости, заключенном между UNICE, CEEP и ETUC»*.²⁶

Следует отметить, что нашему государству предстоит в соответствии с Соглашением об ассоциации между РМ и ЕС также интенсифицировать работу на всех уровнях по выполнению в полном объеме Постановления Правительства № 1345 от 24 ноября 2006 года «О гармонизации законодательства Республики Молдова с законодательством Сообщества»,²⁷ в том числе относительно гармонизации национального законодательства о труде с директивами ЕС в сфере труда.

Система источников ТПМ отражает объективные требования системного плана данной отрасли, но в то же время не лишена субъективного подхода со стороны законодателя при принятии того или иного конкретного законодательного акта или определенной группы законов по своему вольному усмотрению, вследствие чего эти две системы (отрасли и источников) не всегда совпадают. Например, ТК имеет не все институты ТПМ, выделенные в юридической литературе зачастую в самостоятельные темы. Так, в ТК нет раздела по содействию

¹⁶ [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Дата посещения: 10.11.2015).

¹⁷ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 268 - 269, ст. 1288.

¹⁸ [On-line]: <http://www.consultant.ru/document/cons> (Дата посещения: 15.11.2015).

¹⁹ Журнал «Кадры и заработная плата», 2013 г., № 11, с.87 - 95.

²⁰ Там же, с. 96-98.

²¹ Там же, с. 82 - 86.

²² Там же, с. 62 - 65.

²³ Там же, с. 99 -103.

²⁴ Там же, с. 72-75.

²⁵ Там же, с. 66 -71.

²⁶ Там же, с. 76 - 81.

²⁷ Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 189-192, ст. 1470.

занятости и трудоустройству. В то же время есть главы, содержащие только специальные нормы: о труде женщин, несовершеннолетних и другие, которые не могут вне соответствующих общих норм составлять самостоятельный институт ТПМ. Они относятся соответственно, как ранее указывалось, к институтам индивидуального трудового договора (ИТД), рабочего времени и времени отдыха и т.д.

Относительно иерархии источников ТПМ по своей юридической силе, в национальной литературе по специальности доктринально систематизирована и предложена следующая **структурная конструкция:**

- 1) Конституция РМ;
- 2) международные правовые акты, стороной которых является РМ;
- 3) ТК и другие законодательные акты;
- 4) указы Президента РМ;
- 5) постановления и распоряжения Правительства РМ;
- 6) нормативные акты о труде, изданные центральными органами публичного управления;
- 7) нормативные акты органов местного публичного управления;
- 8) КТД и КС;
- 9) нормативные акты на уровне предприятия.²⁸

Из изложенного выше следует, что система источников ТПМ представляет собой совокупность международных правовых актов в сфере труда, включая директивы Европейского союза, национальных законодательных и нормативных актов всех уровней, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения, последовательно расположенных внутри данного системного комплекса, с учетом их взаимосвязи и субординации.

3. Общая характеристика основных источников трудового права

Выше было отмечено, что основными/базисными источниками ТПМ являются Конституция РМ и ТК.

Нормы Конституции РМ закрепляют основные трудовые права граждан, как возможных субъектов ТПМ и отражает принципы молдавского трудового права. Тем самым Высший Закон предопределяет содержание институтов Особенной части ТПМ, направленных на обеспечение юридическими гарантиями этих основных конституционных трудовых прав.

Конституция РМ обеспечивает единство национального правового регулирования труда в первую очередь принципами этого регулирования, закрепленными в ст. 5 ТК, которые находят свою конкретизацию и юридические гарантии во всей системе законодательства о труде страны. Конституция РМ закрепляет в своих нормах следующие основные права и гарантии: ст. 16 (Равенство), ст. 20 (Свободный доступ к правосудию), ст. 26 (Право на защиту), ст. 35 (Право на образование), ст. 39 (Право на управление), ст. 42 (Право создавать профессиональные союзы и вступать в них), ст. 43 (Право на труд и защиту труда), ст. 44 (Запрещение принудительного труда), ст. 45 (Право на забастовку), ст. 47 (Право на социальное обеспечение и защиту), ст. 52 (Право на подачу петиций), ст. 126 (Экономика).

В частности, в ст. 43 Конституции РМ закреплены такие основные трудовые права, как право на труд, свободный выбор работы, справедливые и удовлетворительные условия труда, а также право на защиту от безработицы; право на меры по защите труда, которые касаются безопасности и гигиены труда, режима труда женщин и молодежи, установления минимальной заработной платы в сфере экономики, еженедельного отдыха, оплачиваемого отпуска, труда в тяжелых условиях, а также других специфических ситуаций; продолжительность рабочей недели не должна превышать 40 часов; право на переговоры по вопросам труда и гарантирование обязательности коллективных договоров.

С другой стороны, ст. 45 Конституции РМ признает право на забастовку, которая может проводиться только с целью защиты профессиональных интересов работников экономического и социального характера. Условия осуществления права на забастовку,

²⁸ Капша Тудор. Научно-практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова. LAP LAMBERT Academic Publishing//Saarbrücken, Deutschland. 2013, с. 9 - 10.

а также ответственность за незаконное проведение забастовок устанавливаются законом.

Необходимо отметить, что основные трудовые обязанности в Конституции РМ не закреплены, но они предусмотрены ст. 9 ТК для работника и ст. 10 ТК для работодателя. При этом ст. 55 Высшего Закона гласит, что каждый человек должен осуществлять свои конституционные права и свободы добросовестно, без нарушения прав и свобод других лиц. Иначе говоря, исходя из процитированной выше конституционной обязанности (преломляющейся и в сфере труда), работник, как человек и гражданин, обязан осуществлять свои права (в том числе трудовые) добросовестно, без нарушения прав других лиц.

Важнейший органический закон - ТК, является главным источником ТПМ, который по сравнению с прежним КЗоТ РМ впервые закрепил законодательно в ст. 5 - 7 основные принципы молдавского трудового права, гармонично сочетающиеся с принципами, заложенными в части I пересмотренной Европейской социальной хартии,²⁹ ратифицированной нашей страной в 2001 году (*каждый должен иметь возможность зарабатывать себе на жизнь путем свободного выбора профессии и занятий; все работники имеют право на справедливые условия труда; все работники имеют право на здоровые и безопасные условия труда и т.д.*).

Говоря объективно об общей характеристике ТК необходимо отметить и некоторые его упущения, **среди которых он:**

- *урезал ряд прежних прав профсоюзов относительно их участия в совместном применении с работодателем многих норм законодательства о труде;*
- *не закрепил четко существующие ранее полномочия трудовых коллективов предприятий и их структурных подразделений;*
- *сократил ряд прежних трудовых гарантий для работающих женщин-матерей и др.*

²⁹ Европейская социальная хартия. Принята Комитетом министров Совета Европы 18 октября 1961 года и пересмотрена 3 мая 1996 года. [On-line]: <http://www.mpsfc.gov.md> (Дата посещения: 11.11.2015).

К другим органическим законам, являющимися основными источниками ТПМ, **следует отнести:**

➤ *Закон об оплате труда № 847/2002, который определяет экономические, правовые и организационные принципы оплаты труда работников, находящихся в трудовых отношениях на основе ИТД с работодателями;*

➤ *Закон о занятости населения и социальной защите лиц, находящихся в поиске работы № 102/2003,³⁰ регламентирующим меры по реализации стратегии и политики поддержания высокого уровня занятости и адаптации населения к требованиям рынка труда, по социальной защите лиц, находящихся в поиске работы, предотвращению безработицы;*

➤ *Закон о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования № 289/2004,³¹ который определяет право на пособия социального страхования для предупреждения, ограничения, устранения социальных рисков и материальной поддержки лиц, имеющих право на получение таких пособий в случае наступления указанных рисков;*

➤ *Закон о системе оплаты труда в бюджетной сфере № 355/2005³² регламентирующий порядок, условия и размеры оплаты труда работников органов публичного управления, учреждений и организаций, финансируемых из национального публичного бюджета;*

➤ *Закон об обеспечении равных возможностей для женщин и мужчин № 5/2006,³³ призванный обеспечить реализацию гарантированных Конституцией РМ равных прав женщин и мужчин, в том числе в сфере труда, для предотвращения и устранения всех форм дискриминации по признаку пола;*

➤ *Закон о создании и функционировании Национальной комиссии по консультациям и*

³⁰ Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 70-72, ст. 312.

³¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 168-170, ст. 773.

³² Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 35-38, ст. 148.

³³ Официальный монитор Республики Молдова, 2006, № 47-50, ст. 200.

коллективным переговорам, отраслевых и территориальных комиссий по консультациям и коллективным переговорам № 245/2006, устанавливающий правовой статус, порядок создания и функционирования комиссий по консультациям и коллективным переговорам, как независимых трехсторонних органов социального партнерства, создаваемых в целях разрешения трудовых и социально-экономических проблем и развития социального партнерства на национальном, отраслевом и территориальном уровнях;

➤ Закон о государственной должности и статусе государственного служащего № 158/2008,³⁴ который регулирует общий режим государственной должности, статус государственного служащего, правоотношения государственных служащих с органами публичной власти;

➤ Закон о трудовой миграции № 180/2008,³⁵ регулирующий осуществление временной трудовой деятельности трудящимися-иммигрантами, а также условия временного трудоустройства граждан РМ за рубежом;

➤ Закон об охране здоровья и безопасности труда № 186/2008, который регулирует правовые отношения, касающиеся введения мер по обеспечению безопасности и здоровья работников на рабочем месте;

➤ Закон о системе оплаты труда государственных служащих № 48/2012,³⁶ регламентирующий порядок, условия и размер оплаты труда государственных служащих;

➤ Закон о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60/2012,³⁷ регулирующий права лиц с ограниченными возможностями в целях их социальной интеграции, гарантирования им возможности участия во всех сферах жизни без дискриминации, в том числе в сфере занятости и труда;

➤ Закон об обеспечении равенства № 121/2012,³⁸ призванный обеспечить равные права всем лицам, находящимся на территории РМ в различных сферах жизни, включая поддержку равноправия в сфере занятости и труда, независимо от расы, цвета кожи, национальности, этнического происхождения, языка, религии или убеждений, пола, возраста;

➤ Закон о творческих работниках и творческих союзах № 21/2013,³⁹ создающий правовые гарантии для обеспечения социальных прав творческих работников литературы, искусства и журналистики.

Отдельные нормативные акты по труду принимаются указами Президента РМ. Эти указы обязательны к исполнению на всей территории Молдовы. Так, согласно ст. 4 Указа Президента РМ № 247/1992 «Об обеспечении прав профессиональных союзов в системе социального партнерства»⁴⁰ Правительству, руководителям органов местного публичного управления, министерств, государственных департаментов, предприятий, объединений, учреждений и других организаций, независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности, предписано строго соблюдать права и гарантии деятельности профессиональных союзов, их имущественные права, предусмотренные нормами международного права, действующим законодательством и уставами профессиональных союзов.

Многие нормативные акты по труду принимаются Правительством РМ. К таким актам следует отнести в первую очередь: Список производств, профессий и работ с тяжелыми и вредными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин, утв. Постановлением Правительства № 624/1993;⁴¹ Нормы предельно допустимых нагрузок для женщин при подъеме и перемещении тяжестей вручную, утв. Постановлением Правительства № 624/1993;⁴² Постановление Правительства

³⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 230-232, ст. 840.

³⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 162-164, ст. 598.

³⁶ Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 63, ст. 213.

³⁷ Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 155-159, ст. 508.

³⁸ Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 103, ст. 355.

³⁹ Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 64-68, ст. 201.

⁴⁰ Монитор, 1992 г., № 12.

⁴¹ Монитор, 1993 г., № 10, ст. 315.

⁴² Монитор, 1993 г., № 10, ст. 315.

573/1994 «О предоставлении ежегодных дополнительных отпусков»;⁴³ Постановление Правительства № 743/2002 «Об оплате труда работников хозрасчетных предприятий»;⁴⁴ Положение об оценке условий труда на рабочих местах и порядке применения отраслевых перечней работ, на которых могут устанавливаться компенсационные надбавки за работу в неблагоприятных условиях труда, утв. Постановлением Правительства № 1335/2002;⁴⁵ Порядок исчисления и выплаты сумм компенсации потерь части заработной платы в связи с нарушением сроков ее выплаты, утв. Постановлением Правительства № 535/2003;⁴⁶ Порядок исчисления средней заработной платы, утв. Постановлением Правительства № 426/2004;⁴⁷ Перечень должностей и работ, занимаемых или выполняемых работниками, с которыми работодатель может заключать письменные договоры о полной индивидуальной материальной ответственности за необеспечение сохранности переданных ценностей, утв. Постановлением Правительства № 449/2004;⁴⁸ Перечень сезонных работ, утв. Постановлением Правительства № 1273/2004;⁴⁹ Положение о порядке расследования несчастных случаев на производстве, утв. Постановлением Правительства № 1361/2005;⁵⁰ Положение о предоставлении гарантий и компенсаций работникам, совмещающим работу с обучением, утв. Постановлением Правительства № 435/2007;⁵¹ Положение о порядке заполнения, хранения и учета

трудовой книжки, утв. Постановлением Правительства № 1449/2007;⁵² Положение о порядке организации нормирования труда в отраслях национальной экономики, утв. Постановлением Правительства № 98/2013;⁵³ Перечень тяжелых работ и работ с вредными и/или опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда лиц в возрасте до восемнадцати лет, утв. Постановлением Правительства № 541/2014;⁵⁴ Предельные нормы подъема и перемещения тяжестей вручную, допустимых для лиц в возрасте до восемнадцати лет, утв. Постановлением Правительства № 541/2014;⁵⁵ Постановление Правительства № 550/2014 «Об установлении размера минимальной заработной платы по стране»;⁵⁶ Положение о порядке исчисления, распределения, использования и учета отчислений специального целевого назначения для поддержки молодых педагогических кадров, утв. Постановлением Правительства № 802/2015⁵⁷ и другие.

К актам по труду - источникам ТПМ, изданными центральными отраслевыми органами публичного управления, необходимо отнести приказ МТСЗС № 22/2014 «Об утверждении Классификатора занятий Республики Молдова (CORM 006-14)»;⁵⁸ Приказ Министерства здравоохранения №132/1996 «Об обязательных медицинских осмотрах при поступлении на работу и периодические медицинские осмотры работников подвергнутых воздействию вредных и неблагоприятных факторов»⁵⁹ и другие.

К источникам ТПМ необходимо отнести также нормативные акты, регулирующие трудовые отношения, принятые органами

⁴³ Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 2.

⁴⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 79-81, ст. 841.

⁴⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 146 -148, ст. 1496.

⁴⁶ Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 84 -86, ст. 568.

⁴⁷ Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 73-76, ст. 570.

⁴⁸ Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 73-76, ст. 586.

⁴⁹ Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 212 -217, ст. 1469.

⁵⁰ Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 9- 12, ст. 51.

⁵¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2007 г., № 60-63, ст. 469.

⁵² Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 5-7, ст. 23.

⁵³ Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 27 - 30, ст. 143.

⁵⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст. 590.

⁵⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст. 590.

⁵⁶ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст. 596.

⁵⁷ Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 302-305, ст. 894.

⁵⁸ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 120 -126, ст. 670.

⁵⁹ [On-line]: <http://www.justice.gov.md> (Дата посещения: 20.11.2015).

публичной власти АТО Гагаузия; органами местного публичного управления; работодателями; социальными партнерами (КТД и КС).

Исключительно важное место в системе источников ТПМ принадлежит международным договорам, соглашениям и конвенциям в сфере труда, одной из сторон которых является РМ. При этом следует учесть, что в соответствии со ст.4 Конституции РМ и ст. 13 ТК, если международными договорами, соглашениями, конвенциями или другими международными актами стороной которых является Молдова, предусмотрены иные положения, чем содержащиеся в национальном законодательстве о труде, **приоритет имеют международные нормы.**

Кроме того, субъектам ТПМ необходимо исходить из принципиального требования п. 3 Постановления Конституционного суда № 55/1999 «О толковании некоторых положений статьи 4 Конституции Республики Молдова», согласно которому международные договоры (пакты, хартии), ратифицированные РМ, **являются составной частью правовой системы Молдовы и становятся нормами внутреннего права.**⁶⁰

К наиболее важным международным актам в области труда, стороной которых является Молдова, органически входящих в систему источников ТПМ, **относятся:**

1) *Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, принятый резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеей ООН от 16 декабря 1966 года;*⁶¹

2) *Европейская социальная хартия, принятая Комитетом министров Совета Европы 18 октября 1961 года и пересмотренная 3 мая 1996 года;*

3) *40 конвенций МОТ, ратифицированных Парламентом РМ в 1991 - 2011гг.;*⁶²

4) *Соглашение об ассоциации между Республикой Молдова и Европейским союзом, подписанное в Брюсселе 27 июня 2014 года;*

5) *9 директив Европейского союза, указанных выше;*

б) *Соглашение о сотрудничестве в области охраны труда между странами СНГ, совершенное в городе Москве 9 декабря 1994 года.*⁶³

4. Роль постановлений Конституционного суда и Высшей судебной палаты в регулировании трудовых отношений

А. Из синтеза конституционных положений п. а) и б) ч. (1) ст.135 Конституции РМ следует, что Конституционный суд РМ (КСМ) осуществляет не только контроль конституционности законов и постановлений Парламента, указов Президента РМ, постановлений и ордонансов Правительства, а также международных договоров, одной из сторон которых является Молдова, но и дает толкование норм Конституции страны. Кроме того, исходя из ч. (1) ст. 140 Конституции РМ законы и другие нормативные акты либо их части утрачивают силу с момента принятия КСМ соответствующего решения. В том же контексте, ст. 28 Закона о Конституционном суде № 317/1994 (далее - Закон № 317/1994)⁶⁴ предусматривает, что акты КСМ являются официальными документами, обязательными для исполнения на всей территории страны всеми органами публичной власти и всеми юридическими и физическими лицами. Юридические последствия нормативного акта или его части, признанных неконституционными, устраняются согласно действующему законодательству.

С другой стороны, согласно ч. (1) ст.79 Кодекса конституционной юрисдикции № 502/1995,⁶⁵ если при рассмотрении дела КСМ выявляет наличие пробелов в законодательстве, связанных с нереализацией положений Конституции, он направляет соответствующим органам представления, в которых обращает их внимание на необходимость устранения этих пробелов.

Таким образом, постановления КСМ, которыми обеспечивается верховенство

⁶⁰ Официальный монитор Республики Молдова, 1999 г., № 118 -119, ст. 64.

⁶¹ [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Дата посещения: 01.11.2015).

⁶² Ratifications by country – ILO. [On-line]: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en> (Дата посещения: 05.11.2015).

⁶³ [On-line]: <http://www.cis.minsk.by> (Дата посещения: 07.11.2015).

⁶⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 8, ст. 86.

⁶⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 53 - 54, ст. 597.

Конституции, носят *окончательный, неоспоримый и обязательный характер*. Этот вывод следует из содержания и логики конституционной нормы ст. 7 Высшего Закона, согласно которой Конституция РМ является ее высшим законом. Ни один закон или иной правовой акт, противоречащие положениям Конституции, не имеют юридической силы.

В контексте изложенного, принципиальное значение для всестороннего исследования источников ТПМ имеют выводы КСМ, содержащиеся в его Постановлении № 9/2014 «О толковании статьи 135 ч. (1) п. а) Конституции» относительно правовой природы постановлений КСМ, краткий обзор которых позволяет констатировать следующее.

Необходимо отметить, что некоторые постановления КСМ, признающие неконституционными законодательные положения или акт, могут привести к возникновению законодательного вакуума, недостатков и неопределенности при применении закона. В целях исключения этих негативных последствий, ст. 28 Закона № 317/1994 предусматривает, что Правительство не более чем в трехмесячный срок со дня опубликования постановления КСМ представляет Парламенту проект закона о внесении изменений и дополнений в нормативный акт или его часть, признанные неконституционными, или о признании их утратившими силу. Соответствующий проект закона должен рассматриваться Парламентом в первоочередном порядке. КСМ должен быть проинформирован в трехмесячный срок о результатах рассмотрения выявленных в законодательстве пробелов, связанных с нереализацией отдельных конституционных положений, указанных в представлении. Отсутствие реакции этих двух властей (Правительства и Парламента) вызывает логические вопросы в плане соблюдения положений Высшего закона и их отношения к КСМ. Непринятие каких-либо законодательных мер со стороны Парламента по исполнению актов КСМ равносильно неисполнению им своих основных полномочий, предусмотренных Конституцией, а именно законодательных полномочий.

Следует подчеркнуть, что для гарантирования верховенства Конституции - вмешательство КСМ является не только оправданным, но и необходимым, с тем, чтобы, оценивая специфическое действие конституционного права, характерное для каждого постановления КСМ, указать на последствия признания неконституционности рассматриваемых положений. Более того, в каждом случае соблюдение общеобязательного характера постановления КСМ придает значение не только эффективности его резолютивной части, но и, в равной мере, его мотивировочной части и, соответственно, толкованию текста Конституции КСМ, поскольку его постановление *представляет собой одно целое, единство мотивировочной и резолютивной частей*.

Постановление КСМ представляет собой общеобязательный юридический акт, основанный на разъяснении сути конституционного вопроса посредством официального толкования норм Конституции и раскрытия их смыслового содержания в соотношении с оспариваемыми нормами. Указанное значение постановлений КСМ, а также последовательность усилий суда по обеспечению эффективности конституционного правосудия, оправдывает то, что акты КСМ, раскрывая содержание конституционных норм и развивая правила, которые выводятся из их толкования, направляют развитие всей законодательной системы, а также процесс толкования и применения закона. Только такая позиция реально обеспечивает реализацию принципа верховенства Конституции.

Проникновение конституционных норм во всей правовой системе характеризуется насыщением областей права конституционными нормами. Конституционная юрисдикция – это следствие непосредственно применительного характера Конституции, конкретизирующаяся в обязательность применения актов КСМ. Во многих постановлениях КСМ отмечается, что в соответствии с положениями ст. 135 ч. (1) п. б) Конституции определение точного смысла конституционных норм относится к исключительной компетенции КСМ. Содержание конституционных норм

раскрывается в том числе юриспруденцией КСМ, *которая имеет регулирующий характер и своими последствиями представляет собой источник права.*

Толкование конституционных норм носит официальный и обязательный характер для всех субъектов правовых отношений. Постановление о толковании конституционных норм обладает силой закона и носит обязательный характер для всех конституционных органов страны в силу заключений, на которых оно опирается. *Оно применяется прямо, без каких-либо формальных условий.* Цель любого толкования конституционных норм заключается в обеспечении единства и правильного понимания их содержания и подлинного смысла, в разрешении правовых разногласий, возникших при осмыслении и оценке норм Высшего закона. *Официальное толкование конституционных норм носит императивный характер.*

Таким образом, независимо от характера постановлений КСМ – будь то толкование Высшего закона либо контроль конституционности нормативных актов, исходя из полномочий КСМ, они порождают последствия, предусмотренные Конституцией и законом относительно полномочия, осуществленного судом, их юридическая сила не может быть оспорена или подтверждена никем.

Что касается государственных органов, вовлеченных в рассматриваемые процессы, помимо обязанности соблюдать используемые при этих процедурах нормы закона и юриспруденцию КСМ в данной сфере, они также обязаны соблюдать и действовать по принципу конституционной лояльности, принципа, который затрагивает, среди прочего, вопрос отношения формы и содержания при применении Конституции.

Требуется акцентировать, что соблюдение принципа разделения властей в государстве предполагает не только сдерживание государственной власти от вмешательства в деятельность других властей, но и недопустимость пренебрежения властями своими полномочиями, которые они обязаны осуществлять в вверенных им областях – особенно, когда такая обязанность закреплена Высшим законом или установлена

постановлением КСМ, органа, который, в соответствии со ст. 134 Конституции, в конечном итоге, обеспечивает реализацию принципа разделения властей в государстве. Иначе говоря, соблюдение постановлений КСМ является необходимым и важным условием для надлежащего функционирования государственных властей и для утверждения правового государства. Решение КСМ, устанавливающее неконституционность акта (*в том числе в области трудовых отношений*), *становится составной частью нормативно-правового порядка*, оно влечет прекращение действия неконституционной нормы на будущее.

Парламент или Правительство, в зависимости от случая, обязаны отменить или внести изменения в соответствующие нормативные акты, приводя их таким образом в соответствие с Конституцией. Действия Парламента или Правительства по исполнению решений КСМ являются выражением окончательного и общеобязательного характера этих решений. При этом, юридические факторы должны стать определяющими при реагировании на постановления КСМ, особенно если они предусматривают конкретные обязательства для субъектов.

Постановление КСМ применяется ко всем не погашенным до даты его вынесения правовым отношениям (*в том числе трудовым отношениям*), соответственно, ко всем ситуациям, к которым применяются в дальнейшем положения, признанные неконституционными, а также и путем их пересмотра. В этом случае, как следует из конституционных положений ст. 140 Высшего закона, норма утрачивает правовую силу и, наконец, в отсутствие каких-либо действий со стороны действительного либо уполномоченного законодателя, *прекращает существовать.*

Устраняемая норма из действующего фонда законодательства затрудняет порой задачу государственных органов, применяющих закон. В связи с этим КСМ, чтобы предотвратить не единообразную практику, либо нарушение прав и основных свобод, либо, в исключительных случаях, игнорирование его постановлений, обязан указать, какие последствия производят его

постановления. Более того, являясь единственным органом, наделенным законом компетенцией по осуществлению конституционного контроля, КСМ обладает полнотой правовых полномочий в этой сфере. Нельзя согласиться с тем, что последствия решений КСМ могут толковаться другими государственными органами в процессе применения закона, поскольку такой подход равносителен ущемлению компетенции КСМ. Обязательность постановлений КСМ предполагает конституционную обязанность всех государственных органов в точности применять решения КСМ к конкретным ситуациям (*не исключая сферу труда*), которых касаются нормы, признанные неконституционными.

Важно отметить, что принцип стабильности правовых (*включая трудовых*) отношений не предполагает отставание права посредством противозаконных действий. Таким образом, в указанном случае возможность пересмотра создавшейся при нарушении конституционных норм ситуации, является единственным способом противодействовать последствиям, заключающимся в принципе **fraus omnia corrumpit** (обман развращает все). Является важным и то, что ответственность государства перед гражданином предполагает презумпцию соответствия нормативных актов положениям Конституции.

Поскольку ни Правительство, ни Парламент, в качестве уполномоченного законодателя, зачастую не предпринимают должные меры для приведения нормативного акта в соответствие с положениями Конституции, как предусматривает ст. 140 Высшего закона, то в таком случае конституционный контроль остается так или иначе безрезультатным. В этом контексте, КСМ считает в качестве принципа, что нормативные положения, признанные утратившими силу нормами закона или подзаконного акта, признанными впоследствии неконституционными - **вновь начинают действовать, становясь частью активного права и продолжая производить юридические последствия до вступления в силу новых положений, это являясь специфическим результатом утраты конституционной легитимности, санкция,**

которая по своему значению и суровости отличается от простого упряднения нормативного текста.

Так, в случае установления неконституционности нормы о внесении изменений/признании положений закона утратившим силу, до принятия Парламентом новых положений **применяются положения, предшествовавшие измененным/признанным утратившими силу, в соответствии с выводами КСМ по представленному ему на рассмотрение делу.** До принятия новых положений в тексте основного акта делается соответствующее примечание, с восстановлением положений, предшествовавших измененным/признанным утратившими силу.

В.С другой стороны, нормы п.с) и d) ст.16 Закона о Высшей судебной палате № 789/1996 (далее - Закон № 789/1996)⁶⁶ предусматривают, что Пленум ВСП рассматривает результаты обобщения судебной практики и принимает **постановления разъяснительного характера;** для обеспечения единообразия судебной практики издает по запросу судебных инстанций **консультативные заключения** в случае появления проблем, связанных с применением закона.

Из содержания норм п.с) ч. (1) ст.13 Закона № 789/1996 вытекает, что предложения о принятии **постановлений разъяснительного характера по вопросам применения норм трудового права Молдовы** могут быть внесены Пленуму ВСП по инициативе Коллегии по гражданским, коммерческим и административным делам ВСП. При этом, согласно п.d) ст. 2 Закона № 789/1996 указанные разъяснения по вопросам судебной практики (*в том числе относительно разрешения ИТС или КТК*), **не носят характера толкования законов и не имеют обязательной силы для судей.**

Кроме того, из синтеза положений п.b) ст. 2 и п.b) ст. 16 Закона № 789/1996 и п. g) ч. (1) ст. 135 Конституции РМ следует, что ВСП, по собственной инициативе или по предложению судебных инстанций, вправе обращаться с запросом в КСМ по вопросу о конституционности юридических актов,

⁶⁶ Повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 15 - 17, ст. 64.

последний который уполномочен Высшим законом разрешать исключительные случаи неконституционности правовых актов, представленные ВСП.

В контексте изложенного, нормы ст. 12¹ Гражданского процессуального кодекса № 225 от 30 мая 2003 года (далее - ГПК)⁶⁷ детализируют, что если при рассмотрении дела установлено, что подлежащая применению или примененная норма права противоречит положениям Конституции РМ, а контроль конституционности нормативного акта относится к компетенции КСМ, судебная инстанция обращается с запросом в КСМ через ВСП. С момента вынесения судебной инстанцией определения о разрешении исключительного случая неконституционности и до принятия решения КСМ процедура рассмотрения дела или исполнения вынесенного решения **приостанавливается**.

В соответствии со ст. 122 ГПК, если при рассмотрении дела в любой судебной инстанции отмечены затруднения с правильным применением норм материального или процессуального права, судебная инстанция по собственной инициативе или по просьбе участников процесса обращается в Пленум Высшей судебной палаты (ВСП) за **консультативным заключением**, которым разъясняется порядок применения закона. Консультативное заключение публикуется на веб-странице ВСП. При отклонении судебной инстанцией ходатайства участников процесса об обращении в Пленум ВСП за консультативным заключением ею выносится определение, которое не подлежит обжалованию в кассационном порядке. В случае решения об отклонении обращения Пленум ВСП выносит признанное вступившим в законную силу мотивированное определение, которое публикуется на веб-странице Высшей судебной палаты. Консультативное заключение Пленума ВСП не является обязательным для ВСП в случае последующего внесения изменений в закон или изменения практики его применения.

С. Таким образом, из содержания/синтеза процитированных выше правовых постулатов вытекает, что как постановления КСМ, так и постановления/консультативные заключения ВСП не только толкуют/разъясняют национальное законодательство (в том числе о труде), но по сути, восполняет существующие/выявленные пробелы в правовом регулировании, то есть создают нередко новые правила поведения.

Изложенное позволяет констатировать, что акты КСМ и ВСП после их официального опубликования становятся, по нашему мнению, практически **источниками права**, в том числе в области трудовых отношений, поскольку в них содержатся зачастую новые/уточненные мерилы поведения, не противоречащие закону (в том числе для работников и работодателей).

Такой вывод согласуется в принципе с понятием о нормативном акте, содержащимся в ст. 2 Закона о нормативных актах Правительства и других органов центрального и местного публичного управления № 317/2003, согласно которому **нормативным актом** (в том числе в сфере труда) является изданный уполномоченным органом публичной власти на основании конституционных и законодательных норм юридический акт, устанавливающий обязательные правила, подлежащие неоднократному применению в неограниченном числе однородных ситуаций.

К числу основных постановлений КСМ и ВСП, являющихся источником трудового права Молдовы, **можно отнести:**

✓ *Постановление КСМ № 32/1997 «О контроле конституционности Постановления Правительства и Всеобщей федерации профсоюзов Республики Молдова № 178 от 27 февраля 1997 года «Об утверждении Положения об условиях работы по совместительству»;*⁶⁸

✓ *Постановление КСМ № 34/1997 «О контроле конституционности Постановления Правительства № 265 от 13 мая 1996 года «Об утверждении Положения о порядке найма работников на контрактной основе»;*⁶⁹

⁶⁷ Повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 130 - 134, ст. 415.

⁶⁸ Официальный монитор Республики Молдова, 1997 г., № 77-78, ст. 34.

⁶⁹ Официальный монитор Республики Молдова,

✓ *Постановления КСМ № 11/2011 «О контроле конституционности синтагмы «с выплатой средней заработной платы (работникам, труд которых оплачивается сдельно или повременно)» из ч. (1) ст.111 Трудового кодекса в редакции Закона № 168 от 9 июля 2010 года «О внесении изменений и дополнений в Трудовой кодекс Республики Молдова»;*⁷⁰

✓ *Постановление КСМ № 5/2012 «О контроле конституционности положений ст.4 ч.(2) п.а) и п.б), ст.9 ч.(1) и ст.13 ч.(1) п.с) Закона № 289 - XV от 22 июля 2004 года о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования, с последующими изменениями и дополнениями»;*⁷¹

✓ *Постановление КСМ № 5/2013 «О контроле конституционности статьи 301 ч. (1) п.с) Трудового кодекса Республики Молдова № 154-XV от 28 марта 2003 года в редакции Закона № 91 от 26 апреля 2012 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты»;*⁷²

✓ *Постановление КСМ № 12/2014 «О контроле конституционности некоторых положений части (4) статьи 87 Трудового кодекса № 154-XV от 28 марта 2003 года (согласие профсоюзных органов на увольнение работников)»;*⁷³

✓ *Постановление КСМ № 25/2014 «О контроле конституционности некоторых положений Закона № 146 от 17 июля 2014 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты (оплата труда государственных служащих судебных инстанций и судей)»;*⁷⁴

✓ *Постановление КСМ № 8/2015 «О контроле конституционности статьи 153 Кодекса об образовании (прекращение индивидуальных трудовых договоров*

*директоров публичных образовательных учреждений)»;*⁷⁵

✓ *Постановление КСМ № 13/2015 «О контроле конституционности Закона № 261 от 1 ноября 2013 года о Коллегии врачей Республики Молдова»;*⁷⁶

✓ *Постановление ВСП № 6/2005 «О практике применения судебными инстанциями материального законодательства о взыскании ущерба, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица»;*⁷⁷

✓ *Постановление ВСП № 11/2005 «О практике применения судебными инстанциями законодательства, регламентирующего обязанность одной из сторон трудового договора возместить ущерб, причиненный другой стороне»;*⁷⁸

✓ *Постановление ВСП № 9/2014 «О судебной практике рассмотрения споров, возникающих в процессе заключения, изменения и прекращения индивидуального трудового договора».*⁷⁹

В то же время, представляется весьма затруднительным определение/выявление исчерпывающего перечня постановлений КСМ и ВСП, которые могут быть применены при регулировании трудовых отношений. Такие постановления, в частности, могут быть применены к трудовым отношениям по аналогии.

В заключение необходимо отметить, что даже страны, которые придерживаются нормотворческой правовой теории, не отрекаются от судебной практики как источника права. В частности, в странах романо-германской правовой системы, судебная практика обычно признается источником права, в том числе и трудового. Например, решения Федерального трудового суда в Германии относятся к числу источников трудового права.

1997 г., № 82 - 83, ст. 36.

⁷⁰ Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 96 - 98, ст. 13.

⁷¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 76 - 80, ст. 11.

⁷² Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 110 - 113, ст. 10.

⁷³ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 223 - 230, ст. 26.

⁷⁴ Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 345-35. ст. 41.

⁷⁵ Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., 241 – 246, ст. 17.

⁷⁶ Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., 241 - 246, ст. 19.

⁷⁷ Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2005 г., № 12.

⁷⁸ Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2006 г., № 2.

⁷⁹ Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2015 г., № 4.

Во Франции источником права признаются решения не любой судебной инстанции, а лишь Кассационного суда. Таким образом, опыт многих стран Евросоюза относительно юридического регулирования трудовых отношений посредством судебных решений по трудовым делам показывает, что практику молдавских судебных инстанций, в принципе, следовало бы признать, на наш взгляд, в качестве незаменимого и важнейшего источника ТПМ.

Требуется подчеркнуть, что постановления КСМ не имеют действенных правовых механизмов их перевода от формального - к материальному выражению, в силу чего их материализация в конкретные отношения происходит, прежде всего, благодаря правоприменительной деятельности судебных инстанций страны и Государственной инспекции труда.

Относительно постановлений ВСП следует заметить, что они не могут быть подвергнуты конституционному и судебному контролю, как это предусмотрено для законодательных и нормативных актов органов публичной власти. При таких правовых обстоятельствах, не исключено, что в постановлениях ВСП могут появляются правила, ограничивающие права и свободы человека и/или гражданина, в том числе в сфере труда. Отсутствие действенных юридических механизмов контроля за содержанием постановлений ВСП не позволяет потребовать устранения возможных/допущенных нарушений прав и свобод человека/гражданина, в том числе в трудовых отношениях.

Выше было отмечено, что ст. 12² ГПК предусматривает право ВСП на вынесение **консультативных заключений**, которыми разъясняется порядок применения норм закона (в том числе в области трудовых отношений) и являющимися, по сути, определенными источниками права, несмотря на некоторую спорность такого утверждения.

В этой связи следует отметить, что Пленумом ВСП, в области трудовых отношений, изданы следующие консультативные заключения, которыми разъясняется порядок применения норм ТК и иных законодательных актов:

▪ *Консультативное заключение № 4 ас - 2/13 от 04.03.2013 г. «О порядке применения*

*п.с) ч. (1) ст. 301 Трудового кодекса»;*⁸⁰

▪ *Консультативное заключение № 4 ас - 5/14 от 10.03.2014 г. «О порядке применения положений ч.(2) ст.330 Трудового кодекса»;*⁸¹

▪ *Консультативное заключение № 4 ас - 6/14 от 12.05.2014 г. «О применении законодательства о разрешении споров о возмещении материального ущерба, причиненного работникам вследствие увечья или иного повреждения здоровья во время исполнения служебных обязанностей»;*⁸²

▪ *Консультативное заключение № 4 ас - 21/2014 от 17.11.2014 г. «О применимости положений ст. 264 Трудового кодекса(о предупреждении), в случае освобождения от должности управляющего обществом с ограниченной ответственностью на основании ч.(1) ст. 70 Закон об обществах с ограниченной ответственностью № 135-XVI от 14 июня 2007 года».*⁸³

Необходимо также учесть, что помимо упомянутых консультативных заключений, которыми разъясняется порядок точного применения норм законодательства о труде, ВСП изданы дополнительно две **рекомендации** относительно применения отдельных положений ТК и международно-правовых актов в сфере труда, содержание которых, по нашему мнению, позволяет им примыкать/приближаться к источникам ТПМ, **а именно:**

• *Рекомендация № 66 от 08.05.2014 г. «О взыскании морального ущерба по трудовым спорам»*⁸⁴;

• *Рекомендация № 69 от 15.12.2014 г. «О применении конвенций Международной организации труда, ратифицированных Республикой Молдова»*⁸⁵.

Относительно указанных рекомендаций ВСП следует все же акцентировать, что издание подобных правовых актов со стороны высшей судебной инстанции страны не закреплено четко ни в нормах ГПК, ни в положениях Закона № 789/1996, что по нашему мнению несколько снижает их

⁸⁰ Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2013 г., № 11.

⁸¹ Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2014 г., № 7.

⁸² Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2014 г., № 7.

⁸³ Журнал «Кадры и заработная плата», 2015 г., № 1.

юридическую силу и значимость как актов, примыкающих/приближающихся к источникам ТПМ. Для придания рекомендациям ВСП надлежащей юридической силы, приближающих их к источникам ТПМ, объективно требуется неотложное внесение Парламентом в упомянутых законодательных актах необходимых дополнений. Соответствующий законопроект может быть разработан и внесен в Парламент правовыми субъектами, которым принадлежит право законодательной инициативы согласно ст. 73 Конституции РМ, в том числе Народным Собранием Гагаузии.

Заключение. Изложенные выше концептуально-практические тезисы и анализ комплекса многоуровневых правовых норм отрасли ТПМ – позволяют сформулировать следующие основные научно обоснованные **выводы и предложения:**

1. Источниками ТПМ являются международные правовые акты, национальные законодательные и нормативные/подзаконные акты всех уровней, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения.

2. Система источников ТПМ представляет собой совокупность международных правовых актов в сфере труда, включая директивы Европейского союза, национальных законодательных и нормативных актов всех уровней, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения, последовательно расположенных внутри данного системного комплекса, с учетом их взаимосвязи и субординации.

3. Общая характеристика норм ТК, как основного источника ТПМ, выявляет некоторые его **улучшения:** урезан объем прежних прав профсоюзов относительно их участия в совместном применении с работодателем многих норм законодательства о труде; не закреплены четко существующие ранее полномочия трудовых коллективов предприятий и их структурных подразделений; сокращен ряд предыдущих трудовых гарантий для работающих женщин - матерей и др.

4. Постановления Конституционного суда

и Высшей судебной палаты призваны играть важную роль в правовом регулировании трудовых отношений, которые после их официального опубликования становятся практически источниками ТПМ, поскольку в них содержатся зачастую новые/уточненные нормы/правила поведения для субъектов трудового права.

5. Для придания рекомендациям Высшей судебной палаты надлежащей юридической силы, приближающих их к источникам ТПМ, объективно требуется неотложное внесение Парламентом в ГПК и в Законе о судебной палате № 789/1996 необходимых дополнений относительно правовой природы этих судебных актов либо о толкование им соответствующих норм упомянутых законодательных актов согласно п.с) ст. 66 Конституции РМ с учетом практики Европейского суда по правам человека, решения которых являются по своей сути источниками права для европейских стран, в том числе для ТПМ.

Библиография:

1. Boișteanu Eduard, Romandaș Nicolai. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: S.n., 2014. 736 p.
2. Negru Teodor, Scorțescu Cătălina. Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2003. 290 p.
3. Ratifications by country – ILO. [On-line]: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en> (Дата посещения: 05.11.2015).
4. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225 от 30 мая 2003 года повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 130 - 134, ст. 415.
5. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России. Учебник. М.: Проспект, 2003. 492 с.
6. Директива 2001/23/ЕС от 12 марта 2001года «О сближении законодательства стран - членов в сфере защиты прав работников в случаях перевода предприятий, цехов или их частей». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.
7. Директива 2002/14/ЕС от 11 марта 2002 года «Об установлении общих рамок для информирования и проведения консультаций с работниками в Европейском Сообществе». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.
8. Директива 2003/88/ЕС от 4 ноября 2003 года «О некоторых аспектах организации

рабочего времени». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

9. Директива 91/383/ЕЭС от 25 июня 1991 года «О дополнительных мерах направленных на усиление охраны труда работников, вступивших в трудовые отношения на определенный срок, а также временных работников». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

10. Директива 91/533/ЕЭС от 14 октября 1991 года «Об обязанности работодателя информировать работников об условиях трудового договора или трудового соглашения». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

11. Директива 97/81/ЕС от 15 декабря 1997 года «О рамочном соглашении относительно работы на условиях неполной занятости, заключенном между UNICE, СЕЕР и ETUC». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

12. Директива 98/59/ЕС от 20 июля 1998 года «О сближении законодательств государств-членов, относящихся к сокращениям штатов». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

13. Директива 99/70/ЕС от 28 июня 1999 года «О рамочном соглашении относительно работы на основании работы на основании срочных трудовых договоров, заключенном между UNICE, СЕЕР и ETUC». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2013, № 11.

14. Европейская социальная хартия. Принята Комитетом министров Совета Европы 18 октября 1961 года и пересмотрена 3 мая 1996 года. [On-line]: <http://www.mpsfc.gov.md> (Дата посещения: 11.11.2015).

15. Европейская хартия об основных социальных правах трудящихся. Подписана государствами-членами ЕС в Страсбурге 9 декабря 1989 года. [On-line]: <http://www.consultant.ru/document/cons> (Дата посещения: 15.11.2015).

16. Закон о Высшей судебной палате № 789 от 26 марта 1996 года - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 15 - 17, ст. 64.

17. Закон о государственной должности и статусе государственного служащего № 158 от 4 июля 2008 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 230-232, ст. 840.

18. Закон о занятости населения и социальной защите лиц, находящихся в поиске работы № 102 от 13 марта 2003 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 70-72, ст. 312.

19. Закон о Конституционном суде № 317 от 13 декабря 1994 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 8, ст. 86.

20. Закон о крестьянских (фермерских) хозяйствах № 1353 от 3 ноября 2000 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2001 г., № 14-15, ст. 52.

21. Закон о нормативных актах Правительства и других органов центрального и местного публичного управления № 317 от 18 июля 2003 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 208 - 210, ст. 783.

22. Закон о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования № 289 от 22 июля 2004 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 168-170, ст. 773.

23. Закон о производственных кооперативах № 1007 от 25 апреля 2002 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 71-73, ст. 575.

24. Закон о системе оплаты труда в бюджетной сфере № 355 от 23 декабря 2005 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 35-38, ст. 148.

25. Закон о системе оплаты труда государственных служащих № 48 от 22 марта 2012 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 63, ст. 213.

26. Закон о службе в таможенных органах № 1150 от 20 июля 2000 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2000 г., № 106-108, ст. 765.

27. Закон о создании и функционировании Национальной комиссии по консультациям и коллективным переговорам, отраслевых и территориальных комиссий по консультациям и коллективным переговорам № 245 от 21 июля 2006 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 142-145, ст. 698.

28. Закон о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30 марта 2012 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 155-159, ст. 508.

29. Закон о творческих работниках и творческих союзах № 21 от 1 марта 2013 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 64-68, ст. 201.

30. Закон о трудовой миграции № 180 от 10 июля 2008 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 162-164, ст. 598.

31. Закон об обеспечении равенства № 121 от 25 мая 2012 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 103, ст. 355.

32. Закон об обеспечении равных возможностей для женщин и мужчин № 5 от 9 февраля 2006 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2006, № 47-50, ст. 200.

33. Закон об оплате труда № 847 от 14 февраля 2002 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 50-52, ст. 336.
34. Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз - Ери) № 344 от 23 декабря 1994 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 3-4, ст. 51.
35. Закон об охране здоровья и безопасности труда № 186 от 10 июля 2008 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 143-144, ст. 587.
36. Капша Тудор. Научно-практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова. LAP LAMBERT Academic Publishing//Saarbrucken, Deutschland, 2013. 682 с.
37. Классификатор занятий Республики Молдова, утвержденный Приказом Министерства труда, социальной защиты и семьи № 22 от 3 марта 2014 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 120 -126, ст. 670.
38. Кодекс законов о труде Республики Молдова, утвержденный Законом Молдавской ССР от 25 мая 1973 года. В: Ведомости Верховного Совета и Правительства Молдавской ССР, 1973 г., № 5, ст.46.
39. Кодекс конституционной юрисдикции № 502 от 16 июня 1995 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 53-54, ст. 597.
40. Конституция Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 1.
41. Консультативное заключение Пленума Высшей судебной палаты № 4ас - 2/13 от 4 марта 2013 года «О порядке применения п. с) ч. (1) ст. 301 Трудового кодекса». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2013 г., № 11.
42. Консультативное заключение Пленума Высшей судебной палаты № 4ас - 5/14 от 10 марта 2014 года «О применении законодательства о разрешении споров о возмещении материального ущерба, причиненного работникам вследствие увечья или иного повреждения здоровья во время исполнения служебных обязанностей». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2014 г., № 7.
43. Консультативное заключение Пленума Высшей судебной палаты № 4ас - 6/14 от 12 мая 2014 года «О применимости положений ст. 264 Трудового кодекса (о предупреждении), в случае освобождения от должности управляющего обществом с ограниченной ответственностью на основании ч. (1) ст.70 Закона № 135 от 14.06.2007г. об обществах с ограниченной ответственностью». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова. 2014, № 7.
44. Консультативное заключение Пленума Высшей судебной палаты № 4ас - 21/2014 от 17 ноября 2014 года «О порядке применения положений ч. (2) ст.330 Трудового кодекса». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2015, № 1.
45. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеей ООН от 16 декабря 1966 года. [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Дата посещения: 01.11.2015).
46. Нормы предельно допустимых нагрузок для женщин при подъеме и перемещении тяжестей вручную, утвержденные Постановлением Правительства № 624 от 6 октября 1993 года. Монитор, 1993 г., № 10, ст. 315.
47. Перечень должностей и работ, занимаемых или выполняемых работниками, с которыми работодатель может заключать письменные договоры о полной индивидуальной материальной ответственности за необеспечение сохранности переданных ценностей, утвержденный Постановлением Правительства № 449 от 29 апреля 2004 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 73-76, ст. 586.
48. Перечень сезонных работ, утвержденный Постановлением Правительства № 1273 от 19 ноября 2004 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 212 - 217, ст. 1469.
49. Перечень тяжелых работ и работ с вредными и/или опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда лиц в возрасте до восемнадцати лет, утвержденный Постановлением Правительства № 541 от 7 июля 2014 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст. 590.
50. Положение о порядке заполнения, хранения и учета трудовой книжки, утвержденное Постановлением Правительства № 1449 от 24 декабря 2007 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 5-7, ст. 23.
51. Положение о порядке исчисления, распределения, использования и учета отчислений специального целевого назначения для поддержки молодых педагогических кадров, утвержденное Постановлением Правительства № 802 от 29 октября 2015 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 302 -305, ст. 894.
52. Положение о порядке организации нормирования труда в отраслях национальной экономики, утвержденное Постановлением Правительства № 98 от 4 февраля 2013 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 27 - 30, ст. 143.

53. Положение о порядке расследования несчастных случаев на производстве, утвержденное Постановлением Правительства № 1361 от 22 декабря 2005 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 9- 12, ст. 51.

54. Положение о предоставлении гарантий и компенсаций работникам, совмещающим работу с обучением, утвержденное Постановлением Правительства № 435 от 23 апреля 2007 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2007 г., № 60-63, ст. 469.

55. Положение об оценке условий труда на рабочих местах и порядке применения отраслевых перечней работ, на которых могут устанавливаться компенсационные надбавки за работу в неблагоприятных условиях труда, утвержденное Постановлением Правительства № 1335 от 10 октября 2002 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 146 - 148, ст. 1496.

56. Порядок исчисления и выплаты сумм компенсации потерь части заработной платы в связи с нарушением сроков ее выплаты, утвержденный Постановлением Правительства № 535 от 7 мая 2003 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 84 -86, ст. 568.

57. Порядок исчисления средней заработной платы, утвержденный Постановлением Правительства № 426 от 26 апреля 2004 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 73-76, ст. 570.

58. Постановление Конституционного суда № 11 от 31 мая 2011 года «О контроле конституционности синтагмы «с выплатой средней заработной платы (работникам, труд которых оплачивается сдельно или повременно)» из ч.(1) ст.111 Трудового кодекса в редакции Закона № 168 от 9 июля 2010 года «О внесении изменений и дополнений в Трудовой кодекс Республики Молдова». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 96 - 98, ст. 13.

59. Постановление Конституционного суда № 12 от 20 мая 2014 года «О контроле конституционности некоторых положений части (4) статьи 87 Трудового кодекса № 154-XV от 28 марта 2003 года (согласие профсоюзных органов на увольнение работников)». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 223 - 230, ст. 26.

60. Постановление Конституционного суда № 13 от 15 мая 2015 года «О контроле конституционности Закона № 261 от 1 ноября 2013 года о Коллегии врачей Республики Молдова». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., 241 - 246, ст. 19.

61. Постановление Конституционного суда № 25 от 6 ноября 2014 года «О контроле конституционности некоторых положений Закона № 146 от 17 июля 2014 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты (оплата труда государственных служащих судебных инстанций и судей)». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 345-35. ст. 41.

62. Постановление Конституционного суда № 32 от 10 ноября 1997 года «О контроле конституционности Постановления Правительства и Всеобщей федерации профсоюзов Республики Молдова № 178 от 27 февраля 1997 года «Об утверждении Положения об условиях работы по совместительству». В: Официальный монитор Республики Молдова, 1997 г., № 77-78, ст. 34.

63. Постановление Конституционного суда № 34 от 24 ноября 1997 года «О контроле конституционности Постановления Правительства № 265 от 13 мая 1996 года «Об утверждении Положения о порядке найма работников на контрактной основе». В: Официальный монитор Республики Молдова, 1997 г., № 82 - 83, ст. 36.

64. Постановление Конституционного суда № 5 от 10 апреля 2012 года «О контроле конституционности положений ст.4 ч. (2) п.а) и п.б), ст. 9 ч. (1) и ст. 13 ч.(1) п.с) Закона № 289 - XV от 22 июля 2004 года о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования, с последующими изменениями и дополнениями». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 76 - 80, ст. 11.

65. Постановление Конституционного суда № 5 от 23 апреля 2013 года «О контроле конституционности статьи 301 ч. (1) п.с) Трудового кодекса Республики Молдова № 154- XV от 28 марта 2003 года в редакции Закона № 91 от 26 апреля 2012 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 110 - 113, ст. 10.

66. Постановление Конституционного суда № 55 от 14 октября 1999 года «О толковании некоторых положений статьи 4 Конституции Республики Молдова». В: Официальный монитор Республики Молдова, 1999 г., № 118-119, ст. 64.

67. Постановление Конституционного суда № 8 от 11 мая 2015 года «О контроле конституционности статьи 153 Кодекса об образовании (прекращение индивидуальных трудовых договоров директоров публичных образовательных учреждений)». В: Официальный

монитор Республики Молдова, 2015 г., 241 – 246, ст. 17.

68. Постановление Конституционного суда № 9 от 14 февраля 2014 года «О толковании статьи 135 ч.(1) п.а) Конституции». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 78 – 79, ст. 9.

69. Постановление Пленума Высшей судебной палаты № 11 от 3 октября 2005 года «О практике применения судебными инстанциями законодательства, регламентирующего обязанность одной из сторон трудового договора возместить ущерб, причиненный другой стороне». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2006 г., № 2.

70. Постановление Пленума Высшей судебной палаты № 6 от 4 июля 2005 года «О практике применения судебными инстанциями материального законодательства о взыскании ущерба, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2005 г., № 12.

71. Постановление Пленума Высшей судебной палаты № 9 от 22 декабря 2014 года «О судебной практике рассмотрения споров, возникающих в процессе заключения, изменения и прекращения индивидуального трудового договора». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2015 г., № 4.

72. Постановление Правительства № 550 от 9 июля 2014 года «Об установлении размера минимальной заработной платы по стране». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст. 596.

73. Постановление Правительства № 573 от 1 августа 1994 года «О предоставлении ежегодных дополнительных отпусков». В: Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 2.

74. Постановление Правительства № 743 от 11 июня 2002 года «Об оплате труда работников хозрасчетных предприятий». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2002 г., № 79-81, ст. 841.

75. Постановления Правительства № 1345 от 24 ноября 2006 года «О гармонизации законодательства Республики Молдова с законодательством Сообщества». В: Официальный монитор Республики Молдова, 2006 г., № 189 - 192, ст. 1470.

76. Предельные нормы подъема и перемещения тяжестей вручную, допустимых для лиц в возрасте до восемнадцати лет, утвержденные Постановлением Правительства № 541 от 7 июля 2014 года. В: Официальный

монитор Республики Молдова, 2014 г., № 185 - 199, ст.590.

77. Приказ Министерства здравоохранения № 132 от 17 июня 1996 года «Об обязательных медицинских осмотрах при поступлении на работу и периодические медицинские осмотры работников подвергнутых воздействию вредных и неблагоприятных факторов». [On-line]: <http://www.justice.gov.md> (Дата посещения: 20.11.2015).

78. Приказ Министерства иностранных дел и европейской интеграции № 819-Т-6 от 5 сентября 2014 года «О вступлении в силу и прекращении действия международных договоров». В: Официальный монитор Республики Молдова. 2014 г., № 268 - 269, ст. 1288.

79. Рекомендация Высшей судебной палаты № 66 от 08.05.2014г. «О взыскании морального ущерба по трудовым спорам». В: Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова. 2014, № 8 - 9.

80. Рекомендация Высшей судебной палаты № 69 от 15.12.2014г. «О применении конвенций Международной организации труда, ратифицированных Республикой Молдова». В: Журнал «Кадры и заработная плата». 2014 г., № 12.

81. Соглашение о сотрудничестве в области охраны труда между странами СНГ. Совершено в городе Москве 9 декабря 1994 года. [On-line]: <http://www.cis.minsk.by> (Дата посещения: 07.11.2015).

82. Соглашение об ассоциации между Республикой Молдова, с одной стороны, и Европейским союзом и Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны, подписанное в Брюсселе 27 июня 2014 года. [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Дата посещения: 10.11.2015).

83. Список производств, профессий и работ с тяжелыми и вредными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин, утвержденный Постановлением Правительства № 624 от 6 октября 1993 года. В: Монитор, 1993 г., № 10, ст. 315.

84. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003 года. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

85. Указ Президента Республики Молдова № 247 от 15 декабря 1992 года «Об обеспечении прав профессиональных союзов в системе социального партнерства». В: Монитор, 1992 г., № 12.

Bibliography:

1. Boișteanu Eduard, Romandaș Nicolai. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: S.n., 2014. 736 p.
2. Negru Teodor, Scorțescu Cătălina. Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2003. 290 p.
3. Ratifications by country – ILO. [On-line]: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en> (Data poseshcheniia: 05.11.2015).
4. Grazhdanskii protsessual'nyi kodeks Respubliki Moldova № 225 ot 30 maia 2003 goda povtornoie opublikovanie: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2013 g., № 130–134, st. 415.
5. Gusov K.N., Tolkunova V.N. Trudovoe pravo Rossii. Uchebnik. M.: Prospekt, 2003. 492 s.
6. Direktiva 2001/23/ES ot 12 marta 2001 goda «O sblizhenii zakonodatel'stva stran - chlenov v sfere zashchity prav rabotnikov v sluchaiakh perevoda predpriatii, tsekhov ili ikh chastei». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
7. Direktiva 2002/14/ES ot 11 marta 2002 goda «Ob ustanovlenii obshchikh ramok dlia informirovaniia i provedeniia konsul'tatsii s rabotnikami v Evropeiskom Soobshchestve». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
8. Direktiva 2003/88/ES ot 4 noiabria 2003 goda «O nekotorykh aspektakh organizatsii rabocheho vremeni». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
9. Direktiva 91/383/EES ot 25 iunია 1991 goda «O dopolnitel'nykh merakh napravlennykh na usilenie okhrany truda rabotnikov, vstupivshikh v trudovye otnosheniia na opredelennyi srok, a takzhe vremennykh rabotnikov». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
10. Direktiva 91/533/EES ot 14 oktiabria 1991 goda «Ob obiazannosti rabotodatelia informirovat' rabotnikov ob usloviiakh trudovogo dogovora ili trudovogo soglasheniia». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
11. Direktiva 97/81/ES ot 15 dekabria 1997 goda «O ramochnom soglashenii otноситel'no raboty na usloviiakh nepolnoi zaniatosti, zakliuchennom mezhdou UNICE,CEEP i ETUC». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
12. Direktiva 98/59/ES ot 20 iulia 1998 goda «O sblizhenii zakonodatel'stv gosudarstv-chlenov, otnosiashchikhsia k sokrashcheniiam shtatov». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
13. Direktiva 99/70/ES ot 28 iunია 1999 goda «O ramochnom soglashenii otноситel'no raboty na osnovanii raboty na osnovanii srochnykh trudovykh dogovorov, zakliuchennom mezhdou UNICE,CEEP i ETUC». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2013, № 11.
14. Evropeiskaia sotsial'naia khartiia. Priniata Komitetom ministrov Soveta Evropy 18 oktiabria 1961 goda i peresmotrena 3 maia 1996 goda. [On-line]: <http://www.mpsfc.gov.md> (Data poseshcheniia: 11.11.2015).
15. Evropeiskaia khartiia ob osnovnykh sotsial'nykh pravakh trudiashchikhsia. Podpisana gosudarstvami-chlenami ES v Strasburge 9 dekabria 1989 goda. [On-line]: <http://www.consultant.ru/document/cons> (Data poseshcheniia: 15.11.2015).
16. Zakon o Vyssei sudebnoi palate № 789 ot 26 marta 1996 goda - povtornoie opublikovanie: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2013 g., № 15 - 17, st. 64.
17. Zakon o gosudarstvennoi dolzhnosti i statuse gosudarstvennogo sluzhashchego № 158 ot 4 iulia 2008 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2008 g., № 230-232, st. 840.
18. Zakon o zaniatosti naseleniia i sotsial'noi zashchite lits, nakhodiashchikhsia v poiske raboty № 102 ot 13 marta 2003 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2003 g., № 70-72, st. 312.
19. Zakon o Konstitutsionnom sude № 317 ot 13 dekabria 1994 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1995 g., № 8, st. 86.
20. Zakon o krest'ianskikh (fermerskikh) khoziaistvakh № 1353 ot 3 noiabria 2000 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2001 g., № 14-15, st. 52.
21. Zakon o normativnykh aktakh Pravitel'stva i drugikh organov tsentral'nogo i mestnogo publichnogo upravleniia № 317 ot 18 iulia 2003 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2003 g., № 208 - 210, st. 783.
22. Zakon o posobiiakh po vremennoi netrudosposobnosti i drugikh posobiiakh sotsial'nogo strakhovaniia № 289 ot 22 iulia 2004 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2004 g., № 168-170, st. 773.
23. Zakon o proizvodstvennykh kooperativakh № 1007 ot 25 aprelia 2002 goda - Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2002 g., № 71-73, st. 575.
24. Zakon o sisteme oplaty truda v biudzhethnoi sfere № 355 ot 23 dekabria 2005 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2006 g., № 35-38, st. 148.
25. Zakon o sisteme oplaty truda gosudarstvennykh sluzhashchikh № 48 ot 22 marta 2012 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2012 g., № 63, st. 213.
26. Zakon o sluzhbe v tamozhennykh organakh № 1150 ot 20 iulia 2000 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2000 g., № 106-108, st. 765.
27. Zakon o sozdanii i funktsionirovanii Natsional'noi komissii po konsul'tatsiiam i kollektivnym peregovoram, otraslevykh i territorial'nykh komissii po konsul'tatsiiam i kollektivnym peregovoram № 245 ot 21 iulia 2006

goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2006 g., № 142-145, st. 698.

28. Zakon o sotsial'noi integratsii lits s ogranichennymi vozmozhnostiami № 60 ot 30 marta 2012 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2012 g., № 155-159, st. 508.

29. Zakon o tvorcheskikh rabotnikakh i tvorcheskikh soiuzakh № 21 ot 1 marta 2013 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2013 g., № 64-68, st. 201.

30. Zakon o trudovoi migratsii № 180 ot 10 iulia 2008 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2008 g., № 162-164, st. 598.

31. Zakon ob obespechenii ravenstva № 121 ot 25 maia 2012 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2012 g., № 103, st. 355.

32. Zakon ob obespechenii ravnykh vozmozhnostei dlia zhenshchin i muzhchin № 5 ot 9 fevralia 2006 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2006, № 47-50, st. 200.

33. Zakon ob oplate truda № 847 ot 14 fevralia 2002 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2002 g., № 50-52, st. 336.

34. Zakon ob osobom pravovom statuse Gagauzii (Gagauz - Eri) № 344 ot 23 dekabria 1994 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1995 g., № 3-4, st. 51.

35. Zakon ob okhrane zdorov'ia i bezopasnosti truda № 186 ot 10 iulia 2008 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2008 g., № 143-144, st. 587.

36. Kapsha Tudor. Nauchno-prakticheskie kommentarii k Trudovomu kodeksu Respubliki Moldova. LAP LAMBERT Academic Publishing//Saarbrucken, Deutschland, 2013. 682 s.

37. Klassifikator zaniatii Respubliki Moldova, utverzhdenyi Prikazom Ministerstva truda, sotsial'noi zashchity i sem'i № 22 ot 3 marta 2014 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 120 -126, st. 670.

38. Kodeks zakonov o trude Respubliki Moldova, utverzhdenyi Zakonom Moldavskoi SSR ot 25 maia 1973 goda. V: Vedomosti Verkhovnogo Soveta i Pravitel'stva Moldavskoi SSR, 1973 g., № 5, st.46.

39. Kodeks konstitutsionnoi iurisdiktzii № 502 ot 16 iunia 1995 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1995 g., № 53-54, st. 597.

40. Konstitutsiia Respubliki Moldova, priniataia 29 iulia 1994 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1994 g., № 1, st. 1.

41. Konsul'tativnoe zakliuchenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 4as - 2/13 ot 4 marta 2013 goda «O poriadke primeneniia p. s) ch. (1) st. 301 Trudovogo kodeksa». B: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova, 2013 g., № 11.

42. Konsul'tativnoe zakliuchenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 4as - 5/14 ot 10 marta 2014 goda «O primenenii zakonodatel'stva o razreshenii sporov o vozmeshchenii material'nogo ushcherba, prichinnogo rabotnikam vsledstvie uvech'ia ili inogo povrezhdeniia zdorov'ia vo vremia ispolneniia sluzhebnykh obiazannostei». B: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova, 2014 g., № 7.

43. Konsul'tativnoe zakliuchenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 4as - 6/14 ot 12 maia 2014 goda «O primenimosti polozhenii st. 264 Trudovogo kodeksa (o preduprezhdenii), v sluchae osvobozhdeniia ot dolzhnosti upravliaiushchego obshchestvom s ogranichennoi otvetstvennost'iu na osnovanii ch. (1) st. 70 Zakona № 135 ot 14 06. 2007g. ob obshchestvakh s ogranichennoi otvetstvennost'iu». B: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova. 2014, № 7.

44. Konsul'tativnoe zakliuchenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 4as - 21/2014 ot 17 noiabria 2014 goda «O poriadke primeneniia polozhenii ch. (2) st. 330 Trudovogo kodeksa». B: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2015, № 1.

45. Mezhdunarodnyi pakt ob ekonomicheskikh, sotsial'nykh i kul'turnykh pravakh. Priniat rezoliutsiei 2200 A (XXI) General'noi Assamblei OON ot 16 dekabria 1966 goda. [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Data poseshcheniia: 01.11.2015).

46. Normy predel'no dopustimykh nagruzok dlia zhenshchin pri pod'eme i peremeshchenii tiazhestei vruchnuiu, utverzhdennye Postanovleniem Pravitel'stva № 624 ot 6 oktiabria 1993 goda. Monitor, 1993 g., № 10, st. 315.

47. Perechen' dolzhnostei i rabot, zanimaemykh ili vpolniaemykh rabotnikami, s kotorymi rabotodatel' mozhnet zakliuchat' pis'mennye dogovory o polnoi individual'noi material'noi otvetstvennosti za neobespechenie sokhrannosti predannykh tsennostei, utverzhdenyi Postanovleniem Pravitel'stva № 449 ot 29 apreliia 2004 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2004 g., № 73-76, st. 586.

48. Perechen' sezonnykh rabot, utverzhdenyi Postanovleniem Pravitel'stva № 1273 ot 19 noiabria 2004 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2004 g., № 212 -217, st. 1469.

49. Perechen' tiazhelykh rabot i rabot s vrednymi i/ili opasnymi usloviiami truda, na kotorykh zapreshchaetsia primeneniie truda lits v vozraste do vosemnadsati let, utverzhdenyi Postanovleniem Pravitel'stva № 541 ot 7 iulia 2014 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 185 - 199, st. 590.

50. Polozhenie o poriadke zapolneniia, khraneniia i ucheta trudovoi knizhki, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 1449 ot 24 dekabria

2007 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2008 g., № 5-7, st. 23.

51. Polozhenie o poriadke ischisleniia, raspredeleniia, ispol'zovaniia i ucheta otchislenii spetsial'nogo tselevogo naznacheniiia dlia podderzhki molodykh pedagogicheskikh kadrov, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 802 ot 29 oktiabria 2015 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2015 g., № 302 -305, st. 894.

52. Polozhenie o poriadke organizatsii normirovaniia truda v otrasliakh natsional'noi ekonomiki, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 98 ot 4 fevralia 2013 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2013 g., № 27 - 30, st. 143.

53. Polozhenie o poriadke rassledovaniia neschastnykh sluchaev na proizvodstve, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 1361 ot 22 dekabria 2005 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2006 g., № 9- 12, st. 51.

54. Polozhenie o predostavlenii garantii i kompensatsii rabotnikam, sovmeshchaiushchim rabotu s obucheniem, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 435 ot 23 apreliia 2007 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2007 g., № 60-63, st. 469.

55. Polozhenie ob otsenke uslovii truda na rabochikh mestakh i poriadke primeneniia otraslevykh perechnei rabot, na kotorykh mogut ustanavlivat'sia kompensatsionnye nadbavki za rabotu v neblagopriiatnykh usloviiakh truda, utverzhdennoe Postanovleniem Pravitel'stva № 1335 ot 10 oktiabria 2002 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2002 g., № 146 -148, st. 1496.

56. Poriadok ischisleniia i vyplaty summ kompensatsii poter' chasti zarabotnoi platy v sviazi s narusheniem srokov ee vyplaty, utverzhdennyi Postanovleniem Pravitel'stva № 535 ot 7 maia 2003 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2003 g., № 84 -86, st. 568.

57. Poriadok ischisleniia srednei zarabotnoi platy, utverzhdennyi Postanovleniem Pravitel'stva № 426 ot 26 apreliia 2004 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2004 g., № 73-76, st. 570.

58. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 11 ot 31 maia 2011 goda «O kontrole konstitutsionnosti sintagmy «s vyplatoi srednei zarabotnoi platy (rabotnikam, trud kotorykh oplachivaetsia sdel'no ili povremenno)» iz ch.(1) st.111 Trudovogo kodeksa v redaktsii Zakona № 168 ot 9 iulua 2010 goda «O vnesenii izmenenii i dopolnenii v Trudovoi kodeks Respubliki Moldova». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2011 g., № 96 - 98, st. 13.

59. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 12 ot 20 maia 2014 goda «O kontrole konstitutsionnosti nekotorykh polozhenii chasti (4) stat'i 87 Trudovogo kodeksa № 154-XV ot 28 marta 2003 goda (soglasie

profsoiuznykh organov na uvol'nenie rabotnikov)». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 223 - 230, st. 26.

60. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 13 ot 15 maia 2015 goda «O kontrole konstitutsionnosti Zakona № 261 ot 1 noiabria 2013 goda o Kollegii vrachei Respubliki Moldova». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2015 g., 241 - 246, st. 19.

61. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 25 ot 6 noiabria 2014 goda «O kontrole konstitutsionnosti nekotorykh polozhenii Zakona № 146 ot 17 iulua 2014 goda o vnesenii izmenenii i dopolnenii v nekotorye zakonodatel'nye akty (oplata truda gosudarstvennykh sluzhashchikh sudebnykh instantsii i sudei)». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 345-35. st. 41.

62. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 32 ot 10 noiabria 1997 goda «O kontrole konstitutsionnosti Postanovleniia Pravitel'stva i Vseobshchei federatsii profsoiuzov Respubliki Moldova № 178 ot 27 fevralia 1997 goda «Ob utverzhdenii Polozheniia ob usloviiakh raboty po sovместitel'stvu». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1997 g., № 77-78, st. 34.

63. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 34 ot 24 noiabria 1997 goda «O kontrole konstitutsionnosti Postanovleniia Pravitel'stva № 265 ot 13 maia 1996 goda «Ob utverzhdenii Polozheniia o poriadke naima rabotnikov na kontraktnoi osnove». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1997 g., № 82 - 83, st. 36.

64. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 5 ot 10 apreliia 2012 goda «O kontrole konstitutsionnosti polozhenii st.4 ch.(2) p.a) i p.b), st. 9 ch. (1) i st. 13 ch.(1) p.s) Zakona № 289 - XV ot 22 iulua 2004 goda o posobiakh po vremennoi netrudosposobnosti i drugikh posobiakh sotsial'nogo strakhovaniia, s posleduiushchimi izmeneniami i dopolneniami». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2012 g., № 76 - 80, st. 11.

65. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 5 ot 23 apreliia 2013 goda «O kontrole konstitutsionnosti stat'i 301 ch. (1) p.s) Trudovogo kodeksa Respubliki Moldova № 154-XV ot 28 marta 2003 goda v redaktsii Zakona № 91 ot 26 apreliia 2012 goda o vnesenii izmenenii i dopolnenii v nekotorye zakonodatel'nye akty». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2013 g., № 110 - 113, st. 10.

66. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 55 ot 14 oktiabria 1999 goda «O tolkovanii nekotorykh polozhenii stat'i 4 Konstitutsii Respubliki Moldova». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1999 g., № 118-119, st. 64.

67. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 8 ot 11 maia 2015 goda «O kontrole konstitutsionnosti stat'i 153 Kodeksa ob obrazovanii (prekrashchenie individual'nykh trudovykh dogovorov direktorov

publichnykh obrazovatel'nykh uchrezhdenii)». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2015 g., 241 – 246, st. 17.

68. Postanovlenie Konstitutsionnogo suda № 9 ot 14 fevralia 2014 goda «O tolkovanii stat'i 135 ch.(1) p.a) Konstitutsii». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 78 – 79, st. 9.

69. Postanovlenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 11 ot 3 oktiabria 2005 goda «O praktike primeneniia sudebnymi instantsiiami zakonodatel'stva, reglamentiruiushchego obiazannost' odnoi iz storon trudovogo dogovora vozместit' ushcherb, prichinennyi drugoi storone». V: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova, 2006 g., № 2.

70. Postanovlenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 6 ot 4 iul'ia 2005 goda «O praktike primeneniia sudebnymi instantsiiami material'nogo zakonodatel'stva o vyzskanii ushcherba, prichinnogo uvech'em ili inym povrezhdeniem zdorov'ia libo sviazannogo so smert'iu litsa». V: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova, 2005 g., № 12.

71. Postanovlenie Plenuma Vysshei sudebnoi palaty № 9 ot 22 dekabria 2014 goda «O sudebnoi praktike rassmotreniia sporov, vznikaiushchikh v protsesse zakliucheniia, izmeneniia i prekrashcheniia individual'nogo trudovogo dogovora». V: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova, 2015 g., № 4.

72. Postanovlenie Pravitel'stva № 550 ot 9 iul'ia 2014 goda «Ob ustanovlenii razmera minimal'noi zarabotnoi platy po strane». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 185 - 199, st. 596.

73. Postanovlenie Pravitel'stva № 573 ot 1 avgusta 1994 goda «O predostavlenii ezhegodnykh dopolnitel'nykh otpuskov». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 1994 g., № 1, st. 2.

74. Postanovlenie Pravitel'stva № 743 ot 11 iun'ia 2002 goda «Ob oplate truda rabotnikov khozraschetnykh predpriatii». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2002 g., № 79-81, st. 841.

75. Postanovleniia Pravitel'stva № 1345 ot 24 noiabria 2006 goda «O garmonizatsii zakonodatel'stva Respubliki Moldova s zakonodatel'stvom Soobshchestva». V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2006 g., № 189 - 192, st. 1470.

76. Predel'nye normy pod"ema i peremeshcheniia tiazhestei vruchnuiu, dopustimyykh dlia lits v vozraste do vosemnadtsati let, utverzhennyye Postanovleniem Pravitel'stva № 541 ot 7 iul'ia 2014 goda. V: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2014 g., № 185 - 199, st.590.

77. Prikaz Ministerstva zdravookhraneniia № 132 ot 17 iun'ia 1996 goda «Ob obiazatel'nykh meditsinskikh osmotrah pri postuplenii na rabotu i periodicheskie meditsinskie osmotry rabotnikov

podvergnutykh vozdeistviu vrednykh i neblagopriiatnykh faktorov». [On-line]: <http://www.justice.gov.md> (Data poseshcheniia: 20.11.2015).

78. Prikaz Ministerstva inostrannykh del i evropeiskoi integratsii № 819-T-6 ot 5 sentiabria 2014 goda «O vstuplenii v silu i prekrashchenii deistviia mezhdunarodnykh dogovorov». B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova. 2014 g., № 268 - 269, st. 1288.

79. Rekomendatsiia Vysshei sudebnoi palaty № 66 ot 08.05.2014g. «O vyzskanii moral'nogo ushcherba po trudovym sporam». V: Biulleten' Vysshei sudebnoi palaty Respubliki Moldova. 2014, № 8 - 9.

80. Rekomendatsiia Vysshei sudebnoi palaty № 69 ot 15.12.2014g. «O primenenii konventsii Mezhdunarodnoi organizatsii truda, ratifitsirovannykh Respublikoi Moldova». V: Zhurnal «Kadry i zarabotnaia plata». 2014 g., № 12.

81. Soglashenie o sotrudnichestve v oblasti okhrany truda mezhdu stranami SNG. Soversheno v gorode Moskve 9 dekabria 1994 goda. [On-line]: <http://www.cis.minsk.by> (Data poseshcheniia: 07.11.2015).

82. Soglashenie ob assotsiatsii mezhdu Respublikoi Moldova, s odnoi storony, i Evropeiskim soiuzom i Evropeiskim soobshchestvom po atomnoi energii i ikh gosudarstvami-chlenami, s drugoi storony, podpisannoe v Briussele 27 iun'ia 2014 goda. [On-line]: <http://www.mfa.gov.md> (Data poseshcheniia: 10.11.2015).

83. Spisok proizvodstv, professii i rabot s tiazhelymi i vrednymi usloviiami truda, na kotorykh zapreshchaetsia primenie truda zhenshchin, utverzhennyyi Postanovleniem Pravitel'stva № 624 ot 6 oktiabria 1993 goda. B: Monitor, 1993 g., № 10, st. 315.

84. Trudovoi kodeks Respubliki Moldova № 154 ot 28 marta 2003 goda. B: Ofitsial'nyi monitor Respubliki Moldova, 2003 g., № 159 - 162, st. 648.

85. Ukaz Prezidenta Respubliki Moldova № 247 ot 15 dekabria 1992 goda «Ob obespechenii prav professional'nykh soiuzov v sisteme sotsial'nogo partnerstva». B: Monitor, 1992 g., № 12.

Copyright ©Tudor CAPȘA, Serghei ZAHARIA, 2015.

Контакты/Contacte/ Contacts:

Комратский государственный университет
MD - 3805, Республика Молдова,
мун. Комрат, ул. Галацана, 17.

E-mail: tudor.capsa@gmail.com;
serghei.zaharia@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 135-141.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16.06.2015 | Accepted: 15.11.2015 | Published: 23.12.2015

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

PERSOANA FIZICĂ - SUBIECT DE DREPT ÎN DOMENIUL INFORMAȚIONAL

AN INDIVIDUAL – AN ENTITY IN THE INFORMATION FIELD

ФИЗИЧЕСКОЕ ЛИЦО – СУБЪЕКТ ПРАВА В ИНФОРМАЦИОННОЙ ОБЛАСТИ

SAVCA Tamara* / SAVCA Tamara / САВКА Тамара

ABSTRACT:

AN INDIVIDUAL – AN ENTITY IN THE INFORMATION FIELD

This article addresses the question of different situations in which the individual appears as an entity in the information field. The author draws attention to the complex relations between the state and the individual; mutual relations between people, subject to legal regulation - in the form of rights, freedoms and duties which form the legal status of the person and citizen. This form is essential for the social structure, the level of democracy, state of law. The main aspect of this work is to study the subject and weaknesses of the legal protection of the rights and freedoms of man and citizen in the information field.

Keywords: an entity, information, legal relations information, information field, State.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

РЕЗЮМЕ:

**ФИЗИЧЕСКОЕ ЛИЦО – СУБЪЕКТ ПРАВА
В ИНФОРМАЦИОННОЙ ОБЛАСТИ**

Данная статья рассматривает вопрос различных ситуаций, в которых может оказаться индивид в качестве субъекта права в информационном поле. Автор обращает внимание на сложные отношения между государством и индивидом; взаимные отношения между людьми, при условии правового регулирования - в виде прав, свобод и обязанностей, образующих правовой статус человека и гражданина. Эта форма имеет важное значение для социальной структуры, уровня демократии, правового государства. Главным аспектом этой работы является изучение предмета, слабые стороны правовой защиты прав и свобод человека и гражданина в информационной поле.

Ключевые слова: субъект, информация, информационные правоотношения, информация о состоянии.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

УДК: 342.98.

* **SAVCA Tamara** – Lector superior, Universitatea de Studii Europene din Moldova, doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova). / **SAVCA Tamara** - Lecturer, University of European Studies of Moldova, PhD, Institute of Legal and Political Research of ASM (Khisinau, The Republic of Moldova). / **САВКА Тамара** – Преподаватель, Европейский университет Молдовы, аспирантка, Институт юридических и политических исследований АНМ (Кишинёв, Республика Молдова).

REZUMAT:

PERSOANA FIZICĂ - SUBIECT DE DREPT ÎN DOMENIUL INFORMAȚIONAL

Prezentul articol abordează chestiunea privind diferitele ipostaze, în care apare persoana fizică ca subiect de drept în domeniul informațional. Autorul atrage atenția asupra raporturilor complexe între stat și individ; raporturile reciproce între oameni, supuse reglementării juridice - sub formă de drepturi, libertăți și îndatoriri care formează statutul juridic al persoanei și cetățeanului. Această formă este indispensabilă de structura socială, nivelul de democrație, starea legalității. Principalul aspect al lucrării este de a studia subiectul și deficiențele protecției juridice a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în domeniul informațional.

Cuvinte cheie: subiectul, informația, raporturile juridice informaționale, domeniul informațional, statul.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

CZU: 342.98.

În literatura de specialitate subiectul raportului juridic informațional este definit ca fiind o persoană participantă la relațiile sociale care se distinge prin următoarele caracteristici principale, cum ar fi capacitatea de a fi titular de drepturi și obligații subiective, precum și prin capacitatea de a participa la raporturi juridice informaționale în corespundere cu legislației în vigoare.

Domeniul informațional, include următoarele grupe de subiecți ai relațiilor juridice informaționale: producătorii sau creatorii de informație, inclusiv autorii, deținătorii de informație (obiecte informaționale), consumatorii de informație.¹

Prin urmare, în funcție de complexitatea și caracterul raporturilor juridice informaționale, numărul subiecților poate fi foarte diferit, dar nu mai puțin de doi, pentru că orice raport juridic este un raport între persoane concrete care lucrează cu informația și, prin urmare, există cel puțin două părți care își exercită drepturile și obligațiunile în domeniul informațional.

Mai mult ca atât: statutul juridic al acestor subiecți nu este unul identic: unii pot acționa în calitate de administratori ai instituțiilor mass media, alții - ca autori care doresc să transmită propriile lucrări acestor administratori; unii își pot exercita drepturile de furnizor de publicitate, iar alții să ceară postarea propriei publicități și deja altcineva - să exercite și una, și alta. Prin urmare, în acest caz, persoanele (cetățenii) care vor exercita drepturile lor, stabilite de legislația informațională și care își vor asuma obligațiile respective, pot fi considerați efectiv ca subiecți ai dreptului informațional.

În calitate de participanți ai raporturilor juridice informaționale apar subiecții dreptului informațional, care pot fi definiți ca fiind persoanele fizice și juridice, precum și asociațiile obștești care sunt titulari de drepturi și obligații, stabilite de legislația informațională în vigoare.

În prezent, interesele naționale și private determină valoarea în permanentă creștere a informației. Raporturile complexe, stabilite între stat și individ, precum și relațiile dintre particulari, reglementate juridic sub formă de drepturi, libertăți și îndatoriri, stabilesc statutul juridic al persoanei și cetățeanului. Aceasta este una dintre cele mai importante categorii politico-juridice, fiind indisolubil legată de structura socială, nivelul de democrație și legalitate.

Baza teoretico-filosofică a drepturilor și libertăților omului în calitate de valoare socială supremă a apărut în secolele XVII-XVIII, fiind formulată în lucrările filozofilor John Locke (1632-1704), S.L. Montesquieu (1689-1755), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), F. M. A. Voltaire (1694-1778).

Însă, cel mai dificil aspect al drepturilor subiectului în domeniul informațional ține de stabilirea volumului și ordinii realizării acestor drepturi de către individ. Această categorie de subiecți poate fi reprezentată în actele legislative ca „cetățean”, „individ”, „om”, „personalitate” și „persoană” (cu specificarea că este fizică). Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului anume astfel și este numită, deoarece nu se aplică doar unui individ, legat de un anumit stat, de cetățenia acestuia, dar la toți indivizii, indiferent de teritoriul pe care se află aceștia.

Principalele surse de drept în domeniul asigurării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului sunt: Constituția Republicii

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr.1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.

Moldova, Codul penal al Republicii Moldova, Codul contravențional al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova cu privire la accesul la informație, Legea Republicii Moldova cu privire la informatizare și resursele informaționale de stat, Legea Republicii Moldova cu privire la secretul de stat, Legea Republicii Moldova cu privire la Registre, Legea Republicii Moldova cu privire la informatică, precum și alte legi, decrete ale Președintelui Republicii Moldova, Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și Declarația Universală a Drepturilor Omului și Cetățeanului.

Totalitatea drepturilor care formează statutul juridic într-o anumită măsură depinde de faptul dacă persoana acționează în calitate de individ sau ca cetățean al statului. Omului ca atare i se rezervează un câmp autonom de activitate, în cadrul căruia forța motrice o reprezintă interesele sale individuale. Astfel, într-o societate civilă pe baza drepturilor omului, sunt create condiții pentru autodeterminare, autorealizare, asigurare a autonomiei și independenței în raport cu orice ingerință ilegală.

Drepturile cetățenilor cuprind domeniul raportului individului cu statul, în care el scontează nu doar pe protejarea de către stat a drepturilor sale împotriva ingerințelor ilegale, precum și pe sprijinul activ al statului în vederea realizării active a acestor drepturi.

Astfel, în Titlul II din Constituția Republicii Moldova sunt consfințite drepturile și libertățile omului. Drepturile nominalizate sunt recunoscute și garantate în conformitate cu principiile și normele general acceptate ale dreptului internațional. Titlul II art. 19 din Constituția Republicii Moldova stabilește că „cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege”.²

Mecanismele juridice în domeniul garantării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în general sunt consfințite în actele legislative menționate mai sus și exercită o influență pozitivă asupra stării de fapt în materie de protecție a acestor drepturi.

Trebuie remarcat faptul că anumite dispoziții ale actelor normativ-juridice naționale ce reglementează raporturile în domeniul drepturilor și libertăților omului și cetățeanului sunt

contradictorii pe plan intern și, într-o serie de cazuri, nu sunt conforme cu normele dreptului internațional. Declarativitatea excesivă a unor norme juridice se soldează cu faptul că încălcarea dispozițiilor legislative nu întotdeauna implică survenirea răspunderii juridice corespunzătoare. Mecanisme juridice efective de protecție a unor drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, în prezent, nu sunt elaborate. Aceasta reduce semnificativ eficiența reglementării juridice a acestor raporturi de legislația națională și creează premise pentru adresarea victimelor la instanțele judiciare internaționale.

Printre cele mai serioase neajunsuri ale protecției juridice a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în domeniul informării se numără:

- incertitudinea mecanismelor de asigurare a accesului liber la informația autorităților publice centrale și celor locale ce creează condiții pentru încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv dreptul de a fi informat cu privire la starea mediului, faptele și circumstanțele care creează amenințări pentru viața și sănătatea oamenilor;

- lipsa unor norme juridice ce ar prevedea survenirea unei răspunderi juridice pentru limitarea sau încălcarea dreptului de acces la informațiile de interes public;

- lipsa coerenței între normele juridice care reglementează relațiile sociale din domeniul informațiilor atribuite la categoria celor cu accesibilitate limitată, obligațiilor subiecților raporturilor juridice în vederea protecției informației de acces limitat, răspunderii pentru încălcarea regimurilor stabilite de restricționare a accesului la informație;

- reglementarea juridică insuficientă a drepturilor statului asupra obiectelor proprietății intelectuale, obținute în rezultatul executării lucrărilor, finanțate integral sau parțial din mijloacele bugetului de stat, precum și reglementarea insuficientă a relațiilor sociale în domeniile protecției unor asemenea obiecte ale proprietății intelectuale, cum sunt know-how, invențiile ce constituie secrete de stat sau de serviciu, denumirile de firmă;

- dezvoltarea slabă a reglementării juridice a raporturilor ce țin de restricțiile privind difuzarea informației de interes public în scopul protecției bazelor constituționale, moralității, sănătății,

² Бачило И.Л. Право на информацию. В: Проблемы информатизации. 1995, №1, с. 17-21.

drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane, securității statului;

- lipsa reglementării juridice a relațiilor sociale din domeniul difuzării informației destinate unui spectru nelimitat de utilizatori, în rețele informaționale și de telecomunicații deschise.

După cum s-a menționat deja, în calitate de subiecți ai raporturilor juridice informaționale pot fi sau apărea persoane fizice aparte, cât și colectivități de oameni. Persoane fizice pot fi nu numai cetățeni ai Republicii Moldova, dar și cetățeni străini și apatrizi. Pentru a-și exercita drepturile și obligațiile lor informaționale, persoanele concrete trebuie să dispună de capacitate de folosință și capacitate de exercițiu. Prin capacitate de folosință se înțelegem capacitatea persoanei (jurnalistului, autorului unui program pentru calculator etc.) de a avea drepturi și obligații informaționale. Capacitatea de exercițiu este determinată de aptitudinea persoanei de a-și exercita drepturile și obligațiile sale informaționale.

Prin urmare, Constituția Republicii Moldova conține o serie de norme legate direct de informația în diferite forme: gând, cuvânt, opinie, mesaje poștale, telegrafice, informația de interes public, documentele și materialele ce țin nemijlocit de drepturile și libertățile cetățenilor, informația creată și care circulă în cadrul organelor puterii publice; aceste norme consfințesc conținutul dreptului la informație; stabilesc cerințele de bază față de informațiile juridice, exprimate în formă de legi și alte acte normativ-juridice, garantează protecția vieții personale și de familie, a secretului de stat.

În continuare, ne vom axa pe unele chestiuni de ordin general, ce țin de conceperea cetățeanului și omului ca subiect al raporturilor juridice informaționale. La categoria de indivizi (sau persoane fizice) sunt de obicei atribuiți cetățenii statului, străinii (cetățenii străini) și persoanele fără cetățenie (apatrizii). Cetățenii statului sunt cea mai numeroasă varietate de subiecți individuali. Aceștia pot fi subiecți ai diferitor raporturi juridice. În afară de cetățeni, străini și apatrizilor, la subiecți individuali ai raporturilor juridice informaționale sunt atribuiți și anumiți subiecți, cum sunt persoanele cu dublă cetățenie (bipatrizii), persoanele care au obținut azil politic, refugiații.

Capacitatea de exercițiu în domeniul informațional nu apare în cazul fiecărei persoane,

dar numai al celor care, în virtutea pregătirii, abilităților, funcției etc. obțin în baza legislației informaționale aptitudinea de a exercita drepturi și a-și asume obligații în domeniul informațional. De exemplu, cetățenii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani pot înfăptui tranzacții cu produse software doar cu acordul părinților sau reprezentanților legali, deci, capacitatea de exercițiu a acestora este limitată.

Cu toate acestea, capacitatea de folosință poate apărea și până la naștere (prin moștenire). Drepturile persoanelor nenăscute în dreptul informațional:

- dreptul de acces la testament;
- dreptul la protecție a mamei în fața informației dăunătoare.

Până la 6 ani, o persoană poate avea următoarele drepturi:

- 1) să se lanseze în Internet cu permisiunea părinților;
- 2) să utilizeze serviciile de telefonie cu acordul părinților.

Printre garanțiile drepturilor informaționale ale omului pot fi relevate următoarele:

- crearea condițiilor pentru evitarea psihoprogramării (de exemplu, cadrul 25) prin intermediul mijloacelor de telecomunicații;
- uniformizarea programele școlare - resursă informațională fundamentală de cunoștințe;
- uniformizarea standardelor educaționale de stat;
- asigurarea garanțiilor de către stat în domeniul satisfacerii intereselor consumatorilor de produse mass media.

Subiectul dreptului informațional este o anumită persoană (de exemplu, deținătorul de patentă) care posedă drepturi informaționale, dar este liberă de obligații.³ Subiectul obligațiilor, în acest caz, este persoana (de exemplu, elaboratorul programului, algoritmului, reclamantul în instanța de judecată) care poartă răspundere juridică, dar, concomitent, beneficiază și de anumite drepturi sau, în unele situații, nu beneficiază nici de acestea. De aceea, o astfel de delimitare a subiectului de drepturi de cel al obligațiilor în domeniul informațional-juridic nu întotdeauna este justificată în virtutea legăturii indispensabile între drepturile și obligațiile informaționale ca

³ Avornic Gheorghe. Caracteristicile unei societăți civile, democratice. Noțiunea și principiile de bază ale democrației. În: Revista Națională de Drept. 2006, nr. 12, p. 3 - 6.

atare. În orice raport juridic informațional cel care se bucură de drepturi potrivit legii, are și anumite obligații.

De exemplu, în domeniul protecției proprietății intelectuale, autorul unei elaborări în cadrul obligațiilor de serviciu (spre exemplu, dicționar) încearcă să obiecteze angajatorului că el, în afară de dreptul de autor asupra acestei elaborări, mai dispune și de dreptul de proprietate asupra asigurării de program, prin intermediul căreia a devenit posibilă elaborarea dicționarului cu participarea autorului. Prin natura acestui raport juridic, autorul, desigur, are dreptul să-și urmărească interesele, deoarece anume el a creat dicționarul și a participat la elaborarea produsului program; însă el trebuie să știe că legea nu prevede dreptul său de proprietate asupra dicționarelor și altor programe, realizate în ordinea îndeplinirii îndatoririlor de serviciu.

Așa dar, capacitatea de folosință a persoanei fizice apare din momentul nașterii. Capacitatea deplină de exercițiu apare în toate domeniile de drept, de la vârsta de 18 ani. Capacitatea de folosință, semnificând aptitudinea persoanei, prevăzută de lege, de a avea drepturi și obligații, iar capacitatea de exercițiu presupune aptitudinea persoanei de a-și exercita drepturile și a-și asuma obligațiile, prevăzute de lege. Majoritatea ramurilor de drept utilizează în acest sens următoarele categorii: „autonomia de voință” și „capacitatea de a-și asuma obligații”. Această formulă se referă, mai degrabă, se referă la capacitatea de exercițiu juridico-civilă și la cea delictuală – să poată răspunde juridic pentru acțiunile sale. Dar și capacitatea de exercițiu a minorului care apare la diferite etape, când acesta împlinște anumite vârste: 6, 14, 18, 21 de ani.

Sunt cunoscute unele situații când dreptul persoanei apare înainte de nașterea ei. Această circumstanță apare în țările, în care avortul este interzis. La fel, este și în cazul succesiunii care poate să survină încă până la nașterea copilului.

Problema asigurării dreptului la informație, dreptului la protecție împotriva diseminării informației nocive pentru sănătatea fătului își poate găsi reflectare în normele dreptului informațional. Dreptul de acces la testamentul care a fost scris pe numele copilului nenăscut la momentul pregătirii și intrării în vigoare a documentului, trebuie să fie asigurat de persoane investite cu atribuții în domeniul protecției drepturilor copilului în conformitate cu legislația

în vigoare. Dreptul la ocrotirea sănătății mamei în perioada sarcinii împotriva informației nocive pentru sănătate poate fi examinat prin prisma protecției dreptului copilului la un mediu vital sănătos.

Copilul, nedispunând încă de capacitate de exercițiu, poate exercita de sine stătător dreptul de acces la informație în perioada educației și învățământului preșcolar și școlar. Cărțile, programele radiofonice și televizate accesibile pentru el cu sau fără consimțământul părinților, formează câmpul lui informațional. Sarcina dreptului, în acest caz, este crearea unor asemenea garanții care ar proteja copilul împotriva expunerii informaționale nefaste și tragerea la răspundere a persoanelor respective (părinților, personalului instituțiilor preșcolare, școlilor primare) care nu asigură condițiile necesare pentru dezvoltarea informațională sănătoasă a copilului.

Putem considera că, din momentul nașterii, omul intră în diferite raporturi în cadrul spațiului informațional. În acest sens, este important să conștientizăm cine trebuie să garanteze dreptul acestui cetățean la informație sau are menirea să protejeze interesele lui în cadrul acestor raporturi. Cele mai frecvente sunt raporturile dintre cetățean și organele puterii publice central și locale. Înregistrarea nașterii, obținerea numelui, pașaportului, înregistrarea domiciliului, soluționarea problemelor comunal-locative, înregistrarea la instituțiile de ocrotire a sănătății și obținerea poliței, asigurarea cu pensie și așa mai departe - toate aceste acțiuni generează anumite documente și creează blocuri de informație documentată care determină statutul juridic al cetățeanului.

În legătură cu aceasta este cazul să luăm o atitudine critică față de poziționarea cetățeanului ca „persoană aparte care nu se află în raporturi juridice constante”, în raporturi organizatorice stabile, nu este membru al unei colectivități. Poate fi vorba doar despre lipsa unor raporturi de serviciu, de afaceri, de producție, în cadrul cărora cetățeanul obține un anumit statut și anumite drepturi și obligații de ordin informațional. Dar nu este corect să afirmăm că cetățeanul, în calitate de subiect care nu activează, nu este asociat al unei organizații, nu se află, în același timp, nici într-un fel de raport juridic cu statul. Statul este și el o organizație, reprezentată de un sistem de

diferite organe și persoane cu funcții de răspundere.

Cetățeanul, persoana fizică, indiferent de raporturile sale de muncă și alte raporturi similare, este întotdeauna un membru al unei colectivități, o entitate în structurile geopolitice, teritorial-administrative, culturologice, spirituale, activitatea cărora este reglementată sau de norme moral-etice, sau de norme juridice. Totalitatea acestor norme garantează respectarea intereselor informaționale ale persoanei și este purtătoare de informații juridice, generate de persoană. Cu cât sunt mai dezvoltate diferite instituții democratice, cu atât mai strâns este raportul dintre cetățean și stat.

Acest subiect ține de un aspect istoric discutabil din dreptul administrativ. El pornește de la recunoașterea persoanei în calitate de subiect al dreptului administrativ și de la capacitatea acestuia de a intra în raporturi juridice administrative. Cetățeanul nu este doar "obiect" al exercitării unor drepturi, subiect al răspunderii juridice în cazul încălcării unor norme legale, dar și subiect cu drepturi egale care generează raporturi juridice, prin care obligă organele administrative ale statului să-și execute obligațiile de autoritate publică. Spre regret, în ultimii ani, atenția față de acest aspect al raporturilor juridice în știința dreptului este slab manifestată. Persoanele fizice, în calitate de subiecți ai dreptului, trebuie tratate prin prisma celor trei procese administrative: protecția administrativă, statutul de locuitor pe teritoriile cu regim special, sistemul permisiv. Aceasta ne oferă temei să ne referim la statutul informațional al cetățeanului cel puțin limitele specificate. Însă, reținem că statutul de subiect de drept informațional al cetățeanului nu este legat doar de situații excepționale, ci este unul constant, durabil anume în virtutea cetățeniei acestei persoane sau șederii sale legale pe teritoriul statului fără a avea cetățenie. Spectrul informațional care se formează în limitele statutului general și special al cetățeanului (copil, pensionar etc.) este pasibil protecției din partea statului, iar drepturile persoanei în domeniul informațional le poate realiza fiecare, în conformitate cu propriul statut și în limitele legislației în vigoare.

Cetățeanul obține un statut administrativ special în procesul realizării capacității de folosință și de exercițiu și aceasta creează oportunități suplimentare în formarea statutului

juridic informațional al persoanei. Firește, funcționarul, lucrătorul unei întreprinderi de stat sau private, persoana cu funcție de răspundere sau care desfășoară o activitate individuală dobândește prerogative informaționale suplimentare, drepturi și obligații în legătură cu profilul activității pe care o desfășoară.

Necesită atenție și chestiunea cu privire la caracterul informațional al domeniului educației. De fapt, nu există nici o restricție în sensul obținerii cunoștințelor. Fiecare universitate sau instituție de învățământ are dreptul să elaboreze propriile programe și să stabilească acea sumă de cunoștințe efectiv oferită de această instituție în procesul de studii.

În contextul de referință, nu sunt excluse abuzurile în ceea ce ține de respectarea standardelor educaționale internaționale și naționale.

Merită a fi menționat calitatea de subiect a persoanei fizice în raporturile juridice ce apar în legătură cu activitatea instituțiilor mass-media. Actele normativ-juridice din domeniu reglementează relațiile sociale cu implicarea tuturor participanților la activitatea mass-media: fondatori, proprietari, corpul redacțional, editura, autorii și distribuitorii.

Însă, acest compartiment al legislației acordă puțină atenție cetățeanului care, în fond, și este consumatorul de informație mass media. În ultimii ani s-a profilat tendința de a trata mass-media ca o formă distinctă a activității antreprenoriale, iar mijloacele mass-media propriu-zise ca produs al pieței de consum. În acest caz, acționează legile autoreglementării și autonomiei entităților fondatoare de mass-media, însă, lipsesc garanțiile privind satisfacerea intereselor informaționale ale consumatorilor.

Acest consumator face alegerea, reieșind din varietatea de oferte. În cel mai bun caz, el are dreptul să nu achiziționeze, să nu acceseze sursa informațională oferită.

Putem accepta că nu există nici un drept sau obligație a omului și cetățeanului care nu ar intercala cu dreptul la informație. Dreptul la informație este realizat în limitele, prevăzute de legislație, într-un spațiu care cumulează toate domeniile de activitate socio-umană.

Este evident că persoanele fizice pot fi subiecți de drept informațional în cadrul diferitor raporturi juridice de orientare informațională, în cadrul cărora aceștia își exercită drepturile și își

onorează obligațiile în conformitate cu legislația informațională. Concomitent, aceste persoane trebuie să dispună de capacitate de folosință și de capacitate de exercițiu.

Astfel, printre garanțiile drepturilor informaționale ale cetățenilor distingem următoarele: crearea condițiilor pentru contracararea programării psihologice (de exemplu, cadrul 25) în cadrul rețelelor de telecomunicații; satisfacerea intereselor consumatorilor de informație mass-media garantată de stat și altele.

Analiza ne permite să evidențiem următoarele deficiențe ale reglementării juridice a protecției drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în domeniul informațional:

- incertitudinea mecanismelor de protecție a dreptului de acces la informațiile publice;
- lipsa reglementărilor privind răspunderea pentru limitarea dreptului de acces la informațiile de interes public;
- reglementarea juridică insuficientă a raporturilor sociale în domeniul distribuirii informației de interes public în scopul protecției ordinii constituționale, moralității, drepturilor și intereselor persoanelor, protecției securității statului.

În temeiul celor menționate, vom releva că persoana de la naștere intră în diferite raporturi, stabilite în cadrul spațiului informațional. Prin urmare, nu există nici un drept și nici o obligație care să nu fie conexă dreptului la informație.

Cu toate acestea, anumite dispoziții ale actelor normativ-juridice ce reglementează raporturile în domeniul drepturilor și libertăților informaționale ale omului și cetățeanului comportă contradicții de ordin intern și, în unele cazuri, nu sunt corelate cu dreptul internațional.

Este evidentă necesitatea imperioasă de soluționare și reglementare a acestor aspecte la nivel legislativ: adoptarea actelor normativ-juridice corespunzătoare, operarea modificărilor și completărilor în actele normativ-juridice în vigoare în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Бачило И. Л. Право на информацию. В: Проблемы информатизации. 1995, №1, p. 17- 21.
2. Avornic Gheorghe. Caracteristicile unei societăți civile, democratice. Noțiunea și principiile de bază ale democrației. În: Revista Națională de Drept. 2006, nr.12, p. 3 - 6.
3. Bejan Eugenia. Cetățeni cu drepturi depline în societatea informațională. În: Revista de Bibliologie și Știința Informării. 2002, nr. 11, p. 341 – 342.
4. Bălăceanu Ion. Regimul juridic al dreptului la informație. Chișinău: Tipografia „Elena V. I”, 2005. 80 p. 8.
5. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr.1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
6. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86, art. Nr: 661.

Bibliography:

1. Bachilo I. L. Pravo na informatsii. B: Problemy informatizatsii. 1995, №1, p. 17- 21.
2. Avornic Gheorghe. Caracteristicile unei societăți civile, democratice. Noțiunea și principiile de bază ale democrației. În: Revista Națională de Drept. 2006, nr. 12, p. 3 - 6.
3. Bejan Eugenia. Cetățeni cu drepturi depline în societatea informațională. În: Revista de Bibliologie și Știința Informării. 2002, nr. 11, p. 341 – 342.
4. Bălăceanu Ion. Regimul juridic al dreptului la informație. Chișinău: Tipografia „Elena V. I”, 2005. 80 p.
5. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr.1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
6. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86, art. Nr: 661.

Copyright©Tamara SAVCA, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, MD 2069.
Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: mandichini@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 142-154.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16.06.2015 | Accepted: 15.11.2015 | Published: 23.12.2015

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

SISTEMUL PENITENCIAR ȘI ROLUL ACESTUIA ÎN SOCIETATE

THE PENITENTIARY SYSTEM AND ITS ROLE IN SOCIETY

ПЕНИТЕНЦИАРНАЯ СИСТЕМА И ЕЁ РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ

PRODAN Svetlana / PRODAN Svetlana / ПРОДАН Светлана*

ABSTRACT:

THE PENITENTIARY SYSTEM AND ITS ROLE IN SOCIETY

The life and every human's desire is to live in freedom beside their children, parents, wife, unfortunately among us there are people who by virtue of certain adverse circumstances commit actions which are condemned to exist, being deprived of liberty, being forced to go through the existence in jail.

The citizens of the Republic of Moldova are equal before the law regardless of race, nationality, language, religion, sex, opinion, wealth or social origin. This axiom of life is put at the basis of cohabitation in society. But the individual freedom is not absolute, but limited by the very fact of organizing a community where, in order to avoid chaos and disorder are established rules that need to be respected. If the breach occurs intervenes the constraint force of the state to order the relationships among its members. Deprivation of liberty as punishment occurs only in exceptional cases when the seriousness of the offense committed requires isolation of the individual from the society, aiming at restoring social justice, the convict correction, as well as the prevention of the commission of further offenses both by the convicted person, as well as from other persons.

Key words: prisoners, correction, detention, execution, restrictions, time, protection.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

РЕЗЮМЕ:

ПЕНИТЕНЦИАРНАЯ СИСТЕМА И ЕЁ РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ

Жизнь и желание каждого человека – это свободно жить рядом с детьми, родителями, супругом/супругой, к сожалению, среди нас есть люди, которые в силу определённых неблагоприятных обстоятельств совершают деяния, за которые они осуждаются, будучи лишёнными свободы и вынужденными влачить существование в рамках пенитенциарной системы.

Граждане Республики Молдова равны перед законом, независимо от расы, гражданства, языка, религии, пола, мнения, имущества или социального происхождения. Эта аксиома жизни положена в основу сосуществования в рамках общества. Однако свобода человека не является абсолютной, а ограниченной, собственно, организацией в обществе, где во избежание хаоса и беспорядка установлены правила, которые необходимо соблюдать. При их нарушении вмешивается сила государственного принуждения для урегулирования отношений между членами общества. Лишение свободы как наказание происходит только в исключительных случаях, когда тяжесть совершённого деяния

* **PRODAN Svetlana** – Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **PRODAN Svetlana** – PhD in law, lecturer, University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **ПРОДАН Светлана** – Кандидат юридических наук, преподаватель, Европейский университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

вынуждает изолировать человека от общества, имея своей целью восстановление баланса в обществе, исправление осуждённого, а также предотвращение совершения новых правонарушений, как осуждённым, так и другими лицами.

Ключевые слова: осуждённые, исправление, заключение, исполнение, ограничения, время, защита.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

УДК: 342.98.

REZUMAT:

SISTEMUL PENITENCIAR ȘI ROLUL ACESTUIA ÎN SOCIETATE

Viața și dorința fiecărui om este de a trăi în libertate lângă copii, părinți, soție, din păcate printre noi există oameni care în virtutea anumitor circumstanțe nefaste, comit acțiuni pentru care sunt condamnați să existe, fiind privați de libertate, fiind nevoiți să-și ducă existența în cadrul sistemului penitenciar.

Cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii, indiferent de rasă, cetățenie, limbă, religie, sex, părere, averea sau proveniență socială. Această axiomă a vieții este pusă la baza coabitării în cadrul societății. Însă libertatea persoanei nu este absolută, ci limitată prin însăși faptul organizării într-o comunitate unde, pentru a evita haosul și dezordinea sunt instituite reguli necesare a fi respectate. În cazul în care are loc încălcarea acestora, intervine forța de constrângere a statului pentru a ordona relațiile dintre membrii săi. Privarea de libertate ca pedeapsă survine doar în cazuri excepționale, când gravitatea faptei săvârșite impune izolarea persoanei de societate, având drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnatului, cât și din partea altor persoane.

Cuvinte cheie: condamnați, corectare, detenție, executare, restricții, timp, ocrotire.

JEL Classification: K33, K23, Z18.

CZU: 342.98.

Noțiunile laconice ale actelor normative nu pot reda acea gamă de emoții și sentimente ce-l copleșesc pe omul căruia, într-o oarecare măsură, i-a fost dat să cunoască lumea sistemului penitenciar.

Această lume este foarte dificilă, înglobând în sine destinele miilor de oameni, uniți între ei prin același început – sentința, care determină termenul pedepsei¹. Oamenii din detenție formează o micro-societate specifică.

Accepțiunea modernă a filosofiei penitenciare pretinde să afirme că instituția penitenciară este doar un loc izolat de lumea exterioară.²

Cu toate acestea, noi, cei din lumea exterioară, excludem chiar și gândul că în timp ce noi trăim în pace, lucrăm și ne odihnim, undeva foarte departe, parcă ar fi într-o lume paralelă, decurge o viață reglementată la maxim, unde oamenii trăiesc conform unui orar foarte strict, de cele mai multe ori în condiții extrem de dificile de executare a pedepselor privative de libertate.

Acolo, în acea lume paralelă, omul realizează că libertatea este cu adevărat o desfacere a sufletului și corpului său. Numeroase sunt tragediile umane cauzate de pierderea libertății pe un termen lung sau pentru totdeauna.

Sistemul penitenciar al Republicii Moldova reprezintă un complex de institute statale de drept și social-economice având menirea de a executa sancțiunile de drept penal, ocrotirea socială și de drept a condamnaților.³ Ori, realizarea constrângerii statale într-o formă dură, cum este pedeapsa privativă de libertate, necesită controlul permanent al statutului asupra executării limitărilor dure impuse condamnaților.

Executarea pedepsei privative de libertate este prevăzută ca o prerogativă excepțională a statului, pentru executarea căreia se creează instituții și organe de stat speciale.⁴ După cum se cunoaște, legislația execuțional penală determină ordinea și condițiile executării și ispășirii pedepselor penale,

¹Белый Н.А. Пенитенциарное право Республики Молдова: курс лекций. Кишинев: ULIM, 2001, с. 24.

² Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. Deținutul și drepturile sale. Chișinău: Academia „Stefan cel Mare” a MAI al RM 2003, p. 19.

³ Socolov E. Sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. ARC, 1999, p. 65.

⁴ Florea V. Dreptul execuțional penal. Chișinău: Ed. ARC, 1999, p. 43.

în scopul corectării condamnărilor și al prevenirii comiterii de noi infracțiuni.

Din totdeauna sancțiunea penală a constat în pedepsire – supunere la anumite restricții și limitări ale drepturilor și libertăților condamnatului, determinate de legislația penală și execuțională penală.⁵

Prin noțiunea de „sistem penitenciar” al unei țări se subînțelege ansamblul diferitelor instituții penitenciare, destinate executării pedepselor privative de libertate de către diferite categorii de condamnați, amplasate în diferite localități și regiuni ale țării.

Ca de regulă, crearea, sistemului penitenciar într-o țară se efectuează prin lege sau prin alte acte normative și este determinată de un ansamblu de factori de care trebuie să se țină seama. Un factor important este concepția legiuitorului cu privire la scopul politicii penitenciare în materie de executare a pedepsei privative de libertate. Într-un stat în care se pune accentul pe reeducarea socială și corijarea condamnărilor, se elaborează un sistem penitenciar adecvat acestui scop evidențiindu-se elementele și laturile unui sistem penitenciar favorabil corijării și resocializării deținuților.

Un alt factor îl prezintă sistemul instanțelor judecătorești, care este format din judecătorii curții de apel etc. Aceste instanțe au o anumită competență teritorială. Sistemul penitenciar, în acest sens, este determinat de sistemul de instanțe judiciare, care trebuie să dispună de penitenciare corespunzătoare.

Un al treilea factor important ce determină sistemul penitenciar îl constituie existența mai multor categorii de condamnați, în funcție de natura infracțiunilor săvârșite, de felul pedepselor aplicate, de caracteristicile celor condamnați.

Diferitelor categorii de condamnați trebuie să le corespundă categorii de penitenciare. De aici reiese tendința afirmată în știința penitenciară din ultimele decenii de a accepta și optimiza diversificarea și specializarea penitenciarelor.⁶

Aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei a necesitat o reformă esențială a sistemului penitenciar. Recomandarea Consiliului de Miniștri pentru transferarea sistemului penitenciar al Republicii Moldova din jurisdicția

Ministerului Afacerilor Interne în jurisdicția Ministerului Justiției.

Transferul prevedea conformarea cadrului legislativ și a condițiilor de detenție în sistemul penitenciar cu nivelul recunoscut și recomandat de către Comunitatea Internațională și Europeană.⁷ Astfel, luând în considerație practica internațională și în conformitate cu concepția reformei de drept din 1995, sistemul penitenciar a fost trecut din jurisdicția Ministerului Afacerilor Interne în jurisdicția Ministerului Justiției, ceea ce a influențat pozitiv organizarea sistemului dat.⁸

Conform art. 4 al Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar nr. 1036 din 17.12.1996, structura sistemului penitenciar este următoarea:

- Departamentul instituțiilor penitenciare;
- Subdiviziunile acestuia;
- Întreprinderile de stat din cadrul sistemului penitenciar și asociațiile acestora.⁹

Așadar, sistemul penitenciar din Republica Moldova îl constituie o serie de instituții și organe speciale, care pun în aplicare sancțiunile de drept penal și hotărârile judecăților cu privire la tratarea persoanelor bolnave de alcoolism, narcomanie, SIDA, boli venerice și include un complex de instituții statale de drept, sociale, economice etc.

În 1994 în Republica Moldova a început procesul de reformare a sistemului penitenciar, a cărui orientare principală a fost punerea în concordanță a legislației penitenciare cu noua Constituție a Republicii Moldova. În acest scop, s-au elaborat și adoptat o serie de acte normative: Codul de executare a sancțiunilor de drept penal, Statutul executării pedepsei de către condamnați, Legea cu privire la sistemul penitenciar, precum și o serie de hotărâri guvernamentale vizând acest domeniu.

În rezultatul acestor reforme ale sistemului penitenciar, Republica Moldova a fost recunoscută membru plenipotențiar în diferite organizații internaționale.

Dirijarea și conducerea organizatorico-metodică a sistemului penitenciar sunt exercitate de Departamentul instituțiilor penitenciare.¹⁰

⁷ Raport referitor la sistemul penitenciar din Republica Moldova. În: Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Chișinău, octombrie 1998, p. 2.

⁸ Бельй Н.А. *Op. cit.*, p. 107.

⁹ Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996, art. 4. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

⁵ Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 20.

⁶ Oancea I. Dreptul execuțional penal. București: Ed. All Educațional, 1998, p. 65 - 66.

Astfel, conform Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar, Departamentul Instituțiilor penitenciare are următoarele sarcini:

- organizarea executării pedepselor penale
- asigurarea ordinii de drept și legalității în instituțiile penitenciare
- antrenarea condamnaților la munca social-utilă
- asigurarea lucrului educativ, a instruirii generale și profesionale a condamnaților
- ocrotirea drepturilor și intereselor legitime ale condamnaților și ale personalului angajat
- organizarea procesului de producție în scop de recuperare parțială a cheltuielilor de întreținere a penitenciarelor.¹¹

Așadar, privarea de libertate ca formă a pedepsei penale presupune izolarea de mediul social și ispășirea pedepsei de către condamnați, de regulă, în instituțiile penitenciare.

Conform Codului execuțional penal al Federației Ruse, instituțiile de corectare sunt următoarele:

- coloniile de corecție;
- coloniile educative;
- închisorile;
- instituțiile de corecție cu caracter medical;
- Izolatorul de anchetă.¹²

Conform art. 6 al Legii cu privire la sistemul penitenciar din Republica Moldova, în funcție de caracteristicile social-demografice, juridico-penale și execuțional-penale, instituțiile penitenciare se clasifică în:

- a) penitenciare de tip deschis;
- b) penitenciare de tip semiînchis;
- c) penitenciare de tip închis;
- d) penitenciare pentru minori;
- e) penitenciare pentru femei;
- f) izolatoare de urmărire penală;
- g) case de arest;
- h) spitale penitenciare.

Fiecare dintre aceste instituții penitenciare au specificul lor, deoarece în fiecare tip de

penitenciar aparte își ispășesc pedeapsa diferite categorii de condamnați.¹³

Dacă să aruncăm o privire asupra sistemului penitenciar al României atunci, el este constituit după principiul teritorial. Astfel, potrivit proiectului de lege din 1992 și altor acte normative, s-au înființat și se înființează penitenciare locale (județe), penitenciare interjudețene, regionale și penitenciare centrale.

1. Penitenciarele locale sunt amplasate în orașe ori alte localități dintr-un județ pe lângă instanțele de judecată sau în orașul de județ pe lângă instanța de judecată.

2. Penitenciarele interjudețene, regionale sau penitenciarele destinate celor condamnați pentru infracțiuni de o gravitate sporită și care parvin de la instanțele de judecată corespunzătoare.

3. Penitenciarele centrale sunt destinate pentru condamnații proveniți din diverse județe sau din toată țara, care au comis infracțiuni grave și deosebit de grave și li s-au stabilit pedepse privative de libertate de lungă durată, sau pentru condamnații pentru infracțiuni grave contra vieții, contra statului sau a avutului obștesc.

4. Penitenciarele speciale sunt destinate condamnaților de un anumit profil sau cu un anumit specific, care depinde de natura infracțiunilor săvârșite, de durata pedepsei aplicate sau ține de elemente privind persoana celor condamnați (sex, vârstă etc.)¹⁴

Sistemul penitenciar al Republicii Moldova este alcătuit astfel, încât să permită, după cum a menționat legiuitorul, administrarea efectivă și reacționarea operativă la situațiile create în instituțiile penitenciare.¹⁵ Sistemul penitenciar al Republicii Moldova reprezintă un complex de institute statale de drept și social – economice și are menirea de a executa sancțiunile de drept penal, ocrotirea socială și de drept a condamnaților.¹⁶ Din momentul, când țara noastră căpătase independența, sistemul penitenciar se afla în subordinea Ministerului Afacerilor Interne. Aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei (1995) a necesitat o reformă

¹⁰ Florea V. Dreptul execuțional penal. Chișinău: Ed. ARC 1999, p. 153 - 154.

¹¹ Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

¹² Уголовно-исполнительное право. М.: Юриспруденция, 2000, с. 72.

¹³ Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

¹⁴ Oancea I. Dreptul execuțional penal. București: Ed. All Educațional, 1998, p. 66 - 67.

¹⁵ Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 24.

¹⁶ Sokolov Eugeniu. Sistemul Penitenciar al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. ARC, 1995, p. 5.

esențială a sistemului penitenciar. Recomandarea Consiliului de Miniștri vizavi de transferarea sistemului penitenciar al Republicii Moldova din jurisdicția Ministerului Afacerilor Interne în jurisdicția Ministerului Justiției. Transferul prevedea conformarea cadrului legislativ și a condițiilor de detenție în sistemul penitenciar cu nivelul recunoscut și recomandat de către Comunitatea Internațională și Europeană. Astfel, luând în considerație practica internațională și în conformitate cu concepția reformei de drept din 1995, sistemul penitenciar a fost trecut din jurisdicția MAI în jurisdicția MJ, ceea ce a influențat pozitiv organizarea sistemului dat.¹⁷

Sistemul penitenciar al Republicii Moldova este format din:

- Departamentul instituțiilor penitenciare;
- Subdiviziunile acestuia;
- Întreprinderile de stat din cadrul sistemului penitenciar și asociațiile acestuia.¹⁸

Departamentul instituțiilor penitenciare este organul central de specialitate, cu statut de subdiviziune independentă, al Ministerului Justiției. Conducerea Departamentului se efectuează de către director numit în funcție de Colegiul Ministerului Justiției. Departamentul instituțiilor penitenciare exercită conducerea, coordonarea și controlul asupra realizării politicii de stat în domeniul punerii în executare a pedepselor penale privative de libertate, măsurii arestului preventiv, sancțiunii arestului contravențional, precum și a măsurilor de siguranță aplicate deținuților. Departamentul instituțiilor penitenciare este persoană juridică, are conturi trezoreriale, precum și conturi valutare, ștampilă cu stema de stat și propria denumire.¹⁹

Aparatul central al DIP are următoarea structură:

1. Conducerea;
2. Direcția inspecție generală și activitate analitică;
3. Direcția resurse umane;
4. Direcția juridică;
5. Direcția financiară;

¹⁷ Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 21.

¹⁸ Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996, art. 5, al. (1). În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

¹⁹ Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 49.

6. Direcția medicală;
7. Direcția relații publice, mass-media și secretariat;
8. Direcția securitate internă;
9. Secția relații externe, elaborări și implementare programe;
10. Secția activitate psihologică cu personalul;
11. Direcția activitate educativă, psihologică și asistență social;
12. Direcția securitate, regim și supraveghere;
13. Direcția evidență specială;
14. Direcția logistică;
15. Direcția de producere și activitate economică,²⁰

Subdiviziunile DIP sunt:

1. Direcția trupelor de pază, supraveghere și escortare
2. Detașamentul cu destinație specială „PANTERA” are următoarele sarcini
3. Centrul instructiv
4. Centrul pentru aprovizionarea tehnico-material
5. Întreprinderile de stat din cadrul sistemului penitenciar și asociațiile acestora

Veniturile obținute din activitatea instituțiilor penitenciare și a întreprinderilor din cadrul sistemului penitenciar se folosesc pentru sporirea volumului de lucrări executate și de servicii prestate, pentru necesitățile gospodărești, pentru stimularea materială a personalului, pentru îmbunătățirea condițiilor de detenție și pentru dezvoltarea sferei sociale a sistemului penitenciar.

Departamentul Instituțiilor Penitenciare va centraliza până la 1/3 din veniturile mijloacelor speciale ale instituțiilor penitenciare și o parte din veniturile întreprinderilor din cadrul sistemului penitenciar, care se vor utiliza pentru îmbunătățirea condițiilor de detenție și dezvoltarea bazei tehnico – materiale a sistemului penitenciar.

Particularitățile detenției în diverse categorii de penitenciare.

Așa cum a fost deja prezentat, persoanele deținute sunt repartizate în diferite categorii de penitenciare, în care sunt asigurate regimuri distincte de detenție, astfel, pentru a trece

²⁰ [On-line]: <http://penitenciar.gov.md/ro/Structura-Organizatorica.html> (Vizitat la: 03.09.2015).

nemijlocit la examinarea particularităților detenției în fiecare tip de penitenciar, este necesar de a face o prezentare generală a conceptelor de categorii ale penitenciarelor și regimurilor de detenție.

Categoria penitenciarului desemnează gradul de izolare a condamnatului față de lumea exterioară, gradul de privare de libertate a condamnatului nemijlocit în cadrul penitenciarului, precum și drepturile, obligațiile și interdicțiile acestuia, care se stabilesc de către instanța de judecată la momentul stabilirii pedepsei (condamnării), în funcție de gradul prejudiciabil al infracțiunii comise și personalitatea infractorului.

Regimul de detenție reprezintă particularitățile etapei concrete de executare a pedepsei în cadrul unei categorii (tip) de penitenciar, desemnând gradul izolării deținutului și întinderea drepturilor, obligațiilor și interdicțiilor acestuia.²¹

Astfel, al.1 art. 219 Cod de executare definește expres regimul de detenție stabilind că „Regimul de deținere în penitenciare asigură paza, supravegherea și izolarea condamnaților, executarea de către aceștia a obligațiilor lor, realizarea drepturilor și intereselor lor legitime, securitatea personală și resocializarea condamnaților, inclusiv prin deținerea separată a diferitelor categorii de condamnați, prin diversificarea condițiilor de deținere în funcție de tipul penitenciarului stabilit de instanța de judecată și prin schimbarea condițiilor de executare a pedepsei”.²²

Regimul de deținere nu se reduce doar la menținerea securității în penitenciar, dar el cuprinde mai multe cerințe cum ar fi: aplicarea unui tratament diferențiat de deținere, asigurarea traiului în penitenciar conform unui program ordonat, siguranța vieții în colectiv, asigurarea posibilităților de a presta o muncă utilă, desfășurarea unor activități socio-educative care vizează atât viața în detenție, cât și pregătirea pentru eliberare.

Regimul concret de detenție constituie o parte componentă a regimului penitenciar, care poate fi

²¹ Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. Ghidul rudelor persoanelor condamnate. Institutul de Reforme Penale. Chișinău: Helmax-Exim, 2006, p. 59.

²² Codul de executare al Republicii Moldova nr.443 din 24.12.2004 art. 219 alin. (1). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47 – 49 din 06.04.2007. LP53-XVI din 02.03.07.

caracterizat ca fiind un ansamblu de reguli și măsuri stabilite prin lege și alte acte normative, ce reglementează, în raport cu scopul pedepsei închisorii, întregul mod de viață al deținuților, obligațiile și drepturile, măsurile disciplinare și recompensele, comportarea și relațiile acestora cu personalul penitenciarului sau cu alte persoane, în baza unor reguli de ordine interioară precis determinate.

Particularitățile detenției în penitenciarele de tip deschis.

În penitenciarele de tip deschis execută pedeapsa persoanele condamnate pentru infracțiuni săvârșite din imprudență. Condamnații sunt deținuți fără pază, dar sub supraveghere, în scopul prevenirii comiterii noilor crime și delicate, precum și asigurării respectării de către condamnați a obligațiilor lor.²³

În structura aparatului de conducere a penitenciarului de tip deschis intră: Șeful penitenciarului și adjuncții lui, șefii secțiilor și serviciilor, inspectorii serviciului securitate și regim etc. Acest tip de penitenciar nu are deosebiri esențiale în ceea ce privește structura aparatului administrativ al altor tipuri de penitenciare.

Condamnații sunt repartizați în sectoare în frunte cu șeful sectorului. Se aplică sistemul unic prevăzut de CE RM de măsuri stimulative și de sancționare, este stabilit regimul zilei, există sistemul de petrecere a perchezițiilor și controalelor etc.

După cum am menționat anterior, aparatul administrativ și de conducere a penitenciarelor de tip deschis nu se deosebește esențial de cel al altor tipuri de instituții penitenciare atât pe plan funcțional, cât și organizațional – structural. Însă formele și metodele de lucru diferă puțin. Specificul organizării muncii educative cu condamnații se manifestă prin aceea că administrația penitenciarelor deschise posedă posibilități mai mari în antrenarea rudelor și apropiaților în întărirea rezultatelor obținute pentru corectarea și reeducarea condamnaților.²⁴

Penitenciarele de tip deschis nu au atribute ce sunt caracteristice altor tipuri de instituții penitenciare, ele mai degrabă limitează comportamentul condamnaților, decât îl privează

²³ Ghidul rudelor persoanelor condamnate. *Op. cit.*, p. 60 - 62.

²⁴ Birgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 226-227.

pe aceasta de libertate. În legătură cu aceasta s-a luat decizia de a atribui caste penitenciare la categoria penitenciarelor deschise, deoarece condițiile de deținere diferă substanțial față de penitenciarele de tip semiînchis sau închis.

În penitenciarele de tip deschis ca și în celelalte instituții penitenciare există trei regimuri de deținere: inițial, comun și de resocializare.²⁵

Particularitățile regimului inițial

Regimul inițial este destinat pentru deținerea condamnaților sosiți pentru prima oară în penitenciar după rămânerea definitivă a sentinței. În regim inițial, condamnații se află timp de 3 luni din ziua intrării în penitenciar, luându-se în considerare perioada ținerii lor în carantină. Condamnații aflați la regim inițial sunt deținuți în încăperi complet izolate, care în perioada de la stingere până la deșteptare sunt încuiate. În intervalul de timp de la deșteptare până la stingere condamnații se pot deplasa liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația penitenciarului.

Pe perioada aflării la regim inițial condamnaților li se permite de a avea asupra lor și a utiliza obiecte de valoare și bani. Condamnaților aflați în regim inițial de detenție nu li se acordă întrevederi de lungă durată.

Executarea pedepsei în regim inițial poate depăși termenul de 3 luni, în cazul în care condamnatul declarat violator al regimului de deținere i-a fost prelungit termenul de aflare în regim inițial sau el a fost reîntors din regimul comun în regimul inițial.

Particularitățile regimului comun

La expirarea termenului deținerii în regim inițial condamnații pot fi transferați la regimul comun de deținere, care reprezintă practic cea mai mare perioadă a executării pedepsei.²⁶

În regim comun suplimentar la drepturile avute în regim inițial de deținere condamnații:

- a) pot fi antrenați la muncă în afara penitenciarului fără supraveghere;
- b) pot beneficia de o deplasare de scurtă durată în condițiile art. 217 din CE;
- c) au dreptul în afara penitenciarului să nu poarte semne distinctive pe piept;

d) au dreptul să locuiască pe teritoriul penitenciarului cu familia sa, cu permisiunea administrației și la existența condițiilor.²⁷

Particularitățile regimului de resocializare

Transferul condamnatului, care își execută pedeapsa în regim comun, la regim de resocializare se efectuează cu 6 luni înaintea expirării termenului pedepsei, dacă acesta nu are sancțiuni disciplinare nestinse.

În funcție de comportamentul, atitudinea sa față de muncă etc., administrația penitenciarului poate permite condamnatului, aflat în regim de resocializare, de a locui într-un spațiu locativ separat pe teritoriul penitenciarului sau în afara penitenciarului, în spații dislocate în apropierea lui. Permișiunea respectivă este acordată prin decizia șefului penitenciarului în baza unei cereri scrise a condamnatului. Condamnații, care locuiesc cu familiile, nu mai rar de odată în zece zile, sunt obligați să se prezinte personal, la ora stabilită, la administrația penitenciarului pentru înregistrare.

În plus la obligațiile și interdicțiile prevăzute în secțiunea a 9-a din Statut, condamnații au următoarele *obligații*:

- a) în lipsa familiei, să locuiască în blocurile de detenție a penitenciarului;
- b) din momentul stingerii și până la deșteptare să se afle la locurile lor de odihnă, excepție făcând cazurile prevăzute de programul zilei.

Dar totodată sunt și *interdicții*:

- a) de a părăsi fără permisiune teritoriul penitenciarului sau locul de trai și de muncă;
- b) de a procura, păstra, transmite, fabrica toate felurile de arme de vânatoare, de foc și gaze, muniții la ele, arme albe, substanțe otrăvitoare și explosive, precum și mijloace de transport;
- c) de a procura transmite, păstra, fabrica sau consuma băuturi alcoolice, substanțe narcotice și toxice;
- d) de a se folosi de legătură radiotelefonică (mobilă) și internet cu excepția condamnaților care beneficiază de dreptul de a locui în afara penitenciarului;
- e) de a participa la alegeri, referendumuri, greve, demonstrații;
- f) de a purta, păstra, folosi ținută (uniformă și semne de distincție) militară sau a serviciilor speciale;

²⁵ Codul de executare al Republicii Moldova nr.443 din 24. 12. 2004, art. 249. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 214-220 din 05.11.2010, art. Nr: 704.

²⁶ Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. *Op. cit.*, p. 62.

²⁷ Birgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. *Op. cit.*, p. 229.

g) de a practica jocuri de noroc.²⁸

Particularitățile detenției în penitenciare de tip semiînchis

Persoane deținute

În penitenciarul de tip semiînchis execută pedeapsa persoanele condamnate la închisoare pentru infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave săvârșite cu intenție. Condamnații în penitenciarele de tip semiînchis sunt deținuți sub pază și supraveghere permanentă. În Republica Moldova sunt patru instituții penitenciare de acest tip: Nr.4 din or. Cricova (mun. Chișinău), Nr.8 din or. Bender, Nr. 18 din com. Brănești (r-nul Orhei).²⁹

Diferențierea condamnaților, ce-și ispășesc pedeapsa în diferite regimuri de deținere în instituția penitenciară are o mare importanță. Ea permite administrației penitenciarului să reacționeze la timp și obiectiv la comportamentul deținuților, pe calea transferării lor de la unele condiții mai ușoare de detenție este un factor stimulativ spre corijarea condamnaților. În sfârșit, diferențierea condițiilor de deținere în cadrul fiecărei instituții penitenciare facilitează adaptarea socială a persoanelor, care urmează a fi eliberate.

Particularitățile regimului inițial

La regim inițial condamnații se dețin în încăperi complet izolate de cel mult 4 locuri pe o perioadă de 6 luni din ziua intrării în penitenciar, luându-se în considerare perioada ținerii lor în carantină, însă nu mai mult de o treime din durata pedepsei. Condamnații aflați în regim inițial beneficiază de plimbări zilnice cu durata de 1 oră și pot fi antrenați la munci care nu necesită ieșire din penitenciar.

Particularitățile regimului comun

La expirarea termenului de 6 luni din ziua intrării în penitenciar, însă nu mai mult de o treime din durata pedepsei, condamnații pot fi transferați în regim comun de deținere, luându-se în considerare perioada ținerii lor în carantină.

În regimul de deținere comun, condamnații, în perioada de la stingere până la deșteptare, sunt ținuti în încăperi complet izolate, care se încuie.³⁰

Condamnații sunt în drept, în intervalul de timp de la deșteptare până la stingere, să se deplaseze liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația penitenciarului, de asemenea, să fie antrenați în munci în afara penitenciarului, cu condiția asigurării supravegherii permanente.

Particularitățile regimului de resocializare

Transferul condamnatului în regim de resocializare se efectuează cu 6 luni înaintea expirării termenului pedepsei. Condamnaților aflați în regim de resocializare li se poate permite deplasarea fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului, dacă acest lucru este condiționat de caracterul muncii îndeplinite. Persoanele care beneficiază de acest drept, în perioada cât sunt ieșiți din penitenciar, pot avea asupra să-și de a utiliza obiecte de valoare și bani.

La regim comun și de resocializare deținuții pot beneficia de o deplasare de scurtă durată dacă sunt întrunite cerințele stabilite de art. 217 Cod de executare.³¹

Particularitățile detenției în penitenciarele de tip închis

Persoanele deținute

În penitenciarul de tip închis execută pedeapsa persoanele condamnate la închisoare pentru infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, precum și persoanele care au săvârșit infracțiuni ce constituie recidivă. Condamnații sunt deținuți sub pază și supraveghere permanentă.³²

Particularitățile regimului inițial

La regim inițial sunt deținuți condamnații veniți în penitenciar după rămânerea definitivă a sentinței. Ei sunt deținuți în încăperi complet izolate cu cel mult două locuri care sunt încuiate permanent, pot fi antrenați la munci care nu necesită ieșirea din penitenciar. În unele situații numai prin decizia șefului penitenciarului

²⁸ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin HG nr.583 din 26.05.2006. În: Monitorul Oficial Nr. 91-94 din 16.06.2006, art. Nr: 676. Secțiunea a 15-a.

²⁹ Ordinul Ministrului Justiției nr. 327 privind stabilirea tipurilor penitenciarelor și sectoarelor de detenție create în cadrul acestora din 18.08.2005, p. 1.

³⁰ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin HG nr. 583 din 26.05.2006. În: Monitorul Oficial Nr.91-94 din 16.06.2006, art. Nr: 676. Secțiunea a 16-a.

³¹ Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004, art. 250. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 214-220 din 05.11.2010, art. Nr: 704.

³² Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. *Op. cit.*, p. 63 - 64.

coordonată cu procurorul condamnații pot să se dețină în celule de o singură persoană.

În scopul păstrării sănătății condamnații beneficiază de plimbări zilnice la aer liber pe timp de zi în locuri special amenajate pentru aceasta în penitenciar cu durata de 1 oră. În timpul plimbării condamnații sunt obligați să respecte strict ordinea stabilită de petrecere a ei, în caz de încălcare a căreia plimbarea poate fi întreruptă.

La expirarea termenului de 9 luni din ziua intrării în penitenciar condamnații pot fi transferați în regim comun de deținere, luându-se în considerare perioada deținerii lor în carantină.

Particularitățile regimului comun

În regimul comun de deținere condamnații în perioada de la stingere până la deșteptare sunt ținute în încăperi complet izolate care se încuie. În intervalul de timp de la deșteptare până la stingere se pot deplasa liber în zona locativă și în încăperile de uz comun ale secției cu regim comun.³³

Particularitățile regimului de resocializare

În regimul de resocializare în perioada de la stingere până la deșteptare condamnații sunt deținuți în încăperi complet izolate care se încuie. În intervalul de timp de la deșteptare până la stingere se pot deplasa liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația instituției penitenciare.

Transferul condamnatului în regim de resocializare se efectuează cu 6 luni înaintea expirării termenului pedepsei în condițiile stabilite a CE al RM.³⁴

După cum se cunoaște, în penitenciarele de tip închis execută pedeapsa și cei condamnați la **detențiune pe viață**. Condamnarea persoanei la pedeapsa cu detențiunea pe viață reprezintă cel mai sever mod de privațiune de libertate.

Detențiunea pe viață a fost introdusă în Codul Penal al Republicii Moldova ca pedeapsa principală în urma abolirii pedepsei cu moartea. Abolirea pedepsei cu moartea este determinată și de art. 24 al Constituției Republicii Moldova. Potrivit art. 71 CP, detențiunea pe viață constă în

privarea de libertate a condamnatului pe tot restul vieții.³⁵

Conamnații execută pedeapsa în **regim inițial și în regim comun**. Transferarea în regimul comun se poate efectua după executarea a 10 ani de pedeapsă în regim inițial. În funcție de personalitatea, comportamentul condamnatului și gradul de pericol posibil din partea acestuia, termenul stabilit de 10 ani pentru transferarea condamnatului în regim comun poate fi redus prin decizia Directorului Departamentului Instituțiilor Penitenciare, luată în temeiul hotărârii comisiei înființate în penitenciar în componența enunțată la art. 219 din CE al RM.

În cazul, în care condamnatul transferat în regim comun încalcă regimul de deținere, el poate fi transferat în regim inițial pe un termen de cel mult un an de la data aplicării ultimei sancțiuni disciplinare.³⁶

Particularitățile detenției în penitenciarele pentru minori. Persoane deținute

În penitenciarele pentru minori își execută pedeapsa condamnații în vârstă de până la 18 ani. Conamnații minori sunt deținuți separat de condamnații adulți cu excepția cazurilor în care condamnații, care au ajuns la majorat în perioada detenției și care nu au depășit vârsta de 23 ani, în baza hotărârii instanței de judecată au fost lăsați să execute pedeapsa în penitenciarul respectiv.

Asupra condamnatului care a împlinit vârsta de 18 ani și care a fost lăsat în penitenciarul pentru minori se extind: drepturile și obligațiile, regimul, condițiile de muncă, normele alimentare, de asigurare materială, a condițiilor de trai și de asistență medico-sanitară stabilite pentru condamnații minori.

Conamnații care au împlinit vârsta de 18 ani pot executa pedeapsa și în sectoare separate ale penitenciarelor pentru adulți, însă în condițiile penitenciarului pentru minori.³⁷

În penitenciarele pentru minori, condamnații sunt deținuți sub pază și supraveghere permanentă.

Regimurile și condițiile de detenție în penitenciarele pentru minori corespund

³³ Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24. 12. 2004 art. 251 alin. (3). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 214-220 din 05.11.2010, art. Nr: 704.

³⁴ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin HG nr.583 din 26.05.2006. În: Monitorul Oficial Nr.91-94 din 16.06.2006, art. Nr: 676. Secțiunea a 17-a.

³⁵ Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 71 alin (1). În: Monitorul Oficial din 14.04.2009, Nr. 72-74, art. Nr:195.

³⁶ Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004, art. 257. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 214-220 din 05.11.2010, art. Nr: 704.

³⁷ Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. *Op. cit.*, p. 63 - 64.

regimurilor și condițiilor prevăzute pentru penitenciarele de tip semiînchis.

Particularitățile regimului inițial

La regim inițial sunt deținuți condamnații veniți în penitenciar după rămânerea definitivă a sentinței. Ei sunt ținuti în încăperi complet izolate care se încuie. Condamnații beneficiază de plimbări zilnice cu durata de 2 ore. Condamnații minori în regim inițial pot beneficia de întrevederi de scurtă durată cel puțin o dată în lună și de întrevederi de lungă durată cel puțin o dată în trimestru.

La expirarea termenului de 6 luni din ziua intrării în penitenciar, însă nu mai mult de o treime din durata pedepsei, condamnații pot fi transferați în regim comun de deținere, luându-se în considerare perioada ținerii lor în carantină.

Particularitățile regimului comun

Condamnații minori în regim comun pot beneficia de întrevederi de scurtă durată cel puțin o dată în lună și de întrevederi de lungă durată cel puțin o dată în două luni.

În regimurile de deținere comun și de resocializare condamnații, în perioada de la stingere până la deșteptare sunt ținuti în încăperi complet izolate care se încuie. În intervalul de timp de la deșteptare până la stingere se pot deplasa liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația penitenciarului.

Particularitățile regimului de resocializare

Transferul condamnatului în regim de resocializare se efectuează cu 6 luni înaintea expirării termenului pedepsei în condițiile stabilite de art. 219 CE al RM. Condamnaților aflați în regim de resocializare li se poate permite deplasarea fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului, dacă acest lucru este condiționat de caracterul muncii îndeplinite. În regim de resocializare condamnații minori pot beneficia de întrevederi de scurtă durată cel puțin o dată în lună și de întrevederi de lungă durată cel puțin o dată în două luni, cu dreptul de a locui împreună cu familia într-un spațiu locativ separat pe teritoriul penitenciarului sau în apropierea lui.

La împlinirea vârstei de 18 ani, comisia înființată în penitenciar hotărăște asupra oportunității executării în continuare a pedepsei de către condamnat în penitenciarul pentru minori. În temeiul hotărârii comisiei, administrația penitenciarului adresează instanței de judecată un demers privind transferarea condamnatului într-un alt penitenciar sau lăsarea

lui în același penitenciar. Deci, condamnatul care a împlinit vârsta de 18 ani, este transferat pentru executarea pedepsei de mai departe în penitenciarul de tip semiînchis la condiții comune de deținere. Transferul condamnatului în penitenciarele de tip semiînchis o hotărăște instanța de judecată în baza unui demers al administrației penitenciare.

Condamnatul major care a fost lăsat în penitenciarul pentru minori și care a împlinit vârsta de 21 de ani este transferat pentru executarea pedepsei de mai departe în penitenciarul de tip semiînchis la condiții comune de deținere în baza deciziei Directorului Departamentului Instituțiilor Penitenciare.³⁸

Particularitățile detenției în penitenciarele pentru femei.

Persoanele deținute

În funcție de categoria penitenciarului, stabilită prin hotărârea instanței de judecată, condamnatele de sex feminin execută pedeapsa în penitenciare pentru femei cu respectarea condițiilor corespunzătoare penitenciarelor de tip deschis, semiînchis sau închis.

De asemenea, femeile condamnate pot executa pedeapsa și în sectoare separate ale penitenciarelor pentru bărbați, însă în condițiile penitenciarului pentru femei, în conformitate cu prevederile art. 72 alin. (2), (3) și (4) din Codul penal. Persoanele de sex feminin care nu au ajuns la majorat execută pedeapsa în condițiile penitenciarului pentru minori.

Femeile gravide și mamele care au cu ele copii în vârstă de până la 3 ani nu pot fi deținute în condițiile penitenciarului de tip închis. Deținutele respective, la decizia administrației penitenciarului, execută pedeapsa în condițiile prevăzute pentru penitenciarul de tip deschis sau semiînchis în funcție de gravitatea faptei comise, pericolul social pe care îl reprezintă, comportamentul deținutei, vârsta și starea sănătății copilului și a mamei etc.

Acestor deținute nu se aplică sancțiunea disciplinară sub formă de izolare disciplinară.

Particularitățile regimului inițial

La regim inițial sunt deținute condamnatele venite în penitenciar după rămânerea definitivă a sentinței. Ele sunt ținute în încăperi complet

³⁸ Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin HG nr. 583 din 26.05.2006. În: Monitorul Oficial Nr. 91-94 din 16.06.2006, art. Nr. 676. Secțiunea a 19-a.

izolate care se încuie. Condamnații beneficiază de plimbări zilnice cu durata de 2 ore.

La expirarea termenului de 3 luni, însă nu mai mult de o treime din durata pedepsei pentru penitenciarele de tip deschis; 6 luni, însă nu mai mult de o treime din durata pedepsei pentru penitenciarele de tip semiînchis și 9 luni pentru penitenciarele de tip închis din ziua intrării în penitenciar, condamnații pot fi transferați în regim comun de deținere, luându-se în considerare perioada ținerii lor în carantină.

Particularitățile regimului comun și de resocializare.

În regimurile de deținere comun și de resocializare condamnații, în perioada de la stingere până la deșteptare, sunt ținute în încăperi complet izolate care se încuie. În intervalul de timp de la deșteptare până la stingere condamnații, cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis, se pot deplasa liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația penitenciarului, iar de tip închis – în zona locativă și încăperile de uz comun ale secției cu regim comun.

Transferul condamnatelor în regim de resocializare se efectuează cu 6 luni înaintea expirării termenului pedepsei în condițiile stabilite de Codul de executare al Republicii Moldova.

Condamnaților, cu executarea pedepsei într-un penitenciar de tip semiînchis, aflate în regim de resocializare li se poate permite deplasarea fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului, dacă acest lucru este condiționat de caracterul muncii îndeplinite. Condamnații cu executarea pedepsei într-un penitenciar de tip închis, aflate în regim de resocializare, au dreptul de a se deplasa liber pe teritoriul penitenciarului în limitele stabilite de administrația penitenciarului.³⁹

Pentru femeile gravide și mamele care au copii în vârstă de până la 3 ani în penitenciar se amenajează încăperi speciale pentru îngrijirea femeilor gravide și creșe pentru copii.

La împlinirea vârstei de 3 ani, cu consimțământul scris al mamei și cu acordul autorității tutelare, copilul se dă în îngrijire unei persoane indicate de ea, sau instituției specializate pentru copii. Administrația penitenciarului asigură mamei posibilitatea de a menține legătura cu copilul său, dacă aceasta nu împiedică

dezvoltarea normală a copilului și nu are efecte negative asupra lui. La cererea condamnații, administrația penitenciarului poate prelungi până la 6 luni aflarea copilului împreună cu mama.⁴⁰

Particularitățile detenției în izolatoarele de urmărire penală

Persoanele deținute

a) persoanele în privința cărora, în baza hotărârii judecătorești de instrucție sau instanței judecătorești, a fost aplicată măsura preventivă sub formă de arest;

b) persoanele lăsate în izolatorul de urmărire penală sau transferate în acest loc din locurile de executare a pedepsei pentru efectuarea acțiunilor de urmărire penală ori în legătură cu judecarea cauzelor în instanțele de judecată;

c) persoanele condamnate la pedeapsa închisorii sau detenției pe viață, în privința cărora hotărârea nu este definitivă;

d) persoanele condamnate la pedeapsa închisorii și la pedeapsa detenției pe viață până la trimiterea lor sub escortă în locurile de executare a pedepsei;

e) persoanele condamnate lăsate, în modul stabilit de legislație, în izolator de urmărire penală pentru a îndeplini lucrări de deservire gospodărească;

f) deținuții escortați aflați în tranzit.

Particularitățile regimului de detenție

Prevenții deținuți în izolatoarele de urmărire penală beneficiază de condiții de detenție, drepturi și obligații, activități socio-educative, stimulări și sancțiuni disciplinare similare persoanelor condamnate cu particularitățile prevăzute pentru categoria respectivă de deținuți. Regimul de deținere în izolatoarele de urmărire penală corespunde regimului inițial stabilit pentru penitenciarele de tip închis.

Prevenții se dețin în celulele comune ale izolatorului de urmărire penală, cu respectarea cerințelor principale ale regimului de detenție privind izolarea, deținerea separată, paza și supravegherea permanentă etc. și se deplasează pe teritoriul penitenciarului sub escorta personalului penitenciar.

Prevenților, în timpul zilei, li se acordă o plimbare zilnică cu o durată de cel puțin o oră, iar prevenților minori, femeilor gravide și mamele

³⁹ Statutul executării pedepsei de către condamnați din 26.05.2006, Secțiunea a 20-a.

⁴⁰ Carp Simion, Osadci Cornel, Rusu Oleg. Drept Execuțional Penal. Chișinău: Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2007, p. 251.

care au cu ele copii în vârstă de până la 3 ani – de cel puțin 2 ore.

Prevenții, cu acordul lor, pot fi antrenați la munci care nu necesită ieșirea din celule, remunerarea muncii fiind efectuată în modul stabilit de legislația muncii. De asemenea, prevenții pot fi antrenați la munci neremunerate, a căror durată nu poate depăși 2 ore pe zi și 6 ore pe săptămână, pentru îngrijirea și amenajarea locului de arest preventiv.

La aplicarea sancțiunilor disciplinare față de prevenți se ia în considerație durata arestului preventiv, astfel prevenții adulți pot fi plasați în izolatorul disciplinar pe un termen de cel mult 10 zile, iar prevenții minori – pe cel mult 5 zile.

Prevenții nu au dreptul la întrevederi de lungă durată, iar în conformitate cu prevederile alin. 2 art. 181 Cod de executare, întrevederile de scurtă durată se acordă doar în baza hotărârii organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, în procedura cărora se află cauza penală.

Pentru asigurarea respectării și exercitarea drepturilor prevenitului, stabilite în Codul de procedură penală și în alte acte normative, toate acțiunile procesuale în izolatoarele de urmărire penală se desfășoară în zilele lucrătoare. În zilele de odihnă și zilele de sărbătoare nelucrătoare acțiunile procesuale pot fi efectuate numai la solicitarea prealabilă scrisă a organului de urmărire penală și în prezența avocatului dacă prevenitul a solicitat să-i fie asigurată apărarea.

Particularitățile detenției în spitalele penitenciare

Persoanele deținute

Spitalul penitenciar asigură detenția temporară a tuturor categoriilor de deținuți care necesită asistență medicală specializată în staționar, cu respectarea cerințelor de deținere separată în funcție de: maladia deținutului, statutul procesual al persoanei, sexul acestuia, precum și în funcție de necesitățile de securitate. În spitalele penitenciare se dețin separat următoarele categorii de deținuți:

- minorii de adulți;
- deținutele de sex feminin de deținuții de sex masculin;
- prevenții de condamnați;
- condamnații la detenție pe viață;
- deținuții cu comportament violent care necesită izolare;
- deținuții izolați din motive de securitate.

Particularitățile regimului de detenție

Deținuților aflați în spitalele penitenciare, li se permite, indiferent de tipul penitenciarului, regimul de detenție și termenul de executare a pedepsei, să procure produse alimentare și obiecte de primă necesitate în magazinul instituției din contul mijloacelor bănești, aflate pe conturile lor de peculiu, precum și să primească colete și pachete cu provizii fără a restricționa numărul lor.

Deținuților aflați în spitalele penitenciare li se acordă întrevederi de scurtă durată și de lungă durată conform regulilor generale, cu excepția prevenților și condamnaților bolnavi de tuberculoză în formă baciliferă cărora nu li se acordă întrevederi de lungă durată. Întrevederile de scurtă durată și lungă durată sunt acordate de către șeful spitalului penitenciar, conform normelor stabilite pentru categoriile de penitenciar în care trebuiau să fie deținute persoanele respective.

Condamnații, care nu au trecut cura deplină de tratament obligatoriu contra alcoolismului și narcomaniei, precum și condamnații care suferă de boli psihice ce nu exclud responsabilitatea, nu pot beneficia de dreptul de deplasare fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului.⁴¹

Bibliografie:

1. Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. Ghidul rudelor persoanelor condamnate. Institutul de Reforme Penale. Chișinău: Helmax-Exim, 2006.
2. Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. Deținutul și drepturile sale. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2003. 122 p.
3. Carp Simion, Osadci Cornel, Rusu Oleg. Drept execuțional penal [carte]: pentru uzul Chișinău: Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2007. 447 p.
4. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004 art. 219 alin. (1). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47 – 49 din 06.04.2007. LP53-XVI din 02.03.07.
5. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 71 alin. (1). În: Monitorul Oficial din 14.04.2009, Nr. 72-74, art. Nr:195.
6. Florea V. Drept execuțional penal. Chișinău: Ed. ARC, 1999. 286 p.
7. Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996, art. 4. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

⁴¹ Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. *Op. cit.*, p. 72-73.

8. Oancea I. Drept execuțional penal. București: Ed. All Educațional, 1998. ix + 351 p.

9. Ordinul Ministrului Justiției nr.327, privind stabilirea tipurilor penitenciarelor și sectoarelor de detenție create în cadrul acestora din 18.08.2005.

10. Raport referitor la sistemul penitenciar din Republica Moldova. În: Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Chișinău, octombrie 1998.

11. Socolov E. Sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. ARC, 1999.

12. Белый Н.А. Пенитенциарное право Республики Молдова: курс лекций. Кишинев: ULIM, 2001. 204 с.

13. Уголовно-исполнительное право. М.: Юриспруденция, 2000. 320 с.

5. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 71 alin. (1). În: Monitorul Oficial din 14.04.2009, Nr. 72-74, art. Nr :195.

6. Florea V. Drept execuțional penal. Chișinău: Ed. ARC, 1999. 286 p.

7. Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar al R.M. din 17.12.1996, art. 4. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 183-185/654 din 10.10.2008.

8. Oancea I. Drept execuțional penal. București: Ed. All Educațional, 1998. ix + 351 p.

9. Ordinul Ministrului Justiției nr.327, privind stabilirea tipurilor penitenciarelor și sectoarelor de detenție create în cadrul acestora din 18.08.2005.

10. Raport referitor la sistemul penitenciar din Republica Moldova. În: Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Chișinău, octombrie 1998.

11. Socolov E. Sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. ARC, 1999.

12. Belyi N.A. Penitentsiarnoe pravo Respubliki Moldova: kurs lektsii. Kishinev: ULIM, 2001. 204 p.

13. Уголовно-исполнительное право. М.: Юриспруденция, 2000. 320 с.

Bibliography:

1. Adam A., Zaharia V., Cocîrță A., Cojocaru V. Ghidul rudelor persoanelor condamnate. Institutul de Reforme Penale. Chișinău: Helmax-Exim, 2006.

2. Bîrgău Mihai, Carp Simion, Bulai Iurie. Deținutul și drepturile sale. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2003. 122 p.

3. Carp Simion, Osadci Corneli, Rusu Oleg. Drept execuțional penal [carte]: pentru uzul Chișinău: Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2007. 447 p.

4. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004 art. 219 alin. (1). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47 – 49 din 06.04.2007. LP53-XVI din 02.03.07.

Copyright© Svetlana PRODAN, 2015.

**Date de contact / Contacts /
Контактные данные**

MD 2069, Chișinău, Republica Moldova,
str. G. Iablocichin, 2/1.

E-mail: prodan.s@mail.ru

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 155-158.

ISSN 1857-1999

Submitted: 30. 11. 2015 | Accepted: 12.12. 2015 | Published: 23.12. 2015

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

ТУРЕЦКИЙ ВЫЗОВ*

PROVOCAREA DIN PARTEA TURCIEI

THE TURKISH CHALLENGE

ЕВСЕЕВ Владимир** / EVSEEV Vladimir / EVSEEV Vladimir

ABSTRACT:

THE TURKISH CHALLENGE

The article analyzes the problems of Russian-Turkish relations after the Turkish Air Force shot down a Russian Su-24 M.

According to the author, Erdogan has seriously miscalculated both in terms of the full support of his provocative actions on the part of NATO and the unwillingness of Moscow to reply to a deterioration in Russian-Turkish relations.

Keywords: „Islamic state” no-fly zone, Syrian Turkmens, „Viennese format” on the Syrian settlement, illegal oil business.

JEL Classification: F51, F52, K33.

РЕЗЮМЕ:

ТУРЕЦКИЙ ВЫЗОВ

В статье анализируется проблематика российско-турецких отношений в контексте сбитого над Сирией российского СУ24М турецкими ВВС.

По мнению автора, Эрдоган серьезно просчитался как в вопросе полной поддержки своих провокационных действий со стороны НАТО, так и неготовности Москвы пойти на ответное ухудшение российско-турецких отношений.

Ключевые слова: «Исламское государство», бесполетная зона, сирийские туркоманы, «венский формат» по сирийскому урегулированию, незаконный нефтяной бизнес.

JEL Classification: F51, F52, K33.

УДК: 327.8, 327.33.

REZUMAT:

PROVOCAREA DIN PARTEA TURCIEI

Articolul analizează problemele relațiilor ruso-turce în contextul doborârii în Siria a avionului rus SU24M de către Forțele Militare Aeriene ale Turciei.

* Мнение автора может не совпадать с позицией редакции. Опубликовано на сайте «Новости – Молдова» от 30.11.2015 г. Оригинал: [On-line]: <http://ru.sputnik.md/mnenie/20151130/3380450.html>. и публикуется в «Молдавском журнале международного права и международных отношений» с разрешения автора.

** EVSEEV Vladimir - Doctor în științe tehnice, Șef Secție Caucaz a Institutului CSI (Moscova, Federația Rusă). / EVSEEV Vladimir – Ph.D in Technical Science, Head of Department of Caucasus of the Institute of CIS (Moscow, The Russian Federation) / ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич - Кандидат технических наук, заведующий Отделом Кавказа Института стран СНГ (Москва, Российская Федерация).

Potrivit autorului, Erdogan a calculat greșit atât în ceea ce privește sprijinul deplin al acțiunilor sale provocatoare din partea NATO, cât și refuzul Moscovei de a răspunde la o deteriorare a relațiilor ruso-turce.

Cuvinte cheie: zone de interdicție aeriană, „stat islamic”, turkomani sirieni, „formatul vienez” cu privire la soluționarea conflictului sirian, afaceri ilegale petroliere.

JEL Classification: F51, F52, K33.

CZU: 327.8, 327.33.

Российский фронтовой бомбардировщик Су-24 был сбит над сирийской территорией на высоте более шести километров, что исключало саму возможность использования для этих целей переносного зенитного ракетного комплекса со стороны радикалов-исламистов. «Удар в спину» был нанесен военно-воздушными силами Турции, которые вместо борьбы с радикальной организацией «Исламское государство» (Анкара участвует в возглавляемой США антитеррористической коалиции по борьбе именно с этой организацией) устроили засаду на российский боевой самолет.

Хуже того, в этой операции были задействованы подконтрольные турецким спецслужбам бандформирования и средства массовой информации, которые заранее проникли на сирийскую территорию (а находились они именно там) и имели полную информацию о возможном месте и времени уничтожения российского бомбардировщика Су-24. Потом была организована охота на российских пилотов, с целью, по-видимому, сокрытия следов преступления. По некоторым данным, в этом был задействован турецкий спецназ. Гибель российского пилота и морского пехотинца из поисково-спасательной команды в Москве были расценены как пособничество терроризму.

Крайне неубедительны и голословны заявления турецкого руководства о том, что оно не знало о принадлежности указанного самолета. По линии Минобороны России американцы заблаговременно получали полную информацию о маршрутах и высотах полета российских боевых самолетов в небе над Сирией. Несомненно, что она доводилась до всех активных участников антитеррористической коалиции.

Дав команду на уничтожение российского бомбардировщика, президент Реджеп Эрдоган попытался создать бесполетную зону

в приграничном к Турции сирийском районе, что позволяло бы Анкаре не только расширить свое влияние на территорию Сирийской Арабской Республики, но и обеспечить там защиту подконтрольных турецкой стороне бандформирований. При этом были использованы те же ультимативные методы, что ранее были применены по отношению к американцам и европейцам. Так, США в обмен на аренду турецкой авиабазы «Инджирлик» были вынуждены молчаливо согласиться на вооружение Анкарой сирийских туркоманов и их размещение на сирийской территории.

В отношении ЕС предметом шантажа со стороны Турции стала проблема беженцев. Причем миграционный кризис, который, по мнению многих экспертов, был искусно спровоцирован Анкарой, уже принес ей серьезные дивиденды в виде смягчения визового режима для турецких граждан в ЕС и в ближайшем будущем – более 3 млрд долл. в качестве транша на обустройство лагерей для сирийских беженцев (в реальности их численность вблизи сирийской границы не превышает 700 тыс. чел.).

Международная реакция

Однако президент Эрдоган серьезно просчитался как в вопросе полной поддержки своих провокационных действий со стороны НАТО, так и неготовности Москвы пойти на ответное ухудшение российско-турецких отношений. В результате ему пришлось вначале угрожать РФ, затем лавировать между ведущими государствами и, наконец, фактически оправдываться за содеянное. Но поздно: Вашингтон потребовал закрытия турецко-сирийской границы, что в том числе означает начало процесса «сдачи» протурецких бандформирований, а Москва приняла против Анкары меры военно-технического, экономического и иного характера.

Следует заметить, что администрация Обамы, заявив об «атлантической солидарности», косвенно подтвердила, что «российский самолет находился на момент атаки в сирийском воздушном пространстве». Следовательно, Вашингтон больше стремится сохранить нынешний формат своего участия в сирийском конфликте, делая основную ставку на сирийских курдов, которые Анкарой рассматриваются в качестве главной террористической угрозы. Помимо этого, своими действиями Турция попыталась сорвать ход переговоров в «венском формате» по сирийскому урегулированию. Это также вызвало серьезное недопонимание со стороны международного сообщества.

Наконец, члены семьи Эрдогана оказались лично заинтересованы в сохранении незаконного нефтяного бизнеса, который является финансовой опорой таких радикальных организаций, как «Исламское государство» и «Джабхат ан-нусра» (сирийское подразделение «Аль-Каиды»).

Даже в турецком обществе, где, в общем, наблюдается консенсус относительно крайне кратковременного нарушения российской стороной государственной границы Турции и того, что необходимые предупреждения были сделаны (в реальности это было невозможно), позицию Реджепа Эрдогана поддержали лишь сторонники Партии справедливости и развития и Партии националистического движения. Главная же оппозиционная Народно-республиканская партия и условно прокурдская Партия демократии народов призвали Анкару и Москву к благоразумию. При этом акцент был сделан не на самом инциденте, а на причинах, которые к нему привели, включая ошибочную внешнюю политику правящей партии на сирийском направлении.

В состоявшемся по инициативе турецкой стороны телефонном разговоре на уровне министров иностранных дел глава турецкого внешнеполитического ведомства Мовлуд Чавушоглу выразил Сергею Лаврову лишь свои соболезнования, но не извинения. Аналогичную позицию заняли и другие представители высшего руководства Турецкой Республики.

И ответ Москвы

Учитывая вышеизложенное, пресс-секретарь президента России Дмитрий Песков сообщил, что Москве «брошен беспрецедентный вызов». И это определило соответствующую реакцию. В соответствии с указом президента России от 28 ноября «О мерах по обеспечению национальной безопасности РФ и защите граждан РФ от преступных и иных противоправных действий и о применении специальных экономических мер в отношении Турецкой Республики» будет осуществлено следующее:

— с 1 января 2016 г. в отношении Турции приостанавливается безвизовый режим;

— запрещаются чартерные авиарейсы в эту страну, что фактически означает остановку массового потока российских туристов;

— вводятся ограничения на ввоз в РФ установленной номенклатуры турецких товаров (за исключением товаров, ввозимых для личного пользования в объеме, разрешенном в рамках ЕАЭС);

— ограничивается деятельность на российской территории турецких компаний;

— вводится запрет для работодателей РФ на привлечение с 1 января 2016 г. работников из числа граждан Турции (это не распространяется на тех, кто уже имеет действующие трудовые контракты или вид на жительство в РФ).

Таким образом, факт уничтожения ВВС Турции российского боевого самолета над сирийской территорией принципиально изменил отношения между Москвой и Анкарой. Процесс их ухудшения удастся приостановить только в том случае, если на уровне спецслужб России и Турции удастся договориться по курдской проблеме. Москва откажется от поставок сирийским курдам вооружений (например, противотанковых ракетных комплексов «Корнет») и осторожно отнесется к перспективе получения ими широкой автономии в рамках обновленного сирийского государства если Анкара, в свою очередь, прекратит поддержку радикалов-исламистов в Сирии, закрыв для них свою границу. Фактически это единственная возможность восстановления российско-турецких отношений в ближайшей перспективе.

В противном случае Турцию ждут как экономические проблемы, так и постепенное сокращение влияния в Сирии. Причем с военной точки зрения турецкие ВВС мало чем смогут помочь дружественным бандформированиям, так как, во-первых, Воздушно-космические силы России их не пустят на территорию САР. А во-вторых, развернутые на авиабазе «Хмеймим» российские зенитные ракетные комплексы С-400 фактически установили бесполетную зону, в том числе над близлежащей турецкой территорией, что уже существенно ограничило полеты ВВС Турции.

Существует и еще одна проблема, которая может возникнуть в резко усложнившейся повестке дня российско-турецких отношений. Напомним о том, как в начале сентября 1938 г. национальное собрание Александреттского санджака, расположенного в пределах управлявшейся тогда французами Сирии, провозгласило независимую Республику Хатай, где турецкое население не составляло абсолютного большинства. Менее года спустя, после так называемого «всенародного референдума», продавленного кемалистами и

санкционированного Парижем (которому был крайне важен нейтральный статус Турции во Второй мировой войне), Хатай стал турецким вилайетом, что привело к массовому исходу оттуда арабов, армян, а также представителей ряда других этноконфессиональных групп. Принадлежность этого края долгое время оставалась причиной напряженности в отношениях между Анкарой и Дамаском, не признававшим турецкого суверенитета над бывшей Александреттой вплоть до середины 2000-х годов.

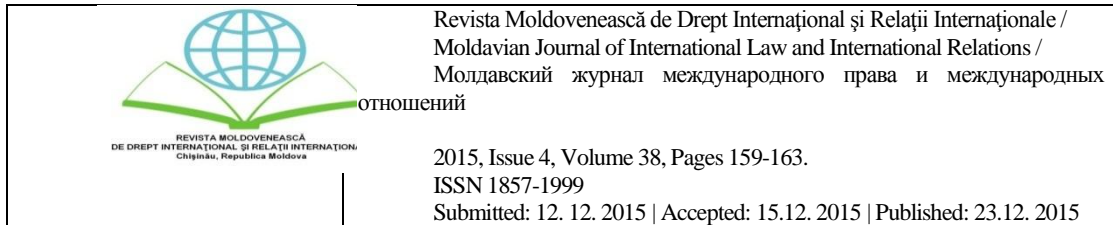
При негативном сценарии сирийские власти при поддержке некоторых других государств вполне могут поставить вопрос о незаконной аннексии этой территории со стороны Турции.

Copyright©Vladimir EVSEEV, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Москва, Российская Федерация, Институт стран СНГ

E-mail: vlad.evseev@gmail.com

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ТУРЕЦКАЯ ГЕОПОЛИТИКА.
ДОКТРИНА «НОЛЬ ПРОБЛЕМ С СОСЕДЯМИ» И REALPOLITIK*
THE GEOPOLITICS OF TURKEY.
THE DOCTRINE OF „ZERO PROBLEMS WITH NEIGHBORS” AND REALPOLITIK
GEOPOLITICA TURCIEI.
DOCTRINA „ZERO PROBLEME CU VECINI” ȘI REALPOLITIK**

ДЕРГАЧЕВ Владимир** / DERGACHEV Vladimir / DERGACIOV Vladimir

**ABSTRACT:
TURKISH GEOPOLITICS.
THE DOCTRINE OF „ZERO PROBLEMS WITH NEIGHBORS” AND REALPOLITIK**

The article examines the stages of transformation of geopolitical doctrines of Turkey from Kemalism, Pan Turkism, Ottomanism and Pan-Islamism to the geopolitics of Neo-Ottomanism pursued by Turkey when Recep Tayyip Erdoğan came to power.

According to the Turkish governors, Turkey, being within the new geopolitical realities, should get rid of the idea of a „bridge” between the West and the Islamic East that is imposed by the West, while it has a unique geo-strategic position in the world belonging only to the „central powers”. The geopolitical code of such states can not be limited by the role of a regional power.

The chief geopolitical prize according to Ankara is to increase the strategic importance of the Turkish Republic. Turkey's geo-strategic position both in Europe and Asia, the proximity to the Balkans, the Caucasus and the Middle East, a major influence in Central Asia contributes to the transformation of Turkey, not only in the regional but in major world power.

Keywords: *Kemalism, Pan Turkism, Ottomanism, Pan-Islamism, Neo-Ottomanism geopolitics.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

**РЕЗЮМЕ:
ГЕОПОЛИТИКА ТУРЦИИ.
ДОКТРИНА «НОЛЬ ПРОБЛЕМ С СОСЕДЯМИ» И REALPOLITIK**

В статье рассматриваются этапы трансформации геополитических доктрин Турции, от кемализма, пантуркизма, османизма и панисламизма до геополитики неоосманизма, проводимая Турцией начиная с приходом к власти Реджеп Тайип Эрдогана.

* Мнение автора может не совпадать с позицией редакции.

** **DERGACIOV Vladimir** - Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Odesa, Ucraina). / **DERGACHEV Vladimir** - Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Odessa, Ukraine). / **ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович** - Доктор географических наук, профессор, эксперт по геополитике, профессор Одесского национального университета (Одесса, Украина).

По мнению турецких правителей, в новых геополитических реалиях Турция должна избавиться от навязанного ей Западом идеи «моста» между Западом и исламским Востоком, тогда как она обладает уникальным геостратегическим положением в мире, присущем только «центральной державам». Геополитический код таких государств не может ограничиваться ролью региональной державы.

Главный геополитический приз, считают в Анкаре, заключается в возрастании стратегической значимости Турецкой республики. Геостратегическое положение Турции одновременно в Европе и Азии, соседство с Балканами, Кавказом и Ближним Востоком, большое влияние в Центральной Азии способствует превращению Турции не только в региональную, а крупную мировую державу.

Ключевые слова: кемализм, пантуркизм, османизм, панисламизм, геополитика неоосманизма.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 327.33, 341.222.6, 341.223.7.

REZUMAT:

GEOPOLITICA TURCIEI.

DOCTRINA „ZERO PROBLEME CU VECINII” ȘI REALPOLITIK

*Articolul analizează etapele de transformare a doctrinelor geopolitice turcești, de la *Kemalism, Pan-turcism, Otomanism și Pan-islamism, până la geopolitica Neootomanismului, care este promovată de către Turcia din momentul venirii la putere a lui Recep Tayyip Erdoğan.**

Potrivit opiniilor diriginților turci în noile realități geopolitice Turcia ar trebui să scape de Vest și de a impune ideea unui „pod” între Occident și Orientul islamic, în timp ce are o poziție unică geo-strategică în lume, care aparține numai „puterilor centrale”. Codul geopolitic al astfel de state nu poate fi limitat doar la rolul de putere regională.

Premiul geopolitic principal al Turciei, se consideră la Ankara, este de a crește importanța strategică a Republicii Turcia. Poziția Turciei este geostrategică, atât în Europa, cât și Asia, apropierea de Balcani, Caucaz și Orientul Mijlociu, o influență majoră în Asia Centrală contribuie la transformarea Turciei, nu numai în putere regională, ci și putere mondială majoră.

Cuvinte cheie: *Kemalism, Pan-turcism, Otomanism, Pan-islamism, geopolitica Neootomanismului.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 327.33, 341.222.6, 341.223.7.

Американская агрессия против суверенного Ирака привела не только к смене режима в Багдаде, хаосу, терроризму, массовой гибели гражданского населения, но и поставила мир на грань первой мировой религиозной войны джихадистов против «неверных». На Ближнем Востоке усилилась борьба за региональное лидерство. Здесь наряду с шиитским Ираном и суннитской Саудовской Аравией активизировалась Турция.

Официальной доктриной Турецкой республики является **кемализм** (идеология турецкого национализма, выдвинутой Кемалем Ататюрком). Популярны геополитические доктрины (идеологии, течения) **пантуркизма, османизма и панисламизма**. В начале двадцать первого столетия появилась новая доктрина,

обусловленная возрастающей мощью Турции.

В эпоху холодной войны Турция была юго-восточным форпостом НАТО, обеспечивающим безопасность Европы и западной демократии от советской экспансии. После краха СССР Балканы, Кавказ и Ближний Восток воспринимались Анкарой как нестабильные регионы, откуда могут исходить внешние угрозы. Кроме того продолжала существовать внутренняя проблема курдов, возглавляемых Курдской рабочей партией. Сохранялись непростые отношения с Грецией и Арменией, где не забыли геноцид в отношении их народов.

Экономический рост Турции способствовал процессу милитаризации. В стратегической доктрине 1998 года военная мощь рассматривалась как гарант национальной безопасности. И турецкая

армия стала по своей численности второй в НАТО после США.

В 2001 году был опубликован фундаментальный труд (диссертация) будущего премьер-министра Ахмета Давутоглу «Стратегическая глубина: международное положение Турции», в которой изложена новая геополитическая доктрина державы¹. Книга закономерно появилась после распада СССР и начала глобальной геополитической трансформации. Стало очевидным бессмысленная роль Турции как «американского жандарма» и хранителя южного фланга НАТО.

В «Стратегической глубине» излагается геостратегическое видение Турции в постбиполярном мире. Автор предлагает опираться на историческую мощь турецкого народа, начиная с основания Османской империи. По мнению автора, государство в своих внешнеполитических устремлениях руководствуется геостратегическим положением и историческим наследием («стратегической глубиной»).

В отличие от ряда оппонентов, называющих «романтической» геополитическую доктрину Давутоглу, ему удалось выделить важные закономерности для бывших имперских держав. Существует геополитический код государства, который может в определённых условиях активизироваться при геополитической трансформации мироустройства².

Автор выделяет четыре разряда государств: 1) супердержава, 2) великая держава, 3) региональная держава и 4) малое государство. По его мнению, кемалисты, отказавшись от имперского прошлого, перевели свою страну в четвёртый разряд. Ататюрк и его соратники сделали турецкую внешнюю политику пассивной.

В новых геополитических реалиях Турция должна избавиться от навязанного ей Западом идеи «моста» между Западом и исламским Востоком, тогда как она обладает уникальным геостратегическим положением

в мире, присущем только «центральному государству». Геополитический код таких государств не может ограничиваться ролью региональной державы. Турция имеет несколько региональных идентичностей и является одновременно европейской, азиатской, балканской, кавказской, каспийской, ближневосточной, среднеазиатской, средиземноморской и черноморской державой.

Поэтому Турция должна влиять на события в соседних регионах и осуществлять интегральную многомерную внешнюю политику: «Уникальное сочетание нашей истории и географии приносит с собой и ответственность. Чувство долга поднимается из самых глубин истории Турции и вызывает к внесению активного вклада в разрешение конфликтов, поддержания международного мира и безопасности»³. И здесь главный геополитический приз заключается в возрастании стратегической значимости Турецкой республики. Геостратегического положение Турции одновременно в Европе и Азии, соседство с Балканами, Кавказом и Ближним Востоком, большое влияние в Центральной Азии способствует превращению Турции не только в региональную, а крупную мировую державу.

Автор критикует турецкие геополитические школы, рассматривавшие геополитику лишь в качестве инструмента сохранения статус-кво. Турции пора перестать быть «стратегическим винтиком» в чужих геополитических доктринах. Чтобы преодолеть эпоху внешнеполитической инерции, стать региональной и великой державой требуется политическая воля национальной элиты и возврат к богатому опыту имперского прошлого. У Турции для этого есть все ресурсы: выдающееся геостратегическое положение, экономическая, военная, демографическая мощь и сила духа. Будущее за новым мировым порядком, в котором важная роль будет принадлежать турецкому исламу. 700 лет Османская империя спасала арабов от тлетворного влияния Запада и сегодня турецкий ислам вновь спасет арабов.

Провалы США в Ираке и неспособность положить конец оккупации Израилем

¹ Davutoğlu Ahmet. Stratejik derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. İstanbul: Küre, 2001. 584 p. Труд получил широкий отклик в стране, издан за рубежом в Греции, Сербии и других странах.

² Дергачев Владимир. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2004. 527 с.

³ Davutoğlu Ahmet. Stratejik derinlik... *Op. cit.*

палестинских территорий заставили турецкую власть пересмотреть внешнеполитический курс. Основой новой турецкой внешнеполитической парадигмы последнего десятилетия была многопартнерская геополитика «ноль проблем с соседями», предусматривающая создание региональной зоны стабильности. Сфокусированная на национальной идентичности и историко-культурных связях ближневосточных обществ, идеализации «постнационального государства», внешняя политика Турции стала активно распространять свое влияние на исламский мир и бывшие османские территории. Одновременно, новая геополитическая доктрина рассматривает турецко-израильское партнерство конца 90-х как «фактор отчуждения» от «турецкой идентичности».

Турции устремилась не только в соседние регионы, но и в Африку и Латинскую Америку. Это в частности проявилось в дипломатической активности (открытия новых посольств) и организации многочисленных международных саммитов.

Анкара начала расширять «мягкую мощь» с упором на экономическое сотрудничество со своими дальними и близкими соседями (Россией, Сирией, Ираком). Внешнеторговый оборот с Россией планировалось увеличить до \$100 млрд., было подписано соглашение о строительстве первой в Турции атомной электростанции. Турция стала выступать в качестве посредника в урегулировании между странами острых региональных конфликтов.

Анкара заключила соглашение с Ереваном, несмотря на вековую вражду из-за проблемы геноцида армян. Турецкая дипломатия выступала посредником между Сирией и Израилем в вопросе возвращения Дамаску оккупированных Голанских высот, предлагала свои услуги в решение кризиса в Судане и Йемене.

Особенно возрос престиж Турции в арабском и исламском мире после острейшего конфликта с Израилем, предпринявшим штурм «флотилии мира», направлявшейся к берегам сектора Газа для срыва его блокады. Это привело к замораживанию отношений между государствами, обладающими самыми мощными вооруженными силами в регионе.

Анкара обвинила Израиль в преступлениях против человечности в ходе проведения операции «Литой свинец» в секторе Газа (декабрь 2008 – январь 2009 гг.). На фоне антиизраильской кампании укрепились связи Турции с Сирией, Иорданией, Египтом и особенно с Саудовской Аравией.

Почему в последние годы радикально изменилась турецкая геополитика? Несомненно, в этом заслуга профессора Ахмета Давутоглу, ставшего с 2009 года министром иностранных дел, а в 2014 году лидером правящей Партии справедливости и развития, а затем премьер-министром Турции. Он стал одним из немногих представителей гуманитарной науки, реализующих свои научные идеи на практике. Его называют архитектором многопартнерской турецкой дипломатии и идеологом новой геополитической доктрины. Давутоглу со временем превратил свою теорию «стратегической глубины» в основу внешней политики Турции. По его убеждению, к 2023 году, когда страна будет праздновать 100-летие основания республики, Турция станет полноправным членом Европейского Союза и будет наслаждаться миром со всеми своими соседями. Страна будет интегрирована в системы экономической интеграции и безопасности региона в качестве эффективного регионального лидера и станет активным геополитическим и геоэкономическим игроком на международной арене, войдя в первую десятку крупнейших экономик мира.

Но Realpolitik всегда вносит свои коррективы, часто далекие от идеологии и мировоззренческих доктрин. В Турции идёт борьба между исламистами и кемалистами, что отражается на внешней политике. Доктрина «Стратегической глубины» или «геополитика неоосманства» предусматривает отказ от кемализма, поэтому оппоненты в светской Турции считают её настоящим предательством идеалов Ататюрка. Новый международный курс Турции вызывает неприятие Вашингтона, озабоченного «сползанием Турции на Восток».

Последние события и усиливающаяся нестабильность на Ближнем Востоке может вынести окончательный приговор доктрине

«стратегической глубины». Экс-глава израильской спецслужбы «Натив» Яков Кедми⁴ считает продуманной операцией поражение российского бомбардировщика турецкими ВВС, «которая не делается без разрешения высшего руководства страны». Российский бомбардировщик стал жертвой турецкой внешней политики, агрессивность которой в будущем будет только нарастать. Турция породила и зарабатывает на ИГИЛ (арабское, ДАИШ). Турецкие радикалы помогли террористам против России на Кавказе, теперь помогают джихабистам на Ближнем Востоке. В Сирии и Ираке идёт гражданская война, в которой принимают участие все виды террористических организаций Ближнего Востока. Террористическая организация «Братьев-мусульман» впервые была создана в Египте, затем в Турции («Серые волки») и в секторе Газа (Исламское движение сопротивления «Хамас») и активно поддерживается властью богатого Катара.

Вмешательство России в конфликт на Ближнем Востоке под благородным предлогом оказания военной помощи законной сирийской власти еще больше усилило напряженность в регионе. Террористические группировки невозможно уничтожить бомбардировками с воздуха. Процессы, идущие на Ближнем Востоке, движение за создание исламского халифата нельзя сводить только к проискам террористов. В так называемой антитеррористической операции «Лебедь, рак и щука» великие и региональные державы преследуют свои эгоистические цели. Возможно, здесь в колыбели цивилизаций и мировых религий Запад и США спровоцировали очаг Первой мировой религиозной войны.

Библиография:

1. Pearl Andrew. Syria Isn't Turkey's Only External Worry. In: Wall Street Journal October 5, 2012.
2. Davutoğlu Ahmet. Stratejik derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. İstanbul: Küre. 2001, 584 p.

⁴ Экс-глава израильской спецслужбы «Натив» Яков Кедми. Интервью израильскому телеканалу ItonTV1

3. Ioannis N. Grigoriadis. The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. [On-line]: <http://www.eliamap.gr/wp-content/uploads/2010/05/> (Дата посещения: 09.12.2015).

4. Дергачев Владимир. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2004. 527 с.

5. Дергачев Владимир. Многопартнерская геополитика Турции. В: Вестник аналитики. 2010, № 3 (41), с. 30 - 40.

6. Романтическая геополитика профессора Давутоглу. [On-line]: <http://oko-planet.su/politik/politiklist/print:page.1.143438-tureckaya-sverhderzhava-krah-islamistskoy-mechty.html> (Дата посещения: 09.12.2015).

7. Тыссовский Юрий. «Стратегическая глубина» Турции. [On-line]: http://www.stoletie.ru/geopolitika/strategicheskaja_glubina_turcii_2010-07-09.htm (Дата посещения: 09.12.2015).

Bibliography:

1. Pearl Andrew. Syria Isn't Turkey's Only External Worry. In: Wall Street Journal October 5, 2012.

2. Davutoğlu Ahmet. Stratejik derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. İstanbul: Küre. 2001, 584 p.

3. Ioannis N. Grigoriadis. The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. [On-line]: <http://www.eliamap.gr/wp-content/uploads/2010/05/> (Data poseshcheniia: 09.12.2015).

4. Dergachev Vladimir. Geopolitika. M.: Iuniti-Dana, 2004. 527 s.

5. Dergachev Vladimir. Mnogopartnerskaia geopolitika Turtsii. V: Vestnik analitiki. 2010, № 3 (41), с. 30 - 40.

6. Romanticheskaiia geopolitika professora Davutoglu. [On-line]: <http://oko-planet.su/politik/politiklist/print:page.1.143438-tureckaya-sverhderzhava-krah-islamistskoy-mechty.html> (Data poseshcheniia: 09.12.2015).

7. Tyssovskii Iurii. «Strategicheskaiia glubina» Turtsii. [On-line]: http://www.stoletie.ru/geopolitika/strategicheskaja_glubina_turcii_2010-07-09.htm (Data poseshcheniia: 09.12.2015).

Copyright©Vladimir DERGACHEV, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина.

E-mail: dergachev@farlep.net;

admin@dergachev.ru

Персональный сайт:

www.dergachev.farlep.net

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 164-172.

ISSN 1857-1999

Submitted: 22. 12. 2015 | Accepted: 23.12. 2015 | Published: 23.12. 2015

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ТУРЦИЯ-РОССИЯ: НЕОБХОДИМОСТЬ ВОЗОБНОВЛЕНИЯ
ДВУСТОРОННЕГО ДИАЛОГА***

TURKEY-RUSSIA: THE NEED FOR RESUMPTION OF BILATERAL DIALOGUE

TURCIA-RUSIA: NECESITATEA RELUĂRII DIALOGULUI BILATERAL

ИСМАЙЛ Тогрул** / ISMAYL Togrul / ISMAYL Togrul

ABSTRACT:

TURKEY-RUSSIA: THE NEED FOR RESUMPTION OF BILATERAL DIALOGUE

This paper investigates the causes of the serious crisis between Turkey and Russia in recent days. November 24, after a Turkish Air Force F-16 fighter jet shot down a Russian Sukhoi Su-24M bomber aircraft, the relations between Russia and Turkey began to experience serious crisis. Russian President Vladimir Putin called the incident „stab in the back by the accomplices of the terrorists”. Turkish General Staff says the opposite. As a result of the increased tension in Turkish-Syrian relations over the past four years, continuing armed conflict, the Turkish Air Force fighter shot down a Syrian fighter, helicopter and drone which intruded into the country's airspace. Why did the both countries get in this situation and what steps need to be implemented in the future? In this process it is necessary to correctly analyze the first crisis.

Key words: Turkey, Russia, Syria, a bilateral dialogue, the Su-24 bomber, downed aircraft, sanctions, Erdogan, Putin, Turkmen, ISIL.

JEL Classification: F29, K33, K39.

REZUMAT:

TURCIA-RUSIA: NECESITATEA RELUĂRII DIALOGULUI BILATERAL

În prezentul articol se examinează cauzele crizei grave între Turcia și Rusia care a apărut în ultimele zile. La 24 noiembrie după ce un avion de luptă turc a doborât un bombardier rus Su-24 relațiile dintre Rusia și Turcia au deviat într-o criză gravă. Președintele rus Vladimir Putin a numit incidentul "lovitură de cuțit în spate de către complicii teroriștilor." Statul Major General al Turciei, spune contrariul. Ca urmare a tensiunii în creștere în relațiile turco-siriene, în ultimii patru ani, cât continuă conflictul armat, Forțele Aeriene Turce au doborât un avion de vânătoare, un elicopter și un aparat nepilotat de recunoaștere siriene, care intrase în spațiul aerian al țării. De ce părțile au ajuns în această situație și ce măsuri trebuie să fie puse în aplicare în viitor? În acest proces, este necesar să se analizeze în mod corect situația de criză.

* Мнение автора может не совпадать с позицией редакции.

** **ISMAYL Togrul** - Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia). / **ISMAYL Togrul** - Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey). / **ИСМАЙЛ Тогрул** - Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

Cuvinte cheie: Turcia, Rusia, Siria, un dialog bilateral, bombardier Su-24, avionul doborât, sancțiuni, Erdogan, Putin, turkmeni, ISIL.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

РЕЗЮМЕ:

ТУРЦИЯ-РОССИЯ: НЕОБХОДИМОСТЬ ВОЗОБНОВЛЕНИЯ ДВУСТОРОННЕГО ДИАЛОГА

В настоящей статье исследуются причины возникновения серьезного кризиса между Турцией и Россией за последние дни. 24 ноября, после того, как турецкий истребитель сбил российский бомбардировщик Су-24М отношения России и Турции начали переживать серьезный кризис. Президент РФ Владимир Путин назвал этот инцидент «ударом в спину со стороны пособников террористов». Генштаб Турции утверждает обратное. Как результат возросшей напряженности в турецко-сирийских отношениях, на протяжении длящегося последние четыре года вооруженного конфликта, ВВС Турции сбивли сирийский истребитель, вертолет и разведывательный БПЛА, которые вторгались в воздушное пространство страны. Почему стороны оказались в такой ситуации и, какие шаги необходимо осуществить в будущем? В этом процессе необходимо в первую очередь правильно проанализировать кризис.

Ключевые слова: Турция, Россия, Сирия, двусторонний диалог, бомбардировщик Су-24М, сбитый самолет, санкции, Эрдоган, Путин, туркмены, ИГИЛ.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

В истории каждого государства, есть некоторые важные даты, которые в официальной памяти оставляют серьезные следы. Государства также как люди, празднуют эту дату, как с энтузиазмом, так и гневом, вспоминая, а иногда просто игнорируя её.

Одним из самых важных дат в истории последних лет отношений между Турцией и Россией является 15 декабря 1997 г. Дата начала поступления природного газа из России в Турцию, несмотря на негативную реакцию США, через трубопровод «Голубой поток» проложенный по дну Черного моря.

События продолжали бы протекать своим чередом и президенты двух стран, Реджеп Тайип Эрдоган и Владимир Путин, встретились бы на саммите Совета сотрудничества высокого уровня в Санкт-Петербурге 15 декабря и на высшем уровне с энтузиазмом отмечали бы юбилей этого исторического события.

Наряду с этим после успешно проведенных в рамках саммита Большой двадцатки в Анталии двусторонних переговоров между Эрдоганом и Путиным ничто не предвещало

беды. На 25 ноября была запланирована поездка министра иностранных дел России Сергея Лаврова в Турцию.

Однако 24 ноября, после того, как турецкий истребитель сбил российский бомбардировщик Су-24М, отношения России и Турции начали переживать серьезный кризис.

15 декабря ушло в небытие, а 24 ноября стало отправной точкой для ухудшения двухсторонних отношений.

Президент РФ Владимир Путин назвал этот инцидент «ударом в спину со стороны пособников террористов»¹.

Кроме того МИД России обвинил и США в необеспечении выполнения Турцией меморандума о безопасности полетов. Хотя эта страна, по их мнению, взяла ответственность за действия всей возглавляемой ими коалиции в Сирии.

Как утверждается, хотя между министерствами обороны двух стран был подписан меморандум об обеспечении

¹ [On-line]: <http://ria.ru/world/20151124/1327592353.html> (Дата посещения: 22.12.2015).

безопасности полетов боевой авиации в сирийском небе, Вашингтон, взявший на себя ответственность за действия всей возглавляемой им коалиции, не обеспечил выполнение соответствующих положений этого документа своему союзнику - Турции.²

Анкара же утверждает, что Су-24М несколько раз нарушил её воздушное пространство. самолет пересек ее границу в юго-восточной части провинции Хатай в западном направлении, углубившись примерно на четыре километра в турецкое воздушное пространство. По версии турецкой стороны, после неоднократных предупреждений был сбит ракетой класса «воздух-воздух».

По сообщениям же Генштаба Турции, «в рамках правил реагирования два наших F-16, проводившие в этом регионе патрулирование, оказали сопротивление этому самолету».³

Однако генштаб РФ утверждает обратное. По их заявлению, российский бомбардировщик турецкую границу не пересекал.

Президент Турции Эрдоган, в связи со сбитым над турецким воздушным пространством российским самолетом, заявил, что «Турция поддерживает оппозиционные силы Сирии, которые ведут борьбу за выживание против кровавого режима. Как подчеркнул Эрдоган, в населенном туркменами Байырбуджаке нет никаких сил Daesh (так в турецкой и арабской прессе называют ИГ). По его словам, там проживают наши соотечественники, сирийские туркмены, наши родственники. «Не надо никого обманывать. В том районе военная операция идет именно против туркмен...», - эти слова президента Турции стали ответом на обвинения Владимира Путина⁴.

В свою очередь президент РФ Путин в своем заявлении начал утверждать, что Турция защищает ИГ, так как сбитый

российский самолет участвовал в бомбежках позиций ИГ в Латакии.

Однако в Латакии нет ИГ. А для турецкого общества, вопросы тюркоязычных национальных меньшинств близ её границ являются очень чувствительными.

Хотелось бы напомнить, что за сутки до гибели Су-24М, Анкара намеревалась созвать экстренное заседание Совбеза ООН из-за ударов ВВС России по поселениям сирийских туркмен. А до этого, 20 ноября, МИД Турции вызвал российского посла, чтобы заявить свой протест против бомбежек на северо-западе Сирии, жертвами которых становятся не исламисты, а восставшие против Асада туркмены.

Для сравнения нужно отметить, что Сирия для Турции, это то же самое, что в глазах многих россиян Украина: естественная сфера влияния. Огромная граница, совместное использование водных источников, проблемы безопасности, тюркоязычное меньшинство в Сирии, которое называют туркоманами.

Поэтому нынешнее руководство страны дает понять и России, и всем остальным, что Сирия является сферой её непосредственных интересов, и она не остановится ни перед чем, дабы её цели были там достигнуты.

О том, что Москва и Анкара находятся на грани открытого противостояния из-за российского вмешательства в Сирию, турецкие эксперты говорили еще в октябре, когда ВВС Турции сбили беспилотник российского производства. К тому времени Анкара уже три недели подвергала Россию жесткой критике за вмешательство в сирийский конфликт на стороне президента Башара Асада. Уничтожение боевого самолета грозило бы обернуться «крупнейшим дипломатическим кризисом» и «эскалацией напряженности на южной границе НАТО»⁵.

Тогда российская сторона опровергла потерю летательного аппарата. Начальник главного оперативного управления Генштаба ВС Андрей Картаполов категорически опроверг российскую принадлежность аппарата. По его словам, все российские дроны, задействованные в операции в Сирии,

² [On-line]: http://www.gazeta.ru/politics/news/2015/12/14/n_8010551.shtml (Дата посещения: 22.12.2015).

³ [On-line]: <http://www.ihf.com.tr/haber-sinir-ihlali-yapan-ucagi-tsk-dusurdu-514343/> (Дата посещения: 22.12.2015).

⁴[On-line]: <http://www.kavkazcenter.com/russ/content/2015/11/25/110800/turtsiya-vs-rossiya-erdogan-putinu-ne-nado-nikogo-obmanyvat.shtml> (Дата посещения: 22.12.2015).

⁵ [On-line]: <https://news.mail.ru/politics/23660759/> (Дата посещения: 22.12.2015).

либо продолжают выполнять боевые задачи, либо находятся на авиабазе.⁶

После инцидента с БПЛА премьер-министр Турции Ахмет Давутоглу заявил, что «если бы это был самолет, мы бы сделали то же самое». Это же он повторил на следующий день: «Каждый должен знать, что наше международное право и национальная обязанность состоят в том, чтобы принимать любые меры против любого, кто нарушит наши воздушные или сухопутные границы»⁷.

Турецкая армия заявила, что на момент перехвата самолета-нарушителя ей не было известно, чей он - сирийский, или российский, или чей-либо еще. В соответствии с заявлением, распространенным турецкой армией, действия были предприняты по отношению к неопознанному воздушному судну. Это был неизвестный боевой самолет, не отвечавший на запросы, и по отношению к нему были задействованы ранее объявленные правила применения вооруженной силы.⁸

Так как бомбардировщики Су-24М состоят на вооружении армий Сирии, поэтому турецкая сторона не могла априори знать, чей самолет нарушил её воздушное пространство. Знай, турецкие ВВС, что самолет российский, они не стали бы его намеренно сбивать. Здесь принципиальный вопрос заключается в том, почему сбитый самолет не подавал сигналов «свой-чужой», по которым можно было понять его национальную принадлежность.

Напомним, что в 2012 г. турецкий военный самолет, находившийся в международном воздушном пространстве, был сбит сирийскими вооруженными силами. Это привело к ответным действиям с турецкой стороны. Тогда Турция пересмотрела все свои правила применения вооруженной силы и провозгласила, что любой военный объект, морское или воздушное судно или наземное средство, движущееся в сторону турецкой границы, нарушившее её или подвергающее угрозе её безопасность, будет перехвачено.

Эта практика применяется на протяжении последних трёх лет. И, как результат,

⁶ [On-line]: <https://news.mail.ru/politics/23660759/> (Дата посещения: 22.12.2015).

⁷ [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-dusurulen-rus-ucagi-hakkinda-aciklama-40018156> (Дата посещения: 22.12.2015).

⁸ [On-line]: <http://www.ihacom.tr/haber-sinir-ihlali-yapan-ucagi-tsk-dusurdu-514343/> (Дата посещения: 22.12.2015).

возросшей напряженности в турецко-сирийских отношениях, на протяжении длящегося последние четыре года вооруженного конфликта, ВВС Турции сбивали сирийский истребитель, вертолет и разведывательный БПЛА, которые вторгались в воздушное пространство страны. Те же самые правила применения вооруженной силы были соблюдены и на этот раз.⁹

По мнению ряда западных специалистов, россияне очень небрежны в том, как они управляют своей авиацией, традиционно они всегда были менее скрупулезными относительно руководства воздушным движением. Исходя из этого, инцидент был неизбежен.¹⁰

Военную операцию России в Сирии официальная Анкара критиковала с самого ее начала 30 сентября. С тех пор Турция неоднократно обвиняла российские боевые самолеты в нарушении своего воздушного пространства, что российские власти объясняли плохими погодными условиями. Как заявлял замглавы МИД Турции Али Кемаль Айдын, всего российская авиация 13 раз опасно сближалась с турецкими ВВС на границе с Сирией.¹¹

Президент Эрдоган, в очередной раз, комментируя инциденты в воздухе, пригрозил разорвать экономическое сотрудничество с Россией, если нарушения воздушного пространства продолжатся, указав, что Анкара может отказаться от поставок российского газа и найти новых партнеров по строительству первой турецкой АЭС «Аккую». Однако впоследствии министр энергетики Али Риза Алабоюн заявил журналистам, что слова президента были неверно интерпретированы.¹²

Некоторые же турецкие специалисты считают случившееся политической провокацией, в которой могут быть заинтересованы Россия или страны Запада. По их мнению, с одной стороны, обострение

⁹ [On-line]: <http://www.ihacom.tr/haber-sinir-ihlali-yapan-ucagi-tsk-dusurdu-514343/> (Дата посещения: 22.12.2015).

¹⁰ [On-line]: <http://www.rbcdaily.ru/politics/562949998414779> (Дата посещения: 22.12.2015).

¹¹ [On-line]: <https://news.mail.ru/politics/23660759/> (Дата посещения: 22.12.2015).

¹² [On-line]: <https://news.mail.ru/politics/23660759/> (Дата посещения: 22.12.2015).

конфликта может подтолкнуть Турцию упрочить свои связи с НАТО и присоединиться к экономическим санкциям в отношении России. Но если эту ситуацию умело использует Москва, то она сможет сблизиться с европейскими странами, которые ведут борьбу с запрещенным в России «Исламским государством», и изолировать Турцию, которая получит ярлык союзника исламистов.¹³

Таким образом, в результате инцидента разразился международный кризис, главными фигурами которого стали Турция и Россия. Обе стороны настаивают на своей правоте и не спешат признать ошибку и принести извинения.

Более того, налицо эскалация конфликта. Россия объявила о введении ряда экономических санкций в отношении Турции. Уже ясно, что они негативно отразятся на всех сферах двустороннего взаимодействия, в том числе туристической, экономической, военной.

Хотя несмотря на наличие резких обвинений в официальных заявлениях высокопоставленных лиц, ситуация свидетельствует о том, что нарастающая напряженность не перерастет в военный конфликт между нашими странами. С какими бы резкими заявлениями ни выступали президент Владимир Путин и министр иностранных дел Сергей Лавров, и не вводили бы санкций против Турции и не ждали бы извинений от турецкой стороны, они дали понять, что войны просто не будет.

Со своей стороны, турецкое руководство, и президент Эрдоган, и премьер-министр Давутоглу также в своих заявлениях выразили особое отношение к России, отметив, что Турция не станет закрывать глаза на нарушение суверенитета страны, однако если бы знали, что сбитый самолет принадлежал России, был бы принят иной шаг»¹⁴. Помимо этого, чтобы разрядить возникшую напряженность, оба лидера Турции выступили с интенсивными дипломатическими инициативами.

Конечно же, нет никаких сомнений в том, что этот инцидент и все заявления являются серьезной проблемой. Конечно же, здесь не обойдется и без усилий разрядить кризис. Лидеры таких стран, как США, Великобритании, Франции и Германии, являющиеся союзниками, как НАТО, так и Турции, уже сделали ударение на необходимости смягчить ситуацию. И инициативы и требования завершить кризис с минимальными потерями, продолжают поступать. Поэтому самым правильным и рациональным выходом из этой ситуации является смягчение в кратчайшие сроки напряженности до того, как кризис перейдет в военное противостояние. Потому что эскалация и углубление кризиса между двумя странами, обладающими богатой историей и стратегическим положением, могут привести к негативным последствиям, как для обеих стран и региона, так и для всего мира.

Однако пока российская сторона придерживается более жесткой позиции. Президент Путин одобрил пакет санкций в отношении Турции, в том числе запретил российским работодателям принимать на работу турецких граждан; наложил ограничения на деятельность в России турецких организаций; запретил ввоз в Россию ряда турецких товаров. Туроператорам и турагентам запрещено продавать россиянам путевки в Турцию. Чартерные рейсы между Россией и Турцией отменены.

Россия отменила проведение Года российско-турецкого сотрудничества, запланированного на 2016 г. А с 1 января 2016 г. Россия отменяет безвизовый режим с Турцией. Турция пока не принимала каких-либо ответных санкций в отношении России. Кроме того, премьер-министр страны раскритиковал введенные Россией антитурецкие санкции. По его словам, санкции затрагивают экономические интересы не только Турции, но и самой России.

Напомним, что Турция осталась в числе немногих европейских стран, которые не ввели санкций в отношении России после начала кризиса из-за событий в Украине.

Отметим, что энергетика и туризм - два направления экономического сотрудничества России и Турции, по которым санкционные

¹³

[On-line]: <http://www.rbcdaily.ru/politics/562949998414779> (Дата посещения: 22.12.2015).

¹⁴ [On-line]: <http://www.trt.net.tr/russian> (Дата посещения: 22.12.2015).

действия Кремля могли бы нанести Анкаре реальный ущерб. Проблема в том, что в этом случае неизбежно серьезно пострадает и российская экономика. Но иногда политические соображения перевешивают.

Среди внешнеторговых партнеров Турции, Россия находится на втором месте после Германии. При этом, как и в случае с торговлей с рядом других стран, российский товарооборот с Турцией имеет ярко выраженный энергетический оттенок: две трети торговли приходится на энергетическое сырье. Если посчитать с металлами, то сырьевой экспорт в Турцию достигает 85% от общего экспорта.

Доля российского газа на турецком рынке составила в 2013 г. 57% и сильно не изменилась в прошлом году. Турция в прошлом году стала вторым после Германии потребителем российского газа: если в ФРГ было отправлено 36,4 млрд куб. газа, то в Турцию - 27,3 млрд куб. При общем снижении российского газового экспорта в прошлом году на 11,4% по сравнению с предыдущим годом, Анкара оказалась одним из трех покупателей российского газа, не сократившим закупки (другие два - Белоруссия и Казахстан).

Кроме того, Турция - самое популярное направление российского выездного туризма. По данным Ростуризма, в прошлом году страну с целью отдыха посетили 3,2 млн россиян. В Египет, для сравнения, отправились отдыхать 2,5 млн граждан России. Общее число иностранных туристов в Турции, в 2013 г. достигло 39,8 млн.

До 2015 г. россияне занимали первое место по числу иностранных туристов в Турции, однако из-за удешевления рубля и соответственного удорожания перелета и стоимости туров - по итогам первых восьми месяцев текущего года, на первое место вышли граждане Германии. Число туристов из России и сопредельных стран уменьшилось на 25%.

В России работает около 100 турецких строительных организаций. Всего, по данным министерства экономики России, с конца 1980-х гг. турецкими фирмами построено на территории России свыше 800 объектов.

Предприятия с турецким участием реализуют свою продукцию на российском

рынке под брендами «Герволина» и «Глория-Джинс». Турецкие инвестиции в Россию в основном направляются в текстильную, пищевую, химическую, электронную и электротехническую промышленность.

Не исключено, что Турция и Россия смогут выйти из этого кризиса с минимальным ущербом, и даже ещё крепче смогут возобновить свои отношения. В этом процессе необходимо в первую очередь правильно проанализировать кризис: почему стороны оказались в такой ситуации, и какие шаги необходимо осуществить в будущем?

Турецко-российские экономические отношения эффективно развивались на протяжении десятков лет, каждая сторона приобрела взаимозависимость, которая не должна стать жертвой кризиса. Одновременно наши страны приобрели интенсивную взаимозависимость в различных сферах: от природного газа до ядерной энергетики, от туризма до торговли, от общих границ до общих региональных вопросов, от демографии до геополитики.

В то же время между сторонами существуют и серьезные разногласия. Особенно в политических вопросах. Хотя эти разногласия, на наш взгляд, незначительны по сравнению с взаимозависимостью по всем параметрам нашего сотрудничества. Одним из примеров таких разногласий является конфликт в Сирии. Как раз эта проблема, к сожалению, и привела к обострению в турецко-российских отношениях.

Данный инцидент особенно отразился на взаимной зависимости стран, между которыми начинают пропадать взаимные экономические, туристические, военные и политические интересы. Конечно же эти последствия не рациональны и не имеют здравого смысла для наших стран. Несмотря на кажущуюся остроту конфликта, будем надеяться, что отношения Москвы и Анкары вряд ли будут безнадежно испорчены. Обеим странам «надо остыть», так или иначе им потребуется восстановить взаимопонимание.

Очевидно, что российско-турецкие противоречия по сирийскому кризису оказались настолько серьезными, что достичь компромисса оказалось невозможно.

Оправдывая свои действия необходимостью обеспечения безопасности

своих границ, Турция отказывается приносить извинения – по крайней мере до тех пор, пока не будет проведено расследование инцидента специально сформированной комиссией при участии третьей стороны. В случае, если доклад комиссии определит виновность турецкой стороны, Анкара может принести извинения и принять меры по возмещению ущерба. Однако в его отсутствие Турция и Россия будут оставаться убежденными своей правоте.

Так, что эскалация кризиса и разрушение отношений не выгодны обеим странам. Так как перспективы сотрудничества России и Турции долгие годы внимательно отслеживались как западными государствами и США, так и странами Ближнего Востока и Азии, поскольку:

–Турция - страна-центр, возрастающая региональная сила. Партнерство Турции с другими государствами способно оказать влияние на региональные балансы.

–Нельзя игнорировать особое место России в евразийской стратегии.

–Россия вновь становится ведущим игроком на мировой арене. Сейчас, обратив свое внимание на евразийский регион, Россия стремится образовать альтернативный союз.

–Центральное место в стратегии США в XXI веке занимает политика в Евразии и Азии.

–При сопоставлении вышеупомянутых факторов становится очевидным особое значение турецко-российских отношений на современном этапе.

Библиография / Bibliography:

1. ABD ve Hollandalı pilotların açıklamaları. [On-line]: <http://www.milliyet.com.tr/abd-li-pilotlar-turkiye-nin-gundem-2152999/>(Visited on: 22.12.2015); [On-line]: <http://www.milliyet.com.tr/dusurulen-ucagin-pilotu-/dunya/detay/2153634/default.htm> (Visited on: 22.12.2015).
2. ABD ve NATO'dan hava sahası ihlali hakkındaki açıklamalar. [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/abdden-dusurulenrus-ucagi-hakkinda-aciklama-40021114>(Visited on: 22.12.2015); [On-line]: <http://aa.com.tr/tr/dunya/abd-rus-ucagin-turk-hava-sahasi-ihlalininkanitlari-var/483648> (Дата посещения: 22.12.2015); [On-line]: <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-genel-sekreteri->

[stoltenberg-elimizdeki-bilgiler-turkiyenin-bilgilerinin-dogrulugunu-gosteriyor/480769](http://www.milliyet.com.tr/abd-li-pilotlar-turkiye-ningundem-2152999/) (Visited on: 22.12.2015); [On-line]:

<http://www.milliyet.com.tr/abd-li-pilotlar-turkiye-ningundem-2152999/> (Visited on: 22.12.2015).

3. ABD'den Türkiye – DAİŞ petrol alışverişi iddialarına yanıt. [On-line]:

<http://www.internethaber.com/abdden-rusyaninturkiye-isid-iddialarına-cevap-1491899h.htm>

(Visited on: 22.12.2015); [On-line]:

<http://tr.sputniknews.com/abd/20151202/1019424202/abdpentagon-rusya-isid-petrol.html> (Visited on: 22.12.2015).

4. ABD'nin DAİŞ ile ticaret yapanlara yönelik kara listesi. [On-line]: <http://www.olay.com.tr/abd-den-esad-destekcilerine-yaptirim-karari/51774/>

(Visited on: 22.12.2015).

5. Capital Economics'in Rus yaptırımları karşısında Türk ekonomisi hakkındaki tahminleri. [On-line]:

<http://www.turkrus.com/131931-avrupa-turkiyenin-rusyanin-yaptirimlarından-ugrayacağı-zararı-kapatılabilir--xh.aspx> (Visited on: 22.12.2015).

6. Davutoğlu'nun uçak açıklaması ve Türkmen vurgusu. [On-line]: <http://www.milliyet.com.tr/nato-genel-sekreteri-vebasbakan/siyaset/detay/2156046/default.htm>

(Visited on: 22.12.2015); [On-line]:

<http://www.timeturk.com/davutoglu-ndan-dusurulen-ucakaciklamasi/haber-96342> (Visited on: 22.12.2015).

7. Erdoğan'ın uçak açıklamasında Türkmen vurgusu. [On-line]: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151124_suriye_sinir_ucak_canli (Visited on: 22.12.2015); [On-line]:

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1157618-cumhurbaskani-erdogan-konusuyor> (Visited on: 22.12.2015).

8. G20 Zirvesinde Putin'in DAİŞ'e destek konusundaki iddiaları. [On-line]:

<http://www.haberturk.com/ekonomi/ekonomi/haber/1154153-putin-iside-destek-verenler-arasında-g20-uyeleride-var> (Visited on: 22.12.2015).

9. Irak yönetiminin Türkiye – DAİŞ petrol alışverişi iddialarına yanıtı. [On-line]:

<http://tr.sputniknews.com/ortadogu/20151202/1019427434/irak-turkiye-bmgk-isid-petrol.html> (Visited on: 22.12.2015).

10. Kosaçev'in açıklaması. [On-line]:

<http://tr.sputniknews.com/rusya/20151129/1019338192/rusya-kosacev-turkiyeterorizm.html> (Visited on: 22.12.2015).

11. Kremlin Sözcüsü Peskov'un açıklaması. [On-line]:

<http://tr.sputniknews.com/rusya/20151126/1019276792/rusya-turkiyeputin-erdogan.html> (Visited on: 22.12.2015).

12. Kudrin'in Rus ekonomisi hakkındaki yorumları. [On-line]: <http://akudrin.ru/news/vystuplenie-na-otkrytii-iiobscherossiyskogo-grazhdanskogo-foruma> (Visited on: 22.12.2015).
13. Kudrin'in Türkiye uygulanan yaptırımlar hakkındaki yorumları. [On-line]: <http://lenta.ru/news/2015/11/27/> (Visited on: 22.12.2015).
14. Lavrov'un basın toplantısı. [On-line]: <http://www.vesti.ru/videos/show/vid/663599/> (Visited on: 22.12.2015).
15. Medvedev'in açıklaması. [On-line]: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2691441> (Visited on: 22.12.2015).
16. Paris Çevre Zirvesi sonrası Putin'in açıklaması. [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/putinden-agir-itham-turkiye-isidpetrolu-icin-vurdu-40021097> (Дата посещения: 22.12.2015).
17. Putin'in açıklaması. [On-line]: <http://www.vesti.ru/videos/show/vid/663499/> (Visited on: 22.12.2015).
18. Ramazan Kadirov'un açıklaması. [On-line]: <http://haberrus.com/politics/2015/11/28/kadirov-turkiye-isidle-mucadele-degilticaret-yapiyor.html> (Visited on: 22.12.2015).
19. Rus Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması. [On-line]: <https://russian.rt.com/article/132406> (Visited on: 22.12.2015).
20. Rus jetinin düşürülmesinin ardından Rusya'nın aldığı kararlar. [On-line]: <http://haberrus.com/politics/2015/11/26/rusjetinin-dusurulmesinin-ardindan-moskova-24-saatte-hangi-kararlari-aldi.html> (Visited on: 22.12.2015).
21. Rus Su-34 Uçakları hakkında. [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/rusya-hava-kuvvetleri-suriyede-artik-havadan-havayafuzeler-tasiyan-ucaklarimiz-var-40021025> (Visited on: 22.12.2015).
22. Rus uçaklarının sınır ihlali öncesi uyarılması. [On-line]: <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-rus-ucagini-boyle-uyardi-gundem-2153078/>; (Visited on: 22.12.2015); [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/2-ihlalde-vuruldu-40018363> (Visited on: 22.12.2015).
23. Rusya'dan düşürülen uçak hakkında gelen ilk açıklama. [On-line]: <http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/rusyadaacikla-ma-siniri-ihlal-etmedik-993611/> (Visited on: 22.12.2015).
24. Rusya'nın 6 maddelik yaptırım kararı: 28 Kasım'da Putin Türkiye'ye yönelik 6 yaptırım kararını onayladı. [On-line]: <http://tr.sputniknews.com/ekonomi/20151128/1019332091/putin-turkiye-ekonomik.html> (Visited on: 22.12.2015).
25. Rusya'nın angajman kuralları konusunda defalarca uyarılması. [On-line]: <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-rusya-yi-yuzyuze-5-kez-gundem-2153079/> (Visited on: 22.12.2015).
26. Rusya'nın düşürülen uçak hakkındaki iddiaları. [On-line]: <http://www.vz.ru/news/2015/11/24/780055.html> (Visited on: 22.12.2015).
27. Rusya'nın SU-24 Radar izi iddiası. [On-line]: <http://lenta.ru/news/2015/11/24/nocrossing/> (Visited on: 22.12.2015).
28. Rusya'nın Suriye operasyonu gerekçesi. [On-line]: <http://www.zaman.com.tr/dunya-putin-suriyedeki-hava-saldirilarininana-hedefi-esedin-konumunu-korumak-2321426.html> (Visited on: 22.12.2015).
29. Rusya'nın Türkiye'ye vize muafiyetini kaldırması. [On-line]: <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1837858-lavrov-rusya-turkiye-ile-vizesiz-gecisi-1-ocakta-kaldiracak> (Visited on: 22.12.2015).
30. Rusya'nın Türkmenleri hedef alması. [On-line]: <http://www.haberiyakala.com/2015-10-02-rusya-ve-esad-birliklerisuriyedeki-turkmen-bolgelerini-ve-bayirbucaki-vuruyor-h36422.haber>; [On-line]: <http://www.ahaber.com.tr/dunya/2015/11/22/rusya-ve-esad-vuruyor-turkmenler-direniyor> (Visited on: 22.12.2015).
31. TSK Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması: http://www.tsk.tr/3_basin_yayin_faaliyetleri/3_1_basin_aciklamalari/2015/ba_98.html (Visited on: 22.12.2015).
32. Türk – Rus İlişkilerine Dair Bazı Ekonomik Veriler. [On-line]: <http://www.hurriyet.com.tr/rus-bakanin-turkiyeye-gitmeyincagrisini-turizmcileri-sok-etti-40018311> (Visited on: 22.12.2015).
33. Türkmen bölgesinin önemi. [On-line]: <http://basinilankurumu.gov.tr/rusya-ve-esed-in-turkmenbagi-saldirilar-suruyorhaberi-97938/>; (Visited on: 22.12.2015); [On-line]: <http://www.haberiyakala.com/2015-10-02-rusya-ve-esad-birlikleri-suriyedeki-turkmenbolgelerini-ve-bayirbucaki-vuruyor-h36422.haber> (Visited on: 22.12.2015).
34. Ulyukayev'in açıklaması. [On-line]: <http://t24.com.tr/haber/rusya-ekonomi-bakani-turkiye-ile-serbest-ticaret-bolgesi-icin-yapilan-hazirliklari-durdurmak-zorundayiz,318084> (Visited on: 22.12.2015).
35. Zaharova'nın açıklaması. [On-line]: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2691484> (Visited on: 22.12.2015).
36. [On-line]: <https://news.mail.ru/politics/23660759/> (Visited on: 22.12.2015).
37. [On-line]: <http://www.rbcdaily.ru/politics/562949998414779> (Visited on: 22.12.2015).

38. [On-line]:
<http://ria.ru/world/20151124/1327592353.html>
(Visited on: 22.12.2015).
39. [On-line]:
http://www.gazeta.ru/politics/news/2015/12/14/n_8010551.shtml (Visited on: 22.12.2015).
40. [On-line]: <http://www.iha.com.tr/haber-sinir-ihlali-yapan-ucagi-tsk-dusurdu-514343> (Visited on: 22.12.2015).

Contacte / Contacts / Контакты:

TOBB University of Economics and
Technology
Söğütözü Caddesi No:43, Söğütözü,
Ankara, 06560 Türkiye

E-mail: togrul65@hotmail.com,
tismayil@etu.edu.tr

Copyright©ISMAYL Togrul, 2015.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 4, Volume 38, Pages 173-175.
ISSN 1857-1999
Submitted: 16. 10. 2015 | Accepted: 15.11. 2015 | Published: 23.12. 2015

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

ДОБРОВОЛЬЧЕСТВО КАК ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ ПЛАТФОРМА ГОСУДАРСТВА*

VOLUNTEERISM AS AN IDEOLOGICAL PLATFORM OF STATE

VOLUNTARIATUL CA O PLATFORMĂ IDEOLOGICĂ A STATULUI

KOVALEVA Natalia / KOVALEVA Natalia / КОБАЛЁВА Наталья**

РЕЗЮМЕ:

ДОБРОВОЛЬЧЕСТВО КАК ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ ПЛАТФОРМА ГОСУДАРСТВА

В статье анализируется новое явление в общественной жизни России, когда в начале XXI века в связи с развитием спорта и популяризацией здорового образа жизни возникло новое направление добровольчества – спортивное волонтерство.

Автор считает, что государственная политика в деле популяризации добровольческого движения может заполнить идеологический вакуум, который образовался в девяностые годы XX века.

На основе развития волонтерского движения, возможно, получить новый пласт российского общества, который будет ценить личность человека и его развитие, семейные и духовные ценности, а значит, будет ответственным за свои поступки, что, несомненно, даёт эффективные результаты в деле развития прочных основ государственности.

Ключевые слова: волонтерство, спортивное волонтерство, добровольческое движение, универсиада, олимпийские игры.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

ABSTRACT:

VOLUNTEERISM AS AN IDEOLOGICAL PLATFORM OF STATE

The article examines a new phenomenon in Russia's public life, when at the beginning of the XXI century with the development of sports and promotion of healthy lifestyles a new direction of volunteering - sports volunteering emerged.

The author believes that public policy in promoting of volunteerism can fill the ideological vacuum, which was formed in the nineties of the twentieth century.

On the basis of the development of volunteer movement, a new stratum of Russian society, which will appreciate the personality and its development, family and spiritual values and, therefore, will be responsible for

* Мнение автора может не совпадать с позицией редакции.

** KOVALEVA Natalia - Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Director al Fundației de Caritate „Fii Om!” (Orenburg, Federația Rusă). / KOVALYOVA Natalia - Ph.D, Associate Professor, Director of the Charity Foundation „Be a man!” (Orenburg, The Russian Federation). / КОБАЛЁВА Наталья Александровна – Кандидат педагогических наук, доцент, директор Благотворительного Фонда «Будь Человеком!» (Оренбург, Российская Федерация).

their actions is possible to get. It certainly gives effective results in the development of the solid foundations of statehood.

Keywords: *volunteering, sports volunteering, volunteerism, Universiade, Olympic Games.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

REZUMAT:
VOLUNTARIATUL CA O PLATFORMĂ IDEOLOGICĂ A STATULUI

Articolul analizează un fenomen nou în viața publică a Rusiei, când la începutul secolului XXI, în legătură cu dezvoltarea sportului și promovarea unui stil de viață sănătos, a apărut o nouă direcție de voluntariat - voluntariatul sportiv.

Autorul consideră, că politica de stat în promovarea voluntariatului poate umple vidul ideologic, care a fost format în anii nouăzeci ai secolului al XX-lea.

Pe baza dezvoltării mișcării de voluntariat se poate obține un nou strat de peroane în societatea rusă, care vor aprecia personalitatea și dezvoltarea, familia și valorile spirituale și, prin urmare, vor fi responsabili pentru acțiunile lor, care cu siguranță va da rezultate eficiente în dezvoltarea bazei solide a statalității.

Cuvinte cheie: *voluntariat, voluntariat sportiv, mișcarea de voluntariat, Universiada, Jocurile Olimpice.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

После распада Советского Союза в 1991 году и разрушения идеологического пласта, включающего в себя функционирование молодёжных площадок (пионерия, комсомол), в российском обществе наметился вакуум, который долгое время не был заполнен. Девяностые годы называют никак иначе как «чёрные» годы в деле воспитания молодого поколения. Были разрушены базисные ценностные установки, включающие в себя высокоморальный облик гражданина, произошла подмена понятий. Лихое десятилетие сделало всё возможное для распада прочно укоренённых, как казалось, фундаментальных основ воспитания детей и подростков.

В XXI веке с развитием спорта и популяризацией здорового образа жизни возникло новое направление добровольчества – спортивное волонтерство. Первым массовым спортивным мероприятием мирового уровня, на котором трудились волонтеры, стала XXVII Всемирная летняя Универсиада, которая прошла в городе Казань в 2013 году.

В 2012 году началась подготовка педагогических кадров – тренеров для работы с волонтерами в регионах России. В Казани были проведены обучающие семинары, на которых были представлены активисты

молодёжного движения, ставшие тренерами волонтеров Универсиады. Им предстояло обучить волонтеров, сплотить команды, сформировать ценностные установки, утерянные в 90-е годы XX века, в среде более чем 20 000 добровольцев. Это была масштабная работа, которая привела к созданию волонтерских центров в сузах и вузах страны. Начался новый этап развития волонтерского движения. Были разработаны и внедрены методические материалы для добровольцев, тренеров и рекрутеров, которые оказали существенное влияние на обучение молодёжи.

XXVII Всемирная летняя Универсиада в Казани стала тем самым импульсом развития добровольческого движения, которого так не хватало в современном российском обществе. Следующим этапом стало обучение и развитие волонтеров XXII Всемирных зимних олимпийских игр в Сочи. Развитие спортивного волонтерского движения стало началом создания ресурсных центров при административных организациях молодёжной политики городов и областей Российской Федерации. Добровольчество стало приобретать массовый характер и получило возможность развития в различных направлениях.

Неоднократно на всех уровнях власти озвучивалась идея развития социального проектирования среди некоммерческого сектора с привлечением добровольцев с целью формирования ценностных ориентаций молодёжи и помощи экономике страны. На сегодняшний день находится в разработке федеральный закон о добровольчестве, который был принят на уровне Законодательных Собраний в некоторых регионах страны и успешно апробирован. С каждым годом увеличивается проведение слётов молодёжного актива во всех регионах страны. Успешно работают и развиваются Российские студенческие отряды.

Имея за плечами создание ресурсного добровольческого центра в крупнейшем вузе региона, я чётко осознала необходимость развития волонтерского движения в городе Оренбурге и Оренбургской области. На тот момент, ресурсного центра в государственных учреждениях не существовало. К этому времени я имела степень кандидата педагогических наук, звание доцента, тринадцатилетний стаж работы в школах и вузе, фундаментальное обучение тренера волонтеров Универсиады и чувствовала в себе профессиональные силы и искреннее желание человека создать образовательный пласт в деле воспитания и развития молодёжи через призму добровольчества. В 2014 году был зарегистрирован координационный центр добровольческого движения – благотворительный фонд «Будь Человеком!». На базе фонда создана уникальная площадка реализации молодёжных инициатив. Посредством внедрения в жизнь социальных и просветительских проектов, молодые люди получают возможность формирования ценностных ориентаций. Помогая другим они, прежде всего, помогают себе, становясь

лучше. Могу с уверенностью утверждать, что именно эти молодые люди станут тем самым фундаментом на пути развития демократического общества.

На базе фонда была создана школа волонтеров «Человек Добра», которая формирует не только необходимые профессиональные навыки при работе, например, с детьми с особенностями развития, но и развивает личностные компетенции, способные в будущем стать основой деятельности человека. Это такие ценности как добро, милосердие, сострадание, личная ответственность, семейные устои, духовность и другие.

Государственная политика в деле популяризации добровольческого движения может заполнить идеологический вакуум, который образовался в девяностые годы XX века. Есть многолетний опыт российской истории в сфере благотворительности и милосердия, мировое наследие, нужно его учитывать, изучать и применять на практике в современном образовании как основу гуманистического обучения, воспитания и развития молодёжи. На основе развития волонтерского движения, возможно, получить новый пласт российского общества, который будет ценить личность человека и его развитие, семейные и духовные ценности, а значит, будет ответственным за свои поступки, что, несомненно, даёт эффективные результаты в деле развития прочных основ государственности.

Copyright© Natalia KOVALEVA, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Карагандинская, 22, город Оренбург,
Оренбургская область, Россия

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 4, Volume 38, Pages 176-188. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 10. 2015 Accepted: 15.11. 2015 Published: 23.12. 2015</p>
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ ВЕКТОР ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА ГЕТМАНА П. СКОРОПАДСКОГО (АПРЕЛЬ -
ДЕКАБРЬ 1918) И ЕГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ***

**FOREIGN POLICY VECTOR OF FINANCING ACTIVITIES OF UKRAINIAN
HETMAN STATE OF P. SKOROPADSKY (APRIL - DECEMBER 1918)
AND ITS NORMATIVE LEGAL REGULATION**

**VECTORUL POLITICII EXTERNE A ACTIVITĂȚII FINANCIARE
A STATULUI UCRAINEAN CONDUS DE HATMANUL P. SKOROPADSKY
(APRILIE – DECEMBRIE 1918) ȘI REGULAMENTUL SAU JURIDIC NORMATIV**

ПАРОБОК Дмитрий** / PAROBOK Dmytriy / PAROBOK Dmitri

ABSTRACT:

**FOREIGN POLICY VECTOR OF FINANCING ACTIVITIES OF UKRAINIAN
HETMAN STATE OF P. SKOROPADSKY (APRIL - DECEMBER 1918)
AND ITS NORMATIVE LEGAL REGULATION**

The article deals with the financial aspects of the Ukrainian State (April 29, 1918 - December 1918) with the Quadruple Union states, Soviet Russia, Romania and other neighbouring countries and legal regulations of these relations.

The economic security of the state is an important part of its political sovereignty. The historical experience of Liberation Struggle of 1917 - 1921 will be useful for Ukraine, which is in a hybrid war with Russia from February 2014, based on disinterested support from democratic countries in the world, which, however, pursue their own geopolitical and economic interests.

Based on the analysis of historical documents of the era, the use of contemporary media defined the strategy and tactics of foreign financial activities of the Ukrainian State, outlined the legal framework of regulations for this activity.

Key words: *financial policy, Ukrainian State, Quadruple Union, legal protection of economic interests, Russian economic and financial expansion, Liberation Struggle.*

JEL Classification: K33, K12, F53.

* Мнение автора может не совпадать с позицией редакции.

** **PAROBOK Dmitri** - Doctorand, Universitatea de Stat din Lvov a Ministerului Afacerilor Interne al Ucrainei (Lvov, Ucraina). / **PAROBOK Dmitriy** - Ph.D student of Lviv State University of Internal Affairs Ministry of Ukraine (Lviv, Ukraine). / **ПАРОБОК Дмитрий Олегович** - Аспирант Львовского государственного университета внутренних дел Министерства внутренних дел Украины (Львов, Украина).

РЕЗЮМЕ:

**ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ ВЕКТОР ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА ГЕТМАНА П. СКОРОПАДСКОГО
(АПРЕЛЬ - ДЕКАБРЬ 1918) И ЕГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ**

В статье рассматриваются финансовые аспекты отношений Украинского Государства (29 апреля 1918 г. - декабрь 1918 г.) с государствами Четверного Союза, Советской Россией, Румынией и другими соседними государствами и нормативно-правовое регулирование этих отношений

Экономическая безопасность государства является важной составляющей ее политического суверенитета. Исторический опыт периода Освободительной Борьбы 1917 - 1921 гг. будет полезным для Украины, которая с февраля 2014 г. находится в состоянии гибридной войны с Российской Федерацией, опираясь на небескорыстную помощь демократических государств, которые, тем не менее, преследуют собственные геополитические и экономические интересы.

На основе анализа документов исторической эпохи, использования тогдашней прессы определены стратегия и тактика внешнеполитической финансовой деятельности Украинского Государства, определена нормативно-правовая база регулирования этой деятельности.

Ключевые слова: финансовая политика, Украинское Государство, Четверной союз, правовая защита экономических интересов, российская экономическая и финансовая экспансия, годы Освободительной Борьбы.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

REZUMAT:

**VECTORUL POLITICII EXTERNE A ACTIVITAȚII FINANCIARE A STATULUI
UCRAINEAN CONDUS DE HATMANUL P. SKOROPADSKY (APRILIE – DECEMBRIE 1918)
ȘI REGULAMENTUL SAU JURIDIC NORMATIV**

În articol se dezbat aspectele financiare a relațiilor Statului ucrainean (29 aprilie 1918 – decembrie 1918) cu statele Uniunea Cvadruple, Rusia Sovietică, România și alte state învecinate, cât și reglementarea juridică normativă a acestor relații.

Securitatea economică a țării este o parte componentă importantă a suveranității politice a dânsei. Experiența istorică a perioadei Luptelor de Independență dintre anii 1917 – 1921 va fi utilă pentru Ucraina, care din februarie 2014 este în stare de război hibrid cu Federația Rusă, bazându-se pe ajutorul altruist a țărilor democratice a lumii, care, totuși își urmăresc interesele sale geopolitice și economice proprii.

Pe baza analizei documentelor din epoca istorică, folosirea presei din acele vremuri este definită strategia și tactica politicii externe a activității financiare a Statului Ucrainean, prezintă cadrul legal care reglementează această activitate.

Cuvinte cheie: politica financiară, Statul Ucrainean, Uniunea Cvadruplă, apărarea juridică a intereselor economice, expansiunea economică și financiară rusească, Anii Luptelor de Independență.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

В условиях гибридной войны с Советской Россией (здесь имеется в виду активность антиукраинского коммунистического подполья, поддерживаемого и финансируемого из Москвы), недоверие широких народных масс к гетманской администрации, откровенного противостояния режима Скоропадского с проукраинскими силами, отстраненными от

власти в результате гетманского переворота 29 апреля 1918, вопрос выбора внешнеполитических союзников даже не возникал. Военно-политический союз с Германией и Австро-Венгрией, основанный еще Центральной Радой, стал важной предпосылкой возвращения в Киев украинских властей. Этот же союз пока - к созданию собственной армии, полиции и

эффективного государственно-управленческого аппарата оставался зыбким залогом стабильности Украинского Государства П. Скоропадского. Понятно, что немцы и австрийцы, вынуждены держать в Украине многотысячный армейский контингент в условиях решающих боев на Западном фронте, даже гипотетически не могли рассматриваться как бескорыстные союзники. Наоборот, от того, насколько мощным будет интерес Берлина и Вены к украинским ресурсам и украинскому рынку сбыта, зависело продолжение их поддержки украинского государства, а затем и его сохранение на политической карте воюющей Европы. С другой стороны, отказ от собственных финансовых интересов во имя сохранения военно-политического союза с кайзером и императором угрожал превращению Украины в беспомощный и несамостоятельный придаток Четверного Союза, лишало ее каких-либо политических перспектив в ближайшем и более отдаленном будущем. Речь шла фактически о перспективе превращения Украинского Государства в европейскую колонию формальных «союзников», чего гетманская администрация по мере своих сил и возможностей старалась не допустить. То есть - перед кабинетом Ф. Лизогуба и министерством финансов, возглавляемым А.К. Ржепецким, стояла непростая задача поиска золотой середины в отношениях с Берлином и Веней. Сохранить военное присутствие экспедиционного корпуса Четверного Союза в Украине, с одной стороны, и не допустить фактического превращения Украинского Государства в колонию Союзников, отстоять ее политические и экономические интересы, с другой. Это требовало сдержанности, осторожности и надлежащего нормативно-правового регулирования различных аспектов двусторонних отношений.

Российский вектор внешней политики Украинского Государства, включая и его финансовую составляющую, в это время характеризуется размытостью - рядом с Совнаркомом (с которым УГ вело переговоры и заключало политические, торговые, финансовые и др. договоренности), нужно было учитывать и фактор Белого движения и многочисленных экономических беженцев из

Советской России, как расшатывали отечественную финансовую систему колоссальными вливаниями обесцененной российской валюты разных лет эмиссии - от царской, думской до напечатанных ленинским правительством из царских клише «новоделов» - преимущественно 500-рублевого номинала. Нормативно-правовое регулирование защиты от наплыва этой бумажной массы (а также акций российских банков) в украинскую экономику становилось, без преувеличения, стратегической задачей для Кабинета Министров Украины и отечественного Министерства финансов.

Наконец оставались и другие соседние государства и территории, международная и приграничная торговля с которыми могла образовать серьезный источник финансирования украинской Сокровищницы - при условии четкого налаживания деятельности отечественных таможенных учреждений. И эта задача виделась не решаемой без надлежащей нормативно-правовой базы.

Забегая наперед, отметим, что румынская оккупация Бессарабии зимой 1917 - 1918 г. существенно обострила отношения между Центральной Радой и Бухарестом. Эти противоречия достались Украинскому Государству гетмана П. Скоропадского в наследство от Первой УНР. Было решено установить режим торговой блокады в отношениях с Румынией. Министерство финансов УГ в этом политическом противостоянии играло ведущую роль - именно на его структуры было де-юре возложен контроль за осуществлением разрыва торговых экспортно-импортных операций.

15 мая 1918 г. представители Украинского Государства, Германии и Австро-Венгрии подписали Договор о предоставлении Украиной Центральным Государствам 400 миллионов рублей наличными. Соответственно, Австро-Венгрия и Германия обязывались предоставить соответствующие суммы в собственной валюте по курсу 1 карбованец = 2 австрийским кронам = 1 1/3 марки. В австрийской украиноязычной прессе (Вена) отмечалось, что: «Сии договоры являются самой валютной сделкой

центральных держав с нейтральными краями за время войны, которая обеспечивает украинскую валюту. В украинских деньгах нуждаются срединные государства для торговых отношений. Одновременно поставлен фундамент под основания билетового банка. Обоснование его конечное, чтобы сотворить здоровый залог украинской финансовой хозяйке и предохранить ее перед последствиями постепенного спада рублевой валюты»¹.

Мы полностью разделяем это мнение. Действительно, взаимные кредиты Украинского Государства, с одной стороны, и Германии и Австро-Венгрии, с другой, стали не только свидетельством серьезности особых, союзнических отношений (как бы сегодня выразились, политическим меседжем российскому Совнаркому и странам Антанты), но и стимулятором двусторонних торговых связей. Последние, в свою очередь, должны создать рынок сбыта украинских товаров, укрепить позиции отечественного производителя, а в перспективе - насытить отечественную промышленность качественной немецкой техникой и материалами.

Немецко-австрийская валютная масса, предоставленная Украинскому Государству в соответствии с соглашением 15 мая, создавала основу для здоровой эмиссионной политики - в отличие от эмиссий времени Центрального Совета, «подкрепленных» исключительно моральным авторитетом ее деятелей.

В экземпляре «Возрождение Украины» за 6 июня (ч. 35) помещена эта же информация под тем же общим названием, но с существенным дополнением: «Вне использования к уплате закупок в центральных государствах, не может Украина проводить никаких сделок с государствами, которые стоят с центральными державами в войне, только в год после заключения мира»².

¹ Валютна трансакція осередніх держав з Україною. В: Відродженне України. В: Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 26, 23 мая. с.1.

² Валютна трансакція осередніх держав з Україною (передрук з Ч. 26, 23 мая – з доп.). В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й

То есть - очевидно, по инициативе Центральных держав, появилось требование, чтобы валютные средства, предоставляемые ими Украинскому Государству П. Скоропадского, не использовались последней для валютных сделок с государствами Антанты и советской Россией, которая, напомним, заключила Брестский мир с Германией за несколько месяцев до этого - 3 марта 1918 г.

Мы полагаем, что это требование преследовало три цели - во-первых, обеспечить финансовую сторону украинского импорта из Центральных государств и тем самым загрузить немецкие и австро-венгерские мощности производства угля, сельскохозяйственных машин и т.д. Во-вторых, предотвратить валютные спекуляции достойников из украинского министерства финансов и Национального банка с российским большевистским государством, которое уже в то время вынашивало идею мировой революции. В-третьих, немецко-австрийская валюта, предоставляемая Украине, при всех обстоятельствах не должна была попасть к воюющим государствам Антанты. Ведь этим валютным поступлениям Лондон, Париж, Рим и Вашингтон имели возможность финансировать подрывную деятельность в Центральной Европе, занятой Четверным союзом.

Требование Берлина и Вены трудно назвать необоснованным, поскольку оно защищало жизненно важные интересы государств, которые находились в состоянии мировой войны с мощным противником (Антантой). Зато возможности Киева для финансовых манипуляций валютными поступлениями были существенно сужены. Также, по нашему мнению, из соображений формального равенства партнеров следовало бы поместить в условия соглашения встречное требование Берлина и Вены - не совершать международные транзакции с предоставляемой им украинской валютой. Понятно, что финансовые ведомства государств Четверного союза, по крайней мере в настоящее время, намерений спекулировать украинскими карбованцами (например, с ленинским Совнаркомом) не

економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 35, 6 червня, с. 3.

вынашивали, но такое дополнение способствовало бы поддержанию авторитета Украинского Государства как самостоятельного субъекта международно-правовых отношений.

То есть - трехстороннее немецко-австро-венгерско-украинское финансовое соглашение от 15 мая 1918 г. (с дополнениями) имело признаки дискриминационного по отношению к украинской стороне.

В предыдущем разделе мы указывали, что финансовый Договор Украины, репрезентативной Центральной Радой и ее правительством, с Германией и Австро-Венгрией от 5 апреля 1918 г. создавал почву для финансовых спекуляций.

Эта же тенденция сохранилась и в Украинском Государстве гетмана П. Скоропадского. Официальный курс рубля оставался неизменным. Его, в частности, подтвердила майская договоренность (финансовый договор) между немецким посланником в Украине бароном Ф. Мумом (выступал также как полноправный представитель Австро-Венгрии) и министром финансов Украинского Государства А.К. Ржепецким: «согласно договору платить можно монетой каждой из трех стран. Карбованец равняется 2 коронам или 1/3 марки»³. Этот курс в целом соответствует условиям договора Центральных держав с Первой УНР от 6 апреля 1918 г.

Впрочем, уже к середине мая 1918 г. появились предпосылки для, по определению газеты «Возрождение Украины» (Вена), «неслыханной спекуляций с деньгами»: «Курс немецкой марки стоит очень высоко. Одновременно снесено рублевую валюту в Польском Королевстве. Спекулянты скупают там вполне безстоимостные рубли, привозят их на Украину и здесь снова меняют их на марки. В Москве они также скупают рубли, чтобы потом их принять для закупки средств пища (украинских продовольственных товаров. - Д.П.). Курс марки выносит в Киеве

уже 88 копеек»⁴. Тем самым разница между официальным курсом марки (75 копеек) и курсом черного рынка (88 копеек) составляла уже более 10 процентов, что характерно для ситуации острого финансового кризиса, подобного валютной паники в Украине в 2008 г., в 2014 - нач. 2015 гг.

Для исправления ситуации требуются неотложные шаги - как от новой власти Украинского государства, так и формально «союзнических» армий.

26 мая 1918 г. вышел Распорядок начальной команды австрийской армии Q № 60579, который установил, что «Для военных оплат при вимини рублей (действует. - Д.П.) такая норма: 1 романовский или царский рубль равняется двум (австрийским. - Д.П. коронам, 1 рубль Керенского равной 2/3 царского рубля, значит выносит 1 к 33 с (...). Одна финская марка в нотах или монете равняется короне 5 соткам. Под рублями Керенского следует понимать ровно рубли Думы, попадая в это 1000 и 250 рублевые банкноты. Рубли Керенского на 20 и 40 рублей изза частого фальшования не надо принимать (...) Курс рубля на территории Ober Ost (немецкая оккупация) неизменный. Он равняется 3 коронам»⁵. То есть - де-факто австрийской стороной были нарушены предварительные договоренности с властями УНР и Украинского Государства.

21 июня 1918 г. Совет министров Украинского Государства принял проект закона об ограничении спекуляций с иностранной валютой⁶. Впрочем, как представляется, одним из основных игроков на рынке валютных спекуляций продолжало оставаться украинское Министерство финансов. Есть десятки внутренних документов, регламентирующих скупки австро-венгерской и германской валюты

³ Фінансовий договір з Україною. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 31, 30 мая, с. 1-2.

⁴ Грошеві спекуляції на Україні. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 31, 30 мая, с. 2.

⁵ Вимінний курс рубля. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 44, 22 червня, с. 8.

⁶ Україна: Хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1918. К.: НАН України, Інститут історії України, 2005. с. 242.

структурами Государственного банка на довольно жестких условиях.

Тогда же, в июне 1918 г., Совет министров Украинской Державы издал закон против валютной спекуляции: «тем законом запрещено менять чужесторонние деньги, если сумма выносит более 1000 рублей»⁷.

Этим законом гетманское Правительство запретило продавать зарубежную валюту (речь шла прежде всего о немецкой марке и австро-венгерской кроне) на сумму превышающую 1000 карбованцев; мерой наказания устанавливалась конфискация имущества⁸. Тем не менее, зажиточные слои населения Украины пытались скупать немецкую и австро-венгерскую валюты как средство накопления. По нашему мнению, ограничения свободной торговли иностранной валютой, введенные властями Гетманата, были ошибочными, поскольку способствовали нарастанию ажиотажного спроса на якобы «твердые» марку и крону.

Закон этот вышел мертворожденным - в условиях политического неравенства население самостоятельно решало вопросы сохранения и накопления денежных средств, на свой страх и риск отдавая предпочтения той или иной валюте. Впрочем, как представляется, один положительный для Украины результат у него был, поскольку несколько замедлял экспансию великорусского финансового капитала на украинских рынках.

В свое время Центральный Совет и Правительство Первой УНР упустили из виду возможность пополнения государственного бюджета и тем самым формирования монетарной базы украинской валюты путем возвращения к государственной водочной монополии, существовавшей в Российской империи до начала первой мировой войны, которая давала - в разные годы - до 40% поступлений. Священную корову российского сухого закона 1914 г. некоторое время не решались трогать и правительство Украинского Государства (гетманата).

Фиксируя низкую эффективность закупки продовольствия у крестьян за наличные средства, представители хозяйственной миссии Германии и Австро-Венгрии в начале июня 1918 г. обратились в Совет Министров с требованием разрешить им ввоз в Украину нескольких сотен (400) вагонов водки. Вопрос этот был рассмотрен на заседании Совета министров УГ 5 июня 1918 г.⁹. Министр продовольствия утверждал, что идея использования водки для стимулирования крестьян в принципе возможна, но спиртное не имеет использоваться как прямое платежное средство (бартер). Вместо этого следует выдавать сдатчикам сельскохозяйственной продукции, предназначенной для поставок в государства Четверного союза, специальные талоны, на которые те могли бы приобрести оговоренное количество спиртного в украинских государственных магазинах. Для этих целей требовалось бы разлить и завезти в специализированные торговые заведения не менее 1000000 бутылок (Министерство финансов было готово немедленно выделить на эти цели 20 000 бутылок) алкогольных напитков от украинского (но - не немецкого!) производителя. Ввоз в Украину «австрийской водки» министры П. Скоропадского признали недопустимым¹⁰. После длительного обсуждения 9-ю голосами против 4-х участники заседания отвергли идею «спиртного» поощрения мелких производителей сельскохозяйственной продукции спиртосодержащей продукцией иностранного производства, но не возражали против уже введенной Министерством финансов практики стимулирования сдатчиков сельскохозяйственной продукции спиртным украинского производства.

Летом 1918 финансовым делам Украинского Государства гетмана П. Скоропадского угрожали не только бумажные российские деньги, что щедрым потоком вливались в украинское обращение (этим занимались и Совнарком, и

⁷ Проти грошевої спекуляції. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 49, 30 червня, с. 4.

⁸ Скоморович І.Г. Історія грошей і банківництва. Підручник. К.: Атіка, 2004, с. 231.

⁹ Протокол засідання Ради міністрів Української Держави. 5 червня 1918 р. В: Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВОВіУ) України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6, с. 38.

¹⁰ Протокол засідання Ради міністрів Української Держави. 5 червня 1918 р. ЦДАВОВіУ України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6, с. 38 - 39.

многочисленные беглецы-эмигранты из Великороссии, и финансовые структуры бывшей Российской империи и т.п.), но и немецкая и австрийская валютные интервенции. Современник событий, киевский еврейский политик А.А. Гольденвейзер, утверждал, что немцы (а вместе с ними и австрийцы. - Д.П.) «покупателями были крупными и щедрыми, платили аккуратно и в немецких марках. Поэтому торгово-промышленный мир охотно с ними работал»¹¹. Немецкие «покупатели» скупали за инфляционные марки абсолютно все - от продовольствия до электрических лампочек местного производства (!), зато экспорт из Германии был очень ограничен - в основном печатная продукция общества берлинского издателя И. Ладыжникова. Понятно, что бороться с этими масштабными валютными интервенциями формальных союзников финансовым структурам Гетманщины было трудно. Что же делалось в этом направлении (и делалось ли вообще)?

К сожалению, политическая ситуация в мире и Украине оставалась в этом плане неблагоприятной. В августе 1918 г. усилилась повстанческая активность и большевистская экспансия с северо-восточного направления, поэтому австро-немецкое военное присутствие оставалось важным фактором стабильности гетманского режима. Именно в такой ситуации 2 сентября 1918 г. Гетман отбыл в Берлин, где провел переговоры с кайзером и высшими чиновниками Германской империи.

10 сентября 1918 года был подписан новый Экономический договор (в т.ч. и новое Финансовое соглашение в его рамках) с Германией и Австро-Венгрией¹².

Согласно соглашения сохранялось право Центральных Государств оплачивать украинский хлеб, сахар и спирт карбованцами и рублями. Принималось на веру, что Центральные державы эти карбованцо-рублевые валютные поступления будут получать за счет экспортных операций с

частными украинскими учреждениями, поэтому смогут «преимущественно употреблять к оплате хлеба». Согласно соглашению, Центральные державы имеют право ввезти в Украину не более 500 000 000 российских рублевых денежных знаков.

Государства Четверного союза обещали облегчить Украинскому государству дело намечаемой нею денежной реформы путем воздержания от ввоза всего объема обусловленной российской рублевой массы. Впрочем, это голословное обещание было ограничено такими оговорками австро-немецкой стороны, что могло быть легко нарушено без каких-либо санкций. Ввоз рублей частными лицами, включая военных чинов и представителей закупочных гражданских организаций, допускалось только в объемах, установленных украинскими законами.

Комментируя условия Финансового соглашения от 10 сентября 1918 г., П. Гай-Нижник указывает, что «были очень обременительными для Украинского Государства и гораздо тяжелее по сравнению с предыдущим финансовым соглашением, заключенным между этими странами 15 мая того же года. Прежде всего проценты по облигациям уменьшались с 4,5% до 3,5%, то есть условия займа были хуже предыдущих. Оставалась в силе иммобилизация текущих счетов Украины в имперском банке в Берлине и австро-венгерском банках в Вене и Будапеште. Оговорка о праве Украины использовать из них по 1% для оплаты своих обязательств вне Германии и Австро-Венгрией в лучшем случае дала бы возможность Киеву воспользоваться достаточной суммой в 10 млн марок и 16 млн крон, что не могло бы удовлетворить огромные потребности Украины, а тем более компенсировать блокирования ее счетов до года после завершения мировой войны. В то же время гетманским делегатам удалось не допустить минимум приравнивания марки к карбованцу, но все же пришлось уступить в валютном соотношении до 85 коп. за марку, которое, несмотря на все, оставалось достаточно выгодным для Украины. С соглашения также видно, что главный смысл его заключался для Гетманщины в скорейшем создании собственной твердой валюты и

¹¹ Гольденвейзер А.А. Из киевских воспоминаний. В: Архив русской революции. Т. 6. М.: Терра - Terras, Политиздат, 1991, с. 225.

¹² Гай-Нижник П.П. Фінансова угода України з Німеччиною та Австро-Угорщиною від 10 вересня 1918 року. В: Фінанси України. 2007, №11, с. 146 - 155, с. 150 - 151.

финансовой системы, а также в препятствовании наплыва российских рублей, которые обесценивали национальную денежную единицу (...) Центральные державы получали право получить компенсацию за недопоставленный им хлеб сахаром с расчета 1 пуд сахара за 8 пудов хлеба. При этом австро-немцы настаивали, чтобы цена такого сахара не превышала 100 руб за пуд, а украинское правительство требовало этот сахар продавать Центральным державам по ценам, установленным для населения Украины, но не больше 120 руб за пуд¹³.

На принципиально иных основаниях формировалась внешняя экономическая политика Гетманата по Советской России и различным финансовым институтам и учреждениям бывшей Российской империи. Государственно-правовое регламентирование этих отношений не испытывало дестабилизирующих воздействий милитарной и политической зависимости от «Союзников», как это было в отношениях с Германией и Австро-Венгрией.

Гетманская администрация, похоже, уже в мае 1918 г. вынашивала планы полной изоляции от прежней общероссийской финансовой системы. Как сообщала зарубежная (австрийская) пресса: «Из Киева сообщают: все украинские частные банки собирают ся на днях в Киеве для совещаний в деле отделения филиалов российских банков от их центров в России и объединения их в одну украинскую кассовую организацию»¹⁴. Понятно, что без содействия властей Украинского Государства такое единодушие украинских банкиров было бы трудно достижимо.

По нашему мнению, попытка Украинского Государства изолироваться от российской валютной системы диктовалось не только идеологическими соображениями (после 7 ноября 1917 г. российский печатный станок оказался в руках у большевистского

правительства), но и обесценением рубля на мировых рынках. На июнь 1918 г. в нейтральной Швейцарии за российский «царский» рубль (бумажный) давали только 60 сантимов, тогда как в довоенные времена он стоил 2 ³/₄ франка, то есть русская денежная единица обесценилась примерно в 4,5 раза. Наиболее уверенно из валют воюющих государств чувствовал себя британский фунт стерлингов, чьи позиции на финансовых рынках США оставались почти неизменными, но на голландских торгах он потерял почти четвертую часть своей стоимости¹⁵. Логичным было бы привязать украинский карбованец к фунту или доллару США, но эти государства уже воевали против Четверного союза (США официально вступили в Первую мировую войну еще 3 апреля 1917 г.). «Нейтральные» валюты, такие как швейцарский франк (испанская песета, шведская крона и т.д.) в то время еще не рассматривались в качестве мировых резервных валют; возможность привязки украинского карбованца к «нейтральному» швейцарскому франку в 1918 выглядела полной экзотикой.

Дореволюционный российский рубль поступал в Украину по двум каналам - через беженцев из Советской России, которые тысячами наполняли относительно спокойную гетманскую Украину, и через большевистскую денежную интервенцию - Москва поддерживала свою украинскую агентуру мощными вливаниями бывшей царской валюты, которая на территории РСФСР теряла возможности для обращения. Захватив клише и запасы банкнотной бумаги, власти РСФСР продолжали тайно осуществлять эмиссию «старых» денежных знаков для внутренних и иностранных потребностей. Можно ли было бороться с этой «старо-валютной» интервенцией? При условии ограничения эмиссии украинской валюты и законодательного установления обязательности платежей в Государственную казну (налоги, внешние таможенные сборы, судебные пошлины) исключительно в

¹³ Візит Гетьмана Павла Скоропадського до Німеччини у контексті політичного життя України 1918 року. [On-line]: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014doc.vizyt_getmana.php (Дата посещения: 02.09.2015).

¹⁴ Українська банкова організація. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 28, 25 мая, с. 4.

¹⁵ Сильне обниження вартости валют антантських держав. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 37, 9 червня, с. 7.

украинской денежной единице, власти, вероятно, удалось бы поддерживать высокий курс отечественного карбованца и доверие населения к нему. Это, в свою очередь, способствовало бы вытеснению российского рубля как валюты неопределенной и неустойчивой. При условии применения административного рычага (принудительного обменного курса российского рубля разных эмиссий, установления обязательного характера уплаты государственных налогов в национальной валюте, запрещения применения российской валюты и ценных бумаг в качестве стабилизационного фонда частных банков и т.п.) процесс вытеснения российской валюты с внутреннего обращения Украинского государства мог бы существенно ускориться. На нашей памяти фактическое вытеснение старого советского рубля и его нового, уже российского аналога, с украинской финансовой системы уже весной 1992 года, совершенное украинским купоно-карбованцем без сколько-нибудь заметного давления.

В первую очередь российские эмигранты пытались избавиться от самых финансовых инструментов, прибегая «до лучших времен» золото и твердую валюту, прежде всего невоюющих государств. Если говорить о чисто российских эмиссиях, то традиционно более «жесткими» считались царские деньги - самые тяжелые для подделки. Меньшим доверием - керенки и региональные денежные эмиссии (хотя здесь было исключение - финская марка). Одновременно держатели пытались как можно быстрее избавиться от тех ценных бумаг, гарантами возмещения которых выступали правительства, которые потеряли легитимность.

Это требовало от финансовых учреждений Украинского Государства быстрой и адекватной реакции. В начале июля 1918 г. Государственный Банк разослал региональным отделением телеграмму по № 549/2, датированную 5-м числом (в местные конторы и участки поступила несколькими днями позже. - Д.П.), подписанную директором ГБ В. Игнатовичем: «Предлагаю вам немедленно безусловно прекратить все платежи (,) бегущие счета и прочее облигации

ссуды воли»¹⁶. По нашему мнению, этим регулятивным документом готовилась более широкомасштабная акция - отделение Украины от общероссийской финансовой системы, которая находилась в состоянии расстройтва.

26 июля и. о. управляющего Государственным Банком В. Игнатович распорядительной телеграммой по № 3942/2 повторно приказал местным структурам ГБ прекратить денежные переводы на институты Российского Государственного Банка¹⁷. Это же указание было продублировано за неделю, 31 июля: «2. Переводов на институты Российского Государственного Банка не должно приниматься»¹⁸.

Этим же документом прекращался обмен населению и финансовым учреждениям изношенных купюр иностранных эмиссий путем их погашения.

Что касается изношенных российских купюр, то отдельным распоряжением Государственного Банка (без даты, ориентировочно - конец июля 1918 г. - Д.П.) их обмен на новые денежные знаки «3. (...) временно ограничен из-за отсутствия в кассах местных институтов Государственного Банка и казны общественности денежных знаков». Зато «4. Обмен украинских старых денежных знаков, которые соответствуют условиям платности, на годящиеся свободно, производится во всех учреждениях Государственного Банка и сокровищницах»¹⁹. По нашему мнению, этот регулятивный документ ставил целью не только сокращение откровенно невыгодных для украинской финансовой системы обменных операций, но и укрепление доверия к национальной валюте, независимо от эмитента (Центрального Совета (Первой УНР) или Украинского Государства П. Скоропадского.

Согласно принятому в августе 1918 г. Закону, запрещается ввозить в Украину обязательства Казначейства России. Ограничивалось также количество денежных знаков и т. н. процентов российских бумаг,

¹⁶ Гай-Нижник П. Український державний банк: історія становлення. Документи і матеріали (1917 - 1918 рр.). К.: Цифра-друк, 2007, с. 162.

¹⁷ Там же, с. 69.

¹⁸ Там же, с. 175-176.

¹⁹ Там же, с. 66.

которые разрешалось ввозить эмигрантам. Сумма эта составила 10000 рублей на одного человека, или 20 000 на семью. Однако, как указывает, И. Терлюк, закон этот «не выполнялся полностью, поскольку на границе процветали коррупция и хаос»²⁰.

Меры по ограничению функционирования в Украинском Государстве российской имперской денежной единицы осуществлялись, но - как нашему мнению, весьма недостаточны, к тому же - со значительным опозданием во времени. Власти Украинского Государства в частности ограничили оборот 5% обязательств российского Государственного казначейства номиналом в 1 000, 10 000, 25 000, 50 000 и 500 000 рублей. 18 сентября 1918 г. Министерство финансов приняло решение об изъятии этих обязательств способом их штемпелевания в учреждениях Государственного банка. С октября прекращалось обращение купонов российских ценных бумаг стоимостью свыше 25 рублей²¹.

Считаем, что эти меры носили паллиативный характер, причем откровенно запаздывали во времени. Для сравнения, в Советской России по предложению наркома финансов В.Р. Менжинского, выплаты по купонам и дивидендам российских ценных бумаг были приостановлены буквально через несколько дней после Октябрьского переворота. Тогда же были запрещены все сделки с ценными бумагами, эмитированными предварительными российскими правительствами²². Фактически на территории Советской России дореволюционные (царские и Временного правительства) ценные бумаги потеряли свою стоимость еще до конца 1917 г. Вместо этого они «всплывали» в Украинском Государстве гетмана П. Скоропадского, расстраивая его

финансовую систему, которая находилась в зачаточном состоянии.

Здесь, по нашему мнению, сказалось стремление режима Скоропадского усидеть на двух стульях - обеспечить себе поддержку русской дореволюционной элиты, в частности ее профессионалов-управленцев, предпринимателей, банкиров, офицерского корпуса, с одной стороны, и создать с Украинского Государства своеобразный островок стабильности в пост-октябрьском мире (задача, принципиально не решаемая)

Протекционистские меры деятельности Министерства финансов в отношениях с великорусскими финансовыми структурами нашли свое выражение в конфликте с Московским Народным банком. Представители последнего обратились к министру финансов с просьбой о предоставлении разрешения на открытие филиалов МНБ в Украине прежде всего для работы с потребительской и хозяйственной кооперациями. Министр не нашел возможным такое разрешение выдать, ссылаясь на то, что украинская кооперация имеет собственный Украинской Народной Кооперативный банк²³. Российские гости пытались обойти гетманское Министерство финансов на более низком уровне - рекламируя свои услуги на районных кооперативных совещаниях. Впрочем, значительного успеха не имели, украинская кооперация не стала на сторону МНБ и не выдвинула Министерству финансов требований о допуске иностранного (российского) капитала в Украину²⁴.

Важным направлением внешнеполитической финансовой деятельности Украинского Государства остается румынское направление.

В связи с румынской оккупацией Бессарабии гетманская администрация 11 мая 1918 г. объявила о введении эмбарго на вывоз любых украинских товаров в Румынии и оккупированной Бессарабии²⁵. Контроль за

²⁰ Терлюк І. Я. Історія держави і права України. К.: Атіка, 2011, с. 404.

²¹ Скоморович І.Г. Історія грошей і банківництва: Підручник / І.Г. Скоморович, С.К. Реверчук, Я.Й. Малик та ін. / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука. К.: Атіка, 2004, с. 221.

²² Смирнов М.А. Народный комиссар финансов В.Р. Менжинский. Первое Советское правительство. Окт. 1917–июль 1918 / Науч. ред. А.П. Ненароков. М.: Политиздат, 1991, с. 328.

²³ Г.С. Українська кооперація і Московський Народний Банк. В: Кооперативна Зоря. 1918. 30 листопаду, № 20 – 21, с. 3-5.

²⁴ Там же.

²⁵ Україна: Хроніка ХХ століття. Довідкове видання. Рік 1918. К.: НАН України, Інститут історії України, 2005, с. 182.

выполнением этого решения был возложен на Министерство финансов.

Внешнеторговые отношения Украинского Государства могли стать важным источником финансовых поступлений в государственную казну. К сожалению, во внешней торговле пассивное сальдо украинской стороны в течение лета - осени 1918 г. увеличивалось. То есть, возможность наполнения государственной казны за счет таможенных сборов была ограничена сужением объема внешнеторговых операций.

3 июня 1918 г. вышел гетманский Приказ о правилах вывоза за пределы Украинского Государства разного рода товаров и продуктов²⁶, который заложил основы таможенной политики Гетманата.

Постановлением Совета Министров Украинского Государства от 24 июня 1918 г. было выделено 250.000 крб. на открытие таможенных учреждений на границе Украины с Советской Россией²⁷.

В этой связи отметим, что установление эффективных таможенных учреждений на границах Украинского Государства затянулось во времени до конца августа - начала сентября 1918 г. Кадры комплектовались за счет «чиновников бывших российских таможенных (таможенных. - Д.П.) властей»²⁸. Понятно, что длительное отсутствие таможенных учреждений, прежде всего на бывших «внутренних» границах (в смысле - Российской империи) негативно сказывалось на наполняемости государственного бюджета.

Выводы: Внешнеполитическая финансовая деятельность Украинской Державы гетмана П. Скоропадского осуществлялась по следующим основным направлениям: с

немецко-австрийскими Союзниками; с Советской Россией и финансовыми учреждениями бывшей Российской империи; с Румынией. Отдельным (ведомственным) направлением такой деятельности может считаться работа таможенных учреждений. Основными нормативно-правовыми документами, регулирующими осуществление этой деятельности, служили: Договоры с государствами Четверного союза от 25 мая и 10 сентября 1918 г., различные ведомственные инструкции Министерства финансов, а также Приказ о правилах вывоза за границы Украинского Государства различных товаров и продуктов от 3 июня 1918 г. (работа таможенных учреждений). По времени создание нормативно-регулятивной базы внешней финансовой политики и внешней финансовой деятельности неоправданно опаздывало и не соответствовало серьезным международным вызовам (наплыв российских ценных бумаг и российской валюты из-за пределов Украины, экспансия российских финансовых учреждений в Украине и тому подобное).

Список использованной литературы:

1. Валютна трансакція осередніх держав з Україною. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 26, 23 мая, с. 1.
2. Валютна трансакція осередніх держав з Україною (передрук з Ч. 26, 23 мая – з доп.). В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 35, 6 червня, с. 3.
3. Фінансовий договір з Україною. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 31, 30 мая, с. 1 – 2.
4. Грошеві спекуляції на Україні. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 31, 30 мая, с. 2.
5. Вимінний курс рубля. В: Відродженне України. Часопис для плекання міжнародніх й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 44, 22 червня, с. 8.

²⁶ Наказ про правила вивозу за кордони Української Держави різних товарів та продуктів. В: Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У 2 т. / Ред. колегія: В. Верстюк (відп. ред.) та ін. НАН України; Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Т. 2. К.: Темпора, 2015, с. 105 - 106.

²⁷ Голубка С.М. Фінансово-економічна політика Української Держави доби Гетьманату. В: Економіка в регіон (Полт НТУ). 2011, № 43 (31), с. 67 – 72, з посиланням на: ЦДАВОВіУ України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 227, с. 2.

²⁸ Митові уряди на Україні. В: Вістник політики, літератури й життя. 1918, ч. 35 – 36 (218 – 219), 8 вересня, с. 510.

6. Україна: Хроніка ХХ століття. Довідкове видання. Рік 1918. К.: НАН України, Інститут історії України, 2005. 402 с.

7. Проти грошової спекуляції. В: Відродження України. Часопис для плекання міжнародних й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 49, 30 червня, с. 4.

8. Скоморович І.Г. Історія грошей і банківництва: Підручник / І.Г. Скоморович, С.К. Реверчук, Я.Й. Малик та ін. / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука. К.: Атіка, 2004. 340 с.

9. Протокол засідання Ради міністрів Української Держави. 5 червня 1918 р. В: Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВОВіУ) України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6, с. 38.

10. Протокол засідання Ради міністрів Української Держави. 5 червня 1918 р. ЦДАВОВіУ України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6, с. 38 - 39.

11. Гольденвейзер А.А. Из киевских воспоминаний. В: Архив русской революции. Т. 6. М.: Терра – Terras, Политиздат, 1991, с. 161 – 303.

12. Гай-Нижник П.П. Фінансова угода України з Німеччиною та Австро-Угорщиною від 10 вересня 1918 року. В: Фінанси України. – 2007. - №11, с. 146-155, с.150-151.

13. Візит Гетьмана Павла Скоропадського до Німеччини у контексті політичного життя України 1918 року. [On-line]: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014doc.vizyt_getmana.php. (Дата посещения: 02.09.2015).

14. Українська банкова організація. В: Відродження України. Часопис для плекання міжнародних й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. Ч. 28, 25 мая, с. 4.

15. Сильне обниження вартости валют антантських держав. В: Відродження України. Часопис для плекання міжнародних й економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною (Відень). 1918. – Ч. 37, 9 червня, с. 7.

16. Гай-Нижник П. Український державний банк: історія становлення. Документи і матеріали (1917 – 1918 рр.). К.: Цифра-друк, 2007. 339 с.

17. Терлюк І. Я. Історія держави і права України. К.: Атіка, 2011. 944 с.

18. Скоморович І.Г. Історія грошей і банківництва: Підручник / І.Г. Скоморович, С.К. Реверчук, Я.Й. Малик та ін. / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука. К.: Атіка, 2004. 340 с.

19. Смирнов М.А. Народный комиссар финансов В.Р. Менжинский. В: Первое Советское правительство. Окт. 1917–июль 1918 / Науч. ред. А.П. Ненароков. М.: Политиздат, 1991. 461 с.

20. Г.С. Українська кооперація і Московський Народний Банк. В: Кооперативна Зоря. 1918, 30 листопаду, № 20 – 21, с. 3 – 5.

21. Україна: Хроніка ХХ століття. Довідкове видання. Рік 1918. К.: НАН України, Інститут історії України, 2005. 402 с.

22. Наказ про правила вивозу за кордони Української Держави різних товарів та продуктів. В: Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У 2 т. / Ред. колегія: В. Верстюк (відп. ред.) та ін. – НАН України; Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Т. 2. К.: Темпора, 2015. xx + 412 с.

23. Голубка С.М. Фінансово-економічна політика Української Держави доби Гетьманату. В: Економіка в регіон (Полт НТУ). 2011, № 43 (31), с 67 – 72, з посиланням на: ЦДАВОВіУ України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 227. с. 2.

24. Митові уряди на Україні. В: Вістник політики, літератури й життя. 1918, ч. 35 – 36 (218 – 219), 8 вересня, с. 510.

Bibliography:

1. Valiutna transaktsiia oserednikh derzhav z Ukraïnoiu. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstriëiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 26, 23 maia, s. 1.

2. Valiutna transaktsiia oserednikh derzhav z Ukraïnoiu (peredruk z Ch. 26, 23 maia – z dop.). V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstriëiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 35, 6 chervnia, s. 3.

3. Finansovii dogovir z Ukraïnoiu. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstriëiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 31, 30 maia, s. 1 – 2.

4. Groshevi spekulatsiï na Ukraïni. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstriëiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 31, 30 maia, s. 2.

5. Viminnii kurs rublia. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstriëiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 44, 22 chervnia, s. 8.

6. Ukraïna: Khronika KhKh stolittia. Dovidkove vidannia. Rik 1918. K.: NAN Ukraïni, Institut istoriï Ukraïni, 2005. 402 s.

7. Proti groshevoi spekulatsiï. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i

ekonomichnikh vzaemin mizh Avstrieiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 49, 30 chervnia, s. 4.

8. Skomorovich I.G. Istoriia groshei i bankivnitstva: Pidruchnik / I.G. Skomorovich, S.K. Reverchuk, Ia.I. Malik ta in. / Za zag. red. d-ra ekon. nauk, prof. S.K. Reverchuka. K.: Atika, 2004. 340 s.

9. Protokol zasidannia Radi ministriv Ukraïns'koï Derzhavi. 5 chervnia 1918 r. B: Tsentral'nii derzhavnii arkhiv vishchikh organiv vladi i upravlinnia (TsDAVOViU) Ukraïni. F. 1064. Op. 1. Spr. 6, s. 38.

10. Protokol zasidannia Radi ministriv Ukraïns'koï Derzhavi. 5 chervnia 1918 r. TsDAVOViU Ukraïni. F. 1064. Op. 1. Spr. 6, s. 38 - 39.

11. Gol'denveizer A.A. Iz kievskikh vospominanii. B: Arkhiv russkoi revoliutsii. T. 6. M.: Terra – Terras, Politizdat, 1991, s. 161 – 303.

12. Gai-Nizhnik P.P. Finansova uгода Ukraïni z Nimechchninoiu ta Avstro-Ugorshchinoiu vid 10 veresnia 1918 roku. V: Finansi Ukraïni. – 2007. - №11, s. 146-155, s.150-151.

13. Vizit Get'mana Pavla Skoropads'kogo do Nimechchini u konteksti politichnogo zhittia Ukraïni 1918 roku. [On-line]: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014doc.vizyt_getmana.php. (Data poseshchenia: 02.09.2015).

14. Ukraïns'ka bankova organizatsiia. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstrieiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. Ch. 28, 25 maia, s. 4.

15. Sil'ne obnizhennia vartosti valiut antants'kikh derzhav. V: Vidrodzhenne Ukraïni. Chasopis dlia plekannia mizhnarodnikh i ekonomichnikh vzaemin mizh Avstrieiu, Ugorshchinoiu i Ukraïnoiu (Viden'). 1918. – Ch. 37, 9 chervnia, s. 7.

16. Gai-Nizhnik P. Ukraïns'kii derzhavnii bank: istoriia stanovlennia. Dokumenti i materialy (1917 – 1918 rr.). K.: Tsifra-druk, 2007. 339 s.

17. Terliuk I. Ia. Istoriia derzhavi i prava Ukraïni. K.: Atika, 2011. 944 s.

18. Skomorovich I.G. Istoriia groshei i bankivnitstva: Pidruchnik / I.G. Skomorovich, S.K. Reverchuk, Ia.I. Malik ta in. / Za zag. red. d-ra ekon. nauk, prof. S.K. Reverchuka. K.: Atika, 2004. 340 s.

19. Smirnov M.A. Narodnyi komissar finansov V.R. Menzhinskii. V: Pervoe Sovetskoe pravitel'stvo. Okt. 1917–iiul' 1918 / Nauch. red. A.P. Nenarokov. M.: Politizdat, 1991. 461 s.

20. G.S. Ukraïns'ka kooperatsiia i Moskovs'kii Narodnii Bank. V: Kooperativna Zoria. 1918, 30 listopadu, № 20 – 21, s. 3 – 5.

21. Ukraïna: Khronika KhKh stolittia. Dovidkove vidannia. Rik 1918. K.: NAN Ukraïni, Institut istorii Ukraïni, 2005. 402 s.

22. Nakaz pro pravila vivozu za kordoni Ukraïns'koï Derzhavi riznikh tovariv ta produktiv. V: Ukraïns'ka Derzhava (kviten' – gruden' 1918 roku). Dokumenti i materialy. U 2 t. / Red. kolegiia: V. Verstiuk (vidp. red.) ta in. – NAN Ukraïni; Institut istorii Ukraïni; Tsentral'nii derzhavnii arkhiv vishchikh organiv vladi i upravlinnia Ukraïni. T. 2. K.:Tempora, 2015. xx + 412 s.

23. Golubka S.M. Finansovo-ekonomichna politika Ukraïns'koï Derzhavi dobi Get'manatu. B: Ekonomika v region (Polt NTU). 2011, № 43 (31), c 67 – 72, z posilanniam na: TsDAVOViU Ukraïni. F. 1064. Op. 1. Spr. 227. s. 2.

24. Mitovi uriadi na Ukraïni. V: Vistnik politiki, literaturi i zhittia. 1918, ch. 35 – 36 (218 – 219), 8 veresnia, s. 510.

Copyright© Dmytri PAROBOK, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

07400 Украина, Киевская область,
г. Бровары, ул. Марии Лагуновой, 18-б кв.
68

E-mail: parobok@i.ua

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**CONSILIUL REDACȚIONAL AL REVISTEI
„REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”
EDITORIAL BOARD (CONSILIUM)
OF THE „MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS”
РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
„МОЛДАВСКОГО ЖУРНАЛА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ”**

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Republica Moldova) – *Redactor-șef.*

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (The Republic of Moldova) – *Editor-in-chief.*

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Республика Молдова) – *Главный редактор.*

E-mail: alexandrurian@yahoo.com

http://fmv.euba.sk/files/CV_Burian.pdf; <http://www.rudn.ru/en/?pagec=1340>

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, conferențiar universitar interimar, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in Political Sciences, Acting Associate Professor, Scientific Fellow, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, и.о. доцента, научный сотрудник Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef Secție Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Secretar științific.*

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of International Law and International Relations, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Scientific secretary.*

КИРТОАКЭ Наталия Михайловна.

Кандидат юридических наук, доцент, зав. Отделом международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Ученый секретарь.*

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor în drept, profesor universitar, Vicerector al Universității Publice din Navarra (Spania) - *Membbru al consiliului redacțional.*

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor of Law, Professor, Vicerector of The Navarra Public University (Spain) – *Member of editorial board.*

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ.

Доктор права, профессор, проректор Наваррского публичного университета (Испания) - *Член редакционного совета.*

E-mail: jluis.iriarte@unavarra.es

http://www.uta.edu.ec/formacioncompetencias2005/files/pictures/cv_luisiriarte.pdf

ARHILIUC Victoria.

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător, Universitatea de Stat din Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

ARHILIUC Victoria.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The State University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

АРХИЛЮК Виктория Нестеровна.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

ABASHIDZE Aslan.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (Federația Rusă) - *Membbru al consiliului redacțional.*

ABASHIDZE Aslan.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) - (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права РУДН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам (Российская Федерация) - *Член редакционного совета.*

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

http://www.intlaw-rudn.com/about-en/faculty/abashidze?set_language=en-us

BALAN Oleg.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ministru al Afacerilor Interne al Republicii Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

BALAN Oleg.

Doctor of Juridical Sciences, Minister of Internal Affairs of the Republic of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

БАЛАН Олег Иванович.

Доктор юридических наук, профессор, Министр внутренних дел Республики Молдова (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: balanoleg9@gmail.com

<http://www.mai.gov.md/ro/profiles/team>

BENIUC Valentin.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Rector al Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

BENIUC Valentin.

Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

БЕНИУК Валентин Анастасьевич.

Доктор политических наук, профессор, Ректор Молдавского государственного института международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: v.beniuc@mail.ru; irim@irim.md

<http://irim.md/index.php/ru/ob-irim/rektorat/13-memberscv/33-valentin-beniuc>

BOSHITSKY Iury.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

BOSHITSKY Iury.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The Kyiv University of Law of The National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine) - *Member of editorial board.*

БОШИЦКИЙ Юрий Ладиславович.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Киевского университета права НАН Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: rector@kul.kiev.ua; inter-dep@kl.kiev.ua

<http://en.kul.kiev.ua/kerivnictvo/boshickiy-juriy-ladislavovich.html>

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

DERGACHEV Vladimir A.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine) - *Member of editorial board.*

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина) - *Член редакционного совета.*

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

<http://www.dergachev.farlep.net/>

<http://www.dergachev.ru/>

<http://dergachev-va.livejournal.com/>

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor habilitat în economie, doctor în istorie, profesor universitar, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice, Universitatea Liberă din Varna „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Membru al consiliului redacțional.*

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor of Economic Sciences (management and security), Ph.D. in History, Professor of International relations, Department of International Relations and Political Sciences, Faculty „Social Sciences”, Varna Free University „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) - *Member of editorial board.*

ДЮЛГЕРОВА Нина Ангелова.

Доктор экономических наук, кандидат исторических наук, профессор Варненского свободного университета «Черноризец Храбър» (Варна, Болгария)

- *Член редакционного совета.*

E-mail: nina_d6@hotmail.com; nina_d56@yahoo.com

<http://nina-dulgerova.org/Papers.htm>

<http://nina-dulgerova.org/CV.htm>

FUERIA Augustin.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din București (România) – *Membbru al consiliului redacțional.*

FUERIA Augustin.

Doctor of Law, Professor, The University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

ФУЕРЕА Августин.

Доктор права, профессор, Бухарестский государственный университет (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: augustinfuerea@yahoo.com

http://www.univnt.ro/cv/uploads/cv/CV_Fuerea_Augustin.pdf

http://www.drept.unibuc.ro/dyn_doc/cv/a-fuerea.pdf

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din Viena (Austria) – *Membbru al consiliului redacțional.*

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor of Law, Professor, The University of Vienna (Austria) – *Member of editorial board.*

ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг.

Доктор права, профессор, Венский университет (Австрия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: hans-georg.heinrich@univie.ac.at

<http://www.enri-east.net/consortium/institute-for-advanced-studies/en/>

KAPUSTIN Anatolii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Federația Rusă (Federația Rusă) – *Membbru al consiliului redacțional.*

KAPUSTIN Anatoly.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, President of The Russian Association of International Law (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КАПУСТИН Анатолий Яковлевич.

Доктор юридических наук, профессор, Президент Российской ассоциации международного права (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: kapustin@izak.ru, akap@mail.ru

http://jppublishing.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=102

<http://izak.ru/381>

KOPYLOV Mihail.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, academician al Academiei Ecologice din Rusia și academician al Academiei Internaționale de Ecologie și Protecție a Activității Vitale (Federația Rusă) – *Membbru al consiliului redacțional.*

KOPYLOV Mikhail.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Natural Sciences, academician of the Russian Ecological Academy and academician of the International Academy of Sciences of Ecology and Life Safety (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КОПЫЛОВ Михаил Николаевич.

Доктор юридических наук, профессор, академик РАЕН, академик Российской экологической академии и академик Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: mikhail.kopylov11@gmail.com, prof.mikhail.kopylov@gmail.com

<http://www.intlaw-rudn.com/about/faculty/kopylov-mm>

LIPKOVA Ludmila.

Doctor, Ing., profesor universitar, Decan, Faacultatea de Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Republica Slovacia) – *Membru al consiliului redacțional.*

Dr.h.c. prof. Ing. LIPKOVÁ Eudmila, CSc.

Dean, Professor, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (The Slovak Republic) - *Member of editorial board.*

ЛИПКОВА Людмила.

Доктор, профессор, Декан факультета международных отношений Экономического университета в Братиславе (Словацкая Республика) – *Член редакционного совета.*

E-mail: lipkova@euba.sk

<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1347>

MAZILU Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Universitatea „Spiru Haret” din București (România) – *Membru al consiliului redacțional.*

MAZILU Dumitru.

Doctor of Law, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), The „Spiru Haret” University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

МАЗИЛУ Думитру.

Доктор права, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Университет им. Спиру Харета, Бухарест (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: dumitru.mazilu@spiruharet.ro; secretariat@universitatea-cantemir.ro

http://ro.wikipedia.org/wiki/Dumitru_Mazilu

http://www.ucdc.info/cd/cd_profil.php?cid=1146

NAZARIA Sergiu.

Doctor habilitat în științe politice, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

NAZARIA Sergei.

Doctor of Political Sciences, Ph.D in History, Associate professor, The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

НАЗАРИЯ Сергей Михайлович.

Доктор политических наук, кандидат исторических наук, доцент, Молдавский государственный институт международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: sergnazar@mail.ru

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor habilitat în economie, profesor universitar, academician al Academiei Naționale de Științe a Georgiei, Rectorul Universității de Stat din Tbilisi „Ivane Javakhishvili” (Tbilisi, Georgia) – *Membru al consiliului redacțional.*

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Georgian National Academy of Sciences, Rector of The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia) - *Member of editorial board.*

ПАПАВА Владимир.

Доктор экономических наук, профессор, действительный член Национальной Академии наук Грузии, ректор Тбилисского государственного университета имени Ивана Джавахишвили (Тбилиси, Грузия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: papavavladimer@gfsis.org; papavavladimer@yahoo.com

<http://www.tsu.edu.ge/en/government/raac/rector/>

<http://www.papava.info/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimer_Papava

POPESCU Dumitra.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Titu Maiorescu” din București, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române (România) - *Membru al consiliului redacțional.*

POPESCU Dumitra.

Doctor of Law, Professor, The „Titu Maiorescu” University of Bucharest, Legal Research Institute „Academician Andrei Rădulescu” of the Romanian Academy (Romania) – *Member of editorial board.*

ПОПЕСКУ Думитра.

Доктор права, профессор, Бухарестский университет имени Титу Майореску, Научно-исследовательский юридический институт имени академика Андрея Рэдулеску Румынской Академии (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: juridic_institut@yahoo.com

ROȘCA Alla.

Doctor habilitat în științe politice; profesor universitar, Universitatea din Tulan, New Orleans, Louisiana (SUA) - *Membru al consiliului redacțional.*

ROSCA Alla.

Doctor of Political Sciences, Professor, The Tulane University of Louisiana, New Orleans, Louisiana (The USA) – *Member of editorial board.*

РОШКА Алла.

Доктор политических наук, профессор, Туланский университет, Луизиана, Нью Орлеан (США) – *Член редакционного совета.*

E-mail: alla_rosca@yahoo.com; arosca@tulane.edu
<http://tulane.edu/liberal-arts/political-science/people.cfm>

SEDLEȚCHI Iurie.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Studii Europene din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

SEDLITSCHI Yuri.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The European University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий Николаевич.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Европейского университета Молдовы (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: juriesedletchii@yahoo.fr
<http://www.usem.md/ro.html>

TIMCENCO Leonid.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională a Serviciului Fiscal de Stat al Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

TIMCHENKO Leonid.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The National University of The State Tax Service of Ukraine (Ukraine) – *Member of editorial board.*

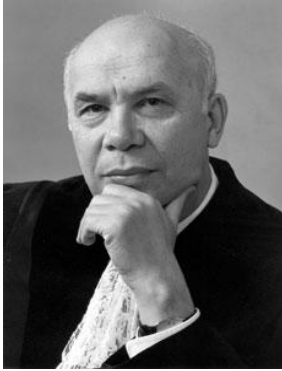
ТИМЧЕНКО Леонид Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Национальный университет Государственной налоговой службы Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: ltymch@ukr.net; timchenko@asta.edu.ua

VERESHCHETIN Vladlen.

Doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar. În 1984-1995 – membru al Curții Permanente de Arbitraj a ONU (Haga), în 1992-1994 – membru și președinte al Comisiei de Drept Internațional a ONU, în 1995-2006 – Judecător al Curții Internaționale de Justiție a ONU (Haga), din 2012 – Arbitru în Dreptul Cosmic (Spațial) la Curtea Permanentă de Arbitraj a ONU (Haga). În 1978-1995 – Vice-președinte, din 1995 – Președinte de onoare al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris. Din 1977 - academician al Academiei Internaționale de Astronautică (SUA), din 2006 - academician al Academiei de Științe din Bulgaria. (Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

Vladlen S. VERESHCHETIN.

Doctor of Juridical Sciences, Professor. In 1984-1995 - Member of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1992-1994 - Member and Chairman of the United Nations International Law Commission. In 1995-2006 - Judge of the International Court of Justice (the Hague). From 2012, the Referee for Space Law of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1978-1995-Vice President, from 1995 - Director Emeritus of the International Institute of Space Law (Paris). Since 1977 - Member of the International Astronautical Academy (USA), since 2006 - Foreign Member of Bulgarian Academy of Sciences. (The Russian Federation) – *Member of editorial board.*

ВЕРЕЩЕТИН Владлен Степанович.

Доктор юридических наук, профессор. С 1984 по 1995 год - член Постоянной палаты третейского суда (г. Гаага). В 1992-1994 годах - член Комиссии международного права ООН. В 1994 году возглавлял Комиссию. В 1995-2006 годах – Судья Международного Суда ООН (г. Гаага). С 2012 г. – арбитр по космическому праву Постоянной Палаты третейского суда (г. Гаага). В 1978-1995 годах - вице-президент, с 1995 г.- почетный директор Международного института космического права (Франция). С 1977 г. - действительный член Международной астронавтической академии (США). С 2006 г. - иностранный член Болгарской Академии наук. (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl;

<http://legal.un.org/avl/faculty/Vereshchetin.html>;

http://legal.un.org/avl/pdf/ls/Vereshchetin_bio.pdf;

<http://intlaw-rudn.com/about/history-faces/vereshchetin>

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor în drept și științe sociale, profesor de Drept Internațional Public, Universitatea din Buenos Aires. Președintele Comitetului de Drept Internațional Spațial al Asociației de Drept Internațional (ILA - Londra). Membru al Consiliului executiv al Asociației de Drept Internațional (sediul, Londra). Membru al Institutului Internațional de Drept Spațial, membru al Academiei Internaționale de Astronautică, membru al Institutului Regal de Relații Internaționale (Chatham House), membru al Institutului Ibero- American de Drept Aerian și Spațial (Argentina) – *Membru al consiliului redacțional.*

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor of Law and Social Sciences, Professor of Public International Law, University of Buenos Aires. President of the International Space Law Committee of the International Law Association (ILA - London). Member of the Executive Council of the International Law Association (Headquarters, London). Member of the Institut International de Droit Spatial, full member of the International Academy of Astronautics, the Royal Institute of International Affairs (Chatham House), the Ibero American Institute of Air and Space Law (Argentina) – *Member of editorial board.*

УИЛЬЯМС Сильвия Морин.

Доктор права и социальных наук, профессор международного публичного права, Университет Буэнос-Айреса. Президент Комитета по международному космическому праву Ассоциации международного права (АМП - Лондон). Член, Сопредседатель Исполнительного Совета Ассоциации международного права (штаб-квартира, Лондон). Член Международного Института международного космического права, действительный член Международной академии астронавтики Королевского института международных отношений (Чэтхэм Хаус) и Иbero-американского института воздушного и космического права (Аргентина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: maureenw777@yahoo.co.uk;

[swilliams@derecho.uba.arhttp://www.derecho.uba.ar/investigacion/investigadores/williams.php](http://www.derecho.uba.ar/investigacion/investigadores/williams.php)

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII)
EDITORSHIP (REVIEWERS)
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ)**

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, conferențiar universitar interimar, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM; Șef Catedră Politică Mondială și Relații Internaționale a Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

– *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

PhD in political science, acting Associate Professor, scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM; Head of the Department of World Politics and International Relations at the University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). – *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, и.о. доцента, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы; заведующая кафедрой мировой политики и международных отношений Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

– *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

ANIȚEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Profesor universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

Ph.D in Law, professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University Dunarea de Jos of Galati” (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, профессор, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галац, Румыния).

E-mail: ncerasela@yahoo.com

<http://ugal.academia.edu/NADIACERASELANITEI/CurriculumVitae>

CAUIA Alexandr.

Doctor în drept, Decan al Facultății de Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM) (Chișinău, Republica Moldova).

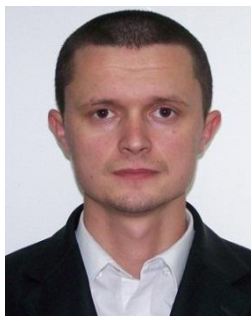
CAUIA Alexandr.

Ph.D in Law, Head of The Department of Law, The Free International University of Moldova (ULIM) (Kishinev, The Republic of Moldova).

КАУЯ Александр.

Кандидат юридических наук, Декан юридического факультета, Международный независимый университет Молдовы (ULIM) (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alex_cauia@yahoo.com

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University; scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

EVSEEV Vladimir.

Doctor în științe tehnice, Șef Secție Caucaz a Institutului CSI, Expert militar (Moscova, Federația Rusă).

EVSEEV Vladimir.

PhD in Technical Science, Head of Department of Caucasus of the Institute of CIS, Military Expert (Moscow, The Russian Federation).

ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич.

Кандидат технических наук, заведующий Отдела Кавказа Института стран СНГ, военный эксперт (Москва, Российская Федерация).

E-mail: vlad.evseev@gmail.com

http://ru.ino-ppic.ru/yevsejev_v/

<http://ir.russiancouncil.ru/person/evseev-vladimir-valerevich/>

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Ph.D in History, University „Alexandru Ioan Cuza” of Iassy (Iassy, Romania).

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.

Кандидат исторических наук, Ясский Университет «Александру Иоан Куза» (Яссы, Румыния).

E-mail: maia_gl@yahoo.fr

GENTIMIR Alina Mirabela.

Doctor în drept, Lector, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GENTIMIR Alina Mirabela.

Lecturer PhD, Faculty of Law, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iassy (Iassy, Romania).

ДЖЕНТИМИР Алина.

Кандидат юридических наук, преподаватель, Юридический факультет Ясского университета им. А.И.Кузы (Яссы, Румыния).

E-mail: agentimir@yahoo.fr

GLUHAIA Diana.

Doctor în drept, Universitatea Publică din Navarra (Pamplona, Spania).

GLUHAIA Diana.

Ph.D in Law, The Navarra Public University (Pamplona, Spain).

ГЛУХАЯ Диана.

Доктор права, Наваррский публичный университет (Памплона, Испания).

E-mail: diana.gluhaya@unavara.es; diana_gluhaia@yahoo.com

IOVIȚĂ Alexandrina.

Doctor în drept, UNAIDS, Cartierul general, Coordonator programe, drepturile omului și legislație (Chișinău, Republica Moldova – Geneva, Elveția).

IOVITA Alexandrina.

Ph.D in Law, UNAIDS Secretariat, Headquarters, Programme Officer, Human Rights and Law (Kishinev, The Republic of Moldova – Geneva, Switzerland).

ИОВИЦЭ Александрина Александровна.

Кандидат юридических наук, UNAIDS, генеральный офис, сотрудник по программам, права человека и правовые вопросы (Кишинев, Республика Молдова, Женева, Швейцария).

E-mail: alexandrina_iovita@yahoo.com

KOVALEVA Natalia.

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Director al Fundației de Caritate „Fii Om!” (Orenburg, Federația Rusă).

KOVALYOVA Natalia.

Ph.D., Associate Professor, Director of the Charity Foundation „Be a man!” (Orenburg, The Russian Federation).

КОВАЛЁВА Наталья Александровна.

Кандидат педагогических наук, доцент, директор Благотворительного Фонда «Будь Человеком!» (Оренбург, Российская Федерация).

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru

<http://www.osu.ru/doc/3117>

LISENCO Vladlena.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Consultant juridic, Misiunea OSCE în Moldova, Reprezentanța din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova).

LISENCO Vladlena.

Ph.D in Law, Associate Professor, Legal Adviser, OSCE Mission in Moldova, Representation in Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova).

ЛЫСЕНКО Владлена.

Кандидат юридических наук, доцент, юридический советник, Миссия ОБСЕ в Молдове, Представительство в Тирасполе (Тирасполь, Республика Молдова).

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru

METREVELI Levan.

Doctor în științe politice, șef al Centrului pentru dezvoltarea integrată a Georgiei, Universitatea de Stat Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

METREVELI Levan.

Doctor of Political Sciences, Head of the Center for integrated development of Georgia, Tiflis State University (Tbilisi, Georgia).

МЕТРЕВЕЛИ Леван.

Доктор политических наук, руководитель Центра комплексного развития Грузии Тбилисского государственного университета (Тбилиси, Грузия).

E-mail: levanmetreveli@yahoo.com

MOUSMOUTI Maria.

Doctor în drept, Director executiv al Centrului European de Drept Constituțional din Atena (Atena, Grecia).

MOUSMOUTI Maria.

Ph.D in Law, Executive director of The European Center of Constitutional Law (Athenas, Grece).

МОУСМУТИ Мария.

Доктор права, Исполнительный директор Европейского центра конституционного права (Афины, Греция).

E-mail: Mousmou@yahoo.com

<http://www.cecl2.gr/index.php/en/thecentre/theboard/11-thecentre/cv/16-08-maria-mousmouti>

http://ials.sas.ac.uk/postgrad/LDclinic/LDclinic_who.htm

SÂRCU Diana.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Director al Institutului Național de Justiție al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

SARCU Diana.

Doctor of Juridical Sciences, Associate professor, Director of the National Institute of Justice of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

СЫРКУ Диана.

Доктор юридических наук, доцент, Директор Национального института юстиции Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sircu@yahoo.com

SYCI Alexandru.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Universitatea Națională „Jurie Fedikovici” din Cernăuți (Cernăuți, Ucraina).

SYCH Alexander.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine).

СЫЧ Александр Иванович.

Доктор исторических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (Черновцы, Украина).

E-mail: asych_chnu@yahoo.com, amenitinna@gmail.com

SOLNȚEV Alexandr.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef-adjunct al Catedrei de Drept Internațional al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

SOLNTSEV Alexander.

Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of International Law PFUR, the Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

СОЛНЦЕВ Александр Михайлович.

Кандидат юридических наук, доцент, зам. заведующего кафедрой международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: a.solntsev@gmail.com; intlaw.rudn@gmail.com
www.intlaw-rudn.com

SMOCHINA Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Europeană din Lefke (Lefke, Nicosia, Cipru).

SMOCHINA Carolina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Lefke (Lefke, Nicosia, Cyprus).

СМОКИНЭ Каролина.

Доктор права, доцент, Европейский Университет в Лефке (Лефке, Никосия, Кипр)

E-mail: smochina@gmail.com

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com, tismayil@etu.edu.tr

ȚIGĂNAȘ Ion.

Doctor în drept, Director General Adjunct, Agentia de Stat Pentru Proprietatea Intelectuala a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

TIGANAS Ion.

Ph.D in Law, Deputy General Director of The State Agency on Intellectual Property of The Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ЦИГЭНАШ Ион.

Кандидат юридических наук, Генеральный вице-директор Государственного агентства по интеллектуальной собственности Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: iondrept@yahoo.com

http://www.agepi.gov.md/pdf/about/cv_tiganas.pdf

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**DATE DESPRE AUTORI
DATES OF AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

BĂIEȘU Aurel.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, judecător la Curtea Constituțională (Chișinău, Republica Moldova).

BAIESU Aurel.

Doctor of Juridical Sciences (Private International Law), Professor, The Moldova State University, Judge at the Constitutional Court (Kishinev, The Republic of Moldova).

БЭИШУ Аурел.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный университет, Судья Конституционного суда (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com

BENAȘVILI Giorgi.

Magistru în relații economice internaționale, Universitatea de Stat „Ivane Javakhishvili” din Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

BENASHVILI Giorgi.

Masters' degree in International Economics, The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia).

БЕНАШВИЛИ Джорджи.

Магистр международных экономических отношений, Тбилисский государственный университет имени Иванэ Джавахишвили (Тбилиси, Грузия).

E-mail: giorgi.benashvili@tsu.ge

BOCA Sergiu.

Doctor în drept, lector superior, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (Bălți, Republica Moldova).

BOCA Sergiu.

Ph.D in Law, senior lecturer, Faculty of Law, „Alec Russo” State University from Balti (Balti, The Republic of Moldova).

БОКА Сергей.

Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Факультет права, Бельцкий Государственный Университет им. «Алеку Руссо» (Бэлць, Республика Молдова).

E-mail: sergiuboca@gmail.com

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, conferențiar universitar interimar, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM; Șef Catedră Politică Mondială și Relații Internaționale a Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

KINDIBALYK Olyana.

PhD in political science, acting Associate Professor, scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM; Head of the Department of World Politics and International Relations at the University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, и.о. доцента, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы; заведующая кафедрой мировой политики и международных отношений Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

BOLOGAN Dumitrița.

Magistru în drept, Universitatea Oxford, Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, consultant juridic local la Misiunea NORLAM (Chișinău, Republica Moldova).

BOLOGAN Dumitrița.

Master in law, University of Oxford, Ph.D student, Institute of the Juridical and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova, national legal consultant of The NORLAM Mission (Kishinev, The Republic of Moldova).

БОЛОГАН Думитрица.

Магистр права, Оксфордский университет, аспирантка, Институт правовых и политических исследований Академия наук Молдовы; консультант по вопросам права, Миссия NORLAM (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dumitritabologan@yahoo.com

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (Kishinev, The Republic of Moldova).

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alexandrururian@yahoo.com

CAPȘA Tudor.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat (Comrat, Republica Moldova).

САПША Tudor.

Ph.D in Law, Associate Professor, The State University of Comrat (Comrat, The Republic of Moldova).

КАПША Тудор.

Кандидат юридических наук, доцент Комратского государственного университета (Комрат, Республика Молдова).

E-mail: tudor.capsa@gmail.com

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina).

DERGACHEV Vladimir.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine).

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт по геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина).

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University; scientific fellow, Institute of Judicial and Political Research of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

DUDAȘOVA Mariana.

Doctorandă, Facultatea Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Bratislava, Republica Slovacă).

DUDÁŠOVÁ Marianna.

Ph.D student, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava (Bratislava, The Republic of Slovakia).

ДУДАШОВА Марианна.

Аспирант, Факультет международных отношений, Экономический университет в Братиславе (Братислава, Словацкая Республика).

E-mail: marianna.dudasova@euba.sk

EVSEEV Vladimir.

Doctor în științe tehnice, Șef Secție Caucaz al Institutului CSI, Expert militar (Moscova, Federația Rusă).

EVSEEV Vladimir.

Ph.D in Technical Science, Head of Department of Caucasus of the Institute of CIS, Military Expert (Moscow, The Russian Federation).

ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич.

Кандидат технических наук, заведующий Отдела Кавказа Института стран СНГ, Военный эксперт (Москва, Российская Федерация).

E-mail: vlad.evseev@gmail.com

CAZACU Doina.

Magistru în drept, doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, lector universitar, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, Facultatea Protecție, Pază și Securitate, Catedra Drept (Chișinău, Republica Moldova).

CAZACU Doina.

Master in Law, Ph.D student, Institute of the Juridical and Political Research of the ASM, Lecturer, State University of Physical Education and Sport, Faculty of Protection, Safety and Security, Department Law (Kishinev, The Republic of Moldova).

КАЗАКУ Дойна.

Магистр права, аспирантка, Институт правовых и политических исследований АНМ, преподаватель, Государственный университет физического воспитания и спорта, факультет защиты, охраны и безопасности, кафедра права (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: doina.cazacu@yahoo.com

KOVALEVA Natalia.

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Director al Fundației de Caritate „Fii Om!” (Orenburg, Federația Rusă).

KOVALYOVA Natalia.

Ph.D., Associate Professor, Director of the Charity Foundation „Be a man!” (Orenburg, The Russian Federation).

КОВАЛЁВА Наталья Александровна.

Кандидат педагогических наук, доцент, директор Благотворительного Фонда «Будь Человеком!» (Оренбург, Российская Федерация).

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru

LARION Alina-Paula.

Doctorand (România), Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova).

LARION Alina-Paula.

Ph.D Student (Romania), Institute for Legal and Political Researches of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova).

ЛАРИОН Алина-Паула.

Аспирант (Румыния), Институт юридических и политических исследований АНМ (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alina.larion@yahoo.com

PAROBOK Dmitri.

Doctorand, Universitatea de Stat din Lvov a Ministerului Afacerilor Interne al Ucrainei (Lvov, Ucraina).

PAROBOK Dmitriy.

Ph.D student of The Lviv State University of Internal Affairs Ministry of Ukraine (Lviv, Ukraine).

ПАРОБОК Дмитрий Олегович.

Аспирант Львовского государственного университета внутренних дел Министерства внутренних дел Украины (Львов, Украина).

E-mail: parobok@i.ua

PRODAN Svetlana.

Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

PRODAN Svetlana.

Ph.D in law, lecturer, University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ПРОДАН Светлана.

Кандидат юридических наук, преподаватель, Европейский университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: prodan.s@mail.ru

SAVCA Tamara.

Lector superior, Universitatea de Studii Europene din Moldova, doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova).

SAVCA Tamara.

Lecturer, University of European Studies of Moldova, Ph.D student, Institute of Legal and Political Research of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova).

САВКА Тамара.

Старший преподаватель, Европейский университет Молдовы, аспирантка, Институт юридических и политических исследований АНМ (Кишинёв, Республика Молдова).

E-mail: mandichini@gmail.com

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com, tismayil@etu.edu.tr

ZAHARIA Serghei.

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Decanul facultății de drept, Universitatea de Stat din Comrat (Comrat, Republica Moldova).

ZAHARIA Serghei.

Ph.D in History, Associate Professor, Dean of the Law Faculty, The State University of Comrat (Comrat, The Republic of Moldova).

ЗАХАРИЯ Сергей.

Кандидат исторических наук, доцент, декан юридического факультета Комратского государственного университета (Комрат, Республика Молдова).

E-mail: zaharia.serghei@gmail.com

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
O HAIHEM ЖУРНАЛЕ**

CERINȚELE

**privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză, germană (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor”.

Consiliul Redacțional acceptă manuscrisul articolului pentru publicare în corespondere cu profilurile ediției („drept” și „științe politice”), cu un volum nu mai mult de 20 de pagini, inclusiv figuri și tabele. Manuscrisul ar trebui să conțină doar materiale originale, efectuat la un înalt nivel științific, reflectând rezultatele cercetării efectuate de către autor, obținute cu cel mult un an înainte de publicare, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului. Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții. Articolele sunt expuse recenzării obligatorii, în conformitate cu *Anexa 3*. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive. Pentru publicarea articolelor nu se plătește și nu se încasează taxe.

Cerințele menționate mai sus se aplică tuturor materialelor trimise pentru publicare în adresa revistei. Consiliul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) nerespectarea cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor; b) plagiat; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

În cazurile când nu sunt respectate cerințele redacția are dreptul să nu examineze manuscrisul. Consiliul Redacțional își rezervă dreptul de a reduce volumul articolului prezentat (dacă este necesar), expunându-l în versiunea redacției (introducând modificări redacționale, care nu schimbă sensul general al articolului prezentat de autor). Formulările și prezentarea materialelor în articolele publicate nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția. Aceste materiale se publică în ordine de discuție, în scopul asigurării posibilității de a expune diverse opinii. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor.

Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite redacției 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: alexandruburian@yahoo.com

Volumul articolului nu trebuie să depășească 1,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (60 de mii de caractere, sau 16-20 de pagini de text), inclusiv figuri, tăblițe, referințe și scheme. Atunci când se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente: cerere, informațiile despre autor (ia), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 200 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

Cerințele tehnice pentru perfectarea manuscrisul pentru publicare:

Titlul articolului nu trebuie să depășească trei linii. Titlul ar trebui să fi dat numai cu majuscule (Times New Roman 16) și centrat. Sursele literare utilizate în articol trebuie prezentate într-o singură listă la sfârșitul textului (bibliografie), în conformitate cu **Anexa 2**. Referirile la literatura de specialitate menționate în text sunt obligatorii, trebuie să fie plasate în partea de jos a fiecărei pagini a textului și necesită să fie perfectate în conformitate cu **Anexa 1**. Referirile la sursele externe sunt prezentate într-o limbă străină și sunt urmate, în cazul traducerii în română și rusă, cu indicație privitor la traducere. Numerotarea referirilor la sursele literare este dată în ordinea menționată în text. Trimiteri la lucrări nepublicate nu sunt permise. Lista bibliografică (de la sfârșitul textului) este dată în ordine alfabetică în funcție de prima literă a prenumelui autorului (autorilor).

Acronimele și abrevierile trebuie să fie descifrate la prima mențiune în textul articolului. În textele în limba română, engleză, franceză, spaniolă și germană se utilizează ghilimele germane („ ”), în textele în limba rusă se utilizează ghilimelele franceze (« »).

Parametrii paginii:

Documentul trebuie salvat în MS Word, formatul de pagină A 4, marginile paginii: sus și jos - 2 cm, dreapta - 1,5 cm, stânga - 3 cm, Font - Times New Roman; Dimensiune font - 12, spațiere - 1,5. Aliniere pe lățime, un spațiu la stânga - 1,5. Numerotarea paginilor este consecutivă, secvențială, în partea de jos a paginii, pe centru.

Redactarea textului:

Despărțirea manuală în silabe a cuvintelor (transferul din rând în rând) este inacceptabilă. Figurile și tabelele trebuie să fie numerotate, să aibă denumire, legendă și subiect. Titlurile lor și trebuie să fie prezentate în text după alineatul care conține un link de referință la ele.

Exemplarele autorului:

Fiecare autor al articolului obține doar un număr al revistei, indiferent de numărul de autori.

Consiliul Redacțional

Anexa 1

Exemple de referințe bibliografice:

Referințele (citatele) de la sfârșitul fiecărei pagini trebuie să conțină semnele de punctuație și să urmeze aceleași reguli ca și plasarea lor în descrierea bibliografică.

Dacă textul nu este citat de o sursa originală, dar de un alt document, atunci se utilizează următoarele cuvinte la început de referință: citat de: (citând sursele împrumutate):

Exemplu:	Citat de: Dumitru Mazilu. Drept diplomatic. București: Editura Lumina Lex, 2003, p. 115. Citat de: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura ARC, 2003, p. 154.
----------	--

La amenajarea secvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate se utilizează termenul "Ibid." sau ("Ibidem"):

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Ibid., p. 47 sau Ibidem., p. 47.

La amenajarea nesecvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate, când referințele urmează nu concomitent una după alta, se utilizează termenul *Op. cit.* (opus citato) și este prezentat folosind caractere cursive:

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Anexa 2

Exemple de „Listă bibliografică” (bibliografie):

Lista bibliografică este plasată după textul articolului cu titulatura „Bibliografie”. Toate link-urile din listă sunt numerotate secvențial și sunt aranjate în ordine alfabetică.

Descrierea unei cărți cu un singur autor:

Exemplu	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea de mare putere politica. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. XII + 359 p.
---------	---

Descrierea unei cărți cu trei sau mai mulți autori:

Exemplu	David G. Victor... [et al.]. Gaze naturale și geopolitică: din 1970 până în 2040. New York: Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

Descrierea unui articol publicat într-o revistă:

Este necesar de a indica numele autorului articolului, denumirea articolului, denumirea revistei, anul, numărul ediției sau volumul, numărul paginei de la începutul și sfârșitul articolului.

Exemplu	Serghei Lavrov. Rusia și lumea în secolul XXI. În: Rusia în afacerile globale. Iulie-septembrie 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 - 18.
---------	---

Descrierea unei teze de doctorat:

Exemplu	Vladislav Boiko. Securitatea energetică în contextul globalizării. Teză de doctor în științe politice. Moscova, 2012. 250 p.
---------	--

Descrierea unui autoreferat a tezei de doctorat:

Exemplu	Yuri Jukov. Centrismul politic în Rusia. Autoreferatul tezei... candidat în științe politice. Sankt-Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Descrierea publicațiilor științifice electronice:

Pentru surse de electronice, trebuie să specificați practic aceleași informații ca pentru reviste: autorul, titlul, numele site-ului (sau secțiune a site-ului) și URL-ul. Articolul ar trebui să conțină noțiunea [On-line];; informații la data de partajare pe rețeaua electronică (după fraza „Vizitat la:” indica data, luna și anul): (Vizitat la: 03.02.2012).

Exemplu	Burian Alexandru, Gurin Corina. Procesul decizional în politica externă și influența lui asupra negocierilor. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2011, nr. 4, p. 39 - 55. [On-line]: http://www.rmdiri.md/pdf/RMDIRI20114.p.pdf/ . (Vizitat la: 07.09.2012).
---------	---

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”

1. Articole științifice primite de redacția *Revistei Moldovenești de Drept Internațional și Relații Internaționale* trec prin Instituția de recenzare.

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (*main editor peer review*);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: *primul nivel* – recenzia (decizia) redactorului-șef; *al doilea nivel* - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat);

- confidențiale (oarbe): *al treilea nivel* – recenzia redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție; *al patrulea nivel* – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

Pentru publicarea articolelor doctoranzilor și competitorilor la gradul de doctor, în afară de recenzia unui specialist în domeniu se cere și recomandarea spre publicare din partea catedrei de profil.

3. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

4. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor.

În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenziile rămân anonimi.

5. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

6. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

7. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discuțională”.

8. Originalele recenziilor sunt păstrate la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

REQUIREMENTS
to papers for publication in the
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” being a scientific-theoretical journal admits for publication articles in Moldovan (Romanian), Russian, English, Spanish, French, German (optional author) languages, containing the results of original research, designed in accordance with the „Requirements for the articles”.

An Editorial Board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, accept manuscript for publication corresponding to the edition profiles, no more than 20 pages, including figures and tables. The manuscript should contain only original material, performed at a high academic level, reflecting the author's research results, completed no more than one year before publication, and containing a clear element of creation of a new knowledge. The materials which earlier were not published and have been not intended to the simultaneous publication in other editions for printing are accepted. Articles are exposed to obligatory reviewing, in accordance with the *Appendix 3*. For post-graduate students (competitors) the review of the supervisor of studies is obligatory. We print only articles which have received only positive reviews. The fee for the publication is not paid.

The rules mentioned above apply to all the material sent to the journal for publication. The Editorial Board has the right not to accept materials to the publication in a case of: a) non-compliance of the paper with the requirements for its publication; b) plagiarism; c) inappropriate content of the presented paper to the journal profiles.

In cases when the requirements are not respected the editorial board has the right not to examine the manuscript. The editors reserve the right to reduce the volume of the article (if it is necessary), exposing it to editorial revision, make editorial (which do not change the general sense) changes in the author's original. Editors can publish materials without sharing author's opinion (in order of discussion). Authors are responsible for the selection and accuracy of the facts, quotes, and other information. Journal will only publish one article per author in each volume of the issue.

The number of authors should not be more than two people. Author (s) sent to the editor two copies of the article (signed by the author both in print and electronic form and send the article in electronic form by e-mail at: alexandruburian@yahoo.com

The paper shouldn't exceed 1,5 printer's sheet of the typewritten text of format A4 (60 thousand characters, or 16-20 pages of text), including tables, list of references and drawings (schemes). At drafting of bibliographic references in English it is necessary to specify official English-speaking names of journals.

In order to place an article in the journal you should present following documents: an application, information about the author (s), an article, one author (s) photograph in JPG form, annotation provided in three languages (Romanian, Russian and English) in a volume of 200 words, key words (5 - 7 words). Abstract should not contain references to the quoted literature, tables and figures.

Information about the author (s) contains: author's name, affiliation, post a scientific degree, an academic status, mailing address, e-mail address and telephone number Author's name should be listed under the article's title on the right.

Technical requirements to registration of the manuscript for the publication:

Title of the article should not exceed three lines. The title should be given only in capital letters (Times New Roman 16) and centred. Literary sources used in the paper should be submitted in one list at the end (bibliography). Bibliographical list is presented after the text item in accordance with the *Appendix 2*.

Footnotes to the literature mentioned in the text are mandatory and must be prepared in the bottom of the page in accordance with the *Appendix 1*. References to the foreign sources are given in a foreign language and are followed in the case of translation into Romanian and Russian indication of the translation. The numbering of the sources is given in the order mentioned in the text. References to unpublished works are not permitted. The bibliography is given in alphabetic order according to the first letter of authors surnames. Acronyms and abbreviations should be deciphered in a place of the first mention in the text. In text presented in Romanian, English, French, German or Spanish language, German inverted commas („pads”) should be used; in text presented in Russian language the French inverted commas («fur-trees») are used.

Page Setup:

The document must be saved in MS Word, A 4 page format, page margins: top and bottom - 2 cm, right - 1.5 cm, left - 3 cm Font - Times New Roman; font size - 12, line spacing - 1,5. Alignment on width, a space at the left - 1,5. Numbering of pages is through, in the bottom of the page, on the centre.

Text drafting:

Using of manual transfer (manual hyphenation) is unacceptable. Figures and tables should have a caption and subject headings and should be presented in the text after the paragraph containing a link to them.

Author's copies:

Each author obtains only one issue of the journal, regardless of the number of authors.

The Editorial Board

Appendix 1

Example of bibliographic footnotes:

Punctuation and prescribed punctuation in citations should follow the same rules as their placement in the bibliographic description.

If the text is not cited by the original source, but by another document, then following words are used: in the beginning of the reference: *Quoted by*, with a reference to the citing sources of borrowed text:

Example:	Quoted by: Ernst Gabriel Frankel. Oil and Security A World Beyond Petroleum. The Netherlands: Springer, 2007, p. 115.
----------	---

«Ibid.» or (Ibidem) are used in the sequential arrangement of primary and repeated references.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 21.
<i>Repeated</i>	Ibid., p. 47.

Op. cit. (opus citato) is used in repeated footnotes containing item to the same document without following the primary reference and is presented using italics.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
<i>Repeated</i>	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Examples of a bibliography:

Bibliographical list is placed after the text article and is supplied after the notion „Bibliography”. All links in the list are numbered sequentially and are arranged in alphabetical order.

Book with one author:

Example	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. xii + 359 p.
---------	--

Book with three and more authors:

Example	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

The paper from the journal:

Article from a journal should contain following description - author (s), article title, journal name, year, and page number of the beginning and of the end of the article.

Example	Sergei Lavrov. Russia and the World in the 21 st Century. In: Russia in global affairs. July-September 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 – 18.
---------	--

Dissertation

Example	Vladislav Boiko. Energy security in the context of globalization. Political Science Dissertation. Moscow, 2012. 250 p.
---------	--

A dissertation synopsis:

Example	Yuri Jukov E.H. Political centrism in Russia. Dissertation synopsis ... candidate in political science. Saint Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Description of the electronic scientific publications:

For electronic sources, you need to specify practically the same information as for journals: author, title, name of the site (or section of the website) and the URL. The item should contain the notion [On-line];; information on the date of the electronic network share (after „Visited on:” indicate the date, month and year): (Visited on: 03.02.2012) is used in referring to the e-resource e-mail address.

Example	Chietigi Bajpae. China’s Quest for Energy Security. In: Power and Interest News Report. February 25, 2005. [On-line]: http://www.pinr.com/ . (Visited on: 07.09.2011).
---------	---

PROVISION
about the reviewing of scientific articles in
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

1. Scientific papers received to the Editorial office of „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, pass through peer review process.

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” comprises a four-level system of peer review articles:

1st level – reviewing by the editor (main editor peer review);

2nd level – an open peer review (the author and the reviewer know each other) – a review is submitted to the editor by the author;

3rd level - one-sided i.e. „blind” peer review (single-blind - the reviewer knows the author, but the author - doesn't know the reviewer);

4th level – double-blind peer review (neither reviewer nor author know about each other).

2. Each scientific article must be accompanied by a review:

– Open: 1st level – a review (conclusion) of the editor; 2nd level – a review of official reviewer, specialist of appropriate scientific profile (doctorate or PhD);

– Closed (blind): 3rd level – a review done by a scientific editor or a member of the editorial board; 4th level - a review done by the decision of the editorial board and only external.

To publish articles of graduate students, PhD applicants except for review it should be presented a recommendation from the profile of the department.

3. An editorial board, making the evaluation of reviews, draws attention to the relevance of the scientific problem to be solved by the author. The Review should clearly describe the theoretical or applied significance of the study; correlate the author's conclusions to existing scientific concepts. An essential element of the review should be the assessment a personal contribution to the solution of the issue by the reviewer. Correspondence to the style, logics and the availability of the narration to the scientific nature of the material and obtaining of the conclusions about the reliability and validity of the findings – are key aspects that must be noted in the review.

4. The issue about the received articles is considered after the obtaining of reviews, and then the final decision, based on the evaluation of reviews about the publication or refusal to publish articles, is made. On the basis of the decision the author (s) is sent a letter by e-mail or mail, which provides a general assessment of the article and the decision. In the case of failure in the publication, the reviewers remain anonymous.

5. The Editorial Board has the right to direct the article for additional external anonymous peer review. Editor in Chief directs the reviewer a letter asking for peer review. The letter includes an article and a recommended form of review.

6. The presence of positive reviews is not sufficient grounds for the publication of the article. The final decision on advisability of publication is taken by the editorial board.

7. In cases when the article is composed by a significant proportion of criticisms that have been made by the reviewer, as well as the overall positive recommendation, the Editorial Board can attribute the material to the category of polemical material and print it in the manner of scientific debate.

8. The Review originals are stored in „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**ТРЕБОВАНИЯ
к оформлению статей для публикации в
«Молдавском журнале международного права и международных отношений»**

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском, немецком (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению статей».

Редакция «Молдавского журнала международного права и международных отношений» принимает к публикации рукописи, соответствующие профилям издания, не более 20 страниц, включая рисунки и таблицы. Рукопись должна содержать только оригинальный материал, выполненный на высоком научном уровне, отражая результаты исследований автора, завершаемых не более чем за год до публикации и содержать очевидный элемент создания нового знания. К печати принимаются материалы, ранее не издававшиеся и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях. Статьи подвергаются обязательному рецензированию, в соответствии с *Приложением 3*. Для аспирантов (соискателей) обязательна рецензия научного руководителя. Печатаются только статьи, получившие положительные рецензии. Гонорар за публикации не выплачивается.

Настоящие правила распространяются на все материалы, направляемые в редакцию журнала для публикации. Редакция вправе не принять материал к публикации в случае: а) несоблюдения автором правил оформления рукописи; б) выявления элементов плагиата; с) несоответствия материала тематике журнала.

В случае несоблюдения настоящих требований редакционная коллегия вправе не рассматривать рукопись. Редакция оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергая их редакционной правке, вносить редакционные (не меняющие общего смысла) изменения в авторский оригинал. Редакция может опубликовать материалы, не разделяя точку зрения автора (в порядке обсуждения). Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: alexandruburian@yahoo.com

Объем статьи не должен превышать 1,5 п. л. машинописного текста формата А4 (60 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию, представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – 200 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.

Технические требования к оформлению рукописи для публикации:

Название статьи не должно превышать трех строк. Название должно даваться только заглавными буквами (Times New Roman 16) и располагаться по центру. Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в ее конце (Библиография). Библиографический список приводится после текста статьи в соответствии с *Приложением 2*. Сноски на упомянутую литературу в тексте обязательны и должны быть оформлены внизу страницы в соответствии с *Приложением 1*. Ссылки на иностранные источники даются на иностранном языке и сопровождаются в случае перевода на румынский и русский язык указанием на перевод. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы (библиография) дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания в тексте статьи. В тексте на румынском, английском, французском, испанском языке используется немецкие кавычки („лапки”), в тексте на русском языке используются французские кавычки («ёлочки»).

Параметры страницы:

Документ должен быть сохранён в формате MS Word. Формат страницы А 4; поля страницы: верхнее и нижнее – 2 см, правое - 1,5 см, левое - 3 см. Шрифт - Times New Roman; кегль - 12; межстрочный интервал - 1,5. Выравнивание по ширине, отступ слева - 1,5. Нумерация страниц – сквозная, внизу страницы, по центру.

Оформление текста:

Использование ручных переносов (manual hyphenation) неприемлемо. Рисунки и таблицы должны иметь нумерационный и тематический заголовки и должны быть представлены в тексте после абзацев, содержащих ссылку на них.

Авторские экземпляры:

Каждому автору полагается один авторский экземпляр номера журнала вне зависимости от количества авторов статьи.

Редакционный совет

Приложение 1

Пример оформления библиографических сносок:

В библиографических сносках расстановка знаков препинания и предписанной пунктуации должна подчиняться тем же правилам, что и расстановка их в библиографическом описании.

Если текст цитируется не по первоисточнику, а по другому документу, то в начале ссылки приводят слова: Цит. по: (цитируется по), Приводится по: , с указанием источника заимствования:

Пример оформления:	Цит. по: Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок». М.: Международные отношения, 2010, с. 325.
--------------------	---

При последовательном расположении первичной и повторной ссылок используют слова «Там же» или «Ibid.» (ibidem) для документов на языках, применяющих латинскую графику:

<i>Первичная</i>	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012, с. 27.
<i>Повторная</i>	Там же, с. 47. или Ibid., p. 47.

В повторных сносках, содержащих запись на один и тот же документ, не следующих за первичной ссылкой, приводят заголовок, а основное заглавие и следующие за ним повторяющиеся элементы заменяют словами «Указ. соч.» (указанное сочинение), «Цит. соч.» (цитируемое сочинение), «Op. cit.» (opus citato):

Первичная	Жинкина Ю.В. Стратегия безопасности России: проблемы формирования понятийного аппарата. М.: Российский научный фонд, 1995, с. 87.
Повторная	Жинкина Ю.В. Указ. соч., с. 67. или Жинкина Ю.В. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Приложение 2

Примеры оформления списка библиографии:

Библиографический список приводится после текста статьи и следует после слова «Библиография». Все ссылки в списке последовательно нумеруются и располагаются в алфавитном порядке.

Описание книги одного автора:

Пример оформления	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012. 479 с.
-------------------	--

Описание книги четырех и более авторов:

Пример оформления	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
-------------------	--

Описание статьи из журнала:

Для статьи из журнала нужно указать автора (ов) статьи, название статьи, название журнала, год, номер выпуска и страницы начала и окончания статьи.

Пример оформления	Конобеев В.Н. Геостратегия США в Евразии. В: Проблемы управления. 2008, №1 (26), с. 87 – 97.
-------------------	--

Описание диссертаций

Пример оформления	Ганюхина Т.Г. Модификация свойств ПВХ в процессе синтеза: дис. ... канд. хим. наук: 02.00.06. Н. Новгород, 1999. 109 с.
-------------------	---

Описание авторефератов диссертаций:

Пример оформления	Жуков Е.Н. Политический центризм в России: автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2000. 24 с.
-------------------	---

Описание электронных научных изданий:

Для электронных источников нужно указать практически те же данные, что и для журналов: автор, название статьи, название сайта (или раздела сайта) и адрес URL. В записи обязательно должен присутствовать текст [On-line];, при ссылке на электронный ресурс после электронного адреса в круглых скобках приводят сведения о дате обращения к электронному сетевому ресурсу (после слов «дата обращения» указывают число, месяц и год): (Дата посещения: 02.03.2012)

Пример оформления	Китай встает на «правильную сторону истории» в Персидском заливе. В: Мировая политика и ресурсы. [On-line]: http://www.wpr.ru/?p=2591 . (Дата посещения: 07.01.2012).
-------------------	---

ПОЛОЖЕНИЕ

о рецензировании научных статей в журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений»

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1^й уровень - рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2^й уровень - открытое рецензирование (open peer review - автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3^й уровень - одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind - рецензент знает об авторе, автор – нет);

4^й уровень - двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind - оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

– открытые: 1^й уровень – рецензия (заключение) главного редактора; 2^й уровень официального рецензента – специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

– закрытые (слепые): 3^й уровень – научным редактором или одним из членов редколлегии; 4^й уровень – по решению редколлегии и только внешнее.

Для публикации статей аспирантов, соискателей ученой степени кандидата наук кроме рецензии должна быть представлена рекомендация профильной кафедры.

3. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

4. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и принимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей.

На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

4. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

5. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

6. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

7. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений».

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Nr. 4 (38), 2015

ISSN 1857-1999

www.rmdiri.md/

Bun de tipar 23.12.2015.

Format A4

Coli de tipar 18,86. Coli editoriale 18,90.

Tipar *Digital*. Hârtie ofset. Garnitura *Times New Roman*

Comanda 74/15d. Tirajul 300 ex. (I lot – 50 ex).

**Centrul Editorial Poligrafic al USM
(CEP USM)**

Str. Alexei Mateevici, 60

MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373) 22 57 76 41

E-mail: usmcep@mail.ru

**Centrul Editorial Poligrafic al USM
(CEP USM)**

Str. Alexei Mateevici, 60

MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 577641

E-mail: usmcep@mail.ru

TIPOGRAFIA CENTRALA I.S.

Firma editorial-poligrafica.

Str. Florilor 1

MD-2068, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 440091; 442315, 4921

Fax: (+373-22) 440091

E-mail: tipar@mdl.net

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2015.